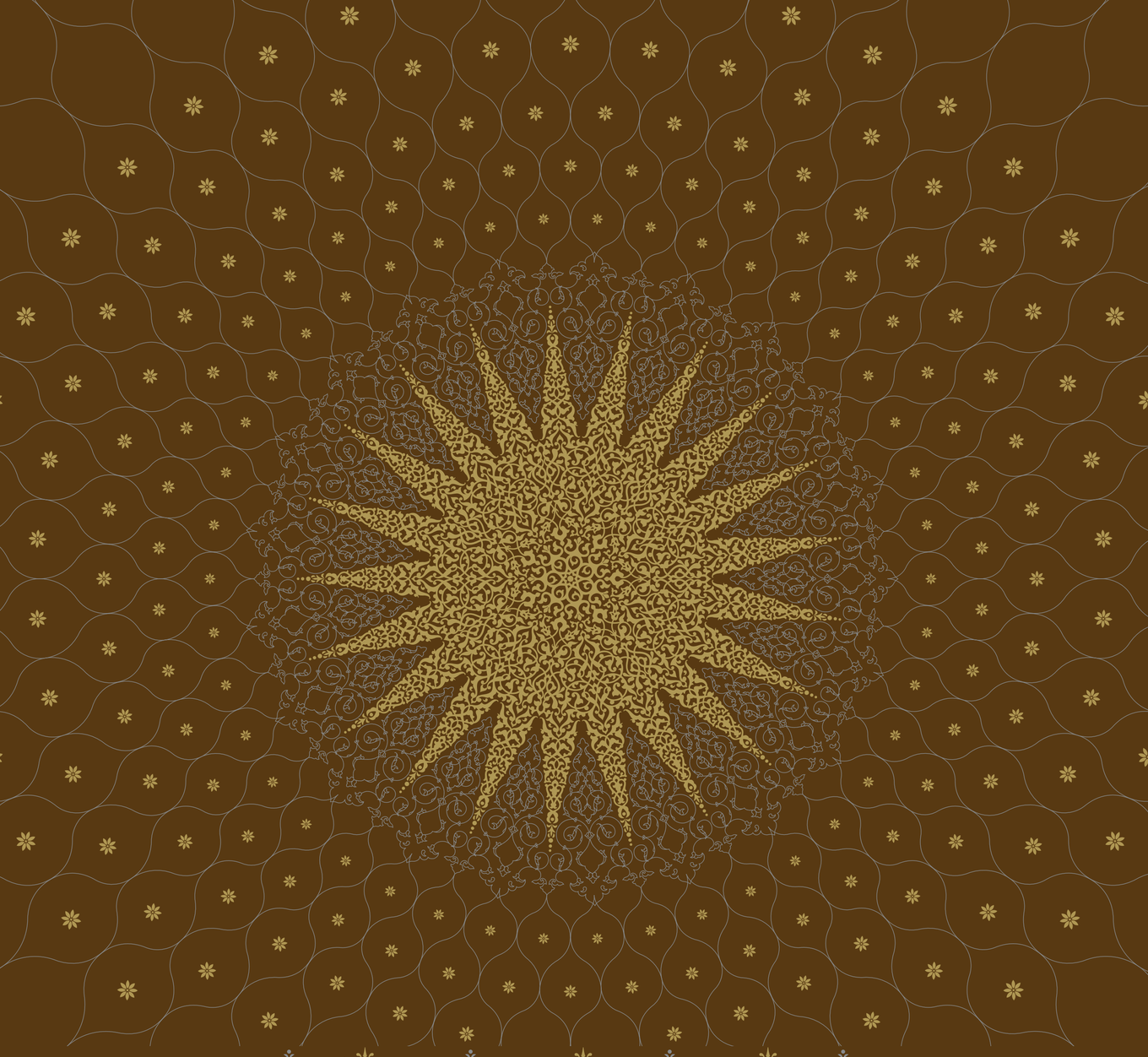

Storied Land

Kurdish Culture Through the Eyes of Russian Scholars

Земля легенд

Курдская культура глазами российских исследователей

نیشتمانی داستان

کەلتوری کوردی لە چاوی تویژەرانی رووسی

أرض الأساطير

الثقافة الكردية بعيون الباحثين الروس

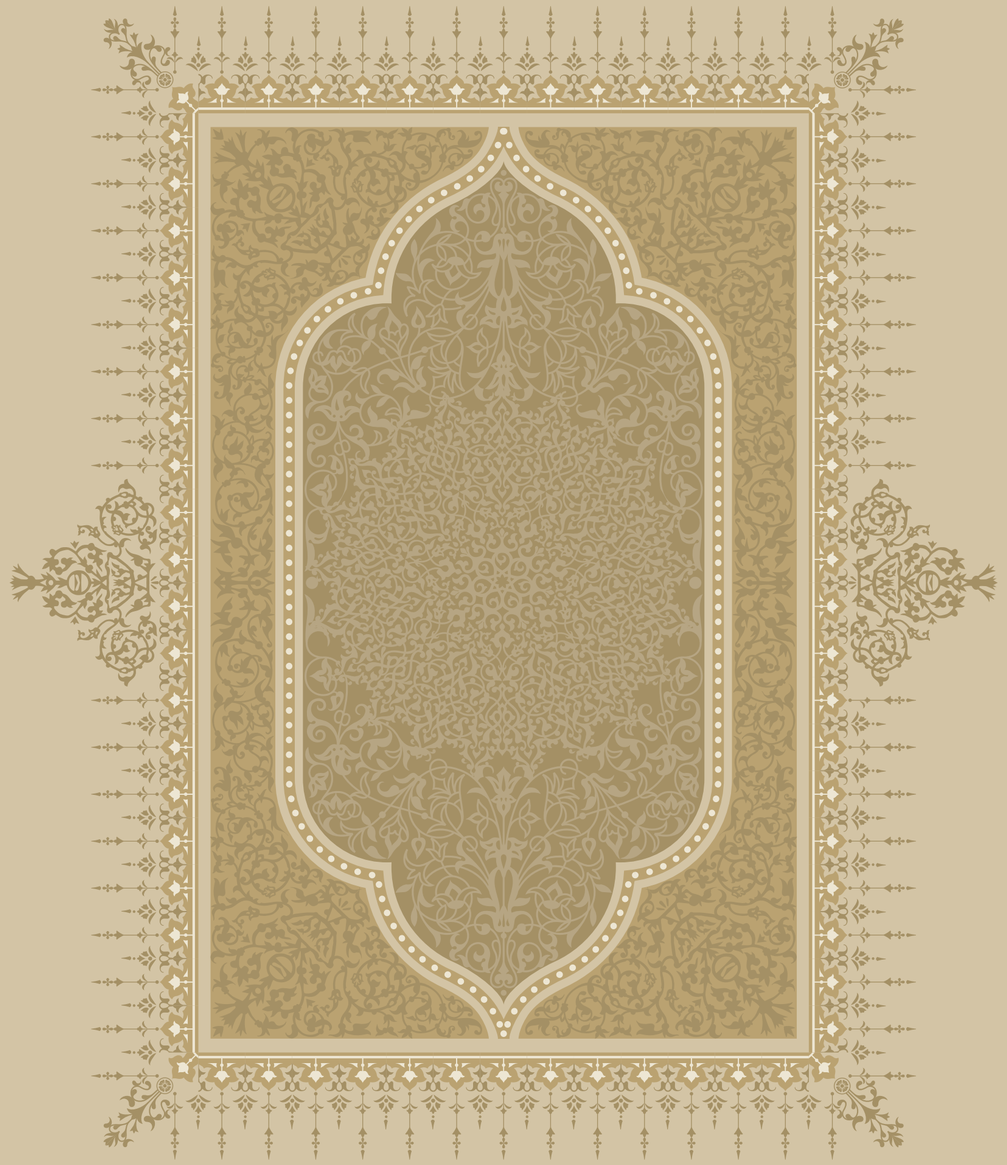

Земля легенд

نیشتمانی داستان

Storied Land

أرض الأساطير

Газпром нефть ✻ Gazprom Neft

2014

غـازبـروم نـفـط ✻ گـازپـرۆم نـەفـت

٢٠١٤

Земля легенд

Курдская культура глазами российских исследователей

Storied Land

Kurdish Culture Through the Eyes of Russian Scholars

نیشتمانی داستان

کەلتوری کوردی لە چاوی توێژەرانی رووسی

أرض الأساطير

الثقافة الكردية بعيون الباحثين الروس

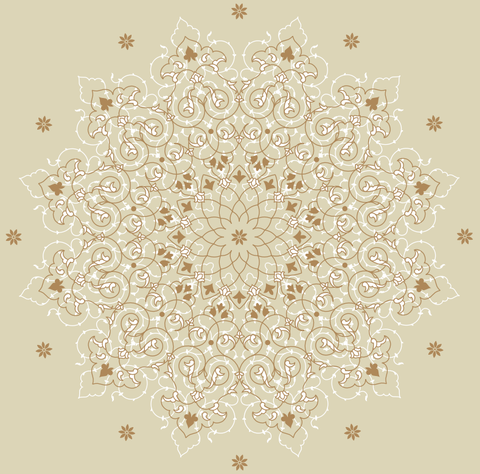

بۆ خوێنەر

خوێنەری بەڕێز، ئەوەی بەردەستتان ژمارەیەك وێنەی ناوازەن کە لەلایەن ن گەشتکار و زانا و تەنانەتە یەکەمین وێنەگرە پرۆفیشناڵەکانی روسی لە کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم گیراون لەو شوێنانەی کورد تێیدا ژیاون – لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باشووری قەفقاز. ئەم وێنانە رەنگە باریدەدەری کردنەوەی مێژوو و کەلتووری نوێی کوردی بن. لە وێنەکاندا تابلۆی خەڵکانێکی نایاب بە هاوەمی ژیانێکی سەختەوە دەبینرێن، خەڵکانێك هەنووکە لە قۆناغی هەڵسانەوەی نەتەوەیی دەژین. پێشبینی دەکەم ئەم بڵاوکراوەیە بەشداریپەکی بەرچاوی لە توێژینەوەی کوردی جیهانی هەبێت و بایەخدار بێت نە تەنها لەو وڵاتانەی کورد تێیدا دەژین، بەڵکو ئەوانەش کە گرنگی بە رۆژهەڵات دەدەن.

ئەکادیم: ئ. م. پریاکۆف

لێکۆڵینەوە کوردییەکان – ئاراستەی باو لە زانستی ڕۆژهەڵاتناسی ڕووسیدا

لێکۆڵینەوەی کوردی وەک ئاراستەیەکی جێگیر خۆی لە زانستی ڕۆژهەڵاتناسیدا لە ڕووسیای قەیسەری لە دایکبوو، ئەو کاتەی ئیمپراتۆر نیکاتریمای دووەم لە ساڵی (١٧٨٧)دا، ئەکادیم ب. س. باللاسی بە دانانی "فەرهەنگی بەراوردکاری بۆهەموو زمان و دیالێکتەکان" ڕاسپارد. لەو کاتەدا و بۆ یەکەم جار ٢٧٦ وشەی کوردی لە ساڵی (١٨٣١)دا بڵاوکرایەوە کە ڕێککەوتنی ئاستی نێوان "جولیستان و ئیران" واژووکرا. کوردانی نیشتەجێی خانیبەی قەرەباغ کەوتە ژێر سەربەڕشتی ئیمپراتۆرییەتی ڕووسی. شارستانیەتی دەوڵەمەند و کۆنی گەلی کورد بوو بە بابەت و جێگەی بایەخی تۆژەرانی ڕووسی، فراوانبوونی ژێرخانی ڕووسیا تا باشووری قەفقاز و کوردستانی ئێران بوو بە پێویستی ئەنجامدانی لێکۆڵینەوەی هەمەلایەن بۆ ژیان و ژێرخانی کۆمەڵایەتی کوردەکان کە لەم ناوچانەدا نیشتەجێبوون. هێواش هێواش پەیوەندی متمانە و هاوڕێیەتیان لەگەڵیاندا دروستکرد. لەو کاتەدا ئاراستە سەرەکییەکانی دیراساتی کورد و جێبەجێکردنیان گەشەی سەند. لەم ئێوەندەدا بنکەیەکی سەرجاوەی گرنگ و پەیوەندار بە گەلی کورد لە سانت-پێترسبۆرگ پێکهات. تۆژەر و گەڕیدە و دیبلۆماتکار و کەسایەتییە سەربازییە ڕووسەکان هەوڵێکی زۆریان بۆ دامەزراندنی بەخشی. لە ساڵی (١٨١٨)دا مۆزەخانەی ئاسیایی کە سەر بە ئەکادیمیای زانستی ئیمپراتۆری بوو لە سانت-پێترسبۆرگ پێکهێنرا. تەماوکردنی بااڵنسی ئەو بەرهەمانەی کە ببوون بە بنەمای دیراساتی ڕۆژهەڵاتی ڕەسەن بەردەوام بوو.

لە ساڵی (١٨٢٦)دا گەنجینەوانی مۆزەخانەی م. گ. قۆلکۆف هەستا بە بڵاوکردنەوەی باسێکی تەماو لەسەر دەستنووسی بەناونانگ " شەرەفنامە". کە بەرهەمی مێژوونووسی کورد شەرەفخانی کوڕی شەمسەدینی بەتلیسیە (١٥٤٣-١٦٠٣). ئەم دەستنووسە دەنگوباسی فەرمانڕەواکانی کوردی بەتلیسی کۆتاییەکانی سەدەی سێزدەم تا سەرەتای سەدەی شازدەمینی لە خۆ گرتووە. گرنگی دەرکردنی ئەو سەرچاوە ڕەسەن و تێرتەسەڵەی مێژووی کورد پێکدەهێنێت کە زیاتر لە جارێك بەڕێوەبەری مۆزەخانەی ئاسیایی بەناوی خ. د. فرین ئامادەی پێکردووە.

لە ساڵانی (١٨٦٠-١٨٦٢)دا ف. ف. فیلیامینۆف-زیزنۆف (١٨٣٠-١٩٠٤) دەقێکی دەستنووسی فارسی لە دوو بەرگدا بڵاوکردەوە: بەشی یەکەمی مێژووی خانەوادە کوردییەکانی لەخۆ گرتووە، وە بەشی دووەمی دەربڕنەجامی نووسەرەکەی تێدا نووسراوە، کە مێژووی ڕووداوەکانی کۆتایی سەدەی سێزدەم تا شازدەمی تێدا تۆمار کراوە. تەواوی دەستنووسی شەرەفنامە بە وەرگێڕدراوی بۆ سەر زمانی فەرەنسی و بە شیکردنەوەی تێرتەسەڵی تێرتەرەی فەرەنسی ف. ب. شارموا لە سانت-پێترسبۆرگ لە ماوەی ١٨٦٨-١٨٧٥ بڵاوکراوەتەوە.

سەرۆکی شارەوانی یەریڤان بە ناوی ی. ف. باسکیڤیچ (١٧٨٢-١٨٥٦) گرنگییەکی زۆری بە دروستکردنی پەیوەندی و ئەو هاوسێیەتییەی کە لەگەڵ کورد هەیانبوو دا. بەهۆی هەوڵ و کۆششی دیبلۆماسی ڕووسیا لە کاتی جەنگیدا لەگەڵ تورکیا لە ساڵانی (١٨٢٦-١٨٢٨) توانی بڵایەنبوونی هۆزی کوردانی میرنشینەکانی ڕواندز و بۆتان و هەکاری بەدەست بێنێت. لەو کاتەدا کوردانی یەریڤان و ناخیچیڤانی و قەفقازی کوردستان، لە ئەدەبی پێش شۆڕشدا بە "کورتینتس" ناسراببون. لەنێوان کەسایەتییە سیاسی و سەربازی و دیبلۆماسیە ڕووسەکان ئەو کوردانەی کە لە ناوچەکانی خۆیاندا لە باشووری قەفقاز و بەتایبەت لە کوردستاندا نیشتەجێبوون بەریەك کەوتن ڕوویدا. توانرا لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەمدا زانیاری جۆراوجۆر سەبارەت بە کورد و خاکەکەیان کۆبکرێتەوە و تۆمار بکرێن، کە دواتر بوون بە سەرچاوەی بەهادار لە زانستی ئەکادیمیی و زانکۆیی.

لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەم لە ڕووسیا، ژمارەیەکی زۆر کاری مێژوویی و جوگرافی و ئەتنۆگرافی کوردستان لەسەر دەستی هەر یەك لە: ف. دیتتیل، ی. ن. ببریزین، خ. ئەبوڤیان، ن. ف. خانیکۆف، یو. س. کاتسیڤ و چەندانی دیکە دەرکەوتن. ئەم کارانە بوون بە مایەی گرنگپێدانی زۆر لە وڵاتانی ئەوروپی و ڕۆژهەڵاتی، و بۆیە بۆ سەر چەندین زمانی جیاواز وەرگێڕدران. لە بەشی دووەمی سەدەی نۆزدەمدا ئەکادیمیای ڕووسی زانستی بوو بە بنکە و ڕێکخەری دیراسات و ئەتنۆگرافیا و زمان و ئەدەبی گەلی کورد.

هەستانەوەی دیراساتی کوردی(کوردناسی) لە چوارچێوەی دیراساتەکانی دیکە بوو و پەیوەندار بوو بە چاڵاکییەکانی تۆژەری دیار و هەڵکەوتوو پێوەتر ئیڤانۆڤیچ لێرخ (١٨٢٨-١٨٨٤)، کەوا لە (١٨٥٠)کانەوە کاری لەسەر دۆزی کورد تا گەیشتووەتە جەنگی نێوان ڕوسیاو تورك لە ساڵانی (١٨٥٣-١٨٥٦) کردووە.

تۆژینەوەی ڕەسەنی زانستی بەناوی "دیراسەکردن دەربارەی کوردانی ئێران و هاوەاڵنیان لە کلدانییە ڕۆژئاواییەکان" لە سێ بەشدا لە سانت-پێرسبۆرگ لەنێوان ساڵانی (١٨٥٦-١٨٥٨)دا بڵاوکرایەوە. لە بەشی یەکەمی پەرتووکەکەیدا پیوتر لێرخ سوودی لە زانیاریە جێبەجێکارییەکانی زمانی کوردی بینیووە، کە لە کاتی مانەوەیدا بۆ ماوەی سێ مانگ لە شاری ورۆاڤل لە ناوچەی هەرێمی سیمولینسکایا توانی بەدەستیان بهێنێت، کە بە ڕاسپاردەیەك لەلایەن ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان بە مەبەستی شارەزابوونی لە زمانی کوردی لە ڕێگەی تێکەڵبوونی لەگەڵ خێزانە کوردەکانی جەنگ – ئەوانەی بەهەردوو دیالێکتی کرمانجی و زازایی قسەیان دەکرد– نێردرابوو. باسێکی دوورووودرێژی سەبارەت بە مێژووی دیراسەتی زمانی کوردی خستەڕوو و تیایدا پێنج دیالێکتی زمانی کوردی باس کردووە: کرمانجی و لوڕی و کەلهوڕی و گۆران و زازایی. کوردی وا ناسانبوو کە دەگەڕێتەوە بۆ کۆمەڵەی زمانەکانی ئێرانی. لە بەشی سێیەمی ئەو بەرهەمەیدا پیوتەر لێرخ دوو فەرهەنگی بە هەردوو دیالێکتی کرمانجی و زازایی ئامادەکردوە.

لە ڕاستیدا ناتوانرێت نرخی ئەو بەشداریکردنەی ئۆگەست دیمینتیفیچ ژابا (١٨٠١-١٨٩٤) سەبارەت بە دیراساتی کوردی و ڕووسی و جیهانی هەڵبەسەنگێندرێت. ئەو دیبلۆماتکارێکی مەزن و تۆژەرێکی هەڵکەوتوو و دڕەوشاوەیە و کۆکەرەوەی دەستنووسە کوردییە گرنگەکان و دانەری یەکەم فەرهەنگی کوردییە.

لە (١٨٥٦)دا ئۆگەست ژابا بە کۆنسوڵی ڕووسیا بۆ ئەرزەڕۆم هەڵبژێردرا، کە بۆ دیراسات و کۆکردنەوەی بابەت بە دیالێکتی کرمانجی ناڕاستەکرا. لەم بوارەدا هەڵکەوتووی کورد مەلا مەحمودی بایەزیدی یارمەتی زۆری ناوبراوی دا. لە ژێر ڕێنمایی ئۆگەست ژابا مەلا مەحمودی بایەزیدی لە ساڵی (١٨٥٩) دا هەستا بە وەرگێڕانی دەقی فارسی دەستنووسەکانی "شەرفنامە" بۆ سەر دیالێکتی باکوری زمانی کوردییەوە (کرمانجی)، کە لە ژێستادا ئەو دەستنووسە لە کتێبخانەی ئەتەوەیی ڕووسی لە سانت-پێرسبۆرگ هەڵگیراوە، و لە سەردەمی بەکێتی سۆفیەتیدا و لە (١٩٨٦) لەلایەن ك. ك. کوردۆیێف و ج. س. موسائیلان دەستکرا بە بڵاوکردنەوەی.

لە ساڵی (١٨٦٧)دا ئۆگەست ژابا هەڵسا بە دانانی فەرهەنگێك بۆ زمانەکانی (فەرەنسی–ڕووسی–کوردی) کە کۆمەڵەی زانایانی جیهانی بۆ دیراساتی ئێرانی لە تاوتوێکردنی ئەم کارەدا بەشداریانکرد. بەرهەمەکەی ئۆگەست ژابا لە سەرەتای ساڵی (١٨٧٩)دا ڕووناکی بینی، وە لە سانت-پێرسبۆرگ ڕۆژهەڵاتناسی ئەڵمانی فرێدریك یۆست سەربەرشتی نووسینەکەی کرد.

ئۆگەست ژابا لە ماوەی مانەوەی وەك کۆنسوڵ هەستا بە کۆکردنەوەی چەندین دەستنووسی مێژوویی لە ژێر ٥٤ ناونیشاندا و پەیوەندی کرد بە مۆزەخانەی ئاسیایی و پەرتووکخانەی گشتی ئیمپراتۆرییەت. دواتر لە پێرستێکدا 'باسی دەستنووسە کوردییەکانی کۆمەڵەی لینینگراد'ی ڕێکخست و لە (١٩٦١)دا مارگریتا ڕۆدینکۆ ئامادەی کرد.

بەرژەوەندییەکانی وڵات پێویستی ئەوەی سەپاند پێژمانێکی سەرەکی بۆ دیراساتی کوردی لە ئیمپراتۆرەتی ڕووسی ئامادە بکرێت. لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا چەندین کەسایەتی سەربازی و دیبلۆماسی خاوەن لێهاتوویی بەرز، کە چەندین زمانی ڕۆژهەڵاتییان دەزانی، هەستان بە کارکردن لەمەڕ دیراسەی نەریت و ژیانی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری گەلی کورد. ڕاپۆرتەکانیان تێرتەسەل بوون نە تەنها لەو ڕوانگەیەی پەیوەندار بوون بە سەربازیی و دبلۆماسییەوە بەڵکو بە زانیاری هەمەڕەنگیش لە بارەی تاوبوری و سیاسەت لەو ناوچانەی کە بۆی نێزدرابوون. لەدوای جەنگی ڕووسی-تورکیدا ساڵانی (١٨٧٧-١٨٧٨) و واژووکردنی ڕێککەوتننامەی ئاشتی لەگەڵ ئیمپراتۆرەتی عوسمانی بوو بە مایەی کردنەوەی کۆمەڵێك نێردەی دیبلۆماسی لەسەر خاکی ئەنادۆڵی ڕۆژهەڵات لە لایەن ڕووسیاوە. کە تا ساڵانێکی زۆر دیبلۆماتکاران و سەربازییەکان کاریان دەکرد و یارمەتی گەورەیان لە گەشەپێدانی لێکۆڵینەوەی کوردی پێشکەشکرد.

لەگەڵ هاتنەناوەوەی هەریەك لە نیکۆڵای یاکوفلیڤیچ مار (١٨٦٤-١٩٣٤) و فلادیمێر مینۆرسکی (١٨٧٧-١٩٦٦) و یوسف و ئەبگارۆفیچ ئۆربیلی(١٨٨٧-١٩٦١) بۆ کارکردنی چاڵاکی زانستی لە ساڵی (١٩١٠)وە سەردەمێکی تازە لە گەشەسەندنی دیراساتی کوردی لە ڕووسیا دەستی پێکرد.

زمانەوان بەناوی نیکۆڵای مار (١٨٦٤-١٩٣٤) لە کارەکانیدا ئامارژەی بە ڕاستییەکانی پێشکەوتنی تێرواننینەکان لەسەر ڕۆڵی گەلی کورد لە ڕۆشنبیری خوارووی ڕۆژئاوای ئاسیا کردووە. نیکۆڵای مار لە ساڵی (١٩١١) کەلەپووری کوردی بەرز نرخاند و هاوکات لە ڕاپۆرتە بەناوبانگەکەیدا بەناوی "جارێکی دیکەش سەبارەت بە وشەی چەلەبی" لەسەر گەلی کورد نووسیوویەتی، " هۆزە کوردییەکان لە مێژووی ڕۆژئاوای ئاسیا وەك هێزێکی کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری گرنگ ڕۆڵیان بینیوە وە تا ئێستاش هەر ڕۆڵ دەبینن، و دەبێت بەدوای کلیلی ئەو دیاردە فۆلکلۆرییە دەوڵەمەندە کوردییانەی وەك سەماو گۆرانییە کوردییەکان بگەڕێین".

فلادیمێر مینۆرسکی لە باسکردنی زانستیدا زانیاری دەوڵەمەندی سەبارەت بە کورد لە سەرچاوەکانیدا بە زمانەکانی عەرەبی و فارسی و ئەرمەنی هێناوەتە ناوەوە و باسکردووە. مینۆرسکی لە کاتی خزمەتکردنی دیبلۆماسیدا دەستی بە دیراسەی مێژوو و ئەتنۆگرافیا و زمانی کوردی کردووە. بەر لەوەی بێتە کەسێکی پسپۆڕ و باوەڕپێکراو، بە زۆر ناوچەی کوردستاندا گەڕاوە و گەشتی کردووە. لەگەڵ خەڵکی ناوچەکە و سەرۆکی تیرە کوردییەکان تێکەڵیی پەیدا کرد. ئەو زانیارییانەی لە سەرەنجامی چاوپێکەوتنی زۆر و بڕینی سەدان کیلۆمەتر لە ناوچەکەدا هاتبوونە دەست، کەوا توانستی ڕوونکردنەوەی زۆر بابەتی گرنگی لەلا دروستکردبوون. فلادیمێر مینۆرسکی ڕاپۆرتێکی سەبارەت بە ڕەچەڵەکی کورد لە میدیەکانی سەکیف بڵاوکردەوە، کە لە ئێستادا لە تیۆری گەشەکردنی خانەوادەکانی گەلی کوردا باڵادەستە.

یوسف ئەربیلی ڕۆڵێکی تایبەتی لە دیراساتی زمان و ڕۆشنبیری کوردی هەبوو و بە دامەزرێنەر و ڕێکخەری قوتابخانەی دیراساتی کوردی سۆفیەتی دادەنرێت. تێبینی دەکرێت یەکەم نووسین سەبارەت بە دەقە کوردییەکان لەلایەن یوسف ئەربیلییەوە لەکاتی نارندیدا بۆ 'ئەرمینیای تورکی' لە ساڵانی (١٩١١-١٩١٥)دا نووسراببێت. لەو کاتەدا و لە ژێر ڕاسپاردەی نیکۆڵای ماردا بە دیراسەتی زمانی کوردییەوە خەریك بوو. کەسایەتی کۆمەڵایەتی و سیاسی ناوداری کورد بەناوی عبدولڕەزاق لە ساڵی (١٩١٤)دا گەیشتە پیترۆگراد بە مەبەستی دانانی ئەلفوبێی زمانی کوردی بە پشتبەستن بە پیتە ڕووسیەکان، و یوسف ئەربیلی لەلایەن ئەکادیمیای ڕووسی زانستی ڕاسپێردرا بە دانانی ئەلفوبێی زمانی کوردی.

چەند بەشداریەکی گرنگی تر لە دیراساتی کوردیدا ئەنجامدران لەلایەن وڵێگ فیلچیڤسکیش– نووسەری دیراساتی مێژوویی ئەتنۆگرافی و چەندین دیراسات سەبارەت بە زمان و کەلتووری کوردی. فاسیلی نیکیتینیش جێگری پێشووی کۆنسوڵی ڕووسیا لە ئورمییە پەرتووکێکی گشتگیری گرنگی لە ژێر ناونیشانی "کورد" بە زمانی فەرەنسی لە ساڵی (١٩٥٦) دا نووسی.

لە ساڵی(١٩٢٩)دا حکومەتی یەکێتی سۆفیەت ڕاگەیاندنێکی سەبارەت بە ئەرکی زانستەکانی ڕۆژهەڵاتناسی دا، کە جەختی لەسەر گرنگی دیراساتی گشتگیر و قۆڵ لەسەر وڵاتانی ڕۆژهەڵات لە چوارچێوەی هەڵوێستی سیاسی تازەدا کردەوە. لە پێناوی ئەمەدا پێشنیاری دامەزراندنی پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی بۆ تۆێژینەوەی زانستی لە لینینگراد بۆ پێگەیاندنی کادیری زانستی نوێ کرد.

گەشەسەندنی دیراساتی کوردی لە یەکێتی سۆفیەتدا لەو کاتەدا وەک پێویستی پراکتیکی جێبەجێکران: لە ساڵانی (١٩٢٣-١٩٢٩) ناوچەیەکی بەڕێوەبردنی کوردستانی لە خاکی کۆماری ئازربایجانی سۆفێتی هەبوو، زمانی کوردی لە قوتابخانەکانی ئەرمینیا خوێندرا، لەو شوێنەی قوتابخانەیەکی تەکنیکی مامۆستایانی کوردی کرایەوە، پەرتووکەکانی خوێندن چاپکران، و ڕۆژنامەیەک بەناوی "ڕێیا تازە" دەرچوو، لە گەڵ چەندان کاری دیکە.

لە پێناوی کارکردن لە ڕێکخراوێکی تەکادیمی زانستیدا لە یەکێتی سوفیەت بۆ یەکەمجار ئامادەکردنی کادیر لە دیراساتی کوردیدا ئەنجامدرا. لە ساڵی (١٩٣١) دا و دواتر بە دەستپێشخەری کەسایەتی تەکادیمی بەناوی ئەلیکاسندەر ئارنۆلدۆڤیچ فریمان (١٨٧٩-١٩٦٨) خولێکی کوردی لە کۆلێژی زمانەکان لە پەیانگای مێژوو و ئەدەبیات و زماناسی کرایەوە، کەوا زۆربەی ئەوانەی پەسەندکران تیایدا ئەو لاوە کوردانە بوون کە دەرچووی کۆلێژی کاری و سەر بە پەیانگای لینینگرادی ڕۆژهەڵاتی بوون.

کردنەوەی ئەم خولە لەلایەن کورد ئاوارە نیوانەتەوەییەکان بەرز نرخێندرا، وەک پێزانینێك کە زانستی سۆفیەتی دانیناوە بە ڕۆڵی گرنگی کورد لە مێژوودا و گەشەسەندنی کەلتوریی گەلانی ڕۆژهەڵات. لە تەموزی (١٩٣٤)دا لە یەریفان کۆنگرەی یەکەمی سۆفیەتی بۆ دیراساتی کوردی بەسترا، کە تیایدا باسی ئەو دەستکەوتانەی زانستی سۆفیەتی کرا کە لەسەر کورد و کوردستان کراون، هەروەها تیایدا ئامارژە بە دەرکەوتنی ڕۆشنبیرانی کورد لە یەکێتی سۆفیەتدا کرا و نووسین و دەرکردنی ئەدەبیاتی نەتەوەیی بە زمانی کوردی دەستپێکرد.

لە ساڵی (١٩٤٥)دا دوا بەدوای جەنگی جیهانی دوو، کانات کالاشێڤیچ کوردۆیێف (١٩٠٩-١٩٨٥) وەک مامۆستای زمانی کوردی لە کۆلێژی "دیراساتی ڕۆژهەڵات" لە زانکۆی لینینگراد دەستپێشانکرا، و لە (١٩٤٦)دا وەک ئەندامێکی پەیانگەی ڕۆژهەڵاتناسی وەرگیرا. ئەمە بە سەرەتای دیراساتی مەنهەجیی بۆ زمان و ئەدەبی کوردی لە پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی و پەیانگای دەستووسی ڕۆژهەڵاتی ئەژمار دەکرێت.

ئەو گۆڕانکارییانەی کە جیهان لە دوای جەنگی جیهانی دووەدا بەخۆیەوە بینی، پاڵپشتی زانستی زیاتر و ڕاستەقینە و گەورەی سیاسەتی یەکێتی سۆفیەتی بۆ وڵاتە ڕۆژهەڵاتییەکان بە پێویست زانرا. لەم ڕوانگەیەوە حکومەتی وڵاتەکەمان و سەرۆکایەتی ئەکادیمیای زانستەکان

کورد لە کارەکان و ئەرشیفی پڕۆفیسۆر ڤلادیمێر مینۆرسکیدا

لەو بەشەدا وێنەی بێهاوتا کە تایبەتن بە مێژوو و ئەتنۆگرافیای کورد لە ئەرشیفی یەکێک لە پسپۆرە هەڵکەوتووەکانی ڕووسی لە دیراساتی ئێرانی و کوردی بە ناوی ڤلادیمێر مینۆرسکی(١٨٧٧-١٩٦٦) نیشاندەدرێت. ئەم وێنانە لە ئەرشیفی پەیانگای دەستنووسە ڕۆژهەڵاتیەکان (مۆزەخانەی ئاسیایی پێشوو) سەر بە ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان پارێزراوە. زۆربەی ئەو وێنانەی لەلایەن ڤلادیمێر مینۆرسکییەوە لەکاتی خزمەتی دیبلۆماسی لە وڵاتانی تورکیا و ئێراندا لە ساڵانی (١٩٠٢-١٩١٧) گیراون ڕەنگدانەوەی ژیاستی ژیانی ونبووی کەلی کوردن. لەو چوارچێوەیەدا، بۆ یەکەمجار کورد بوو بە یەکێک لە بەشدارببوە گرنگەکانی سیاسەتی نێودەوڵەتی.

کار و بەرهەمەکانی ڤلادیمێر مینۆرسکی سەنگ و بایەخی ئەو سەردەمەی لە زانستی دیراساتی کوردی و ڕووسی و جیهانیدا پێکهێنابوو، کە میراتگری نەریتە بەهادارەکانی هاوکۆفان و هاوەڵانی خۆی لە ڕۆژهەڵاتناسانی سەدەی نۆزدەم بوو. ڤلادیمێر مینۆرسکی بۆ یەکەمجار لە دیراساتەکانی پەنای بۆ هەموو ئەو سەرچاوانە برد کە لەسەر کورد نووسرابوون، و وەک دامەزرێنەری دیراساتی کوردی لە شێوەی ڕێکخراوێکی زانستی تەواودا دەرکەوت.

لە پاڵ زیاتر لە دووسەد کاری زانستی سەبارەت بە کاروباری وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، ئەرشیفی کەسیی ڤلادیمێر مینۆرسکی ٤٣٨٥ یەکەی پارێزراو لە خۆ دەگرێت بە زمانی ڕووسی و زمانەکانی ئەوڕوپای ڕۆژئاوا و زمانە ڕۆژهەڵاتییەکان، کە کاری زانستی و ڕاپۆرتی ڕەخنەیی و هەڵسەنگاندن و زانیاری دەربارەی نێردە زانستی و دیبلۆماسیەکان و ژمارەیەکی زۆر وێنە – کە بەشێکیان لەو ئەلبومەی ئێستادا نیشاندراون – لە خۆ دەگرێت. سەرەڕای ئەمانەش نامەگۆڕینەوەی بەرفراوانی هەڵکەوتووەکانی لەخۆ گرتووە. هەروەها لە پەیانگای دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکان سەر بە ئەکادیمیای زانستە ڕووسییەکاندا کۆمەڵێک دەستنووسی ڕۆژهەڵاتی پارێزراون، کە لەلایەن ڤلادیمێر مینۆرسکییەوە کۆکراونەتەوە و لە نێو ئەوانەدا دەستنووسی کوردیش بەدی دەکرێت.

وەک جۆن لە بابەتە ئەرشیفییەکان و چەند بڵاوکراوەیەکی کەم لەسەر ژیانی ڤلادیمێر مینۆرسکی دا هەن، ناوبراو لە پێنجی شوباتی ١٨٧٧ لە شاری کۆرتشیف لە هەرێمی تفێرسکایا لە دایکبووە و لە مۆسکۆ خوێندنەوویەتی، دواتر بە بەخشینی میدالیای زێڕەوە لە قوتابخانەی نمونەیدا دەرچووە. کۆلێژی مافی لە زانکۆی مۆسکۆدا تەواو کردووە، دواتر پەیوەندی بە پەیانگای لازاریف لە زانکۆی مۆسکۆدا تەواو کردووە، کە تێیدا زمانەکانی عەرەبی و فارسی و تورکی و مێژووی وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیشی خوێندووە. دوای دەرچوونی لە پەیانگەدا ساڵی (١٩٠٣) دەستی کردووە بە کارکردن لە وەزارەتی کاروباری دەرەوە. لە ساڵانی (١٩٠٤-١٩٠٨)دا وەک وەرگێڕ لە کۆنسوڵی گشتی ڕووسیا لە تەبرێز کاریکردووە. لەو کاتەدا کە بە تێرەی دیبلۆماسی لە تاران بوو لە کارەکەی بەردەوام بوو. لە ماوەی ساڵانی (١٩٠٨-١٩١٢) وەک فەرمانبەر لە وەزارەتی کاروباری دەرەوە لە سانت-پترسبۆرگ خزمەتی کردووە. لە (١٩١٢)دا بە پلەی سکرتێری دووەم لە کونسوڵخانەی ڕووسیا لە قوستەنتینیە بوو بە فەرمانبەر و لە ساڵانی (١٩١٦-١٩١٧) وەک سکرتێری یەکەم لە کونسوڵخانەی ڕووسیا لە تاران کاریکردووە. ڤلادیمێر مینۆرسکی وەک ڕۆژهەڵاتناسێکی خاوەن ئەزموون هەوڵی لە پێناو دروستکردنی پەیوەندییەکی پتەو لە نێوان ڕووسیا و گەلی کوردا دا و یارمەتیدەر بوو بۆ دۆزینەوەی چارسەری دوولایەنەی بۆ چەندین بارودۆخی سیاسی.

شۆڕشی ئۆکتۆبەر، جیهان و تەنانەت خێزانەکەی ڤلادیمێر مینۆرسکیشی بەناوی تاتیانا ئەلێکسێیێفنا مینۆرسکایا کەوا لە ئێران بوون سەرسام کرد. لە ساڵی (١٩١٩)دا چوون بۆ پاریس. ئەو کات ڤلادیمێر مینۆرسکی دەستی بە وانەوتنەوە و پێشکەشکردنی وانە لە بواری ئەدەبی فارسی و لە بواردکانی مێژووی ئیسلامی و مێژووی تورکیا کرد. دواتر لە ساڵی (١٩٣٢) دا بۆ لەندەن و پاشان بۆ کامبریج چوو، کە لەوێش هەر کاری وانەبێژی ئەنجامدا. لە ساڵی (١٩٤٤)دا ڤلادیمێر مینۆرسکی وازی لە کارکردن هێنا، لەگەڵ ئەوەش وەک ئەندامێکی فەخری لە قوتابخانەی دیراساتی ڕۆژهەڵات و ئەفریقی لە زانکۆی لەندەندا مایەوە.

ئەگەرچی ڤلادیمێر مینۆرسکی بەناجاری لە دەرەوەی وڵات بوو، بەڵام پارێزگاریکردن لەسەر پەیوەندی بەتینی خۆی لەگەڵ زانایانی سۆفیەت و ڕووس و نامە گۆڕینەوەی فراوانی لەگەڵ هاوڕێیەکانی– وە لە تێوانیشیاندا ئەوانەی کە خودی خۆی دەیناسین– بەردەوام بوو. بە هاوکاری لەگەڵ خێزانەکەی، تاتیانا مینۆرسکایا، هەستان بەوەرگێڕانی کارەکانی دیارترین ڕۆژهەڵاتناسانی ڕووس، لەوانە: ف. ف. بارتۆڵد، ی. یو. کراچکۆفس، ن. یا. مار، ن. ف. پیگۆلێفسک و چەندانی دیکە. لە (١٩٦٠)دا ڤلادیمێر مینۆرسکی بۆ مۆسکۆ بۆ بەشداریکردن لە کۆنگرەی بیست و پێنجەمی ڕۆژهەڵاتناسانی دۆلیادا بانگهێشتکرا، و لەو کاتیشدا سەردانی لینینگراد و باکۆ و تبلیسی کرد.

ڤلادیمێر مینۆرسکی گرنگیپێدانی تایبەتی خۆی بۆ قوتابخانەی ڕۆژهەڵاتناسی کلاسیکی پترسبۆرگ–لینینگراد نیشاندا، لەو شوێنەی دیراساتی کوردی جێی بایەخ بوو، کە ڕەنگە دەرئەنجامی گرنگی ئەو بابەتانەی کە لە تەواوی ژیانیدا خۆی کۆی کردبوونەوە. لە پێناو یارمەتیدانی ئەو قوتابخانەیەدا ڤلادیمێر مینۆرسکی وەسیەتی پێدانی ئەرشیفەکەی خۆی بە تەواوی ئەو بابەتانەوە کە تایبەت بوون بە مێژوو و ئەتنۆگرافیای کورد بۆ پەیانگەی ڕۆژهەڵاتناسی- لقی لینینگرادی سەر بە ئەکادیمیای زانستە سۆفیەتییەکان (مۆزەخانەی ئاسیایی پێشوو، وە لە ئێستادا پەیانگەی دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکان – ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان) کرد.

ڤلادیمێر مینۆرسکی لە ٢٦ ی ئازاری ١٩٦٦ دا لە شاری کامبریج کۆچی دوایی کرد، وە لە سەر وەسیەتی خۆی بەخاکسپاردنی تەرمەکەی لە گۆڕستانی 'نۆفێدێفیچ' لە مۆسکۆدا بۆ دووبارە کرایەوە.

ڤلادیمێر مینۆرسکی یەکەمینی ئەو بابەتانەی سەبارەت بە کوردن لە ساڵانی کارکردنی دیبلۆماسی خۆیدا کۆیکردنەوە. سەرئەنجامی گەشتەکانی بۆ کوردستان لە دوو ڕاپۆرتدا ڕەنگیداوەتەوە: "ڕاپۆرتێک سەبارەت بەگەشتێک بۆ خانیپەی ماکۆ" (١٩٠٥)، و "زانیاری کۆکراوە لە کاتی گەشتێک بۆ مەرقە و ناوچەی ڕووبارەکانی زەرینە و سیمینە" (١٩٠٦). ڤلادیمێر مینۆرسکی لە کاتی کارکردنی لە لیژنەی کێشانی هێڵی سنووری تورکی-ئێرانی، لە ساڵی (١٩١١)دا هەستا بە کۆکردنەوەی زانیاری بێهاوتا، لەوانە باسێکی تێروتەسەلی پارێزگای ساووجبولاغ، ناوچەکانی بانە، سوولدوز، ئەشنەوی، و دۆڵ، وە زانیاری دیکە دەربارەی نیشتەجێبوونی هۆزەکان، تاین و پەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووریپەکانیان، و تایبەتمەندی سیاسەتی تورکیا و ئێران و ڕووسیاو ئینگلتەرا سەبارەت بە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ کورددا.

نووسینە دیبلۆماسییەکان و ڕاپۆرتەکانی ڤلادیمێر مینۆرسکی زانیاری گرنگ سەبارەت بە کەسایەتی ناوداری کۆمەڵایەتی و سیاسی کوردی لەخۆدەگرن، لەوانە: ئیسماعیل بابان زادە، شێخ بەدرخان– کە لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەمدا دامەزرێنەری پێکهاتەی هەرێمی سەربەخۆ بوو لەگەڵ ناوەنددا لە جەزیرە لەناوچەی باختان– هەروەها ڕووناکبیری کورد عەبدولڕەزاق،

بڕیاریاندا بە گواستنەوەی پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی بۆ مۆسکۆ. هەروەها لقێکی پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی سەر بە ئەکادیمیای زانستەکانی سۆڤیەت لە لینینگراد دامەزرێندرا و کەسایەتی ئەکادیمی یوسف ئەربیلی لە ٢٦ی تشرینی یەکەمی (١٩٥٦) کرا بە سەرۆکی ئەو لقە. هەروەها بۆ یەکەمجار لە مێژووی زانستی ڕووسی و جیهانیدا گرووپێکی زانستی لەلایەن تیمێکی کوردییەوە پێکهێنرا، کە دیراساتێکی تەواوی دۆزی گەلی کوردی دەکرد. ئەمە مانای دانپێنان دەگەیەنێت بە ڕۆڵی گەورەی کورد لە مێژوو و فەرهەنگ و کەلەپووری گەلانی ڕۆژهەڵات و تەواوی جیهان.

لە یەکی ئازار (١٩٥٩)دا، تیمی دیراساتی کوردی لقی لینینگرادی سەر بە پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی لە زێر سەرپەرشتی یوسف ئەربیلی دەستی بە کارەکانی خۆی کرد. لەو کاتەدا چەندین تۆێژەری کوردی چوونە ڕێزی ئەم تیمە کوردییە، و دەستیان بە دروستکردنی بازنەیەکی گەورە بۆ چەندین بابەتی فراوان دەربارەی زمان و ئەدەب و فۆلکلۆر و مێژووی کوردی کرد. لەو کاتەوە تاوەکو ئێستا تەنجامی کارەکانی نوێنەرانی قوتابخانەی لینینگراد–پترسبۆرگ بۆ دیراساتی کلاسیکی کوردی بێ داپران لە پێشەنگیدایە.

کاتات کوردۆیێف، کە لە ساڵانی (١٩٦١-١٩٨٥) سەرۆکی تیمەکە بوو، و ئیساق تسوکەرمان چەندین کاری سەرەکیان سەبارەت بە زمانی کوردی و زانستی دیالێکتەکان دەرکرد. ی. سمیرنۆفا و ك. ئەیوبیەوە مێژووی ڕێزمانی دیالێکتەکانی زمانی کوردییان نووسی. بە پشت بەستن بە ئەدەبییە کلاسیکییەکان (دیوانە شیعرییەکان)دا ز. ئ. یۆسوپۆفا هەستا بە دیراسەتی ژمارەیەک لە دیالێکتەکانی باشوور، لە نێوان ئەوانەدا 'سۆرانی و گۆزان'یش بوونیان هەبوو. م. ڕۆدینکۆش ژمارەیەک پوختەکاری لەمەڕ دیراساتی ئەدەبی کلاسیکی کوردی و فۆلکلۆر بەرهەمهێنا. هەرچی ك. ك. کوردۆیێفە بۆ یەکەمجار دەستپێشخەری لە دەرکردنی بەرهەمی هەڵبژێردراو بە دووبەشی جیاواز لە شیعری کوردیدا کرد.

مۆنۆگرافی تایبەت لەلایەن ژردیخان جەلیلۆف تەرخانکرا بۆ دیراساتی 'گۆرانییە مێرووییەکانی کورد'. ز. موسائیلیانیش ببیلۆگرافیایەکیی تەواوی دیراساتی کوردی دەرکرد، کەوا ماوەی سەدەکانی شازدەم تا بیستەمی لە خۆگرتبوو. ی.ی. فاسیلیڤا بەردەوام بوو لەسەر دیراساتی کێشە مێژوویەکانی کورد بە پشت بەستن بەو نووسینانەی مێژوونووسانی کورد لە سەدەی نۆزەمدا بە زمانی فارسی نووسیبوویان. هەروەها وەرگێڕانی تەواوی "شەرەفنامەی" شەرەفخانی بەتلیسی لە زمانی فارسییەوە بۆ زمانی ڕووسی دەدرێتە پال ئەو، کە لە ساڵی (١٩٧٦)دا دەرچوو.

لەهەمان کاتدا بڵاوکردنەوەی کارەکانی دیراساتی کوردی لە مۆسکۆ، لە پەیانگای ڕۆژهەلاتناسی و پەیانگای زمانناسی مۆسکۆ سەر بە ئەکادیمیای زانستی سۆفیەتی بەڕێوەدەچوو. کارەکانی چەندین زانای دیار و بەرچاو دەردەکەوتن لەوانە هەردوو زمانەوان ج. خ. باکائیف و ر.ل. تسابالۆف و مێژوونووسان ن. ا. خالفین، م. س. لازاریف، م. ا. گاسپرتان کارەکانیان سەبارەت بە مێژووی بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوەیی کوردی لە (١٩٦٠)ندا سەریانهەڵدا، لەو کاتەی کە قۆناغێکی نوێ و گرنگ لە پەیوەندییە ئاڵوگۆڕەکانی نێوان یەکێتی سۆفیەت و کوردا دەستی پێکرد.

سەرکردەی بزوتنەوەی کوردانی عێراق مەلا مستەفای بارزانی ڕۆڵێکی تایبەتی لە یەکێتی سۆفیەت گێڕا. لە کۆتاییەکانی (١٩٧٠) دا تیمێك لە پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی بۆ دیراساتی دۆزی کوردی بڕیکهات بەسەرکردایەتی م. ا. گارستیان کە پسپۆر بوو لە دیراساتی تورکی و کوردی. لە ساڵی (١٩٨٤) دا ئەم تیمە گواستراییەوە بۆ بەشی دیراساتی کوردی، کە لە ئێستادا بەردەوام دیراساتی بنەڕەتی و جێبەجێکاری سەبارەت بە مێژووی نوێ و هاوچەرخی کورد، و سیاسەت و مێژووی بزووتنەوەی نەتەوەیی تێدا ئەنجامدەدرێت. لەم کۆتاییانەدا پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی کۆمەڵێك بەرهەمی زانستی م. لازاریف، ۆ. ژیگالینا، ك. ڤێرتیایێف، ن. مۆساکی، س. ئیڤانۆف بڵاوکردۆتەوە.

بەدرێژایی دوو سەد ساڵ لە بواری ڕۆژهەڵاتناسیدا، دیراساتی کوردی-ڕووسی وەك ئاڕاستەیەکی باو لە زانستی ڕۆژهەڵاتناسیدا، چەند قۆناغێکی پێشکەوتن بە دەست هاتووە و دەولەمەند کراون بە توێژینەوەی گرنگ و قوڵ، کە زانستی جیهانی پێ دەوڵەمەند کراوە نە تەنها ڕێگەی بە دروستکردنی گرنگیدانی زانستی خۆشکرد، بەڵکو کاریکردووە بۆ زیادکردنی گرنگیدان بە ژیان و کەلەپوری کوردانی ڕووسیا و کوردانی تەواوی جیهان.

بەڕێوەبەری پەیانگای ڕۆژهەڵاتی
پڕۆفیسۆر و دکتۆرا لە مێژوونناسی
ئیرینا فیدۆرۆڤنا پۆپۆڤا

یەك زەرە زانستییەکانی فلادیمیر مینۆرسکی کە لە بواری جۆراوجۆری وەك مێژوو و جوگرافیا و ئەتنۆگرافیا و زمانی کوردی و ئەدەبەکەیان دان و پشکێکی بەرخ لەمەبەستی زانستی پووسی لە پۆژهەڵاتناسی جیهانیدا پێکدەهێنن. لەڵ ئەوەشدا تاوەکو ئێستا بابەتی زۆری فلادیمیر مینۆرسکی بڵاونەکراونەتەوە، کە ڕەنگە چاپکردنی ئەلبوومی وێنەکان تا ڕادەیەکی باش ئەو بۆشاییەی پڕکردبێتەوە.

وەك ڕێزلێنانێك بۆ یاکردنەوەی فلادیمیر مینۆرسکی کە بەڕگریکارێکی ڕەسەن بووە لە مافەکانی کوردو میراتی ڕۆشنبیریان، دەمەوێ کۆتایی بە وشەکانی شاعیری بەناوبانگی کورد مەلای جزیری(مەلا ئەحمەدی جزیری) لەسەدەی حەفدەمدا بهێنم:

"هەر کەسێ نوێنەرایەتی کێشەکانمان لە پەستۆ دەگرێت
پاداشتی وەك ئەو کەسەیە حەفتا حەج یا زیاتری کردبێت".

تۆێژەری پێشەنگ
دکتۆرا لە زانستەکانی فیلۆلۆگی
پەیانگای دەستنووسی پۆژهەڵاتی و ئەکادیمیای ڕووسی زانستی
ز. ا. یوسوپۆڤا

ڕاپۆرتە پشتی بە سەرچاوەی جۆراو جۆر بە ستیوو، هەندێکیان بە زمانە بیانیەکان و هەندێکیان بە زمانە پۆژهەڵاتیەکان بوون، کە تایبەت بوون بە شیکردنەوەی دەستەواژەی بەکارهاتووی(غوران/ گۆران). بەپێی ئەو زانیارییانەی کە نووسەر هەیەتی وەك ناونیشانێك بە کارهاتووە بۆ: أ- هۆز، ب- دیالێکت، ج- گرووپێکی کۆمەڵایەتی لە جوتیاران (کە لایەنگیری و ڕەسەنی بۆ هۆز نییە).

لەو ڕاپۆرتەدا نووسەر گرنگییەکی زۆر تایبەتی بە کێشەی زمانی گۆرانەکان داوە، کە لەو سااڵنەدا بیروڕایەك لەبەرهەمە تایبەتەکاندا زاڵبوو، کە دەگوترا گۆرانەکان لە بنچینەدا کورد نین. لەم ڕوانگەیەوە فلادیمیر مینۆرسکی خۆی بەدوور گرت لە شیکردنەوەی ئەو بیروڕا بەرامبەر و دژە. بۆ دەرەنجامی ڕەها سەبارەت بە پێگەی گۆرانەکان ئامادەی زیاتر بە دیراسەکەی کردووە، کۆمەڵێك ڕاستی نەگۆڕی باسکردووە، کە دەیسەلمێنێن گۆرانەکان و زمانەکەیان بە ڕەچەلەك کوردین. تۆێژینەوەی ئەو بابەتە کە لە چوارچێوەی زمانی کوردیدا دەکرێت، ئامادەی بەوە کردووە کە گۆران پێگەی زمانی ئەدەبییە لە باشووری کوردستان و چەندین نووسراوی پێ پارێزراوە، لەوانە: ئایینی، داستانی، شیعری گۆرانی. وە ئەوە ڕێککەوت نییە کە لە لیستێکدا ناوی سی و دوو شاعیر هاتبێت کە بە زمانی گۆرانی نووسیوویانە (زۆربەیان ئەفزۆمانن) بێسارانی، سەعدی و قوماسی. ئەو لاواندنەوەی کە لە کاتی مردنی خێزانە خۆشەویستەکەی دەینووسێتەوە سیفەتی نمونە شیعری گۆرانی بە زمانی 'گۆران'یە. جگە لەمانە فلادیمیر مینۆرسکی وایدەبینێ کە زۆربەی گۆرانەکان سەر بە ئایینی ئەهلی حەقن، ئەو ئایینەی لەسەر خاکی کوردان سەری هەڵدا. لە کۆتایی ئەو دەقەدا ئامادە بە لاواندنەوەی قوماسی کراوە، کە هاوبێچی کۆیی وەرگێڕدراوی ئینگلیزی لەگەڵدایە.

لەپاڵ ئەو کارە سەرەکییانەی ناویراو کە پێشەنگ بوون، فلادیمیر مینۆرسکی چەندین ڕاپۆرتی قەبارە بچووکی نووسیوە، کە زانیاری بایەخدار لەخۆدەگرن دەربارەی: هۆزەکان و خانەوادە کوردییەکان، چەند شارێکی دیاریکراو لە کوردستان، شوێنەواری کۆن، زمانی کوردی و دیالێکتەکانی. بۆ نمونە ڕاپۆرتە بەناوبانگەکەی هۆزەکانی ڕۆژئاوای ئێران کە تایبەت چەندین بابەت سەبارەت بەو هۆزانەی کە دیراسەی زۆریان لەسەر نەکراوە، وەك (کەلهوڕ، گۆرانەکان، و شکان) باسکردووە.

لە تۆێژینەوە زانستییەکانیدا گشت کاتێ فلادیمیر مینۆرسکی بەوە باسی بارودۆخی سەرهەڵدانی خانەوادە دەستی پێوەگرتووە دەنووسێ کە کوردەکان لە ڕەسەنی ئێرانییەکانن(هیندو ئەوروپی)، وە بەگوێرەی دووەم ئەوان میللەتێکی ڕەسەنن و پەیوەندی لێکنزیکیان بە گەلانی ئاسیایی هەیە. لە یەکێك لە ڕاپۆرتەکانی کوتایی کە ئەو ناونیشانەی بڵاونەکراوەتەوە دەڵێ، "کورد نەوەی میدییەکانن". فلادیمیر مینۆرسکی پارێزگاری لە تێوری یەکەم کرد، کە لە ساڵی (١٩٣٨)دا پێشکەشکرا. ئامادە بەهەندێك ڕاستی و پاساو کە لەو سەرچاوە جۆراوجۆرانە وەرگیراون دەکات کە لە بەرژەوەندی ڕەسەنایەتی میدیایی کوردن. دەقی چاپکراو لەسەر ئامێری نووسین بە زمانی ڕووسی لەگەڵ واژووی ئەو ڕاپۆرتەی کە ساڵی (١٩٥٦) نێردراوە بۆ نووسەر کوردۆیێف، لە ئەرشیفی پەیانگەی دەستنووسە پۆژهەڵاتییەکانی سەر بەئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان پارێزراوە.

وەك دەردەکەوێت تۆێژینەوەکانی فلادیمیر مینۆرسکی بەشێکی زۆری کاریان سەبارەت بە زمانی کوردیيە، پێگەیەکی گرنگیان لەکارەکانی گرتووە، بەپێی وتەی ئەو زانایە، یەکێکن لە بنەماکانی یەکێتی کورد و ئینتما و خۆگرتن بە ڕەسەنایەتییەوە. ئەم بیرۆکەیەی بە وردی لە مەقالەکەیدا بەناوی 'پیرۆزی زیکر' دەڵێت، "هۆکاری سەرەکی و سەرسوڕهێنەری یەکگرتوویی کوردانی کۆن بریتییە لە زمانەکەیان. هەرچەند جیاوازی دیالێکتەکانیشیان زۆربێت، بەڵام هەر

باروودۆخی ئافرەت چۆنە. لەم ڕوانگەیەوە نووسی کە گەلی کورد ڕەنگە لیبرالترین گەلانی دیکەی ئیسلامی بن. خێزانەکانیان و کێچەکانیان بەدڵنیاییەوە کۆمەڵێك بەربرسیارییەتی خێزانی قورس جێبەجێ دەکەن: کەلوپەل و بار هەڵدەگرن، ئاو دەهێنن، بۆ بەرزایی چیاکان سەردەکەون تا مانگا بدۆشن و دار کۆبکەنەوە، هاوکات لەگەڵ ئەم کارانەشدا کۆرپەلەکانیان لەگەڵ خۆیان دەبەن، کە بە پشتی خۆیانەوە بە کەمەربەندێکی بەرینەوە هەڵ دەگرن. ئافرەتانیان ڕووخساری خۆیان داناپۆشن، لە قەرەبالّغیشدا بە متمانەوە لەگەڵ پیاواندا دادەنیشن و لە قسەکردنی گشتیدا قسەی پازاوە و بەنرخ دەکەن و هەست بە دوورەپەرێزی ناکرێت. گەنجەکان بەتەواوی یەکتر دەناسن و پێشی هاوسەرگیری دڵداریيەکی ڕاستگۆیانە هەیە. نووسەر ئەمەش زیاد دەکات و دەڵێت، ئافرەت لەلای کوردا خاوەن کەسایەتییەکی سەربەخۆیە، بەخۆڕایی نییە ئەگەر نمونەی دایکێکی خاوەن ژیرییەکی ڕاست و جوانی بێت ناوی خۆی زیاد بکات بۆ سەر ناوی کوڕەکەی. دواتر نووسەر نمونەی لەسەر هەندێك هۆز هێناوەتەوە کە ئافرەت سەرکردایەتی کردووە. جگە لە ڕێزگرتنی ئافرەت و خۆشەویستی زۆریان بۆ منداڵ، نووسەر ئامادەی بە چەند ڕەوشتێکی کورد کردووە، وەك سروشتی ڕەق و بێهاوتا و خووگرتن بەخێرا تووڕەبوون و پابەندبوونی تۆکمە بە پەیمان و نەبوونی ڕاڕایی لە بارەی ناموس و هەندێك ڕەوشتی دیکە. کورد گەلێکی خانەدان و باشن، وە بەخۆشحاڵییەوە پێشوازی لە میوان دەکەن و ئارەزووی نوکتەو گاڵتە دەکەن.

لە بەشی کۆتایی پەرتووکی "کورد لە ڕووسیا"دا، فلادیمیر مینۆرسکی سیاسەتی ڕووسیا لە پەیوەندییەکانی بە کوردەوە نیشان دەدات و چەندین چارەسەر پێشنیار دەکات (کە تا ئەمڕۆش گرنگن)، گرنگن بۆ چارەسەری بارودۆخیان. لە پەرتووکەکە دەنووسێت: "دەردەکەوێت لە کۆنەوە بە پێویست دەزانرێت، بۆ بەگگرتنی ئیدارەی کوردی، دەستەیەکی تایبەتی (هێزێکی ئاسایش) پێکبهێنرێت، هەروەك چۆن بۆ 'تورکیانەکان' پێکهات. ووتی فەرمانەکانمان بۆ کورد ڕوون و ئاشکرا نییە، زۆرجار نازانن لەناو ئەو هەموو بەریرسە ڕۆژەدا لە فەرمانگەی جۆراو جۆردا دەبێ لە کوێ بەدوای ویژدان و دادپەروەریدا بگەڕێن. بە شێوەیەکی تایبەت ماندووبوون و زەحمەتی گەیشتنی کورد بوو بە دادگا بەهۆی گشت ئەو ڕۆتین و ڕەسمییاتە ئاڵۆزەی کە هەیە. لەسەر زاری کەسە هەژارەکانەوە، کورد پێویستی بە قوتابخانەی حکومی هەیە، بەپێی توانا. سەبارەت بە خێزانە دیارەکانیشن کەوا هەستیان دەکرد بە شێوەیەکی لەسەرخۆ و هێواش سروشتی کاریگەری خۆیان لە دەست دەدەن، پێویستە ڕێگەیان پێبدرێت بچنە خوێندنی نمونەیی، وە پێویستە سەنگ بۆ ئەوەش دابنرێت کە توانستی فراوانی خوێندنی بۆ خزمەتی سەربازی لە دڵیان (کوردان) نزیکترین شتە لەلایان".

لە ساڵەکانی دواتردا، بابەتە باسکراوەکان لە پەرتووکەکەدا سەرەتایەکی ئامادە بە پێشکەوتنی بەردەوامی لەتێو بڵاوکراوەکانی فلادیمیر مینۆرسکیدا بەدەستهێنا. لە ساڵی (١٩٢٧) دا ڕاپۆرتی"کورد و کوردستان"ی بۆ ئینسایکلۆپیدیای ئیسلام بە زمانی فەرەنسی نووسی، کە ئەو بەشانە لەخۆ دەگرێت: ١- بنەچەی کورد، مێژوو (لە داگیرکاری عەرەب تا ١٩٢٦)، ٢- جێنشینی هۆزە کوردییەکان، ٣- ئەنترۆپۆلۆژیا، کۆمەڵناسی-ئەتنۆگرافیا، و ئایین، ٤- تایبەتمەندی زمانی کوردی و دیالێکتەکانی، ٥- فۆلکۆر و ئەدەب، ٦- بڵاوکراوە کوردییەکان. پێویستە ئامادە بەوە بکرێت، کە فلادیمیر مینۆرسکی زیاتر لە بیست ڕاپۆرتی زانیاری بۆ چاپەکانی ئینسایکلۆپیدیا نووسیووە، کە بۆ کوردو کوردستان دانراون.

کارێکی گەورەی دیکەی فلادیمیر مینۆرسکی بریتیە لە ڕاپۆرتە بەناوبانگەکەی بەناوی "گۆرانەکان" کە بە زمانی ئینگلیزی لە ساڵی (١٩٤٣) دا بڵاوکراوەتەوە. بەشی گەورەی ئەو

کورد لە ئەرشیفی وێنەگرانی ڕووسی

لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا، گرنگییێدانی ڕووسیا بە نەتەوەی کورد و کوردستان ڕووی زۆر لە زیادبوون کرد. ڕۆشنبیری و ئەدەب و پێگە شوێنەوارییە کوردییەکان سەرنج و گرنگییێدانی ڕاستەقینەی لەلای زۆرێك لە گەڕیدە و توێژەرە ڕووسەکان دروستکرد. بۆیە بەشداریکردنی وێنەگرەکان لە زۆرێك تێرەی شوێنەواری و زانستی دیراسەتەکردنی گەلان کارێکی پەیوست بوو. وێنەگرتنی فۆتۆگرافی بوو بە ئامرازیکی گرنگ بۆ سەلماندنی توێژینەوەکان، هەر ئەمەش یارمەتیان دەدات لە تێستادا بیرۆکەیەکیان لەسەر ژیانی ئەو سەردەمەی گەلانی ئاسیای ناوەڕاست و ئێران و قەفقاز دەستبکەوێت.

ئەم بەشە بەتەواویی و بۆ یەکەمجار وێنەی کوردەکان لەخۆ دەگرێت کە لەماوەی کۆتایی سەدەی نۆزدەم- سەرەتای سەدەی بیستەمدا لەلایەن وێنەگرە بەناوبانگەکانی ڕووس لە جیهاندا وێنەیان گیراوە، لەوانە: دیمتری یەرماکۆف و ئەنتۆن سیفرۆگین، ئەشهەربێك لۆریس- کالانتار، ئەلێکسەندەر ئەلیشۆ، و دیمتری نیکیتین.

دیمتری یەرماکۆف (١٨٤٥-١٩١٦) هونەرمەند و وێنەگرێکی پیشەگەر بوو، و بەشداریکردووە لە چەندین نێردەی تایبەت بە زانستی دیراسەتکردنی گەلان و شوێنەوار لە ڕۆژهەڵات (کوردستان و لوڕستان و وڵاتی فارس). هەر ئەویش یەکەمین کەس بوو کە وێنەی دیمەنەکانی نەریتی کورد و ژیان و گوزەرانیانی گرت و خەسڵەتەکانی ئەو گەلە سەرسوڕهێنەی بەجیهان نیشاندا. دیمتری یەرماکۆف بە بانگخوازی وێنەگرتنی فۆتۆگرافی ناسرا، ناوبراو کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر شۆنکەوتووانی خۆی هەبوو، ئەنتۆن سیفرۆگین (١٨٣٠-١٩٣٣) یەکێك بوو لەوان.

ئەمانە هەردووکیان ئاسەوار و جێبەنجەی ئاشکرایان لەسەر ڕەوتی کۆکردنەوەی ماددەی تایبەت بە 'ژیانستی دیراسەتکردنی گەلان' و ڕۆژهەڵاتناسی جێهێشت، کە هەستان بە تومارکردنی دابونەریت و گوزەرانی گەل و هۆز و نەتەوەی جۆراوجۆر لە ئێران و قەفقاز و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا.

هیچ بیانوێك نییە کە لێهاتوویی یەرماکۆف و سیفرۆگین بخرێتە جوارچێوەی تەنها یەك ڕۆشنبیری نەتەوەیی دیاریکراو، یاخود ئەو کەلەپورە هونەری و ڕۆشنبیری و ڕۆژهەڵاتناسە دەوڵەمەندەیان بە هی یەك نەتەوە یا میللەت لەقەڵەم بدرێت، بەڵکو هەردووکیان نوێنەرایەتی ڕۆشنبیری ڕووسیای قەیسەریان دەکرد کە لەچەندین نەتەوە پێکهاتبوون، کە ڕەنگە زۆر جیاوازییەکانی-بەرجەستەبوون لە قەفقاز دەدرەوشانەوە و لە باوەشیان گەورەبوون. ئەوەی یارمەتیدان بە سەربەستی لە جوارچێوەی کەلتور و زمان و نەتەوەکانی کوردستان و ئێران و جۆرجیا و ئازربایجان و ئەرمینیا بگەڕێن بریتی بوو لە هەبوونی ناسنامەی نەتەوەیی جیا، بەمشێوەیە: یەرماکۆف بە ڕەچەڵەك ئێتالّی و جۆرجی بوو، و سیفرۆگین جۆرجی و ئەرمەنی بوو. ئەوان بە واقیعی ڕووداوی گوزەران و ڕۆشنبیری کە ئامادەی یەکسانی بوون لەگەڵ ڕۆڵەی ئەو گەلانە دەوەردەڕابوون، بۆیە چوونە ناو گفتوگۆیەکی بەرهەمدار لەگەڵ بابەتی ڕۆشنبیری داهێنەرانە، کە نە تەنها وەك چاودێرێك لە نزیکەوە مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرد، بەڵکو بە شێوازیکی قوڵ چووبوونە ناخی ئەو کەلتورە، هەر ئەوەش گرنگییەکی بێهاوتا لەبەرهەمیاندا بە شێوەیەکی یەکسان لە ئێوان هەرەبەك لە کاری زانستی و هونەری و ڕۆژهەڵاتناسیدا زیاد کرد.

دیمتری ئیڤانۆڤیچ یەرماکۆف (١٨٤٥-١٩١٦) لە ڕووی بڕوانامەی زانستییەوە تۆپۆگرافەرێکی سەربازی بوو، وە داکۆکیکارێکی هەڵکەوتوو بوو لە بواری وێنەگری فۆتۆگرافی لە قەفقاز و باشووری ئێران. لە دیارترین وێنەگرە هونەرییە پیشەگەرەکانی ئیمپڕاتۆریەتی ڕووسی بوو. بەشداری لە چەندین نێردەدا سەبارەت بە زانستی دیراسەتکردنی گەلان و هەڵمەتی سەربازی کردووە.

هاوشان لەگەڵ قوتابی و هاوکاری خۆی بەناوی ئەنتۆن سیفرۆگین (١٨٤٠-١٩٣٣) بە باشترین نووسەری هەڵکەوتە دادەنرێت لە 'ڕۆژهەڵاتی ڕووسیا'دا. ناوبراو لە شاری تبلیس لە خێزانێکی بیناسازی ئێتالّی بەناوی 'لویجی کامبیاجۆ' هاتۆتە دونیاوە. بۆ یەکەمجار لە ساڵی (١٨٧٠) ڕاپۆرتێکی سەبارەت بەو سەردانانەی کە بۆ قەفقاز بە شێوەیەکی نیشاندراو وێنەی شوێنەواری (شوێنەوارناسی) ئەنجامدابوو بۆ کۆنگرەی جوگرافیناسانی ڕووس لە سانت-پێترسبۆرگ بەرزکردەوە. دواتر لە جەنگی ڕووسی-تورکی لە ساڵانی (١٨٧٧-١٨٧٨) بەشداریکردووە.

دیمتری یەرماکۆف دوو خەڵاتی بەدەستهێناوە. یەکەمیان خەڵاتی کۆنگرەی فۆتۆگرافی فەرەنسی لە ساڵی (١٨٧٤) و دووەم خەڵاتی پیشانگای مۆسکۆی مرۆڤناسی لە ساڵی (١٨٧٨) دا، لەگەڵ بەدەستهێنانی چەندین خەڵاتی دیکە لە ئێران و تورکیا و ئیتاڵیا. هەستاوە بە ئامادەکردنی کەتەلۆگێك سەبارەت بە 'شوێنەواری قەفقاز' بۆ مۆزەخانەی قەفقازی، کە بۆ ئەو مەبەستە لە پیشانگای دەبەمینی فۆتۆگرافی پاریسی ئیودەولەتی ملوانکەی زێڕی پێ بەخشرا.

باشترین کاتی بەرهەمداری ئەم وێنەگرە ساڵانی (١٨٨٠-١٩٠٠) بوو. یەرماکۆف پاشماوەیەکی بەرچاوی لە دوای خۆی سەبارەت بە کۆکردنەوەی بابەتی تایبەت بە زانستی دیراسەتکردنی گەلان بەجێهێشتووە، کە تیایدا دابونەریت و گوزەرانی ژیانی چەندین گەلی تێدا خراوەتەڕوو، لەوانە فارس و کورد و تازەری و جۆرجی. گرنگترین بابەت لە ژیانی یەرماکۆف "ئەو گەردیدەیەی کە ئەیدەزانی ماندووبوون جیبە" لە وێنەگرتنی وێنە و دیمەنی گوزەرانی ژیانی ئەم گەلانە بوو. ئەوەی یارمەتیدا بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە بریتی بوو لە ئامێری تازەی گەڕۆکی وێنەگرتن، کە یەرماکۆف بۆ خۆی هەوڵی دا ئاوێنەی نوێیان بۆ ئامادە بکات و ڕێکبخات. بەکارهێنانی ئەو تەکنیکانە یارمەتیدەر بوو بۆ دەستکەوت و بەرهەمی زیاتر. ناوبراو لەکاتی گەراندا هەستا بە نووسین و وێنەگرتنی چەندین ناوچە لە قوستەنتینییە و ئەسینا و فەلەستین و وڵاتی فارس.

بە مانەوەی بۆ ماوەیەك لە وڵاتی فارس نازناوی 'کۆشکی شاهانە'ی پێدرا. یەرماکۆف لە ساڵی (١٨٩٦) کەتەلۆگێکی وێنەی فۆتۆگرافی و چەندین نموونەی مرۆیی لە قەفقاز و وڵاتی فارس و تورکیای ئەوڕوپی و ئاسیاییدا ئامادەکرد، کە ئەم کەتەلۆگە بەهەردوو بەشەکەی ٢٥٥٥٦ وێنەی 'نێگەتیڤ'ی لەخۆگرتووە، و جگە لەمەش 'ئەسترۆسکۆپات' و ١٢٧ ئەلبومی دیکەشی تێدابوو، کە بازنەی زانیاری تەواو سەبارەت بە ژیان و گوزەران و باوەڕ و نەریتی تایبەت بوو بە چەندین گەل و تیرەی جیاواز کە پێگەیەکی گرنگیان هەبوو، لە نێو ئەو گەلانەش کورد نیشتەجێی هەردوو سنووری ئێرانی و تورکی بوو.

ئەو وێنەگرە خاوەن ئەزموون و پۆشنبیرە گەورەیە داهێنانی لە چوارچێوەی گەشتەکانیدا کرد لە ڕێگەی ئەو نموونە و وێنە هونەرییە ڕاستەقینانە کە بەوردترین پێوەر هەستابوو بە گواستنەوەی وێنەی ناوووهەوا و بەوردی گوزارشتی لە ڕووخساری دانیشتوانی کوردستان کردبوو کە وێنەی گرتبوون. کارەکانی ئەم وێنەگرە لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەم و سەرەتاکانی سەدەی بیستەمدا کاریگەرییەکی گەورەی لەسەر ببرکردنەوەی هاوچەرخ لە قەفقاز و وڵاتی فارسدا چێهێشت.

ئەنتۆن ڤاسیلیڤیچ سیفرۆگین (١٨٤٠-١٩٣٣)، کە وێنەگرێکی بەناوبانگ بوو، لە شاری تاران لە خێزانی باڵوێزی ڕووسی بەناوی فاسیلی سیفرۆگین و خێزانەکەی ئاتشین خانم (کە لە بنچینەدا جۆرجی بوو) لە دایکبووە. باوکی ناوبراو خۆشەویستی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی لەلای ئەنتۆن دروستکرد و لەناخیدا ڕووانادی. کە ڕێگەخۆشکەر بوو ئەنتۆن بێێت بە نووسەری فۆتۆگرافی لە قاجاری تێرانداڵ. باوکی ئەنتۆن پێشتر زمانە ڕۆژهەڵاتییەکانی لە پەیانگەی لازاریڤ لە مۆسکۆدا خوێندووە. دواتر پەیوەندی بە باڵوێزخانەی ڕووسی لە تاران کرد و لەوێ خزمەتی کرد. ئەنتۆن لە ژێر کاریگەری دیمتری یەرماکۆف کە گەڕانی لە وڵاتی فارس و قەوقاز و ئاسیایی ناوەڕاست ئەنجام دەدا، بڕیاریدا وێنە فۆتۆگرافییەکانی بکاتە بەڵگەی دڕێژەی ژیان و گوزەرانی ئێرانی شاهانە. دیمتری و ئەنتۆن وەك دوو گەنج ڕاوەدڕایەتی بەتینیان لەگەڵ یەکتردا هەبوو و ئەوەی لەیەکتری نزیك کردبوونەوە ئارەزووی هاوبەشیان بوو لە گرتنی وێنەی نایاب سەبارەت بەو ماوەیەی کە لە لوتکەی داهێنانی هونەریدا هەیان بوو. یەرماکۆف بە بیرۆکەی سیفرۆگین سەبارەت بە دووبارە ئەنجامدانی گەشت بۆ ئێران و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست زۆر بەپەرۆش بوو. ناوبراو سەرەڕای سەرکەوتنە ئایابەکانی لە گرتنی وێنە کەسییەکان بۆ ڕۆڵەی جیاوازی گەلان و شارستانیەتە جیاوازەکان لە تاقیگە، تەنانەت بۆ ڕووخسارە گشتییەکانی کەسایەتی کوردیش، خۆی بۆ گرتنی وێنەی بەڵگەیی تەرخانکرد.

وێنەگرتنی فۆتۆگرافی لە سەدەی نۆزدەم، بە شێوازیکی نموونەیی لە بواری شوێنەوارناسی و جوگرافیا و زانستی دیراسەتکردنی گەلان دەژمێردرا، بەڵام دواتر ئەو کاتەی کە هونەرمەندانی داهێنەری وەك سیفرۆگین و یەرماکۆف کاری وێنەگریان ئەنجامدا، ئەم کارە (وێنەگری بەڵگەنامەیی) ڕەهەندێکی تازەی وەرگرت و بەهونەرێکی داهێنەرانە وەسفکرا. سیفرۆگین بەهۆی ئەو لێهاتوویەی کە هەیبوو بەخیرایی ناوی دەرکرد، بەرادەیەك وێنەخوازان لە تۆپژی بااڵی کۆمەڵگەی ئێرانی سەردانیان دەکرد. بە شێوەیەك پلەوپایەی بەرزبۆوە کە بوو بە وێنەگری کۆشکی شا نەسرەدین و تەنانەت مەدالیای 'شێرو ڕۆژ' لەلایەن شا نەسرەدینەوە پێ بەخشراو "شا" ڕێگەی پێدا وێنەی حەریمەکەشی بگرێت. سیفرۆگین لە ئەوڕوپاش چەندین خەڵاتی لە هەرەبەك لە پیشانگای بڕۆکسل بۆ وێنەی فۆتۆگرافی لە ساڵی (١٨٩٧) و لە پێشانگای پاریس لە ساڵی (١٩٠٠) وەرگرت.

سیفرۆگین گاوڕێکی کراوەبوو بەڕووی تایبنی ئیسلامدا، بەتایبەت لە بەرامبەر ڕێبازی 'سۆفیگەری نەێنی' کە لە شارستانییەتی فارسییەوە سەرچاوەی دەگرت. بیروباوەڕی سۆفیگەری و بیرمەندە مەزنەکان و نووسینەکانی بواری سۆفیگەری کاریگەری لەسەر بۆچوون و فەلسەفەی ژیانی ناوبراو هەبوو.

لەسەردەمی شۆڕشی دەستوری ساڵی (١٩٠٨)دا، تاقیگەی سیفرۆگین لە تاران ڕوخێنراو، لەتێو ٧٠٠٠ وێنەدا، کە لەوێ بوونیان هەبوو، تەنیا ٢٠٠٠ وێنە دەربازیان بوو، کە دواتر ڕەزا پەهلەوی دەستی بەسەر بەشێکیان داگرت. لە دواییدا کچی سیفرۆگین، بەناوی ماریا، توانی بەشێکی ئەم وێنانە بەدەست بهێنێتەوە. ئەوەی کە ماپێتەوە لەو وێنانە، تەنها بریتین لە ٦٩٦ وێنەی 'نێگەتیڤ'، کە لە مۆزەخانەی سمیسونیان لە وڵایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا پارێزراون.

ئەشهەربێك ئەندرۆڤیچ لوریس-کالانتار (١٨٨٧-١٩٤١) ڕۆژهەڵاتناس و گەڕیدە و شوێنەوارناس و مێژوونووس بوو. گرنگی بە وێنەگرتنی فۆتۆگرافی دەدا کە لەو سەردەمەدا جێگەی گرنگییێدانی هەموو لایەك بوو. هەروەها نووسین و بەڵگەی فۆتۆگرافی لەسەروبەندی گەڕانە زۆرەکانی بۆ ئەرمینیا و تورکیا و کوردستان و چەندین شوێنی دیکە بەکارهێنا. لوریس-کالانتار لە گوندی ئەردفی لە قەزای بۆرتشالینی هەرێمی تفلیس لەدایکبووە. لە سەردەستی ڕۆژهەڵاتناس و زمانەوانی ناسراو نیکۆلّای مار لە زانکۆی پترسبۆگ خوێندوویەتی، و دواتر بوو بە ئەندامێکی کارا لە پەیانگای زانست و هونەرەکان لە ئەرمینیا، هاوکات وەك سەرڕاستی زانستی لە لێژنەی پارێزگاریکردن لە شوێنەواری ئەرمەنی کاری دەکرد. لە ژێر سەرپەرشتی نیکۆلّای مار هەستا بەنووسینێك سەبارەت بە وەسفکردنی دەستنووسەکانی ئەرمەنی و وانەی وێنە بەردینەکان لە چیاکانی ئەرمینیا، لەگەڵ نووسینی چەندین توێژینەوەی دیکە لەبارەی مێژووی ئەو وڵاتە و کەلەپوور و ڕۆشنبیرییەکەی. هەروەها گرنگی بە ژیان و گوزەرانی کوردەکان و باری نەتەوەییان دا. دواتر ناوبراو لە ساڵی (١٩٣٧) دەستگیرکرا، و دەوترێت لە ١٩٤١ لە بەندیخانەدا کۆچی دوایی کردووە.

ئەلێکساندەر گاڤریلۆڤیچ ئالیشۆ (١٨٩٠-١٩٢٢)، جوگرافیناس و مرۆڤناس و وێنەگر، لە کیێف لە دایکبووە. لەسەر ڕاسپاردەی بەشی زانستی دیراسەتکردنی گەلاندا لە مۆزەخانەی ڕووسی لە سانت-پترسبۆرگدا مرۆڤناسی خوێندووە و کۆمەڵێك بابەتی لەم بوارەدا ئامادەکردووە، و لە ساڵی (١٩١٦) دا بەشداری نێردەیەکی بۆ ئاسیای بچووك کرد. لەم چوارچێوەیەدا ژیان و گوزەرانی گشتی کوردەکانی لە کاتی جەنگی دژواری ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی وێنەگرتووە. ئەندامێکی کارا بوو لە هەرەبەك لە کۆمەڵەی جوگرافیناسانی ڕووسی و لێژنەی ئەکادیمیای زانستەکان بۆ لێکۆڵینەوە لە جاودێرانی 'تیرەگەرێتی' دانیشتوانی ڕوسیا. سەرەڕای ئەمانەش لە کیێف وانەی لە مرۆڤناسی و زانستی دیارسەتکردنی گەلان ووتۆتەوە.

دمیتری ئالیکسیڤیچ نیکیتین وێنەگرێکی پیشەگەر بوو و خاوەنی وێنەی نایابی خەڵکی قەفقاز و ئاسیای بچووك بوو. لە یەکەمینی ئەو نوێنەر و وێنەگرە سەربازییانەی کاتی جەنگی ڕووسی-تورکیدا لە ساڵانی (١٨٧٧-١٨٧٨) بوو. وەك وێنەگری سەربازی بۆ بارەگای هێزەکانی بەرەی قەفقازی نێردراوە. کۆمەڵێك ئەلبوومی ئامادەکرد، کە هەڵسەنگاندنێکی بەرزی لەلایەن ئەوانەی کە تایبەتن بە بواری زانستی دیراسەتکردنی گەلان دەستکەوت، ئەم ئەلبوومانە لە ساڵی (١٨٧٨)دا لە پێشانگای جیهانی پاریس و پێشانگای نەتەوەیی لە سانت-پترسبۆرگ لە ساڵی (١٨٨٨) نمایشکران. سەبارەت بە بەرەی قەفقازی، نیکیتین وێنەی هەوڵەکانی ڕۆژانە و وێنەی هونەری ئەنجامدەدا. گەلەری وێنەیی سەربازی و مەدەنی (سڤیل) و زنجیرەیەکی بێهاوتای دیمەنی شار و لادێکان و شوێنەوارە بیناسازییەکانی ئامادەکرد. لە کانوونی دووەمی (١٨٧٩) دیمتری نیکیتین بەشداری لە دانیشتنێکی ئەتنیکی جیهانیدا لە کۆمەڵەی جوگرافیناسی ڕووسی لە پترسبۆرگدا کرد و ئەو وێنانەی کە لە قەفقاز و بەشی ' تورکیای ئاسیا'ی سەردەمانی جەنگی ڕۆژهەڵاتی ساڵانی (١٨٧٧-١٨٧٨) نیشان دران. دوای چەند مانگێك ئەم وێنەگرە بەهۆی ئەلبوومەکەیەوە بە نانوبشانی "ئافرەتانی قەفقاز" ناوی دەرکرد، کە وێنەی ژۆرێك لە ژیانی کوردیشی لە خۆ دەگرت.

توێژەری شارەزا لە پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی
ئەکادیمیای ڕووسی زانستی
دکتۆرا لە مێژوونوسی
ل. م. ڕەفەندی-فادای

إلى القراء

بين أيديكم، أيها القرّاء الكرام، مجموعة من الصور الفوتوغرافية النادرة إلتقطها الرحالة والعلماء، بل وحتى أول المصورين الروس المحترفين في نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين، في أماكن الإقامة التقليدية للأكراد في بلدان الشرقين الأدنى والأوسط والقوقاز الجنوبي. وأرى ان هذه المجموعة من الصور كان لها مساهمة كبيرة في كشف تاريخ الأكراد وحضارتهم أمام العالم. اللقطات تصور أبناء شعب رائع ذي مصير صعب، وهو اليوم من الشعوب التي تعيش مرحلة النهضة الوطنية. وأعتقد ان هذه الطبعة ستغدو قسطاً مرموقاً في الدراسات الكردية العالمية وستحظى بالإهتمام ليس فقط في البلدان التي يقطنها الأكراد، بل وكذلك لدى طائفة واسعة من المهتمين بشؤون الشرق.

الأكاديمي يفغيني بريماكوف

الدراسات الكردية – اتجاه تقليدي في علم الاستشراق الروسي

ولدت الدراسات الكردية كاتجاه قائم بذاته في علم الاستشراق في روسيا القيصرية. إذ كفلت الإمبراطورة يكاترينا الثانية الأكاديمي ب. س. باللاس عام (1787) بوضع "معاجم مقارنة لجميع اللغات واللهجات"، وحينها نشر ولأول مرة (276) كلمة كردية. ومنذ ثم توقيع اتفاق جيوليستان للسلام مع إيران عام (1813)، أصبح الأكراد القاطنون في خانية قره باغ رعايا الإمبراطورية الروسية، وغدت ثقافة الشعب الكردي الثرية والعريقة مادة اهتمام الباحثين الروس. فرض تمدد روسيا إلى ما وراء القوقاز وكردستان إيران إجراء دراسة مفصلة للحياة والبنية الاجتماعية للأكراد الساكنين في هذه المنطقة، وتدريجياً أقيمت علاقات ثقة وصداقة معهم. في روسيا تطورت الاتجاهات الأساسية للدراسات الكردية في ذات الوقت مع التطبيقية. ولأجل هذا بدأ في سان بطرسبورغ تشكيل قاعدة مصادر جادة، ذات صلة بالأكراد، وبذل الباحثون والرحالون والدبلوماسيون والعسكريون الروس جهوداً كبيرة لإنشائها. في عام (1818) تم تأسيس المتحف الآسيوي التابع لأكاديمية العلوم الإمبراطورية في سان بطرسبورغ، واستمر إكمال رصيد المؤلفات التي أصبحت أساساً للدراسات الشرقية الرزينة. ولاحقاً، في عام (1826)، نشر أمين المتحف م. غ. فولكوف وصفاً كاملاً للمخطوطة الشهيرة "شرفنامه" (كتاب الشرف) للمؤرخ الكردي شرف خان ابن شمس الدين البدليسي (1543–1603)،وفيه سرد أخبار الحكام الأكراد لبدليس نهاية القرن الثالث عشر– بداية القرن السادس عشر. أهمية نشر هذا المصدر المعرفي القيم والمفصل عن تاريخ الأكراد أشار إليها أكثر من مرة مدير المتحف الآسيوي خريستيان فرين. في سنوات (1860–1862) نشر ف. ف. فيلياميتوف–زيونوف (1830–1904) النص الفارسي للمخطوطة بجزئين: يضم الجزء الأول تاريخ السلالات الكردية، والثاني– خاتمة المؤلف، وفيها يسرد تاريخ أحداث نهاية القرن الثالث عشر– القرن السادس عشر. الترجمة الكاملة لمخطوطة (شرفنامه) إلى اللغة الفرنسية مع شروح مُسهبة وضعها الباحث الفرنسي ف. ب. شارُموا ونشرها في سان بطرسبورغ في الفترة (1868–1875).

أولى عمدة بريفان إي. ف. باسكيفيتش (1782–1856) أهمية كبيرة لإقامة علاقات حسن جوار مع الأكراد. والذي بفضل جهوده الدبلوماسية تمكنت روسيا أثناء الحرب مع تركيا سنوات (1826–1828)، من تحييد القبائل الكردية من إمارات راوندوز، بهتان، هاكاري. وحينها أصبح أكراد بريفان، تاخيجيفاني وكردستان القوقاز ، التي كانت تسمى في أدب ما قبل الثورة (كورتينس)، رعايا الامبراطورية الروسية.

احتكت الشخصيات السياسية والعسكرية والدبلوماسية الروسية، بشكل مباشر مع الأكراد في مناطق إقامتهم في ما وراء القوقاز وبالذات في كردستان، ومنذ أواسط القرن التاسع عشر تمكنوا من جمع وطباعة معلومات متنوعة عن الأكراد وبلادهم، التي غدت في وقت لاحق مصادر قيّمة للاستعمال العلمي الأكاديمي والجامعي. وفي منتصف القرن التاسع عشر ظهر في روسيا عدد كبير من الأعمال في تاريخ وجغرافية واثنوغرافية كردستان– لكل من: ف. ديتّيل، إي. ن. بيرويزن،خ. أبوفيان، ن. ف. خانيكوف، يو. س. كارتسيف وغيرهم. هذه الأعمال أثارت اهتماماً كبيراً في بلدان أوروبا والشرق وجرى ترجمتها إلى لغات عديدة. وفي النصف الثاني من القرن التاسع عشر أصبحت أكاديمية العلوم الروسية المركز المنظم لدراسة تاريخ واثنوغرافيا ولغة الشعب الكردي وأدبه.

ارتبطت نهضة الدراسات الكردية (الكردولوجيا) في هذه الحقبة بنشاطات الباحث البارز بيوتر إيفانوفيتش ليرخ (1828–1884)، الذي بدأ منذ خمسينات القرن التاسع عشر بدراسة القضية الكردية نظراً للحرب الروسية– التركية (1853–1856).

البحث العلمي الأساسي (دراسات عن الأكراد الإيرانيين وأسلافهم الكلدانيين الشماليين) نشر بثلاثة أجزاء، في سان بطرسبورغ عامي (1856–1858). في الجزء الأول من كتابه استناد بيوتر ليرخ من معلومات تطبيقية في اللغة الكردية، استطاع الحصول عليها أثناء إقامته نحو ثلاثة شهور في مدينة روسلافل (مقاطعة سمولينسك)، التي أوفد إليها بتكليف من أكاديمية العلوم الروسية لفرض إتقان اللغة الكردية عبر مخالطة أسرى الحرب الكرد (المتكلمين باللهجتين الكرمانجية والزازائية). وأورد عرضاً مفصلاً عن تاريخ دراسة اللغة الكردية، وحدد فيها خمس لهجات (الكرمانجية والآرية والكلهرية والكورانية والزازائية)، وأعطى اللغة الكردية تعريفاً كلمة قائمة بذاتها تنتسب إلى المجموعة الإيرانية. وفي الجزء الثالث من مؤلفه أدرج بيوتر ليرخ معجمين أعدهما للهجتين الكرمانجية والزازائية.

في الواقع مساهمة أوغست ديتينبيرغش جابا (1801–1894) في الدراسات الكردية الروسية والعالمية تفوق التقدير. هذا الدبلوماسي المرموق والباحث اللامع وجامع المخطوطات الكردية الهمام ومؤلف أول معجم كردي.

في أيار عام (1856)، عُين أوغست جابا قنصلاً لروسيا في أرضروم (تركيا)، حيثُ شرع في دراسة وجمع مواد باللهجة الكرمانجية. وفي هذا المجال قدم له العلامة الكردي ملا محمود البايزيدي مساعدة كبيرة، وبإرشاد من أوغست جابا ترجم العلامة البايزيدي عام (1859) إلى اللهجة الشمالية للغة الكردية (الكرمانجية) النص الفارسي لمخطوطة (شرفنامه). في الوقت الحاضر تحفظ هذه المخطوطة في المكتبة القومية الروسية بسان بطرسبورغ، وقبل ذاك نشرها في العصر السوفييتي عام (1986) ق. ك. كوردويف وَج. س. موساتليان.

في عام (1867) أنتهى أوغست جابا من تأليف معجم (فرنسي– روسي– كردي). وشاركت الجمعية العالمية لعلماء الدراسات الإيرانية في مناقشة هذا العمل. مؤلف أوغست جابا أبصر النور في بداية عام (1879) في سان بطرسبورغ وأشرف على تحريره المستشرق الألماني فريدريك يوستي.

وأثناء فترة إقامته كتصل جمع أوغست جابا مجموعة مخطوطات في التاريخ (54) عنواناً، ضُمت إلى المتحف الآسيوي والمكتبة الإمبراطورية العامة. ولاحقاً تم تصنيفها في فهرس (وصف المخطوطات الكردية – مجموعة لينينغراد)، أعده عام (1961) مارغاريتا رودينكو.

ضرورة إنشاء قواعد أساسية للدراسات الكردية التطبيقية في الإمبراطورية الروسية فرضتها مصالح الدولة. في أواخر القرن التاسع عشر– مستهل القرن العشرين اشتغل في دراسة عادات الشعب الكردي وحياته الاجتماعية والثقافية عسكريون ودبلوماسيون ذوو مؤهلات عالية يجيدون اللغات الشرقية. كانت تقاريرهم مشبعة ليس فقط بالمواد ذات الطابع العسكري والدبلوماسي فحسب، بل وبمعلومات متنوعة تماماً عن الأوضاع الاقتصادية والسياسية في المناطق التي بُعثوا إليها. بعد الحرب الروسية– التركية (1877–1878) ووقع اتفاقية السلام مع الإمبراطورية العثمانية فتحت روسيا عدة بعثات دبلوماسية على أراضي الأناضول الشرقية، حيث كان يعمل على مدى سنوات عديدة دبلوماسيون وعسكريون قدموا مساهمات كبيرة في تطوير الدراسات الكردية.

ومع ولوج كل من: نيقولاي يأكوفليفيتش مارّ (1864–1934) وفلاديمير مينورسكي (1877–1966) ويوسف أبغاروفيتش أوربيلي (1887–1961) في العمل العلمي النشيط، بدأ عام (1910) عهد جديد في تطور الدراسات الكردية في روسيا.

عالم اللغات نيقولاي مارّ أورد في أعماله حقائق تقدم تصوراً عن دور الشعب الكردي في التاريخ الثقافي للشرق الأدنى. كما وقيّم نيقولاي مارّ عام (1911) عالياً تراث الأكراد، وكتب عنهم في مقالته الشهيرة (مرة أخرى عن كلمة "جلبي")؛ (مثلت القبائل الكردية في تاريخ الشرق الأدنى وما زالت تُمثل عاملاً مستقلاً، كقوة اجتماعية– ثقافية معبّرة. ويجب البحث عن مفتاح هذه الظاهرة في الفلكلور الكردي الثري وفي الرقصات والأغاني الكردية).

أدخل فلاديمير مينورسكي في التداول العلمي معلومات ثمينة عن الكرد من مصادر باللغات العربية والفارسية والأوروبية. بدأ فلاديمير مينورسكي في دراسة تاريخ وإثنوغرافيا ولغة الكرد أثناء خدمته الدبلوماسية، وقبل أن يصبح أخصائياً معترفاً به، جال في مناطق كثيرة من كردستان، وخالط الأهالي ورؤساء العشائر. المعلومات التي حصل عليها نتيجة لقاءاته الكثيرة ومئات الكيلومترات التي قطعها على السرج، منحته إمكانية توضيح مسائل مهمة، ذات صلة بتقرير مصير الشعب الكردي. فلاديمير مينورسكي طرح مقولة عن أصل الأكراد من الميديين– الإسقوث، التي تعتبر في الوقت الحالي مهيمنة في نظرية نشوء سلالات الشعب الكردي.

وليوسف أوربيلي دور مميز في دراسة لغة وثقافة الكرد، ويُعد مُنشئ ومنظم مدرسة الدراسات الكُردية السوفييتية. والملاحظ أن أولى مدوناته للنصوص الكردية سجلها يوسف أوربيلي أثناء بعثته إلى أرمينيا التركية (1911–1915). وحينها وبتكليف من نيقولاي مارّ اشتغل بدراسة اللغة الكردية. وعندما وصل إلى بيتروغراد، عام (1914)، الشخصية الاجتماعية والسياسية الكردية البارزة عبد الرزاق بهدف وضع أبجدية كردية استناداً إلى الحروف الروسية، اشغل يوسف أوربيلي، وبتكليف من أكاديمية العلوم الروسية، في وضع الأبجدية الكُردية. واسهام أو. ل. فيلتشيفسكي هام أيضاً في الدراسات الكردية– مؤلف مقالات تاريخية إثنوغرافية ودراسات عديدة في لغة وثقافة الأكراد، وكذلك ف. ب. نيكيتن نائب قنصل روسيا في أورمية، وينسب إليه مؤلف إجمالي جسيم (باللغة الفرنسية) "الأكراد" (1956).

في عام (1929) أقرت حكومة الاتحاد السوفييتي بياناً عن مهام علوم الاستشراق، وفيه أكدت أهمية الدراسة الشاملة والمعمقة لبلدان الشرق في ظل الموقف السياسي الجديد. ولأجل هذا أقترح إنشاء معهد الاستشراق للبحث العلمي، في لينينغراد، لإعداد الكوادر العلمية الجديدة.

تطوير الدراسات الكردية في الإتحاد السوفييتي، وقتذاك، أوجبه المقتضى الواقعي: حيث أنه في سنوات (1923–1929) أقيمت على أراضي جمهورية أذربيجان السوفييتية منطقة كردستان؛ ودرّسوا اللغة الكردية في مدارس أرمينيا، وتم أيضا افتتاح مدرسة كردية تربوية– تقنية، وطباعة كتب دراسية، وإصدار جريدة "ريا تازه" وغيره.

ولغرض العمل في منظومة أكاديمية العلوم في الاتحاد السوفييتي، التي تم إصلاحها، جرى لأول مرة إعداد كوادر في الدراسات الكردية. وفي عام (1931)، وبمبادرة من الأكاديمي، لاحقاً، الكسندر أرنولدوفيتش فريمان (1879–1968) فُتحت دورة كردية في كلية اللغات بمعهد التاريخ والآداب واللغات، وكان مُعظم المقبولين فيها من الشُبان الكرد، الذين تخرجوا من كلية العمال التابعة لمعهد لينينغراد الشرقي. تنظيم هذا التوجه جذب انتباه دوائر أجنبية واسعة من الرأي العام الكردي، وفي هذا الإجراء رأوا اعتراف العلم السوفييتي بالدور الكبير للشعب الكُردي في تاريخ وثقافة شعوب الشرق. في تموز عام (1934) عُقد في بريفان المؤتمر السوفييتي الأول للدراسات الكُردية، وفيه تم بحث انجازات العلم السوفييتي عن الأكراد وكردستان. وفيه أشير إلى ظهور مثقفين أكراد في الاتحاد السوفييتي، شرعوا يصدرون الأدب القومي باللغة الكُردية.

في عام (1945) بعد انتهاء الحرب الوطنية العظمى تم تعيين قانات كوردويف (1909–1985) مدرساً للغة الكردية في كلية الدراسات الشرقية– جامعة لينينغراد، وفي عام (1946) قُبل في العمل بمعهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية. ومع دخوله المعهد بدأت الدراسات المنهجية لتاريخ ولغة الأكراد وأدبهم.

التغيرات التي شهدها العالم، بعد الحرب العالمية الثانية، تطلبت دعماً علمياً جاداً أكبر لسياسة الإتحاد السوفييتي في بلدان الشرق. في هذا النحو قررت حكومة بلادنا ورئاسة أكاديمية العلوم نقل معهد الاستشراق إلى موسكو. في لينينغراد تم تأسيس فرع لمعهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم السوفييتية، وعُين الأكاديمي يوسف أوربيلي، في السادس والعشرين من أكتوبر عام (1956)، رئيساً له. ولأول مرة في تاريخ العلم الروسي والعالمي تم تكوين فريق علمي قائم بذاته (الفريق الكردي)، يمارس الدراسة المتكاملة لقضايا الشعب الكردي. هذا كان بمثابة شهادة اعتراف بدور الأكراد الكبير في تاريخ وثقافة شعوب الشرق.

في الأول من آذار عام (1959) بدأ فريق الدراسات الكُردية في فرع لينينغراد لمعهد الاستشراق العمل بإشراف مباشر من يوسف أوربيلي. يومها انضم إلى ملاك الفريق الكردي باحثون شباب: ق. ك. كوردويف، ي. ي. تسوكرمان، م. ب. رودينكو، ج. س. موساتليان، يَ. إ. فاسيليفا وطلبة الدراسات العليا السابقون إ. أ. سميرنوفا، ز. أ. يوسوبوفا و ك. ر. أبُوبي. وبفضل جهود هؤلاء الباحثين تم إعداد دائرة واسعة في قضايا لغة وأدب وفلكور وتاريخ الأكراد، وفيما بعد كوّنوا مجد الكردولوجيا الروسية. ومن حينذاك إلى الوقت الحاضر حصيلة أعمال ممثلي مدرسة لينينغراد– بطرسبورغ للدراسات الكردية الكلاسيكية تواصل الصدور بلا انقطاع. كوردويف رئيس الفريق في الفترة (1961–1985)، وتسوكرمان أصدرا أعمالاً أساسية في حقول اللغة الكردية وعلم اللهجات، وألفت إي. أ. سميرنوفا وك. ر. أبوبي تاريخ قواعد لهجات اللغة الكردية. واعتماداً على الآثار الأدبية الكلاسيكية (الدواوين) درست ز. أ. يوسوبوفا مجموعة كاملة من اللهجات الجنوبية، بما فيها السورانية والكورانية، وأنجزت م. ب. رودينكو أعمالاً عامة في دراسة الأدب الكردي الكلاسيكي والفلكلور، أما ق. ك. كوردويف فقد باشر،ولأول مرة، في إصدار مؤلفات مختارة من الشعر الكردي في مجلدين. وخصص المؤلف العلمي لأوردبخان جليلوف لدراسة أغاني الأكراد التاريخية، وأصدرت ج. س. موساتليان بيلوجرافيا الدراسات الكردية، غطت حقبة زمنية من القرن السادس عشر وحتى القرن العشرين. وتواصل يَ. إي. فاسيليفا دراسة مشكلات تاريخ الأكراد استناداً إلى مدونات المؤرخين الأكراد في القرن التاسع عشر المكتوبة باللغة الفارسية. وينسب إليها أيضاً ترجمة كاملة من اللغة الفارسية إلى اللغة الروسية لمؤلف (شرفنامه) لشرف خان البدليسي، الصادر عام (1976). في نفس الفترة جرى نشر أعمال الدراسات الكُردية، في موسكو، في معهد الاستشراق ومعهد علوم اللغات التابعين لأكاديمية العلوم السوفييتية. وعمل هناك أيضاً علماء بارزون أمثال اللغويين تش. خ. باكاييف ور. ل. تسابالوف، والمؤرخين ن. أ. خالفين، م. س. لازاريف، م. أ. غاسرتيان. ظهرت أعمالهم في تاريخ حركة التحرير القومي الكردية في عام (1960)، حينما بدأت مرحلة جديدة هامة في العلاقات المتبادلة بين الإتحاد السوفييتي والأكراد. وقام بدور محدد في هذه المرحلة قائد حركة الأكراد العراقيين الذي حل في الاتحاد السوفييتي ملا مصطفى البارزاني. في نهاية عام (1970) شُكل فريق لدراسة القضية الكردية برئاسة المختص بالدراسات التركية والكردية م. أ. غاسرتيان. في عام (1984) تم تحويل الفريق إلى قسم الدراسات الكردية، وفيه تتواصل في الوقت الحاضر الدراسات الأساسية والتطبيقية في تاريخ الأكراد الحديث والمعاصر، وسياسة وتاريخ الحركة القومية الكردية. في الفترة الأخيرة تم في معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية نشر عدة مؤلفات علمية للازاريف، أو. إي. جيكاليا، ك. ف. فيرتيابيف، ن. ز. موساكي، س. م. إيفانوف.

على امتداد مائتي سنة من تاريخ علم الدراسات الكردية الروسي كاتجاه تقليدي في علم الاستشراق اجتاز عدة مراحل تطوير،وأثرى بأبحاث هامة وعميقة، غدت مجد العلم العالمي، ومهدت السبيل ليس فقط لتشكيل الاهتمام العلمي، بل وأيضاً لزيادة الاهتمام اليومي بحياة أكراد روسيا وأنحاء العالم وميراثهم الثقافي الثري.

ليودميلا بوبوفا
بروفيسور، دوكتوراه دولة في التاريخ
مديرة معهد المخطوطات الشرقية
أكاديمية العلوم الروسية

الأكراد في أعمال وأرشيف البروفيسور فلاديمير مينورسكي

في الفصل الحالي تُعرض صور فريدة، مخصصة لتاريخ وإثنوغرافيا الأكراد، من مجموعة الأخصائي الروسي البارز في الدراسات الإيرانية والكردية فلاديمير فيودوروفيتش مينورسكي (1877–1966)، محفوظة في أرشيف مستشرقي معهد المخطوطات الشرقية (المتحف الآسيوي سابقاً) التابع لأكاديمية العلوم الروسية. الكثير من الصور المعروضة التقطها فلاديمير مينورسكي أثناء خدمته الدبلوماسية في إيران وتركيا (1902–1917) تعكس واقع الحياة المفقود للشعب الكردي، في حقبة أصبح فيها لأول مرة أحد المشاركين الهامين في السياسة الدولية.

شكلت أعمال ومؤلفات فلاديمير مينورسكي الرزينة عصراً في تاريخ علم الدراسات الكردية الروسي والعالمي، كونه وريث التقاليد المجيدة لأسلافه– مستشرقي القرن التاسع عشر. في دراساته لجأ فلاديمير مينورسكي ، لأول مرة، إلى كل المصادر بالإجمال، المكرسة للشعب الكردي، وبرز مؤسساً للدراسات الكردية كعلم علمي متكامل.

إلى جانب أكثر من مائتي عمل علمي في قضايا بلدان الشرقين الأدنى والأوسط، يضم الأرشيف الشخصي لفلاديمير مينورسكي (4385) وحدة محفوظة باللغة الروسية ولغات أوروبا الغربية ولغات شرقية، تحتوي أعمالاً علمية وتقارير ومقالات نقدية وتقويمات وبيانات عن بعثاته العلمية والدبلوماسية وصوراً كثيرة العدد، جزء منها معروض في الألبوم الحالي، ومراسلات العلامة الواسعة. إضافة إلى ذلك، تحفظ في معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية مجموعة مخطوطات شرقية جمعها فلاديمير مينورسكي، توجد بينها مخطوطات باللغة الكردية.

وكما ورد في المواد الأرشيفية والمنشورات القليلة عن حياة وعمل فلاديمير مينورسكي، فإنّه وُلِدَ في الخامس من شباط عام (1877) بمدينة كورتشيف في مقاطعة تفير. نال تعليمه في موسكو، وبعد أن تخرج بميدالية ذهبية من المدرسة النموذجية، ومن ثمّ من كلية الحقوق في جامعة موسكو التحق فلاديمير مينورسكي بمعهد لازاريف للغات الشرقية، حيث درس اللغات العربية والفارسية والتركية، وأيضاً تاريخ بلدان الشرق الأدنى والأوسط. بعد تخرجه من المعهد عام (1903) بدأ الخدمة في وزارة الشؤون الخارجية. في أعوام (1904–1908) عمل مترجماً في القنصلية الروسية العامة بتبريز وفي البعثة الدبلوماسية في طهران، وواصل العمل في الفترة (1908–1912) موظفاً في وزارة الشؤون الخارجية بسانت– بطرسبورغ، وحصل عام (1912) على تعيين في اسطنبول بمرتبة سكرتير ثان في السفارة الروسية، وشغل في عامي (1916–1917) منصب سكرتير أول في سفارة روسيا بطهران. كمستشرق– ممارس سعى فلاديمير مينورسكي إلى إقامة علاقات صداقة وطيدة بين روسيا والشعب الكردي وساعد في إيجاد حلول ذات منافع متبادلة لقضايا سياسية عديدة.

فاجأت ثورة أكتوبر مينورسكي وعشيلته تاتيانا اليكسييفنا مينورسكايا وهما في طهران. وفي عام (1919) انتقلا إلى باريس، حيث بدأ فلاديمير مينورسكي العمل في مجال التدريس– إلقاء محاضرات في الأدب الفارسي، وكذلك في تاريخ الإسلام وتاريخ تركيا. ولاحقاً في عام (1932) انتقل إلى انجلترا (كامبردج)، إذ مارس التدريس أيضاً. وفي عام (1944) استقال فلاديمير مينورسكي من العمل، غير أنّه بقي عضو شرف في مدرسة الدراسات الشرقية والأفريقية بجامعة لندن.

ورغم وجوده الاضطراري في المهجر حافظ فلاديمير مينورسكي على علاقات وثيقة مع العلماء السوفييت والروس، وقام بمراسلات واسعة مع زملائه، وبينهم الكثير ممّن كان يعرفهم شخصياً. وسَوِيَةً مع عشيلته تاتيانا مينورسكايا ترجم إلى اللغات الأوروبية أعمال أبرز المستشرقين الروس– ف. ف. بارتولد، إ. يو. كراتشكوفسكي، ن. يا. مارّ، ن. ف. بيغوليفسكايا وغيرهم. وفي آب عام (1960) دُعي فلاديمير مينورسكي إلى موسكو للمشاركة في أعمال مؤتمر المستشرقين الدولي الخامس والعشرين. وفي تلك الأيام زار أيضاً لينينغراد وأكمل وتبليسي (تفليس).

أقام فلاديمير مينورسكي اعتباراً كبيراً لممثلي مدرسة الاستشراق الكلاسيكية في بطرسبورغ– لينينغراد، وجزتها المكون الهام الدراسات الكردية. ولعل إدراكه لأهمية ما جمعه طوال حياته من مواد، ولأجل إسناد تقاليد هذه المدرسة أوصى فلاديمير مينورسكي بتسليم أرشيفه، بكل ما فيه من مواد تخص تاريخ وإثنوغرافيا الأكراد، إلى معهد الاستشراق فرع لينينغراد التابع لأكاديمية العلوم السوفييتية (المتحف الآسيوي سابقاً)، والآن معهد المخطوطات الشرقية– أكاديمية العلوم الروسية).

فارق فلاديمير مينورسكي الحياة يوم (26 آذار عام 1966) في مدينة كامبردج. ووفقاً لوصية العلامة مينورسكي أُعيد دفن رفاته في مقبرة نوفوديفيتشي بموسكو.

المواد الأولى في موضوع كردستان جمعها فلاديمير مينورسكي أثناء سنوات عمله الدبلوماسي، ووجدت حصيلة رحلاته إلى كردستان تعبيراً لها في مقالتين: (تقرير عن رحلة إلى خانية ماكو) عام (1905). و(معلومات، جُمعت أثناء رحلة إلى مرقة ومنطقة نهري جاجات وتاتاف) عام (1906). كما وجمع فلاديمير مينورسكي إبان عمله في لجنة تخطيط الحدود التركية– الإيرانية عام (1911) مؤلفات فريدة تضمنت وصفاً مفصلاً لمحافظة ساووجبولاغ، دوائر باني، سولدوز، أشنوية، دول، ومعلومات عن توطين القبائل وانتماءاتها الدينية، والصلات الاجتماعية– الاقتصادية، وميزة سياسة تركيا وإيران وروسيا وانجلترا في علاقاتها بالأكراد.

كتابات فلاديمير مينورسكي الدبلوماسية وتقاريره تحوي معلومات هامة عن شخصيات اجتماعية– سياسية كردية بارزة أمثال: إسماعيل بابان زاده، الشيخ بدر خان، مؤسس تشكيل إقليمي مستقل مع مركز في الجزيرة في منطقة باختان، منتصف القرن التاسع عشر، المنور الكردي عبد الرزاق، إسماعيل خان سمكو شيخ قبيلة الشكاك – قائد الحركة الشعبية فترة الحرب العالمية الأولى، الذي تمكن من تحرير جزء من كردستان إيران من سلطة نظام الشاه.

حصيلة رحلات فلاديمير مينورسكي إلى كردستان تم تعميمها في مقالة طويلة "الكرد. ملاحظات وانطباعات" (بيتروغراد، 1915)، متضمنة الأجزاء التالية : 1– جغرافية وتوطين الأكراد. 2– تاريخ الأكراد. 3– معيشة، طبقات، أجناس الأكراد. 4– اللغة، الأدب، الكتابة. 5– الديانة. 6– طبع الأكراد. 7– أوضاع النساء. العلاقة مع الأقوام الأخرى. القضية الكردية. 8– الأكراد في روسيا.

في هذا العمل ركز المؤلف اهتمامه على قضايا مستعصية، وخاصةً، على وضع اللغة الكردية، التي كان ينظر إليها وقتذاك، كثير من المؤلفين كضرب من اللغة الفارسية، ولهجاتها كلغات إيرانية مستقلة. وفي هذا الصدد كتب فلاديمير مينورسكي: " اللغة الكردية هي غير (الفارسية المحورة) بل هي لغة مستقلة تماماً مع قوانين منفردة للأصوات اللغوية وبناء خاص للجملة..." (ص. 15). وفي عمله التالي يبرهن فلاديمير مينورسكي :" مع أنّ اللغة الكردية تضم بعض اللهجات، إلا أنها تكشف عن استقرار كبير وبلا أيّ شك، تنمي إلى مجموعة اللغات الإيرانية الشمالية – الغربية".

ولدى تطرقه إلى موضوع اللغة الكردية وآدابها، لفت فلاديمير مينورسكي الانتباه إلى ثراء وتنوع الأدب الشعبي الكردي. وهنا ميّز بشكل خاص الأدب باللهجة الكورانية (ص:18).

وحين تناوله الوضع العرقي–الديني في بلاد الأكراد، تفحص فلاديمير مينورسكي ديانات ومذاهب الأكراد الإسلامية وغير الإسلامية، وحدد بين الأخيرة ظهور مذهبين هامين للغاية على الأرض الكردية هما (الأيزيدية) و(علي– إلهي).

وفي كتابه "الأكراد. ملاحظات وانطباعات" عرض فلاديمير مينورسكي أسس مذهب "علي إلهي" القريب من الأيزيدية، مشايعوه يسمون أنفسهم، حسب قول المؤلف، "أهل الحق" (ص:25). هذا الموضوع خصصت له أيضاً منشورات شهيرة لفلاديمير مينورسكي– مواد لدراسة الجماعات الدينية الإيرانية "أهل الحق" أو "علي إلهي" (1915)، ملاحظات عن أهل الحق (1921) ورسوم عن أهل الحق (1928) (باللغة الفرنسية)، وأيضاً مقالة معتبرة في موسوعة "دائرة المعارف الإسلامية" (باللغة الإنجليزية) (1958).

هذه الأعمال المعتمدة مثلما هي على المصادر المتوفرة، اعتمدت أيضاً إلى المواد الخاصة، حصل عليها المؤلف أثناء رحلات العمل في إيران، تُقدّم تحليلاً للظروف التاريخية والجغرافية لتكوين مذهب (أهل الحق)؛ وتُعطي وصفاً لمناسك وطقوس أعياد أتباعه.

وخصص الفصل التالي من الكتاب لطبع الأكراد، وفيه يرى المؤلف أن ثمة ثلاثة عوامل تؤثر في خُلق الأكراد "التكوين القبلي، التفتت السياسي والجغرافي، وأخيراً، استخدام الأكراد في أغراض النزاع السياسي الغير". ولتوصيف الشعب، في رأي فلاديمير مينورسكي، من المهم تماماً معرفة وضع المرأة . في هذا الصدد كتب يقول: "الأكراد، ربما أكثر ليبرالية من بين الشعوب الإسلامية. زوجاتهم وبناتهم، بالطبع، ينهضن بجملة مسؤوليات منزلية ثقيلة: إذ يحملن الرحل، ويجلبن الماء، ويصعدن عالياً إلى الجبل لحلب الأبقار وجمع الحطب. وأثناء ذلك يصطحبن معهن إلى كل مكان الأطفال الرضع، الذين يربطون على الظهر بحزام عريض. النساء لا يغطّين وجوههُنّ. في الحشد يجلسن وبثقة مع الرجال وفي الحديث العام يدسن العبارات الطنانة... لا يوجد انعزال ولا بحال، طبعاً: الشيشة يعرفون تماماً بعضهم بعضاً، الزواج يسبقه مغازلة صادقة". المرأة عند الأكراد– يضيف المؤلف– صاحبة شخصية مستقلة. ولذا ليس عبثاً، مثلاً، إذا تميزت الأم بوجاحة العقل والجمال، يضاف أسمها إلى اسم ابنها". بعدها يورد المؤلف أمثلة لحالات رأست فيها النساء الكرديات القبائل. وفضلاً عن تكريم المرأة والحب الكبير للأطفال، ذكر المؤلف بعض خصال الأكراد، مثل الطبع الصلب النادر والمزاج السريع الغضب والالتزام الشديد بكلمة العهد وعدم التردد في قضايا الشرف وغيرها من الخصال. والأكراد كرماء ومضيفون. وسرور يستقبلون الضيوف، ويحبون المزاح والنكات.

في الفصل الأخير من الكتاب " الأكراد في روسيا" يعرض فلاديمير مينورسكي سياسة روسيا في علاقاتها بالأكراد ويطرح جملة حلول (هامة حتى أيامنا هذه)، ضرورية لتحسين أوضاعهم. كتب يقول:" منذ زمن بيّن أيضاً أن من الضروري تكوين هيئة خاصة(قوة أمنية)، لغرض توحيد إدارة الأكراد، كما جرى عمله في العلاقة مع "التوخمين". أوامرها غير واضحة للأكراد، وهم عادة لا يعرفون عدد مَنْ من المسؤولين كثيري العدد في مختلف دوائر الحكومة يجب البحث عن الإنصاف. وبشكل خاص متاعب وصعوبة وصول الأكراد إلى القضاء مع رسمياته المعقدة... الأكراد بحاجة إلى مدارس حكومية، بقدر المستطاع، ، إذ أنهم، كما يُذكر، ناس فقراء.

بالنسبة لأسر الوجهاء، الذين يضمون من فقدان تدريجي وطبيعي لتأثيرهم، حبذا لو يسمح لهم بالتعليم النموذجي... وينبغي الاعتبار أن توسيع إمكانية التطوع للخدمة العسكرية سيكون بوجه خاص هو الأقرب إلى قلب الأكراد".

العمل الكبير الآخر لفلاديمير مينورسكي هو مقالته الشهيرة (الغورانيون) المنشورة باللغة الإنجليزية في عام (1943) في مجلة ((BSOAS (Bulletin of the School of Oriental and African Studies. الجزء الأكبر من هذه المقالة، المستندة إلى مصادر عديدة، مثلما هي باللغات الغربية، هي أيضاً باللغات الشرقية، مُخصّص لتحليل اصطلاح (غوران / كوران)، المستعمل، وفق المعلومات التي بحوزة المؤلف، بمثابة عنوان ؛ أ– للقبيلة، ب– للهجة، ج– للفئة الاجتماعية من الفلاحين. (ولائها وأصلها ليس للقبيلة)

في هذه المقالة خصص المؤلف اهتماماً مميزاً لمشكلة لغة الكورانيين، إذ سادت في هاتيك الأعوام آراء في المؤلفات المختصة عن أن لا أصل كردياً "للكورانية". وفي هذا النحو تجنب فلاديمير مينورسكي عند تحليله وجهة النظر المضادة الاستنتاج القطعي بخصوص مكانة الكورانية، مشيراً إلى أهمية دراستها أكثر. مع ذلك أورد مجموعة وقائع داعمة، تقرب الكورانيين ولغتهم إلى العرق الكردي. وإذ يبحث هذه المسألة في السياق الكردي، أشار إلى أنّ للكورانية مكانة اللغة الفصحى في جنوب كردستان، التي تحفظ بها مؤلفات ثرية مكتوبة (دينية، ملحمية، أشعار غنائية). وليس صدفة أن ترد في القائمة التي وضعها أسماء اثنين وثلاثين شاعراً كتبوا باللغة الكورانية، وترد أسماء شعراء أكراد (معظمهم أفرومان) بيساراني، سعدي، وقوماسي صاحب المرثاة التي عند وفاة الزوجة المحبوبة تورد يصفها كنموذج للشعر الغنائي باللغة الكورانية. فضلاً عن هذا، يلاحظ فلاديمير مينورسكي أن الجمع الأكبر من الكورانيين يدينون بعقيدة (أهل الحق)، التي نشأت على أرض الأكراد. في الخاتمة يورد نص مرثاة قوماسي، ويوقفها بالنسخ والترجمة الإنجليزية.

في الأعوام التالية حظيت الموضوعات المتناولة في الكتاب آنف الذكر بتطور مُطرد في منشورات متنوعة لفلاديمير مينورسكي. ففي عام (1927) نشرت باللغة الفرنسية مقالة "الأكراد وكردستان" مُخصّصة لموسوعة "دائرة المعارف الإسلامية"، تتضمن الأجزاء التالية: 1– توطين القبائل الكردية. 2– أنثروبولوجيا. 3– اجتماع. 4– إثنوغرافيا، بما فيها الديانة. 5– معلومات عن اللغة الكردية ولهجاتها. 6– الفلكلور والأدب. 7– المطبوعات الدورية الكردية. ولابد من ذكر، أن فلاديمير مينورسكي كتب أكثر من عشرين مقالة معلوماتية لطبعات الموسوعات، مكرسة للأكراد وكردستان.

إلى جانب الأعمال الأساسية الرائدة لفلاديمير مينورسكي تُنسب إلى قلمه مقالات ليست كبيرة الحجم، تحوي معلومات قيمة عن القبائل والسلالات الكردية، عن مدن محددة في كردستان، وعن آثار قديمة، وكذلك معطيات عن اللغة الكردية ولهجاتها .(أنظر، كمثال، مقالته الشهيرة " قبائل غرب إيران" التي وردت فيها معطيات عن قبائل لم تدرس بكفاية، كاللور والكورانيين والشكاك).

في أبحاثه العلمية يتوجه فلاديمير مينورسكي دائماً إلى قضية نشوء سلالات الأكراد، التي توجد فيها، كما هو معروف، نظريتان. طبقاً لإحداهما، التي تمسك بها فلاديمير مينورسكي، الأكراد من أصول إيرانية – (هندو– أوروبيين)، وحسب الثانية– أنهم شعب أصيل، لهم صلة قرابة بشعوب آسيوية أخرى. في إحدى مقالاته الأخيرة التي لم تنشر عنوانها "الأكراد أحفاد الميديين" احتفظ فلاديمير مينورسكي بالنظرية الأولى، التي طرحها في عام(1938)، ويورد حقائق وحججاً مستمدة من مختلف المصادر في صالح الأصل الميدي للأكراد. النص المطبوع على الآلة الكاتبة باللغة الروسية مع التوقيع لهذه المقالة، المرسلة منه إلى قانات كورديف في عام (1956)، يُحفظ في أرشيف معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية.

تشغل مسألة اللغة الكردية في موضوعات أبحاث فلاديمير مينورسكي، كما هو ظاهر في أعماله، مكانة هامة، وتعتبر،حسب قول العالم، أحد العوامل الأساسية لوحدة الأكراد وانتمائهم العرقي. هذه الفكرة يلورها بدقة في مقالته أفئة الذكر، حيث يقول: "العامل الأساسي والمدهش لوحدة الأكراد القديمة هي لغتهم. مهما بلغ اختلاف لهجاتها، هذه اللغة واحدة في صوتياتها ونحوها... وبعد– فإن لم يكن الأكراد أحفاد الميديين، فإلى أين انتمى ذاك الشعب القدير القديم، ومن أين ظهرت شبكة القبائل الكردية الواسعة، تتكلم بلغة إيرانية واحدة، متباينة عن اللغات الإيرانية الأخرى؟".

الأعمال العلمية الكبيرة والمتعددة الجوانب لفلاديمير مينورسكي في التاريخ والمسميات الجغرافية والإثنوغرافيا والأنثروبولوجيا ولغة الأكراد وآدابهم، تشكل إسهاماً ثميناً للغاية للعلم الروسي في الاستشراق العالمي. ومع ذلك ما زالت بعض مواد فلاديمير مينورسكي إلى الوقت الحاضر غير منشورة. ولعل طباعة ألبوم الصور هذا يسد إلى حدٍ ما هذه الفجوة.

وأكراماً لذكرى فلاديمير مينورسكي – المدافع الأصيل عن حقوق الأكراد وميراثهم الثقافي، أريد أن أختم بكلمات الشاعر الكردي الشهير مه لا (ملا أحمد) الجزيري (القرن السابع عشر):

« جزاء ذاك الذي يأخذ على عاتقه، في وقت ما، تمثيلنا في الجدال،
كمن أدى سبعين فريضة أو أكثر» .

زاره يوسوبوفا
باحثة علمية رائدة، دكتوراه في علوم اللغة.
معهد المخطوطات الشرقية
أكاديمية العلوم الروسية

الأكراد في أرشيفات المصورين الروس

في نهاية القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين إزداد كثيراً إهتمام روسيا بالأكراد وكردستان. فالثقافة والأدب والمواقع الأثرية الكردية أثارت إهتماماً صادقاً لدى الكثيرين من الرحالة والباحثين الروس. ولذا تحتمت مشاركة المصورين في العديد من البعثات الأثرية والإثنوغرافية. فالتصوير الفوتوغرافي بالذات غدا وسيلة هامة لتوثيق البحوث. وبفضله تتوفر لدينا اليوم إمكانية الحصول على فكرة عن حياة شعوب آسيا الوسطى وإيران والقوقاز في تلك الحقبة.

هذا القسم يتضمن بالحجم الكامل ولأول مرة صور الأكراد التي التقطها على تخوم القرنين التاسع عشر والعشرين المصورون الروس المشهورون عالمياً: دميتري يرماكوف وأنطون سيفريوغين وكذلك أشهريك لوريس-كالانتار وألكسندر أليشو ودميتري نيكيتين.

دميتري يرماكوف (1845-1916) فنان تصويري محترف شارك في العديد من البعثات الإثنوغرافية والأثرية في المشرق(كردستان ولورستان وبلاد فارس). وهو أول من صوّر مشاهد عادات الأكراد وحياتهم المعيشية وعرض أمام العالم صفات هذا الشعب المدهش. ويلقب دميتري يرماكوف "بداعية التصوير الفوتوغرافي". وكان له تأثير كبير على الكثيرين من أتباعه، بمن فيهم أنطون سيفريوغين (1830-1933).

كلاهما تركا أثراً ملحوظاً في مجرى جمع المواد الإثنوغرافية والإستشراقية، حيث سجلا عادات وتقاليد ومعيشة مختلف الشعوب والقبائل والأقوام في إيران والقوقاز الجنوبي والشرق الأوسط.

لا مبرر لمحاولات حشر إبداع يرماكوف وسيفريوغين ضمن ثقافة وطنية معينة او إعتبار تراثهما الفني والثقافي والإستشراقي الغني ملكاً لقومية او أمة ما. كلا المصورين كانا يمثلان ثقافة روسيا القيصرية المتعددة القوميات، فيما تجسدت ألوانها الثرة وتلألأت في القوقاز الذي ترعرعا بين أحضانه. الهوية القومية المختلطة (أصول يرماكوف إيطالية وجورجية، وأصول سيفريوغين جورجية وأرمنية) ساعدتهما على التجوال بحرية في ربوع ثقافات ولغات وشعوب كردستان وإيران وجورجيا وأذربيجان وأرمينيا. لقد أحاطا بالوقائع المعيشية والثقافية على قدم المساواة مع أبناء تلك الشعوب ودخلا في حوار مثمر مع "المادة الفنية الإبداعية" التي كانا يتعاملان معها، ليس بطريقة المراقب عن كثب، بل بأسلوب التعمق في بطون الثقافة التي يعالجانها. وهذا ما أضفى اهمية استثنائية على نتاجهما بالنسبة للإستشراق العلمي وللفن التشكيلي على حد سواء.

دميتري إيفانوفيتش يرماكوف (1845-1916)

طبوغرافي عسكري من حيث التحصيل العلمي. وداعية بارز للتصوير الفوتوغرافي في القوقاز الجنوبي وإيران. كان من أبرز المصورين الفنيين المحترفين في الإمبراطورية الروسية. شارك في العديد من البعثات الإثنوغرافية والأثرية والحملات الحربية. والى جانب تلميذه ونصيره أنطون سيفريوغين (1830-1933) كان يعتبر افضل مدون بصري "للمشرق الروسي". ولد بمدينة تفليس لعائلة المعماري الإيطالي لويجي كامبياجو. وفي عام 1870 رفع لأول مرة تقريراً الى الجمعية الجغرافية الروسية في سان بطرسبورغ عن إحدى جولاته في القوقاز بشكل مشاهد مصورة وصور أثرية (أركيولوجية). وفيما بعد شارك في الحرب الروسية التركية 1877-1878. وفاز دميتري يرماكوف بجائزتي الجمعية الفوتوغرافية الفرنسية (1874) ومعرض موسكو الإثنوبولوجي (1878)، وكذلك جوائز من إيران وتركيا وإيطاليا. وأعد كاتالوج "آثار القوقاز" للمتحف القوقازي ومنح عليه المدالية الذهبية لمعرض باريس الفوتوغرافي الدولي العاشر. وكانت الفترة الأكثر ثماراً لعمل المصور هي السنوات من 1880 الى تسعينات القرن التاسع عشر. وترك يرماكوف أثراً ملحوظاً في جمع المواد الإثنوغرافية التي كشف فيها عن عادات وتقاليد ومعيشة مختلف الشعوب: الفرس والأكراد والأذريين والجورجيين. وكان أهم شيء في حياة يرماكوف، الرحالة الذي لا يعرف الكلل بطبيعته، هو تصوير المناظر والمشاهد المعيشية. ساعده في ذلك ظهور آلات التصوير الجوالة الجديدة. وقد حاول يرماكوف بنفسه ان يصمم عدسات جديدة. ولكنه هذه التقنيات من تحقيق الكثير، حيث دوّن وصوّر أثناء رحلاته أشهر الأماكن في القسطنطينية وأثينا وفلسطين وبلاد فارس. وعندما أقام بعض الوقت في بلاد فارس لقب بمصور بلاط الشاهنشاه. وفي عام 1896 أصدر يرماكوف "كاتالوج المناظر الفوتوغرافية والنماذج البشرية في القوقاز وبلاد فارس وتركيا الأوروبية والآسيوية" . وتضمن الكاتالوج بجزئيه 25556 صورة سلبية، بما فيها إستريوسكوبات و127 ألبوماً. كانت تلك دائرة معارف كاملة للحياة المعيشية والمعتقدات والعادات الخاصة بمختلف الشعوب والأقوام التي تعود مكانة هامة بينها للأكراد المقيمين على كلا جانبي الحدود الإيرانية التركية. هذا المصور المحنك والمثقف الكبير أبدع، من خلال رحلاته، نماذج وصوراً فنية حقيقية نقل فيها بأدق المقاييس المنظور الجوي للأمكنة والدقة التعبيرية لوجوه أهالي كردستان الذين صورهم. وتركت أعمال هذا المصور تأثيراً كبيراً في الصورات المعاصرة عما كان عليه القوقاز وبلاد فارس في أواخر القرن التاسع عشر وأوائل القرن العشرين.

أنطون فاسيليفيتش سيفريوغين (1830-1933)

مصور شهير ولد في طهران في عائلة السفير الروسي فاسيلي سيفريوغين وعقيلته آتشين خانم (جورجية الأصل). الوالد غرس في نفس الفتى أنطون حب الشرق حتى غدا فيما بعد المدون الفوتوغرافي للدولة القاجارية في إيران. وكان أبوه قد درس اللغات الشرقية في معهد لازاريف بموسكو. ثم التحق بالخدمة في السفارة الروسية في طهران. وبتأثير من دميتري يرماكوف الذي كان يتجول في بلاد فارس والقوقاز وآسيا الوسطى قرر أنطون سيفريوغين ان يوثق بالصور الفوتوغرافية تفاصيل الحياة المعيشية في إيران الشاهنشاهية. كان الشابان دميتري وأنطون صديقين حميمين يوحد بينهما الطموح الى تصوير لقطات فريدة تجسد الفترة التي كانا فيها على قمة إبداعهما الفني. وكان يرماكوف متحمساً جداً لفكرة سيفريوغين في السفر مجددا الى إيران والشرق الأوسط. فكرس نفسه للتصوير الوثائقي رغم نجاحاته الباهرة في إلتقاط الصور الشخصية في الإستوديو لأبناء مختلف الشعوب والحضارات، بمن فيهم الوجهاء والعامة من الأكراد.

في القرن التاسع عشر إعتبر التصوير الفوتوغرافي الأسلوب الأمثل في علم الآثار والجغرافية والإثنوغرافيا. ولكن فيما بعد، عندما أخذ يمارس التصوير فنانون مبدعون مثل سيفريوغين ويرماكوف، اكتسب التصوير الوثائقي بعداً جديداً بوصفه فناً أبداعياً. وبفضل مهارته ذاعت شهرة سيفريوغين على جناح السرعة حتى صار من زبائنه أبناء الطبقة الراقية في المجتمع الإيراني. وسرعان ما ارتفعت منزلته حتى بات مصوراً لبلاط الشاه نصر الدين. وقلده الشاه وسام "الأسد والشمس"، وسمح له بتصوير حريمه. وفي اوروبا منح سيفريوغين مداليات وجوائز في معرض بروكسل للصور الفوتوغرافية 1897 ومعرض باريس 1900. كان نصرانياً متفتحاً على الإسلام، وخصوصاً الطريقة الصوفية الغنية التي تغوص جذورها في الحضارة الفارسية. وقد أثرت تعاليم المتصوفة الكبار والمدونات الصوفية على آرائه وفلسفته الحياتية.

وأثناء ثورة 1908 الدستورية دمر إستوديو سيفريوغين في طهران. ولم يسلم من مجموعته البالغ عددها 7000 صورة سوى 2000 صادر رضا يهلوي قسماً منها فيما بعد. وتملكت ماريا، كريمة سيفريوغين، في وقت لاحق، من إستعادة بعض تلك الصور. وكل ما تبقى من مجموعته 696 صورة سالبة محفوظة في متحف سميثسونيان في واشنطن.

أشهر بك أندريفيتش لوريس-كالانتار (1887-1941)

مستشرق رحالة وعالم أثري ومؤرخ فنون. إهتم بالتصوير الفوتوغرافي نظراً لإهتمام الجميع به في ذاك الزمان. واستخدم التدوين والتوثيق الفوتوغرافي أثناء رحلاته الكثيرة الى أرمينيا وتركيا وكردستان وغيرها من المناطق والبقاع. ولد أشهر بك لوريس- كالانتار في قرية أردفي بقضاء بورتشالين بمقاطعة تفليس. ودرس في جامعة بطرسبورغ على يد المستشرق واللغوي المعروف نيقولاي مار. وفيما بعد صار لوريس- كالانتار عضواً فعلياً بمعهد العلوم والفنون في أرمينيا، وعمل أميناً علمياً للجنة حماية الآثار الأرمنية. وبإشراف نيقولاي مار دوّن توصيفاً للمخطوطات الأرمنية ودرس الرسوم الصخرية في جبال أرمينيا. ونشر دراسات في تاريخ هذه البلاد وتراثها الثقافي. كما اهتم كثيراً بمعيشة الأكراد وأحوالهم الإثنوغرافية. تعرض للتنكيل في عام 1937. ويقال انه توفي في السجن عام 1941.

الكسندر غافريلوفيتش آليشو (1890-1922)

جغرافي وأنثروبولوجي ومصور. ولد في كيف. وبتكليف من القسم الإثنوغرافي بالمتحف الروسي في بطرسبورغ مارس الدراسات الأنثروبولوجية وأعد مجموعة مواد في هذا المجال. شارك في بعثة الى آسيا الصغرى (1916) صوّر خلالها الحياة المعيشية للعامة من الأكراد إبان الحرب العصبية على الإمبراطورية العثمانية. وكان عضواً فعلياً في الجمعية الجغرافية الروسية وفي لجنة أكاديمية العلوم لدراسة القوام "العشائري" لسكان روسيا. كما ألقى في كيف محاضرات في الأنثروبولوجي والإثنوغرافيا.

دميتري ألكسيفيتش نيكيتين

مصور محترف، صاحب الصور الفنية الرائعة لأهالي القوقاز وآسيا الصغرى. من أوائل المراسلين والمصورين العسكريين إبان الحرب الروسية التركية 1877-1878. أوفد الى مقر قوات الجبهة القوقازية بصفة مصور عسكري. أعد مجموعة من الألبومات المصورة . وحظيت صوره بتقويم رفيع من قبل الإثنوغرافيين. في عام 1878 عرضت تلك الألبومات في معرض باريس العالمي، كما عرضت في معرض صور عموم روسيا في سان بطرسبورغ عام 1888. وفي ظروف الجبهة مارس نيكيتين تصوير الأخبار اليومية بالإضافة الى التصوير الفني وأعد جالبري لصور العسكريين والمدنيين، وكذلك سلسلاً فريداً من مناظر المدن والأرياف والآثار المعمارية. وفي يناير 1879 شارك دميتري نيكيتين في جلسة الإثنوغرافيين العاملين بالجمعية الجغرافية الروسية في بطرسبورغ وعرض أمامهم الصور التي التقطها في "القوقاز والجزء الآسيوي من تركيا إبان الحرب الشرقية 1877-1878". وفيما بعد اشتهر المصور بألبومه المسمى "نساء القوقاز" وفيه صور عديدة لنساء كرديات.

لانا راوندي-فاداي
دكتوراه في التاريخ
كبيرة الباحثين العلميين في معهد الإستشراق
أكاديمية العلوم الروسية

К читателям

Перед вами, уважаемые читатели, уникальные фотографии российских путешественников, ученых, первых профессиональных фотографов конца XIX – начала XX в., сделанные в местах традиционного проживания курдов в странах Ближнего и Среднего Востока и Южного Кавказа. Коллекция этих фотографий, как представляется, в свое время весьма способствовала открытию миру истории и культуры курдов. На снимках портреты представителей замечательного народа с трудной судьбой, который сегодня переживает этап национального подъема. Думаю, что это издание явится важным вкладом в мировую курдологию и вызовет интерес не только в странах, где проживают курды, но и среди широкого круга людей, интересующихся Востоком.

Академик Е. М. Примаков

Курдоведение — традиционное направление российской востоковедной науки

Курдоведение как самостоятельное направление ориенталистики зародилось в России. В 1787 г. по поручению Екатерины Второй академик П. С. Паллас составил «Сравнительные словари всех языков и наречий», где впервые были напечатаны и 276 курдских слов. С тех пор, как был подписан Гюлистанский мирный договор с Ираном в 1813 г., и населявшие Карабахское ханство курды впервые стали подданными Российской империи, богатая и древняя культура курдского народа является предметом особого интереса российских исследователей. Продвижение России вглубь Закавказья и иранского Курдистана требовало детального изучения быта и социального устройства проживавших в этом регионе курдов, постепенного установления с ними доверительных и дружественных отношений.

Одновременно с прикладным в России развивается фундаментальное направление в курдоведении. Для этого в Санкт-Петербурге начинает формироваться серьезная источниковедческая база, связанная с курдами, к созданию которой приложили усилия многие русские исследователи, путешественники, дипломаты и военные. В 1818 г. в Санкт-Петербурге при Российской Императорской академии наук был создан Азиатский музей, непрерывно пополнявшиеся фонды которого становятся основой серьезных научных востоковедных исследований.

В 1826 г. хранителем музея М. Г. Волковым было опубликовано полное описание знаменитой рукописи курдского историка Шараф-хана Ибн Шамсаддина Битлиси (1543–1603) «Шараф-наме» («Книга чести»), хроники курдских правителей Битлиса конца XIII — начала XVI в. Необходимость публикации этого ценнейшего и подробного источника знаний об истории курдов неоднократно обозначал первый директор Азиатского музея Х. Д. Френ. В 1860–1862 гг. персидский текст рукописи был издан В. В. Вельяминовым-Зерновым (1830–1904) в двух томах: первый том содержал историю курдских династий, второй — заключение автора, представляющее летописное изложение событий конца XIII—XVI в. Полный перевод «Шараф-наме» на французский язык с пространными комментариями был выполнен Ф. Б. Шармуа и опубликован в Санкт-Петербурге в 1868–1875 гг.

Большое значение налаживанию добрососедских отношений с курдами придавал ереванский губернатор И. Ф. Паскевич (1782–1856), благодаря дипломатическим усилиям которого во время войны с Турцией в 1826–1828 гг. России удалось добиться нейтралитета курдских племен из эмиратов Ревандуза, Бохтана и Хаккари. Тогда же российскими подданными стали курды Эривани, Нахичевани и Кавказского Курдистана, которых в дореволюционной литературе именовали «куртинцами».

Военно-политические деятели и дипломаты, непосредственно соприкасавшиеся с курдами в районах их расселения в Закавказье и собственно в Курдистане, к середине XIX в. сумели собрать и опубликовать разнообразные сведения о курдах и их стране, которые впоследствии явились ценнейшим источником для использования академической и университетской наукой. В середине XIX в. в России появилось большое количество работ по истории, географии и этнографии Курдистана — В. Диттеля, И. Н. Березина, Х. Абовяна, Н. В. Ханыкова, Ю. С. Карцева и др. Эти работы вызвали большой интерес в странах Европы и Востока и были переведены на многие языки. Во второй половине XIX в. Российская академия наук становится организующим центром изучения истории, этнографии, языка и литературы курдского народа.

Подъем русского курдоведения в этот период был связан с деятельностью выдающегося исследователя Петра Ивановича Лерха (1828–1884), который с 1850-х гг. начал заниматься курдским вопросом в связи с Русско-турецкой войной 1853–1856 гг.

Фундаментальная монография П. И. Лерха «Исследования об иранских курдах и их предках северных халдеях» была опубликована в трех томах (СПб, 1856–1858 гг.). В своей работе П. И. Лерх воспользовался практическими сведениями по курдскому языку, которые он успел приобрести во время почти трехмесячного пребывания в городе Рославле (Смоленская губерния), куда он был командирован для изучения языка от военнопленных курдов (носителей наречий курманджи и заза). П. И. Лерх привел обстоятельный обзор истории изучения курдского языка, выделил в нем пять наречий (курманджи, лури, кельхори, горани и заза) и дал определение курдскому языку как самостоятельному языку иранской группы. Третий том труда П. И. Лерха включал составленные им словари наречий курманджи и заза.

Неоценим вклад в российское и мировое курдоведение Августа Дементьевича Жабы (1801–1894), видного дипломата, блестящего исследователя, неутомимого собирателя курдских рукописей, создателя первого в России курдского словаря.

В 1856 г. А. Д. Жаба был назначен российским консулом в Эрзерум, где приступил к изучению и собиранию материалов на диалекте курманджи. Большую помощь в этом ему оказал курдский ученый Мела Махмуд Баязиди, который по инициативе А. Д. Жабы в 1859 г. перевел на северный диалект курдского языка (курманджи) персидский текст «Шараф-наме». В настоящее время этот рукописный перевод хранится в Российской национальной библиотеке в Санкт-Петербурге, и уже в советское время, в 1986 г., был опубликован К. К. Курдоевым и Ж. С. Мусаэлян.

В 1867 г. А. Д. Жаба завершает работу над составлением французско-русско-курдского словаря. В обсуждении этой во многом уникальной работы приняло участие все мировое сообщество иранистов. Труд А. Д. Жабы увидел свет в начале 1879 г. в Санкт-Петербурге под редакцией немецкого востоковеда Ф. Юсти.

За годы пребывания на посту консула А. Д. Жаба собрал коллекцию рукописей по истории (54 наименования), которые поступили в Азиатский музей и Императорскую публичную библиотеку. Позже они были систематизированы в «Описании курдских рукописей ленинградских собраний», составленном в 1961 г. М. Б. Руденко.

Необходимость создания фундаментальных основ для прикладного курдоведения в Российской империи диктовалась государственными интересами страны. В конце XIX — начале XX в. изучением обычаев, социальной жизни и культуры курдского народа занимались высококвалифицированные военные и дипломаты, владеющие восточными языками. Их отчеты были насыщены не только материалом военно-дипломатического характера, но и самыми разнообразными сведениями об экономическом и политическом положении районов, в которые они были командированы. После Русско-турецкой войны 1877–1878 гг. и подписания мирного договора с Османской империей Россия открыла несколько дипломатических миссий на территории Восточной Анатолии, где в течение многих лет работали дипломаты и военные, внесшие значительный вклад в развитие курдоведения.

Новый этап в развитии российского курдоведения начался в 1910-е гг., когда в период активной научной деятельности вступили Николай Яковлевич Марр (1864–1934), Владимир Федорович Минорский (1877–1966) и Иосиф Абгарович Орбели (1887–1961).

Языковед Н. Я. Марр в своих работах привел много фактов, дающих представление о роли курдского народа в культурной истории Передней Азии. Н. Я. Марр высоко ценил наследие курдов, о которых в известной статье «Еще раз о слове “челеби”» (1911 г.) написал: «Курдские племена в истории Передней Азии представляли и продолжают представлять независимый фактор, значительную общественно-культурную силу. Ключ этого явления следует искать в богатом курдском фольклоре, в курдских плясках и песнях».

В. Ф. Минорским были введены в научный оборот ценные сведения о курдах из источников на арабском, персидском и европейских языках. К изучению истории, этнографии и языка курдов В. Ф. Минорский приступил, находясь на дипломатической службе, и, прежде чем стать признанным специалистом, объехал многие области Курдистана, общаясь с населением и главами племен. Информация, полученная в результате многочисленных бесед и многих сотен километров в седле, предоставила возможность ответить на вопросы, связанные с самоопределением курдского народа. В. Ф. Минорским был выдвинут тезис о мидийско-скифском происхождении курдов, который в настоящее время является определяющим в теории этногенеза курдского народа.

Особая роль в изучении языка и культуры курдов принадлежит И. А. Орбели, родоначальнику и организатору советской школы курдоведения. Первые записи курдских текстов И. А. Орбели сделал во время командировки в Турецкую Армению в 1911–1915 гг., тогда же по предложению Н. Я. Марра он занялся исследованием курдского языка. В 1914 г., когда в Петроград прибыл крупный курдский общественный и политический деятель Абдурезак с целью составления курдского алфавита на основе русской графики, И. А. Орбели по поручению Академии наук занялся разработкой курдского алфавита.

Важен вклад в курдоведение также О. Л. Вильчевского — автора историко-этнографических очерков и ряда статей по языку и культуре курдов, а также В. П. Никитина — бывшего вице-консула России в Урмии, перу которого принадлежит значительный сводный труд (на французском языке) «Курды» (1956 г.).

В 1929 г. правительством Советского Союза была принята «Декларация о задачах востоковедной науки», в которой подчеркивалась необходимость всестороннего и глубокого изучения стран Востока в новой политической обстановке. Для этого предлагалось создать в Ленинграде на основе Азиатского музея Научно-исследовательский институт востоковедения для подготовки новых научных кадров.

Развитие курдоведения в СССР в то время было обусловлено и практической необходимостью: в 1923–1929 гг. в Азербайджанской ССР существовал административный район Курдистан; курдский язык преподавали в школе в Армении, где был открыт также Курдский педагогический техникум, издавались учебники, выходила газета «Риа Таза» и пр.

Для работы в системе реформированной Академии наук СССР были впервые подготовлены курдоведческие кадры. В 1931 г. по инициативе будущего академика Александра Арнольдовича Фреймана (1879–1968) на лингвистическом факультете Ленинградского института истории, филологии и лингвистики открылся курдский цикл, на который стали принимать в основном курдскую молодежь, окончившую рабочий факультет при Ленинградском восточном институте. Организация этого направления привлекла внимание широких кругов зарубежной курдской общественности, увидевшей в этом акте признание советской наукой большой роли курдского народа в истории и истории культуры народов Востока. В июле 1934 г. в Ереване состоялась первая Всесоюзная курдоведческая конференция, на которой обсуждались достижения советской науки о курдах и Курдистане. Было отмечено, что в СССР возникла курдская интеллигенция, которая начала создавать национальную литературу на курдском языке.

В 1945 г., после окончания Великой Отечественной войны, Канат Калашевич Курдоев (1909–1985) был назначен преподавателем курдского языка на восточном факультете Ленинградского государственного университета и в 1946 г. принят на работу в Институт востоковедения. С его приходом в стенах ИВ — ИВР РАН начинается систематическое изучение истории, языка и литературы курдов.

Перемены в мире после Второй мировой войны потребовали более серьезной научной поддержки политики СССР в странах Востока.

В связи с этим правительство нашей страны и Президиум Академии наук приняли решение о переводе Института востоковедения в Москву. В Ленинграде было организовано Ленинградское отделение ИВ АН, заведующим которым 26 октября 1956 г. был назначен академик И. А. Орбели. Благодаря его инициативе в структуре ЛО ИВ АН был создан первый в истории российской и мировой науки самостоятельный научный коллектив, занимающийся комплексным изучением курдского народа – Группа курдоведения.

1 марта 1959 г. Группа курдоведения ЛО ИВ АН приступила к работе под непосредственным руководством И. А. Орбели. В состав группы вошли молодые в ту пору исследователи, которые приступили к разработке широкого круга вопросов по языку, литературе, фольклору, истории курдов. С тех пор и вплоть до настоящего времени результаты работы представителей ленинградской-петербургской школы классического курдоведения непрерывно выходят в свет. К. К. Курдоевым, возглавлявшим Группу в 1961–1985 гг., и И. И. Цукерманом были опубликованы фундаментальные труды в области курдского языка и диалектологии, И. А. Смирновой и К. Р. Эйюби написана историко-диалектологическая грамматика курдского языка, З. А. Юсуповой на основе классических памятников (диванов) исследован целый ряд южных диалектов, в том числе сорани и горани. М. Б. Руденко выполнила ряд обобщающих работ по изучению курдской классической литературы и фольклора, а К. К. Курдоев впервые предпринял издание двухтомной антологии курдской поэзии.

Специальная монография О. Д. Джалилова была посвящена исследованию исторических песен курдов. Ж. С. Мусаэлян издала полную библиографию по курдоведению, охватывающую период с XVI по XX в. Проблемами истории курдов на основании персоязычных хроник курдских историков XIX в. продолжает заниматься Е. И. Васильева. Ей же принадлежит полный перевод с персидского на русский язык «Шараф-наме» Шараф-хана Битлиси (1976 г.).

В это же время работы по курдоведению публикуются в Москве, в Институте востоковедения и Институте языкознания АН СССР. Там трудились такие видные ученые, как, например, филологи Ч. Х. Бакаев и Р. Л. Цаболов, историки Н. А. Халфин, М. С. Лазарев, М. А. Гасратян. Их труды по истории национально-освободительного движения курдов появились в 1960-е гг., когда начался новый важный этап во взаимоотношениях СССР и курдов. Определенную роль в этом сыграло пребывание в СССР руководителя движения иракских курдов Муллы Мустафы Барзани. В конце 1970-х гг. в Институте востоковедения создается Группа по изучению курдского вопроса во главе с туркологом и курдоведом М. А. Гасратяном. В 1984 г. группа была преобразована в Сектор курдоведения, в котором в настоящее время продолжаются фундаментальные и прикладные исследования по новой и новейшей истории курдов, политологии и истории национального движения. За последнее время в ИВ РАН было опубликовано несколько знаковых монографий М. С. Лазаревым, О. И. Жигалиной, К. В. Вертяевым, Н. З. Мосаки, С. М. Ивановым.

За свою 200-летнюю историю российское курдоведение как традиционное направление востоковедной науки прошло несколько этапов развития и обогатилось важными и глубокими исследованиями, составившими славу мировой науки и способствовавшими формированию не только научного, но и повседневного интереса к жизни и богатому культурному наследию курдов России и во всем мире.

Директор Института восточных рукописей РАН,
профессор, доктор исторических наук
И. Ф. Попова

Курды в трудах и архивах профессора В. Ф. Минорского

В настоящем издании представлены уникальные фотографии, посвященные истории и этнографии курдов, из фонда выдающегося российского ираниста и курдоведа Владимира Федоровича Минорского (1877–1966), хранящиеся в Архиве востоковедов Института восточных рукописей РАН (бывшего Азиатского музея). Многие фотографии, представленные в разделе, были сделаны В. Ф. Минорским во время его дипломатической службы в Иране и Турции (1902–1917 гг.) и отражают утраченные реалии жизни курдского народа, в период, когда он впервые стал одним из важных участников мировой политики.

Деятельность и авторитетные труды В. Ф. Минорского составили эпоху в истории российского и мирового курдоведения. Будучи продолжателем славных традиций своих предшественников-востоковедов XIX в., В. Ф. Минорский впервые обратился ко всей совокупности источников, посвященных курдскому народу, и явился основоположником курдоведения как комплексной научной дисциплины.

Помимо опубликованных более двухсот научных работ по проблематике стран Ближнего и Среднего Востока, личный архив В. Ф. Минорского включает 4385 единиц хранения на русском, западноевропейских и восточных языках, содержащих научные труды, доклады, рецензии, отзывы, отчеты о командировках, многочисленные фотографии, часть которых представлена в настоящем альбоме, и обширную переписку ученого. Кроме того, в ИВР РАН хранится собранная В. Ф. Минорским коллекция восточных рукописей, среди которых имеются ценные манускрипты на курдском языке.

Как следует из архивных материалов и немногочисленных публикаций о жизни и деятельности В. Ф. Минорского, родился он 5 февраля 1877 г. в городе Корчеве Тверской губернии. По окончании московской гимназии с золотой медалью, а затем юридического факультета Московского университета, В. Ф. Минорский поступает в Лазаревский институт восточных языков, где изучает арабский, персидский и турецкий языки, а также историю стран Ближнего и Среднего Востока. После окончания института в 1903 г. он поступает на службу в Министерство иностранных дел. В 1904–1908 гг. – служит переводчиком Генерального консульства в Тебризе и дипломатической миссии в Тегеране, в 1908–1912 гг. – он сотрудник Министерства иностранных дел в Санкт-Петербурге, в 1912-м – получает назначение в Константинополь в качестве второго секретаря русского посольства, в 1916–1917 гг. – он первый секретарь русского посольства в Тегеране. Как востоковед-практик, В. Ф. Минорский стремился к установлению прочных дружественных связей России с курдским народом и содействовал взаимовыгодному решению ряда политических вопросов.

Октябрьская революция застала ученого и его супругу Татьяну Алексеевну Минорскую в Иране. В 1919 г. они переезжают в Париж, где В. Ф. Минорский приступает к преподавательской деятельности – читает лекции по персидской литературе, а также по истории ислама и истории Турции. В 1932 г. он переезжает в Лондон, а затем в Кембридж, где также занимается преподаванием. В 1944 г. В. Ф. Минорский уходит в отставку и становится почетным членом School of Oriental and African Studies Лондонского университета.

Находясь в эмиграции, В. Ф. Минорский сохранял тесные связи с российскими и советскими учеными, вел обширную переписку с коллегами, со многими из которых был лично знаком. Вместе с Т. А. Минорской он переводил на европейские языки труды многих российских востоковедов – В. В. Бартольда, И. Ю. Крачковского, Н. Я. Марра, Н. В. Пигулевской и др. В 1960 г. В. Ф. Минорский приезжал в Москву для участия в XXV Международном конгрессе востоковедов, побывал в эти дни в Ленинграде, Баку и Тбилиси.

В. Ф. Минорский проявлял значительное уважение к представителям петербургско-ленинградской школы классического востоковедения, важной составной частью которой является курдоведение. Понимая, сколь важны собранные им в течение жизни материалы для поддержания традиций этой школы, В. Ф. Минорский завещал передать свой архив, включая собранные им материалы по истории и этнографии курдов, в Ленинградское отделение Института востоковедения АН СССР (бывший Азиатский музей, ныне Институт восточных рукописей РАН).

В. Ф. Минорский скончался 26 марта 1966 г. в Кембридже. Согласно завещанию ученого, его прах перезахоронен на Новодевичьем кладбище в Москве.

Первые материалы по курдам были собраны В. Ф. Минорским в годы его дипломатической службы. Результаты его поездок в Курдистан нашли отражение в таких статьях, как «Сведения, собранные во время поездки в Марагу и район рек Джагату и Татаву» (1906), а также «Отчет о поездке в Макинское ханство» (1905). Уникальный материал был собран В. Ф. Минорским во время его работы в Комиссии по турецко-персидскому разграничению (1911 г.). Это были подробные описания губернаторства Соуджбулаг, округов Бане, Сулдуз, Ушну, Дол, сведения о расселении племен, их религиозной принадлежности, социально-экономических отношениях, политике Турции, Персии, России и Англии относительно курдов.

Дипломатические записки и донесения В. Ф. Минорского содержат важные сведения о выдающихся курдских общественно-политических деятелях, таких как Исмаил Бабан-заде, шейх Бадыр-хан, создавший в середине XIX в. в районе Бохтана независимое территориальное образование с центром в Джезире; курдский просветитель Абдурезак; глава племени шеккаки Исмаил-хан Сымко – руководитель народного движения времен Первой мировой войны, которому удалось освободить часть Иранского Курдистана от шахского режима.

Результатом поездок В. Ф. Минорского по Курдистану стала также книга «Курды. Заметки и впечатления» (Петроград, 1915 г.), включающая разделы: 1. География и расселение курдов. 2. История курдов. 3. Быт, сословия, тип курдов. 4. Язык, словесность, письменность. 5. Религия. 6. Характер курдов. 7. Положение женщин. Отношения с другими народностями. Курдский вопрос. 8. Курды в России.

В этой работе автор заострял внимание на проблемных вопросах, в частности, на положении курдского языка, который в те годы некоторыми авторами рассматривался как разновидность персидского, а его диалекты как самостоятельные иранские языки. По этому поводу В. Ф. Минорский пишет: «Курдский язык не есть “испорченный персидский”, а вполне отдельный язык с особыми законами фонетики и особым синтаксисом...» (с. 15). И в последующих своих работах В. Ф. Минорский доказывает, что, «несмотря на многодиалектность, курдский язык обнаруживает большое постоянство и, без всякого сомнения, принадлежит к северо-западной группе иранских языков». Обращаясь к вопросу о курдской словесности, В. Ф. Минорский обращает внимание на богатство и разнообразие народной литературы курдов. Здесь он особо выделяет литературу на диалекте горани (с. 18).

Касаясь этноконфессиональной ситуации «в стране курдов», В. Ф. Минорский рассматривает мусульманские и немусульманские верования курдов, выделяя среди последних две крайне интересные, сложившиеся на курдской почве религии – «езидийство» (= езидизм) и «али-аллахийство» (али-илахи).

Далее были изложены основы близкого к езидизму вероучения «али-илахи» (обожествление Али), приверженцы которого, по словам автора, сами себя называют «ахл-и хакк» (Люди истины) (с. 25). Этой теме посвящены также известные публикации В. Ф. Минорского – Материалы

для изучения персидской секты «Люди истины», или «Али-илахи» (1915 г.), «Заметки об ахл-и хакк» (1921 г.) и «Этюды об ахл-и хакк» (1928 г.) (на французском языке), а также соответствующая статья в энциклопедии ислама (на английском языке) (1958 г.). В этих трудах, основанных как на имеющихся источниках, так и на собственных материалах, добытых автором во время служебных поездок в Персию, дается анализ исторических и географических условий формирования этого учения, описываются обряды, праздники и ритуалы приверженцев ахл-и хакк.

Следующая глава книги посвящена «Характеру курдов», на формирование которого, по словам автора, влияют «три главнейших причины — племенное устройство, географическая и политическая раздробленность и, наконец, пользование курдами в целях грубой политической борьбы». По мнению В. Ф. Минорского, для характеристики народа крайне важно положение женщин, «и в этом отношении, — пишет он, — курды, пожалуй, самый либеральный из мусульманских народов. Их жены и дочери, конечно, несут ряд тяжелых домашних обязанностей: грузят вьюки, носят воду, ходят высоко в горы доить коров и собирать топливо, и при этом всюду таскают грудных детей, которых привязывают к спине широким поясом. Женщины не закрывают лица. В толпе они смело сидят вперемежку с мужчинами и в общем разговоре вставляют свои словечки... Ни о каком затворничестве нет, конечно, и речи: молодежь отлично друг друга знает, браку предшествует настоящее ухаживание». «Женщина у курдов, — продолжает автор, — имеет свою индивидуальность. Недаром, например, если мать отличается умом и красотою, имя ее прибавляется к имени ее сына». Далее В. Ф. Минорский приводит примеры, когда женщины становились во главе племен. Помимо безграничного уважения к женщине и большой любви к детям, автор отмечает такие черты курдов, как редкая твердость характера, храбрость, вспыльчивость нрава, строгое исполнение данного слова, непоколебимость в делах чести и т.д. Курды гостеприимны и хлебосольны. Они радушно принимают гостей, любят шутки и остроты.

В завершающей книгу главе «Курды в России» В. Ф. Минорским излагается политика последней в отношении курдов и предлагается ряд (актуальных и в наши дни) мер, необходимых для улучшения их положения. Он пишет: «Давно указывалась также необходимость устроить особый орган (приставство) для объединения управления курдами, как это сделано в отношении „трухмен". Наши порядки курдам непонятны; они часто не знают, у кого из многочисленных чиновников разных ведомств им следует искать управы. В особенности тягостны и недоступны курдам приемы нашего правосудия с его сложными формальностями... Необходимы курдам и школы, по возможности казенные, так как сами они, как сказано, народ бедный. Для знатных родов, изнывающих от постепенной и естественной утраты влияния, желателен доступ к более высокому образованию... Надо полагать, что расширение возможности поступать на военную службу было бы особенно по сердцу курдам».

В последующие годы затронутые в указанной книге темы получили дальнейшее развитие в разных публикациях В. Ф. Минорского. В 1927 г. вышла в свет статья «Курды. Курдистан» (на французском языке) для «Энциклопедии ислама», содержавшая главы: 1) Происхождение курдов; история (с арабского завоевания до 1926 г.); 2) Расселение курдских племен; 3) Антропология, социология, этнография, включая религию; 4) Сведения о курдском языке и его диалектах; 5) Фольклор и литература; 6) Курдские периодические издания. Следует заметить, что В. Ф. Минорским написано более двадцати справочных статей для энциклопедических изданий, посвященных курдам и Курдистану.

Следующий значительный труд В. Ф. Минорского — это известная его статья «Гураны» (= Гораны), опубликованная в 1943 г. в BSOAS (Bulletin of the School of Oriental and African Studies). Большая часть этой статьи, базирующейся на многочисленных источниках как на западных, так и восточных языках, посвящена анализу термина «горан», используемого, по данным автора, в качестве названия: а) племени; б) диалекта; в) социальной группы крестьян (не принадлежащий к племени крестьянин). Особое внимание в статье уделено проблеме языка горанов, поскольку в те годы в специальной литературе преобладало мнение о некурдской принадлежности горани. Анализируя противоположные точки зрения по этому вопросу, В. Ф. Минорский воздерживается от окончательного заключения относительно статуса горани, указывая на необходимость его дальнейшего изучения. Вместе с тем он приводит ряд неоспоримых факторов, сближающих, по его мнению, горанов и их язык с курдским этносом. Так, например, рассматривая данную проблему в курдском контексте, В. Ф. Минорский указывает на то, что горани имел статус литературного языка в Южном Курдистане, на котором сохранилась богатая письменная литература (религиозная, эпическая, лирическая). И не случайно в списке приведенных им 32 имен поэтов, писавших на горани, фигурируют имена таких известных курдских поэтов (большей частью авроманских), как Бесарани, Саиди, а также Комаси, элегия которого на смерть любимой супруги приводится в качестве образца лирической поэзии на горани. Кроме того, В. Ф. Минорский замечает, что значительная часть горанов исповедует возникшую на курдской почве религию «ахл-и хакк». В заключение приводится текст элегии Комаси, сопровождаемый транскрипцией и английским переводом.

Помимо основополагающих работ перу В. Ф. Минорского принадлежат небольшие по объему статьи, содержащие ценные сведения о курдских племенах и династиях, об отдельных городах Курдистана, древних памятниках, а также данные о курдском языке и его диалектах (см., к примеру, его известную статью «The Tribs of Western Iran», в которой приводятся некоторые данные о таких мало изученных племенах, как луры, гораны и шеккаки).

В своих научных изысканиях В. Ф. Минорский постоянно обращался к проблеме этногенеза курдов, по которой, как известно, существуют две концепции. Согласно одной из них, которой придерживался В. Ф. Минорский, курды — иранского (индо-европейского) происхождения, по другой — они автохтоны, родственные другим азиатским народам. В одной из своих последних неопубликованных статей под названием «Курды — потомки мидян» В. Ф. Минорский, отстаивая первую концепцию, которая была выдвинута им еще в 1938 г., приводит новые, почерпнутые из разных источников факты и доводы в пользу мидийского происхождения курдов. Машинописный текст этой статьи на русском языке с автографом, посланной им в 1956 г. К. К. Курдоеву, хранится в Архиве ИВР РАН.

В тематике исследований В. Ф. Минорского, как следует из его работ, важное место занимают вопросы курдского языка, являющегося, по словам ученого, одним из основных факторов единства и этнической принадлежности курдов. Эта идея четко сформулирована им в упомянутой выше статье, где он пишет: «Главным и поразительным фактором древнего единства курдов является их язык. Каковы бы ни были различия его диалектов, этот язык единый по своей фонетике и по своей грамматике... И далее — если курды не потомки мидян, то куда делся древний могущественный народ и откуда возникла широкая сеть курдских племен, говорящих на едином иранском языке, отличном от других иранских языков».

Многочисленные и разносторонние научные труды В. Ф. Минорского по истории, топонимике, этнографии, антропологии, языку и словесности курдов, опубликованные при жизни, стали бесценным вкладом российской науки в мировую ориенталистику. При этом некоторые материалы В. Ф. Минорского остаются вплоть до настоящего времени неизданными. Публикация данного фотоальбома в определенной мере восполняет этот пробел.

Отдавая долг памяти В. Ф. Минорского — истинного защитника прав курдов и их культурного наследия, хочется привести слова известного курдского поэта XVII в. Малае Джезири:

«Тому, кто когда-нибудь в диспуте возьмется представительствовать [за нас],
Воздастся как за совершение семидесяти хаджей и даже больше».

Ведущий научный сотрудник
Института восточных рукописей РАН,
доктор филологических наук
З. А. Юсупова

Курды в архивах российских фотографов

В конце XIX — начале XX в. активно возрос интерес России к курдам и Курдистану. Курдская культура, литература и археологические памятники вызывали неподдельный интерес у многих российских путешественников и исследователей. Фотографы становились неизменными участниками многих археологических и этнографических экспедиций, ведь именно фотография являлась важным исследовательским документом, во многом благодаря которому и сегодня мы имеем представление о том, как в ту пору жили народы Центральной Азии, Ирана и Кавказа.

В настоящем разделе впервые в полном объеме собраны фотографии курдов, сделанные в конце XIX — начале XX в. всемирно известными российскими фотографами — Дмитрием Ермаковым и Антоном Севрюгиным, а также Ашхарбеком Лорис-Калантаром, Александром Алешо, Дмитрием Никитиным.

Дмитрий Ермаков (1845–1916) — профессиональный фотохудожник, участник многочисленных этнографических и археологических экспедиций по Востоку (Курдистан, Луристан, Персия). Именно он сделал впервые фотографии быта и обычаев курдов, открыв миру этот удивительный народ. Дмитрий Ермаков, которого часто называют «пропагандистом фотографии», оказал влияние на многих своих последователей, в том числе и на Антона Севрюгина (1830–1933).

Оба добились заметного успеха в сборе этнографического и востоковедного материала, фиксируя обычаи, традиции, жизнь и быт разных народов и племен Ирана, Южного Кавказа и Ближнего Востока.

Все попытки отнести творчество Ермакова и Севрюгина к какой-либо одной национальной культуре или обозначить их богатое художественное, культурное и востоковедческое наследие как наследие одной какой-либо нации не приведут к положительному результату. Оба фотографа являлись представителями многонациональной культуры царской России, а ее богатый колорит был особенно ярко выражен на Кавказе, где они выросли и состоялись. Смешанная национальная идентичность (у Ермакова были итальянские и грузинские корни, у Севрюгина — грузинские и армянские), возможно, позволяла им глубже понимать культуру народов Курдистана, Ирана, Грузии, Азербайджана и Армении. Проникая в бытовые и культурные реалии на равных, они погружались в плодотворный диалог с «художественными объектами». Метод не отстраненного наблюдения, а проникновения внутрь отображаемой культуры стал залогом исключительной значимости их работ как для научного востоковедения, так и для изобразительного искусства.

Дмитрий Иванович Ермаков (1845–1916) — военный топограф по образованию, видный пропагандист фотографии в Закавказье и Иране, был одним из ведущих профессиональных фотохудожников Российской империи, участником многочисленных этнографических, археологических экспедиций и военных кампаний. Наряду со своим последователем и учеником А. Севрюгиным (1830–1933) признан лучшим визуальным летописцем «русского Востока». Он родился в Тбилиси в семье итальянского архитектора Луиджи Камбиаджио. В 1870 г. впервые представил в Русское географическое общество в Санкт-Петербурге отчет об одной из поездок по Кавказу: видовые фотографии и археологические снимки. Позже принимал участие в Русско-турецкой войне 1877–1878 гг. Дмитрий Иванович был удостоен наград Французского фотографического общества (1874 г.), Московской антропологической выставки (1878 г.), а также наградами Ирана, Турции, Италии. Составленный им для Кавказского музея каталог «Материалы по археологии Кавказа» принес автору золотую медаль 10-й Международной фотографической выставки в Париже. Самым интенсивным периодом работы фотографа стали 1880–1900-е годы. Ермаков оставил заметный след в собирании этнографического материала, раскрывая обычаи, традиции, жизнь и быт разных народов: персов, курдов, азербайджанцев, грузин. Для Ермакова, неутомимого путешественника по характеру, главной в жизни становится видовая съемка и бытовые сцены. Этому способствовало появление новой аппаратуры, в частности походного фотографического прибора. Ермаков и сам пытался конструировать новые объективы. Благодаря открывшимся техническим возможностям, Ермаков, путешествуя, запечатлел самые знаменитые места Константинополя, Афин, Палестины, Персии. Некоторое время, живя в Персии, он именовался Придворным фотографом Его высочества Шаха. В 1896 г. Ермаков выпустил «Каталог фотографических видов и типов Кавказа, Персии, европейской и азиатской Турции». Оба каталога составили 25 556 негативов, в том числе стереоскопов, и 127 альбомов. Это была целая антология жизни, быта, верований и обычаев разных народов и национальностей, важное место в числе которых занимали и курды, проживавшие по обе стороны иранотурецкой границы. Фотограф большой культуры и опыта, он создал во время своих путешествий подлинно художественные образы, достигнув тончайшей передачи воздушной перспективы мест и выразительную точность запечатленных лиц жителей Курдистана. Работы этого фотографа во многом повлияли на современные представления о том, какими были Кавказ и Персия в конце XIX — начале XX в.

Антон Васильевич Севрюгин (1830–1933) — выдающийся фотограф, родился в Тегеране в семье русского драгомана Василия Севрюгина и его жены Ачин Ханум (грузинского происхождения). Любовь к Востоку молодому Антуану, как звали в семье будущего фотолетописца Каджарского Ирана, привил его отец, который изучал восточные языки в Лазаревском училище в Москве, после чего поступил на службу в российское посольство в Персии. Под влиянием Д. И. Ермакова, путешествовавшего по Персии, Кавказу и Центральной Азии, Антон Севрюгин решил составить обширную фотодокументацию жизни и быта шахского Ирана. Молодые люди были очень дружны, их объединяло стремление сделать уникальные кадры, которые запечатлели бы время, когда они были на взлете своих творческих планов. Д. И. Ермаков был горячим сторонником идеи Севрюгина вновь отправиться в Иран и на Средний Восток. Его истинным призванием стала документальная фотосъемка, хотя при этом он достиг совершенства и в съемке студийных фотопортретов. Именно к этому периоду относятся ставшие известными его фотопортреты представителей разных народов и культур, в том числе курдской знати и простых курдов.

В XIX в. фотография была признана в археологии, географии и этнологии как идеальный способ документации, однако позднее, когда этим начали заниматься такие художники, как А. Севрюгин и Д. Ермаков, документальная фотография получила новое измерение — уже и как искусство. Благодаря своему мастерству А. Севрюгин быстро приобрел такую известность, что его клиентами стали представители высшего класса иранского общества. Вскоре его репутация поднялась так высоко, что он стал придворным фотографом шаха Наср-эд-Дина. Он получил от шаха орден «Лев и Солнце», а также был допущен к съемкам в шахском гареме. В Европе он был удостоен медалей и призов на фотовыставках — в Брюсселе в 1897 г. и в Париже — в 1900 г. Будучи христианином, он был открыт в отношении ислама, особенно суфизма — мистического направления, уходящего корнями в иранскую культуру. Великие мыслители-суфии и суфийская литература повлияли на его мировоззрение.

Во время конституционной революции 1908 г. ателье А. Севрюгина в Тегеране было разорено и разрушено. Из обширного собрания, состоявшего из 7000 снимков, сохранились лишь 2000, часть которых была позже конфискована Резой Пехлеви. Дочери Антона Марии удалось впоследствии вновь заполучить некоторые из них. Всего сохранилось 696 негативов, которые хранятся в Смитсоновском музее в США.

Ашхарбек Андреевич Лорис-Калантар (1887–1941) — востоковед, археолог и историк искусства. Следуя веяниям времени, увлекался фотографией и ипользовал фотодокументацию во время своих многочисленных экспедиций в Армению, Турцию, Курдистан и другие регионы. А. Лорис-Калантар родился в селе Ардви Борчалинского уезда Тифлисской губернии. Учился в Петербургском университете у известного востоковеда и лингвиста Н. Я. Марра. Позже А. Калантар стал действительным членом Института наук и искусств Армении, ученым секретарем Комитета охраны древностей Армении. Под руководством Н. Я. Марра описывал армянские рукописи и изучал наскальные изображения Армении. Им опубликованы работы по древней культуре и истории Армении. Он также активно интересовался бытом и этнографией курдов. Репрессирован в 1937 г. По некоторым сведениям, умер в тюрьме в 1941 г.

Александр Гаврилович Алешо (1890–1922) — географ, антрополог, фотограф, родился в Киеве. По поручению Этнографического отдела Русского музея в Санкт-Петербурге осуществлял антропологические исследования и собирал коллекции. Был участником экспедиции в Малую Азию (1916 г.), во время которой запечатлел быт простых курдов в тяжелое для Османской империи военное время. Являлся действительным членом Русского географического общества, Комиссии по изучению «племенного» состава населения России при Академии наук. Читал в Киеве лекции по антропологии и этнографии.

Дмитрий Алексеевич Никитин — профессиональный фотограф, создатель высокохудожественных портретов жителей Кавказа и Малой Азии. Один из первых военных фотокорреспондентов, во время Русско-турецкой войны 1877–1878 гг. был прикомандирован к штабу войск Кавказского фронта в качестве военного фотографа. Составил несколько фотоальбомов. Его снимки высоко ценились этнографами. В 1878 г. эти альбомы демонстрировались на Всемирной выставке в Париже и в 1888 г. — на Всероссийской фотовыставке в Санкт-Петербурге. Во фронтовых условиях он занимался как хроникальной съемкой, так и художественной фотографией, создав галерею фотопортретов военных и гражданских лиц, а также уникальную серию городских, сельских пейзажей и видов памятников архитектуры. В январе 1879 г. Дмитрий Никитин участвовал в заседании этнографов Русского географического общества в Петербурге, на котором демонстрировались его фотографии, снятые «на Кавказе и в Азиатской Турции в течение Восточной войны 1877–1878 гг.». Позднее фотограф прославился альбомом «Женщины Кавказа», куда вошли и портреты курдских женщин.

Старший научный сотрудник
Института востоковедения РАН,
кандидат исторических наук
Л. М. Раванди-Фадаи

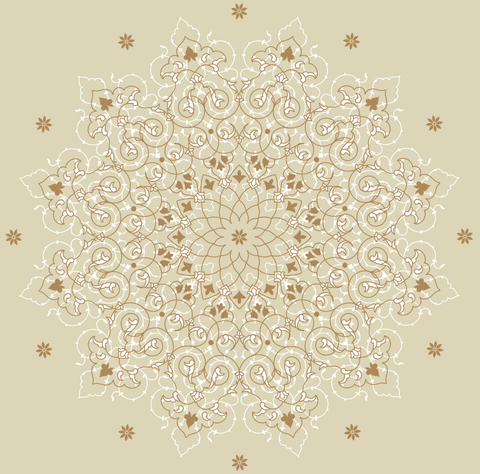

To the Reader

You are holding in your hands a unique collection of photographs by Russian travellers, scholars and some of the first professional photographers from the late 19th and early 20th centuries, taken in areas of traditional Kurdish settlement throughout the Near and Middle East and the South Caucasus. This album should serve as a gateway for opening Kurdish history and culture to the world. In these prints, we see portraits of a magnificent people, who have endured a difficult history and are today on the ascent. I am confident this book will make a major contribution to Kurdish studies and command popular interest not only in countries where Kurds live but also among the wide international readership interested in the East.

Academician
Evgenii Maximovich Primakov

Kurdish Studies, a Traditional Field of Russian Oriental Studies

Kurdish Studies as an independent field of Oriental studies originated in Russia. In 1787, on the instructions of Catherine II, academician Peter Simon Pallas compiled 'comparative dictionaries of all languages and dialects', in which for the first time 276 Kurdish words were printed. From the moment the Treaty of Gulistan was signed with Iran in 1813 and Kurds living in the Khanate of Karabakh became subjects of the Russian Empire, the rich and ancient culture of the Kurdish people became a subject of particular interest to Russian scholars. The empire's advance into Transcaucasia and Iranian Kurdistan required detailed study of the everyday life and social organization of the Kurds living in the region and the gradual establishment of a relationship of trust and friendship.

Alongside this practical dimension, a fundamental academic approach to Kurdish studies was also evolving in Russia. This spurred the collection of a significant body of source materials related to the Kurds, stored in St. Petersburg, with many Russian scholars, travellers, diplomats and military men contributing. In 1818, the Asiatic Museum was created in the Russian capital under the auspices of the St. Petersburg Imperial Academy of Sciences and its constantly growing archive became the basis for serious Orientalist research.

In 1826, the Museum's curator, Mikhail Volkov, published a full description of the renowned manuscript of the *Sharafnama* ('Book of Honour') by the Kurdish historian Sharaf Khan ibn Shamsaddin Bidlisi (1543–1603), which is a chronicle of the Kurdish rulers of Bitlis from the late 13th to the early 16th centuries. The importance of publishing this extremely valuable and detailed source of knowledge on the history of the Kurds was repeatedly emphasized by the first director of the Asiatic Museum, Christian Frähn.

In 1860-62, the Persian text of the manuscript was published by Vladimir Velyaminov-Zernov (1830–1904) in two volumes. The first volume contained the history of the Kurdish dynasties; the second, the author's conclusions in the form of a chronicle of events from the late 13th through the 16th century. A complete translation of the *Sharafnama* into French and accompanied by extensive commentaries was produced by François Charmoy and published in St. Petersburg between 1868-75.

The Governor of Erivan (now Yerevan) Ivan Paskevich (1782–1856) attributed great significance to maintaining good neighbourly relations with the Kurds. As a result of his diplomatic efforts, during the war against Turkey (1826–1828) Russia managed to secure the neutrality of the Kurdish tribes from the emirates of Revanduz, Bohtan and Hakkari. At that time, the Kurds of Erivan, Nakhchevan and Caucasian Kurdistan became subjects of the Russian empire. In pre-revolutionary Russian literature they are referred to as 'kurtintsy'.

Military and political figures and diplomats who had direct contacts with the Kurds in Transcaucasia and in Kurdistan proper managed by the middle of the 19th century to collect and publish information about the Kurds and their country that would later become a valuable resource for academic research.

In the mid-1800s, a large number of works were produced in Russia on the history, geography and ethnography of Kurdistan by William Dittel, Ilya Berezin, Khachatur Abovian, Nikolai Khanikov, Yu. S. Kartsev and others. These works aroused great interest in Europe and the countries of the East and were translated into many languages. In the second half of the 19th century, the Russian Academy of Sciences became an organizational centre for the study of the history, ethnography, language and literature of the Kurdish people.

The upsurge in Russian Kurdish studies in this period was connected with the activities of the outstanding researcher Peter (Piotr Ivanovich) Lerch (1828–1884) who, in the 1850s, began to study Kurdish affairs in connection with the Russo-Turkish (Crimean) War of 1853-56.

Lerch's fundamental monograph, *Studies on Iranian Kurds and Their Ancestors, the Northern Chaldeans,* was published in three volumes (St. Petersburg, 1856-58). The author made use of practical knowledge of the Kurdish language that he had acquired during an almost three-month stay in the town of Roslavl (Smolensk province), where he had been sent by the Russian Academy of Sciences to learn the language from Kurdish prisoners of war who were speakers of the Kurmanji and Zaza dialects. Lerch gave a detailed review of the history of the study of the Kurdish language, identified five dialects within it – Kurmanji, Luri, Kalhery, Gorani and Zaza – and defined the Kurdish language as a separate tongue belonging to the Iranian group. The third volume of Lerch's opus included dictionaries of the Kurmanji and Zaza dialects that he had compiled.

An invaluable contribution to Kurdish studies in Russia and worldwide was made by Alexandre Auguste (August Dementyevich) Jaba (1801–1894), a prominent diplomat, brilliant researcher, indefatigable collector of Kurdish manuscripts, and creator of the first Kurdish dictionary in Russia.

In 1856, Jaba was appointed Russian consul in the Turkish city of Erzerum, where he set about collecting and studying material on the Kurmanji dialect. He received invaluable assistance from the Kurdish scholar, Mela Mahmud Bayazidi, who on Jaba's initiative, in 1859 translated the Persian text of the *Sharafnama* into the northern Kurdish dialect (Kurmanji). At present, the manuscript of this translation is in the National Library of Russia in St. Petersburg. It was finally published during the Soviet era in 1986 by Kanat Kurdoyev and Zhaklina Musaelian.

In 1867, Jaba was finishing the compilation of a French-Russian-Kurdish dictionary. This unique project stimulated discussion throughout the worldwide community of scholars of Iran. Jaba's dictionary was published in St. Petersburg in early 1879 under the editorship of the German orientalist Ferdinand Justi.

During his years as consul, Jaba assembled a collection of manuscripts on history (54 works) that later entered the collections of the Asiatic Museum and National Library of Russia. These were systematized in the *Description of Kurdish Manuscripts in Leningrad Collections,* compiled in 1961 by Margarita Rudenko.

The need to lay firm foundations for applied Kurdish Studies in the Russian Empire was dictated by the interests of the state. In the late 19th and early 20th centuries, the customs, social life and culture of the Kurdish people were studied by highly qualified military personnel and diplomats who knew Eastern languages. Their reports were filled not only with data of a military and diplomatic character, but also with a wide variety of information about the economic and political state of the areas to which they had been assigned.

After the Russo-Turkish War of 1877-78 and the signing of a peace treaty with the Ottoman Empire, Russia opened several diplomatic missions in Eastern Anatolia, where diplomats and military men worked for many years, making a significant contribution to the advancement of Kurdish studies.

A new phase in the history of Russian Kurdish Studies began in the 1910s, when Nikolai Yakovlevich Marr (1864–1934), Vladimir Feodorovich Minorsky (1877–1966) and Iosif Abgarovich Orbeli (1887–1961) embarked on their vibrant scholarly careers.

In his works, the linguist Nikolai Marr presented many facts that created a portrait of the role played by the Kurdish people in the cultural history of the Middle East. Marr had a high opinion of the legacy of the Kurds, writing in his well-known 1911 paper 'Once More About the Word Çelebi': 'In the history of the Middle East, the Kurdish tribes represented and continue to represent an independent factor, a significant sociocultural force. The key to this phenomenon should be sought in the rich Kurdish folklore, in Kurdish dances and songs.'

Minorsky introduced into scholarly circulation valuable information about the Kurds from sources in Arabic, Persian and European languages. He began studying the Kurds' history, ethnography and language while in the diplomatic service, travelling around many regions of Kurdistan and meeting with the population and heads of tribes long before he became an acknowledged specialist. The information obtained from numerous conversations and many hundreds of kilometres in the saddle made it possible to explain many important issues connected with the self-conception of the Kurdish people. Minorsky advanced a thesis about the Kurds having Medean-Scythian origins that remains a key postulate in the theory of their ethnogenesis.

A special role in the study of the language and culture of the Kurds was played by Iosif Orbeli, the founder and organizer of the Leningrad school of Kurdish Studies. Orbeli first wrote down Kurdish texts during a mission to Turkish Armenia in 1911–15. On the same journey, at Marr's request, he made a study of the Kurdish language. When the major Kurdish public and political figure Abdirezak arrived in Petrograd in 1914 with the aim of creating a Kurdish writing system on the basis of written Russian, the Academy of Sciences charged Orbeli with the task of devising the new alphabet.

Important contributions to Kurdish Studies were also made by Oleg Vilchevsky, the author of historical-ethnographic studies and a number of papers on the Kurdish language and culture, and Vasily Nikitin, a former Russian vice-consul in Urmia who wrote a significant comprehensive work (in French) entitled *Les Kurdes* (1956).

In 1929, the government of the Soviet Union adopted a Declaration on the Tasks of Oriental Studies that stressed the need for thorough and profound study of the countries of the East in light of new political circumstances. To that end it was proposed to create a Research Institute of Oriental Studies in Leningrad to train new researchers on the basis of the Asiatic Museum.

The development of Kurdish studies in the USSR at that time was also governed by practical necessity: between 1923 and 1929, a Kurdistan administrative district existed within the Azerbaijani SSR; the Kurdish language was taught in schools in Armenia, where a Kurdish teacher-training college was also opened, textbooks were published, a newspaper, *Ria Taza,* was printed, etc.

Work began to train specialists in Kurdish studies within the system of the USSR Academy of Sciences. In 1931, on the initiative of future academician Alexander Arnoldovich Freiman (1879–1968) the linguistics faculty of the Leningrad Institute of History, Philology and Linguistics introduced a Kurdish cycle that accepted mainly young Kurds who had graduated from the workers' preparatory faculty of the Leningrad Oriental Institute.

The creation of this course was much appreciated by the international Kurdish diaspora, which saw it as an acknowledgement by Soviet scholarship of the major role played by the Kurds in the history and cultural development of the peoples of the East. The achievements of Soviet studies concerning the Kurds and Kurdistan were shown to best effect at the first All-Union Kurdish Studies Conference, which was held in Yerevan in July 1934. It was noted that a Kurdish intelligentsia had emerged in the USSR and had begun to produce a national literature in the Kurdish language.

In 1945, at the end of the Second World War, Kanat Kalashevich Kurdoyev (1909-1985) was appointed to teach Kurdish in the Oriental Faculty of Leningrad State University, and in 1946 he was taken onto the staff of the Institute of Oriental Studies. This marked the beginning of the systematic study of Kurdish language and literature at the Institute of Oriental Studies and the Institute of Oriental Manuscripts.

The changed state of the world after the Second World War demanded more substantial academic support for Soviet policy in the countries of the Orient. As a consequence, the government and the presidium of the Academy of Sciences resolved to transfer the Institute of Oriental Studies to Moscow. A Leningrad Branch of the Institute of Oriental Studies of the USSR Academy of Sciences was established, and on 26 October 1956, Academician Iosif Orbeli was appointed as its head. On his initiative a separate research team was formed within the structure of the Leningrad Branch in order to carry out a comprehensive study of the Kurdish people, representing the first such research endeavour in the history of Russian and world scholarship.

The Kurdish Group of the Leningrad Branch of the Institute of Oriental Studies began work on 1 March 1959 under the direct leadership of Orbeli. The group consisted of young researchers who set about studying a wide range of questions on the language, literature, folklore and history of the Kurds. From that time to the present day, members of the Leningrad–Petersburg school of classical Kurdish Studies have kept up a steady stream of research outputs.

Kanat Kurdoyev, head of the group from 1961 to 1985, and Isaak Tsukerman published fundamental works in the field of Kurdish language and dialectology. Iraida Smirnova and Kerim Eiyubi wrote a historic-dialectal grammar of the Kurdish language. Zara Yusupova used classic texts ('divans') to study a number of southern dialects, including Sorani and Gorani. Margarita Rudenko produced a number of summarizing works on the study of classical Kurdish literature and folklore, while Kurdoyev undertook the first publication of a two-volume anthology of Kurdish poetry.

A special monograph by Ordikhan Jalilov was devoted to the study of the Kurds' historical songs. Zhaklina Musaelian published a complete bibliography of Kurdish Studies covering the period from the 16th to the 20th centuries. Yevgenia Vasilyeva continues to investigate questions of Kurdish history on the basis of the Persian-language chronicles of 19th century Kurdish historians. She also produced a complete translation from Persian to Russian of Sharaf Khan Bidlisi's *Sharafnama* (1976).

At the same time, works on Kurdish Studies were published in Moscow, at the Institute of Oriental Studies and the Institute of Linguistics of the USSR Academy of Sciences. The scholars working there included such eminent figures as philologists Cherkes Bakayev and Ruslan Tsabolov, and historians Naftula Khalfin, Mikhail Lazarev and Manvel Gasratian. Their studies on the history of the Kurdish national liberation movement appeared in the 1960s, when a new and important phase in relations between the USSR and the Kurds began.

A decisive role was played by Mullah Mustafa Barzani, the leader of the Iraqi Kurdish movement who had spent time in the USSR. In the late 1970s, a group was created at the Institute of Oriental Studies to study the Kurdish question under the leadership of the Turkologist and Kurdologist Manvel Gasratian. In 1984 the group was transformed into the Kurdish Studies sector that continues to carry out fundamental and applied research on the modern and contemporary history of the Kurds, and the politics and history of the national movement. In recent years, the Institute of Oriental Studies has published several key monographs by Mikhail Lazarev, Olga Zhigalina, Kirill Vertiayev, Nodar Mosaki and Stanislav Ivanov.

In its 200-year history as an established field of Oriental studies, Russian Kurdish Studies has gone through several stages of development, building on relevant and penetrating research that has enriched world scholarship and encouraged not only academic but popular interest in the life and cultural heritage of the Kurds in Russia and throughout the world.

Director of the RAS Institute of Oriental Manuscripts,
Professor, Doctor of Historical Science,
Irina Fedorovna Popova

The Kurds in the Works and Archives of Professor Vladimir Minorsky

In the rest of this chapter we present unique photographs relating to the history and ethnography of the Kurds from the archive created by Vladimir Feodorovich Minorsky (1877-1966), one of Russia's greatest figures in the field of Kurdish and Iranian studies. These photographs are preserved in the Orientalists' Archive of the RAS Institute of Oriental Manuscripts, formerly the Asiatic Museum. Many of them were taken by Minorsky during his diplomatic service in Iran and Turkey (1902-17) and reflect the lost realities of Kurdish life at a time when the Kurdish people first became an important participant in world affairs.

Minorsky's activities and authoritative publications stand as a monument in the history of Kurdish Studies in Russia and worldwide. He both continued the strong traditions of his 19th century Orientalist predecessors and acted as an innovator. He was the first scholar to treat in its entirety the complex of sources devoted to the Kurdish people, thus becoming the founding father of Kurdish Studies as an integrated scholarly discipline.

In addition to over 200 published works on questions relating to the countries of the Near and Middle East, Minorsky's personal archive also includes 4,385 items in Russian, Western European and Oriental languages, among which are scholarly works, papers, reviews, comments, reports on assignments, numerous photographs (some of them presented in the present album), and the scholar's extensive correspondence. The Institute of Oriental Manuscripts also possesses Minorsky's collection of oriental manuscripts, including some valuable documents in Kurdish.

The archive material and the few publications on Minorsky's life and achievements inform us that he was born on 5 February 1877, in the town of Korcheva in Tver Province. After graduating from a Moscow gymnasium with a gold medal and then from the law faculty of Moscow University, Minorsky entered the Lazarev Institute of Oriental Languages, where he studied Arabic, Persian and Turkish as well as the history of the countries of the Near and Middle East. Upon graduating from the institute in 1903, he entered government service at the Ministry of Foreign Affairs. In 1904-08, he served as a translator at the Russian Consulate General in Tabriz and the diplomatic mission in Teheran. In 1908-12, he served on the staff of the Ministry of Foreign Affairs in St. Petersburg. In 1912, Minorsky was appointed to Constantinople as second secretary of the Russian Embassy. In 1916-17, he was first secretary at the Russian Embassy in Teheran. As a field Orientalist, Minorsky strove to forge strong, friendly ties between Russia and the Kurdish people and thus facilitated mutually advantageous solutions to a number of political issues.

The October Revolution found the scholar and his wife, Tatiana Alexeyevna (née Shchebunina) in Iran. In 1919, they moved to Paris, where Minorsky began his teaching career, giving lectures on Persian literature and on the history of Islam and the history of Turkey. In 1932, he moved to England (London, then Cambridge) where he continued teaching. Minorsky retired in 1944, becoming an honorary fellow of London University's School of Oriental and African Studies.

While in emigration, Minorsky maintained close contacts with Soviet and émigré scholars, keeping up a wide-ranging correspondence with colleagues, many of whom were personal acquaintances. Together with his wife, he translated works by outstanding Russian orientalists – Bartold, Krachkovsky, Marr, Pigulevskaya and others – into European languages. In August of 1960, Minorsky was invited to Moscow to participate in the 25th International Congress of Orientalists. At that time he also visited Leningrad, Baku and Tbilisi.

Minorsky held a special reverence for the Petersburg-Leningrad school of classical Oriental studies, of which Kurdish Studies were an important component. Understanding the importance that his archive – the product of a lifetime of collecting – would have for the school, Minorsky bequeathed it, including his materials on Kurdish history and ethnography, to the Leningrad Section of the Institute of Oriental Studies of the USSR Academy of Sciences (the former Asiatic Museum, now the Institute of Oriental Manuscripts).

Vladimir Minorsky died in Cambridge on 26 March 1966. In keeping with the scholar's wishes, his ashes were later re-interred at the Novodevichy Cemetery in Moscow.

Minorsky collected his first material on the Kurds during his years in the diplomatic service. The results of his journeys to Kurdistan were reflected in papers such as 'Information Gathered During a Journey to Maragheh and the Region of the Zarrineh and Simineh Rivers' (1906) and also in 'Report of a Journey to the Khanate of Maku' (1905). He collected unique material in the course of his work on the Turkish-Persian Demarcation Commission in 1911, including detailed descriptions of the governorate of Sawcheblakh and the districts of Baneh, Sulduz, Ushnu and Dol; information about the settlement of tribes, their religions and socio-economic ties; and Turkish, Persian, Russian and British policy towards the Kurds.

Minorsky's diplomatic notes and dispatches also contain important information about prominent Kurdish public and political figures such as Ismail Babanzade, Sheikh Badr Khan, who in the mid-19th century created an independent territorial entity in the Bohtan Region with Jezira as its centre, the Kurdish enlightenment figure, Abdirezak, the chieftain of the Shikak tribe, Ismail Agha Simko, and others.

Minorsky's journeys around Kurdistan bore further fruit in the form of his book *The Kurds. Notes and Impressions* (Petrograd, 1915), which included sections on 1) The Geography and Distribution of the Kurds; 2) The History of the Kurds; 3) Daily Life, Classes and Types of Kurds; 4) Language, Literature and Writing System; 5) Religion; 6) The Character of the Kurds; 7) The Position of Women, Attitudes Toward Other Peoples, the Kurdish Question; and 8) The Kurds in Russia.

In his book Minorsky focuses on controversial issues such as the status of the Kurdish language, which many scholars at the time regarded as a variant of Persian, classifying its dialects as an independent Iranian language. Minorsky wrote: 'The Kurdish language is not "corrupted Persian", but a fully distinct language with particular phonetic rules and syntax...' (p. 15). In his subsequent works, Minorsky argues that 'despite having several dialects, the Kurdish language displays great consistency and undoubtedly belongs to the north-western group of Iranian languages.' Turning to the question of Kurdish philology, Minorsky pointed to the richness and variety of the Kurds' folk literature. Here he particularly singled out literature in the Gorani dialect (p. 18).

Regarding the ethnic-religious situation in 'the land of the Kurds', Minorsky examined the Kurds' Islamic and non-Islamic faiths, identifying among the latter two highly interesting religions that had arisen on Kurdish soil – Yezidism and Ali-Ilahi.

He goes on to expound the basics of the Ali-Ilahi ('Deifiers of Ali') faith, which is close to Yezidism. Its followers, Minorsky states, call themselves 'Ahl-e Haqq', which means 'the People of Truth' (p. 25). Minorsky covered this same subject in some well-known publications: 'Materials for a study of the Persian "People of Truth" or Ahl-e Haqq sect' (1915), 'Notes on Ahl-e Haqq' (1921) and (in French) 'Etudes sur les Ahl-i Haqq' (1928), as well as the relevant entry in an English-language encyclopedia of Islam

(1958). Based both on available sources and material acquired by the author during official journeys to Persia, these studies analyze the historical and geographical conditions surrounding the establishment of this faith and describe the ceremonies, festivals and rituals of its followers.

The next chapter in the book is devoted to the 'Character of the Kurds', the formation of which, according to the author, is influenced by 'three most principal causes – the tribal structure, geographical and political fragmentation and, finally, the exploitation of the Kurds for purposes of crude political struggle.'

Minorsky viewed the position of women as a critical factor in characterising a people, 'and in this respect the Kurds are probably the most liberal of the Muslim peoples. Their wives and daughters, of course, bear a number of hard domestic duties: they load packs, carry water, go high into the mountains to milk the cows and collect firewood, while at the same time carrying their infant children bound onto their backs with a broad sash. The women do not cover their faces. In a crowd they sit boldly amongst the men and contribute to the general conversation... There is thus no question of seclusion: the young people know each other perfectly well, and marriage is preceded by real courtship.' The author continues: 'Women among the Kurds retain their individuality. It is not without reason, for example, that if a mother stands out for intelligence and beauty her name is appended to that of her son.' Minorsky goes on to cite instances when women assumed the leadership of tribes. Apart from boundless respect for women and a great love of children, the author noted such traits in the Kurds as exceptional firmness of character, bravery, a quick temper, strict adherence to their word, steadfastness in matters of honour and so on. The Kurds are welcoming and hospitable, fond of jokes and wit.

The final chapter of Minorksy's book 'The Kurds in Russia' outlines Russian policy toward the Kurds and suggests a series of measures (still relevant today) to improve the situation. He writes: 'The need has also long been indicated for the establishment of a special organ (superintendency) to unite the administration of the Kurds as was done with regard to the "Trukhmen" [Turkmen of Stavropol region]. Our ways are incomprehensible to the Kurds; they often do not know from which of the many officials belonging to different departments they should seek redress. Particularly burdensome and inscrutable for the Kurds are the methods of our justice system with its elaborate formalities... The Kurds also need schools, if possible public ones, as they themselves are, as has been said, a poor people. For the noble clans that are languishing from a gradual, natural loss of influence, access to a higher level of education is desirable... It may be assumed that greater opportunities to enter military service would particularly appeal to the Kurds.'

In the years that followed, Minorsky would develop these themes in a variety of other publications. In 1927, he wrote an entry on 'The Kurds. Kurdistan' for a French-language *Encyclopaedia of Islam*. It contained the following sections: 1) Origins of the Kurds; History (from the Arab conquest to 1926); 2) Settlement Areas of Kurdish Tribes; 3) Anthropology, Sociology and Ethnography, Including Religion; 4) Characteristics of the Kurdish Language and its Dialects; 5) Folklore and Literature; and 6) Kurdish Periodicals. In all, Minorsky wrote over 20 articles on the Kurds and Kurdistan for reference works.

Minorsky's next significant work was his well-known paper 'The Guran' (now generally 'Goran'), published in English in 1943 in the *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*. Drawing on numerous sources in both Western and Eastern languages, this work is largely devoted to an analysis of the term 'Guran/Goran', which, the author finds, can be used to refer to a tribe, a dialect, and to the peasantry as a distinct non-tribal social group.

Particular attention is devoted in the paper to the question of the Gorani language (the language spoken by the Goran people), since at that time the prevailing opinion in the specialist literature was that Gorani did not belong to Kurdish. After analyzing the opposing views on this matter, Minorsky refrained from drawing a final conclusion, but stated the need for further study. At the same time he cited a number of indisputable factors that linked the Goran and their language to the Kurdish ethnos. For example, examining the question in a Kurdish context, he pointed out that Gorani enjoyed the status of a literary language in southern Kurdistan and has preserved a rich corpus of texts (religious, epic and lyrical). It is no coincidence either that the list he gives of 32 poets who wrote in Gorani includes the names of Kurdish poets (writing primarily in the Avromani dialect) Besarani, Shayda and Komasi, whose elegy on the death of his beloved wife is cited as a fine example of lyric poetry in Gorani. Besides, Minorsky noted that a considerable portion of the Goran follow the Ahl-e Haqq religion, known to have originated on Kurdish soil. The paper concludes with the text of Komasi's elegy accompanied by a transcription and English translation.

Apart from his fundamental works, Minorsky also wrote brief papers giving valuable information about Kurdish tribes and dynasties, individual towns in Kurdistan, ancient monuments and the Kurdish language and its dialects. (See, for example, his notable paper 'The Tribes of Western Iran', which provides information on such little known tribes as the Lurs, Guran and Shekkak.)

In his research, Minorsky continually revisited the question of the ethnogenesis of the Kurds, regarding which there are two well-known hypotheses. According to the first, which Minorsky favoured, the Kurds are of Iranian (Indo-European) origin. According to the second, the Kurds are indigenous relatives of other Asiatic peoples. In one of his last unpublished papers, titled 'The Kurds are Descendants of the Medes', Minorsky again defends the first concept, which he had put forward as far back as 1938, presenting new facts and arguments from various sources in favour of the Medean ancestry of the Kurds. A typewritten text of this work, sent by the author to Kurdoyev in 1956, is in the Orientalists' Archive of the Institute of Oriental Manuscripts.

In the corpus of Minorsky's papers, pride of place is clearly afforded to questions regarding the Kurdish language, which the scholar saw as one of the main factors in the unity and ethnic identity of the Kurds. This idea was neatly formulated in the paper mentioned above: 'The main, amazing factor in the age-old unity of the Kurds is their language. Whatever the differences between its dialects, this language is one in terms of its phonetics and its grammar... And further – if the Kurds are not the descendants of the Medes, then where did that mighty ancient people go and where did an extensive network of Kurdish tribes come from, speaking a single Iranian tongue that differs from other Iranian languages?'

Minorsky's many and varied publications on the history, toponymy, ethnography, anthropology, language and literature of the Kurds represent an invaluable Russian contribution to Oriental studies worldwide. Yet some of his material still remains unpublished to this day. The creation of this album of photographs is a significant step toward rectifying that omission.

In paying tribute to the memory of Vladimir Minorsky, a true champion of the rights of the Kurds and their cultural heritage, I should like to conclude with these words by the celebrated 17th century Kurdish poet Melay Jeziri:

He who takes it upon himself to represent [us] in disputations
Will be rewarded as if he had made the Hajj seventy times, or even more.

Zara Yusupova
Doctor of Philological Sciences
Leading Research Fellow
RAS Institute of Oriental Manuscripts

The Kurds in the Archives of Russian Photographers

By the late 19th and early 20th centuries, Russia's interest in the Kurds and Kurdistan had grown markedly. Kurdish culture, literature and archaeological relics had begun to arouse a deep interest in many Russian travellers and scholars. At the same time, photographers were becoming indispensable participants in archaeological and ethnographic expeditions, and the photographic documents they produced were turning into objects of research in their own right. It is thanks to this happy coalescence that today we have a striking window into the lives of the peoples of Central Asia, Iran and the Caucasus in this fascinating period of history.

This chapter for the first time collects in their entirety the photographs of Kurds made in the late 19th and early 20th centuries by the eminent Russian photographers Dmitry Yermakov and Anton Sevryugin, as well as Akhsharbek Loris-Kalantar, Alexander Alesho and Dmitry Nikitin.

Dmitry Yermakov (1845-1916), a professional photo artist, took part in many ethnographic and archaeological expeditions to Kurdistan, Luristan and Persia. He was the first to take photographs of the everyday life and customs of the Kurds, revealing this striking people to the world. Often called a 'campaigner for photography', Yermakov had many followers, on whom he exerted much influence, including Anton Sevryugin (1830-1933).

Both Yermakov and Sevryugin made an invaluable contribution to the collection of ethnographic and Orientalist material, recording the customs, traditions, lives and living conditions of the varied peoples and tribes of Iran, the South Caucasus and the Middle East.

Attempts to attribute the creative work of Yermakov and Sevryugin to any single national culture or to interpret their rich artistic, cultural and Orientalist heritage as the legacy of any single nation would be misguided. Both photographers represented the multiethnic culture of Tsarist Russia, whose rich colouring was expressed with particular vividness in the Caucasus, where they had grown up and come to prominence. A mixed cultural and ethnic background (Yermakov had Italian and Georgian roots; while Sevryugin's roots were Georgian and Armenian) helped them to travel freely across cultures, languages and peoples – those of Kurdistan, Iran, Georgia, Azerbaijan and Armenia. By approaching social and cultural realities on an equal footing with their 'subjects', these artists were able to engage them in a fertile dialogue. They moved beyond mere detached observation and immersed themselves in the culture they wished to represent, thus ensuring the exceptional relevance of their works for both scholarly Orientalism and the visual arts.

Dmitry Yermakov (1845-1916) was educated as a military topographer and went on to become one of the leading photo-artists of the Russian Empire and a prominent proponent of the emerging art of photography in Transcaucasia and Iran. He participated in many ethnographic and archaeological expeditions and military campaigns, and alongside his follower and pupil Anton Sevryugin (1830-1933), Yermakov is recognized as the greatest visual chronicler of the 'Russian East'.

Yermakov was born in Tiflis into the family of the Italian architect Luigi Cambiaggio. In 1870, he for the first time submitted to the Russian Geographic Society in St. Petersburg a report on one of his journeys to the Caucasus, including scenic and archaeological photographs. Later he took part in the Russo-Turkish War of 1877-78. Yermakov received awards from the French Photographic Society (1874), the Moscow Anthropological Exposition (1878), as well as awards in Iran, Turkey and Italy. A catalogue entitled *Materials on Archaeology of the Caucasus* compiled by him for

the Caucasian Museum brought the author a gold medal at the 10th International Photographic Exposition in Paris. The 1880s to the 1900s were the most intense period of the photographer's activity. Yermakov left a major legacy of ethnographic material, revealing the customs, traditions, life and living conditions of various peoples: Persians, Kurds, Azeris and Georgians. For Yermakov – by nature an indefatigable traveller – scenic photography and everyday scenes became the principal occupation in life. He was helped by the emergence of new photographic equipment, better suited to fieldwork, and Yermakov himself attempted to design new lenses. The new technology greatly expanded the limits of what could be done by means of photography, and in the course of his travels, Yermakov captured the most famous sights of Constantinople, Athens, Palestine, and Persia. For a certain time, living in Persia, he held the title of Court Photographer to His Majesty the Shah. In 1896, Yermakov published a *Catalogue of Photographic Views and Types of the Caucasus, Persia, European and Asian Turkey*. This and the Caucasian catalogue together contained 25,556 negatives, including stereoscopes, and 127 albums, representing a comprehensive anthology of the lives, living conditions, beliefs and customs of various peoples and nationalities, prominent among whom were Kurds on both sides of the Iranian-Turkish border. A photographer of great culture and experience, Yermakov created truly artistic images during his travels, capturing the broad vistas and the faces of Kurdistan with an accuracy that was also subtle and expressive. The works of this photographer have greatly influenced present-day ideas of what the Caucasus and Persia were like in the late 19th and early 20th centuries.

Anton Vasilyevich Sevryugin (1830-1933), a true photographic master, was born in Tehran into the family of the Russian dragoman Vasily Sevryugin and his wife Achin Hanum (of Georgian descent). His father, who had studied Oriental languages at the Lazarev Institute in Moscow prior to joining the Russian Embassy in Persia, cultivated a love for the East in the young Antoine, as the future photographic chronicler of Qajar Iran was called in the family. Under the influence of Dmitry Yermakov, who at the time was travelling in Persia, the Caucasus and Central Asia, Sevryugin decided to compile an extensive photo-documentary of life and living conditions in Iran under the shah. The two young photographers became close friends during their creative peak, united by a desire to make unique images that would capture the reality they saw around them. Yermakov was an ardent supporter of Sevryugin's idea to make another journey to Iran and the Near East. Documentary photography became his true calling, but he also mastered the art of studio portraits. His portraits of representatives of various peoples and cultures, including the Kurdish nobility and ordinary Kurds, date back to this period.

In the 19th century, photography was recognized in archaeology, geography and ethnology as an ideal method of documentation. Later, however, when artists such as Sevryugin and Yermakov became involved with it, documentary photography took on a new dimension and became an art form. Sevryugin's craftsmanship won him clients among the upper classes of Iranian society and he even became the court photographer of Shah Naser al-Din. He received the Order of the Lion and the Sun from the Shah and was admitted to the Shah's harem to take photographs. In Europe, he was awarded medals and prizes at photo expositions in Brussels in 1897 and Paris in 1900. Although Christian, Sevryugin was open-minded regarding Islam, particularly Sufism – a mystical current with deep roots in Iranian culture. The great Sufi thinkers and Sufi literature exerted a strong influence on his worldview.

During the constitutional revolution of 1908, Sevryugin's photographic studio in Tehran was devastated and ruined. Out of a massive collection comprising 7,000 images, only 2,000 survived, some of which were later confiscated by Reza Pahlavi. Anton's daughter Maria eventually secured the return of a part of the collection. In all, 696 negatives have survived and are now preserved at the Smithsonian Institution in the United States.

Akhsharbek Andreyevich Loris-Kalantar (1887-1941) was an Orientalist, archaeologist and art historian. In keeping with the spirit of the times, he developed an enthusiasm for the new art of photography and relied on photo-documentation during his numerous expeditions to Armenia, Turkey, Kurdistan and other regions. Loris-Kalantar was born in the village of Ardvi, Borchalo District, Tiflis Province in Georgia. He studied at St. Petersburg University under the well-known Orientalist and linguist N. Ya. Marr, eventually becoming a full member of the Institute of Sciences and Arts of Armenia and an academic secretary on the Committee for the Protection of Armenian Antiquities. Under Marr's guidance, he analysed Armenian manuscripts and studied rock carvings in Armenia. He published works on Armenia's ancient culture and history. Loris-Kalantar was also keenly interested in the everyday life and ethnography of the Kurds. He fell victim to Stalin's purges in 1937 and, according to some reports, died in prison in 1941.

Alexander Gavrilovich Alesho (1890-1922), a geographer, anthropologist and photographer, was born in Kiev. He carried out anthropological research and assembled collections under the authority of the Ethnographic Department of the Russian Museum in St. Petersburg. Alesho took part in an expedition to Asia Minor in 1916, during which he captured the everyday life of ordinary Kurds during the trying times of the First World War. He was a full member of the Russian Geographic Society and of a commission to study the 'tribal' populations under Russian rule, supervised by the Academy of Sciences. Alesho also delivered lectures in anthropology and ethnography in Kiev.

Dmitry Alexeievich Nikitin was a professional photographer who created highly artistic portraits of the inhabitants of the Caucasus and Asia Minor. One of the first military photo correspondents, during the Russo-Turkish War of 1877-78 he was attached to the headquarters of the troops of the Caucasian Front as a military photographer. Nikitin compiled several albums, and his images were highly valued by ethnographers. These albums were exhibited at the International Exposition in Paris in 1878, and at the All-Russian Photo Exposition in St. Petersburg in 1888. Despite extreme conditions at the front, Nikitin engaged in both journalistic and artistic photography there, creating a portrait gallery of military men and civilians as well as a unique series of urban and rural landscapes and views of architectural monuments. In January of 1879, Nikitin took part in a conference of ethnographers from the Russian Geographic Society in St. Petersburg, at which his photographs taken 'in the Caucasus and Asian Turkey over the course of the Eastern War of 1877-78' were shown. Later the photographer became famous for his album *Women of the Caucasus*, which included portraits of Kurdish women.

Dr. Lana Ravandi-Fadai
Senior Research Fellow
RAS Institute of Oriental Studies

رۆژهەڵاتناسانی رووسی – دامەزرێنەرانی
لێکۆڵینەوە کوردیەکان لە رووسیا

المستشرقون الروس – مؤسسو
الدراسات الكردية في روسيا

Российские ориенталисты – основатели
курдоведения в России

Russian orientalists – the forefathers
of Kurdish studies in Russia

خریستیان دانیۆلۆڤیچ فرێن

خريستيان فرين

Христиан Данилович Френ

Christian Frähn

فلادیمیر ڤلادیمیرۆڤیچ ڤیلیامینۆف-زیرنۆف

فلاديمير فيليامينوف-زيرنوف

Владимир Владимирович Вельяминов-Зернов

Vladimir Velyaminov-Zernov

پیتر ئیڤانۆڤیچ لێرخ

بيتر ليرخ

Петр Иванович Лерх

Peter Lerch

نیکۆلای یاکۆڤلەڤیچ مار

نيقولاي مار

Николай Яковлевич Марр

Nikolai Marr

ئالێکساندەر ئارنۆڵدۆڤیچ فرێیمان

ألكسندر فريمان

Александр Арнольдович Фрейман

Alexander Freiman

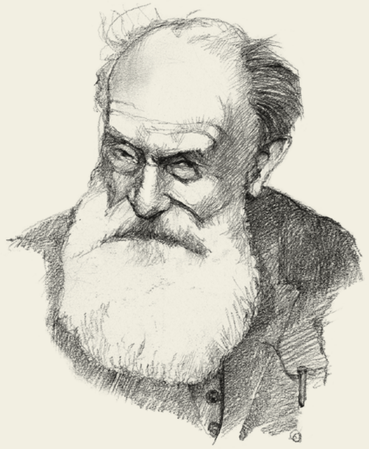

یوسیف ئەبگارۆڤیچ ئۆربێلی

يوسف أوربيلي

Иосиф Абгарович Орбели

Iosif Orbeli

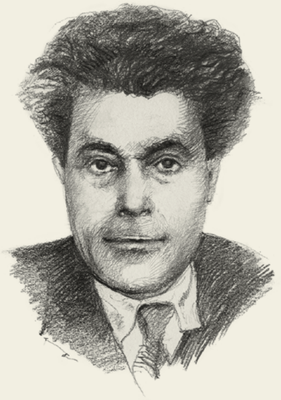

کانات کالاشێڤیچ کوردۆیێف

قانات كوردويف

Канат Калашевич Курдоев

Kanat Kurdoyev

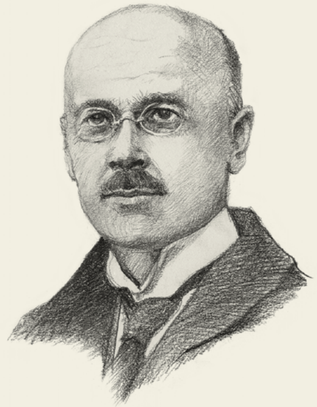

فلادیمێر فێدۆرۆڤیچ مینۆرسکی

فلاديمير مينورسكي

Владимир Федорович Минорский

Vladimir Minorsky

توێژینەوەی زانستی "کورد: تێبینی و تێڕامان"
(١٩١٥)

مقالة "الأكراد. ملاحظات وانطباعات"
(1915)

Статья «Курды. Заметки и впечатления»
(1915 г.)

The paper 'The Kurds. Notes and Impressions'
(1915)

توێژینەوەی زانستی "ئەنتیکخانەی ماك. تێبینیەکانی گەشت"
(١٩١٦)

مقالة "عراقة ماكو. ملاحظات رحلة"
(1916)

Статья «Древности Маку. Путевые заметки»
(1916 г.)

The paper 'The Antiquities of Maku:
Travel Notes' (1916)

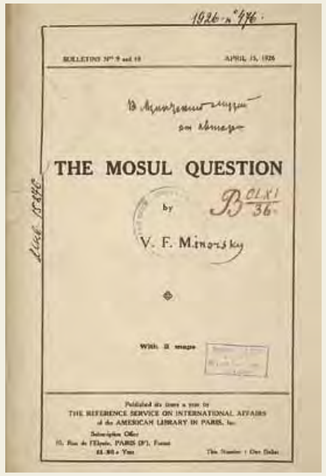

"پرسەکەی موسڵ" لەلایەن ڤ. ف. مینۆرسکی. پاریس"
(١٩٢٦)

"قضية الموصل"
(1926)

«Мосульский вопрос»
(1926 г.)

'The Mosul Question'
(1926)

В. Ф. Минорский во время вручения золотой медали Королевского азиатского общества его президентом Р. Уинстедом (10 мая 1962 г.).

ف. ف. مینۆرسکی لەکاتی خەڵاتکردنی میدالیای زێڕ لە کۆمەڵەی شاهانەی ئاسیایی سەرۆک ر. وینستید (رۆژی ١٠ی مایسی ١٩٦٢).

Vladimir Minorsky being presented with the Gold Medal of the Royal Asiatic Society by its president, R. O. Winstedt (10 May 1962).

ف. ف. مينورسكي حينَ تقليده الميدالية الذهبية للجمعية الملكية الآسيوية من قبل رئيسها ر. أوينستيد. (10 مايو\ عام 1962).

В. Ф. Минорский на приеме в Иранском посольстве в Москве во время XXV Международного конгресса востоковедов (август 1960 г.).

ف.ف. مینۆرسکي له پێشوازی له باڵوێزخانەی ئێتاڵی له مۆسکۆ له کاتی کۆنگرەی نێودەوڵەتی ڕۆژهەڵاتناسان "٢٥"م (مانگی ئاب، ١٩٦٠).

Vladimir Minorsky at a reception held in the Iranian Embassy in Moscow during the 25th International Congress of Orientalists (August 1960).

ف. ف. مينورسكي في استقبال داخل السفارة الإيرانية بموسكو، وقت انعقاد مؤتمر المستشرقين الدولي الخامس والعشرين (آب \ عام 1960).

И. А. Орбели и его сын Дмитрий среди сотрудников Курдского кабинета Института востоковедения. Ленинград, 1959 г.
Сидят слева направо: М. Б. Руденко, Шамзини Саид Азиз, Дмитрий Орбели (сын И. А. Орбели), И. А. Орбели, К. К. Курдоев.
Стоят слева направо: Е. И. Васильева, Ж. С. Мусаэлян, И. А. Смирнова, О. Д. Джалилов, К. Р. Эйюби.

ی. ئ. ئۆربێلی و کوردەکەی دیمتری لە ئێو فەرمانبەرانی ئۆفیسی ڕۆژهەڵاتی پەیانگەی کوردی. شاری لینینگراد، ساڵی ١٩٥٩.
لەدەستە چەپەوە بۆ ڕاست: م. ب. ڕۆدێنکۆ، شەمزینی سەید عەزیز، ئۆربێلی دمیتری (کوڕی ی.ئ. ئۆربێلی)، ی. ئ. ئۆربێلی، ك. ك. کوردۆیێف. لە دەستە چەپەوە بۆ ڕاست: ی.ی. قاسیلیڤا. ژ. س. مۆسایلیان، ی. ا. سمیرنۆفا، ۆ. د. جالیلۆف، ك. ر. ئیبوبی.

Iosif Orbeli and his son, Dmitry, with members of the Kurdish Group of the Institute of Oriental Studies. Leningrad. 1959
Seated, left to right: Margarita Rudenko, Shamzini Said Aziz, Dmitry Orbeli, Iosif Orbeli, Kanat Kurdoyev.
Standing, left to right: Yevgenia Vasilyeva, Zhaklina Musaelian, Iraida Smirnova, Ordikhan Jalilov, Kerim Eiyubi.

يوسف أوربيلي وابنه دميتري وسط باحثي القسم الكردي – معهد الاستشرق، لينينغراد، 1959.
الجالسون من اليمين إلى اليسار: مارغاريتا رودينكو، شامزيني سيد عزيز، دميتري أوربيلي (ابن يوسف أوربيلي)، يوسف أوربيلي، قانات كوردويف. الواقفون من اليسار إلى اليمين: يفغينيا فاسيليفا، جاكلينا موسائليان،ايرايدا سميرنوفا، اورديخان جليلوف، كريم أيوبي.

وێنەگرانی ڕووسی – تویژەرانی
کەلتوری کوردی

المصورون الروس – الباحثون
في الثقافة الكردية

Российские фотографы – исследователи
курдской культуры

Russian photographers – researchers
into Kurdish culture

دمیتری ئیڤانۆڤیچ یەرماکۆف

دميتري إيفانوفيتش يرماكوف

Дмитрий Иванович Ермаков

Dmitry Ivanovich Yermakov

ئەنتۆن فاسیلیئڤیچ سیڤرۆگین

أنطون فاسيليفيتش سيفريوغين

Антон Васильевич Севрюгин

Anton Vasilyevich Sevryugin

ئەشهەربێك ئەندریئڤیچ لۆریس-کالانتار

أشهر بك أندريفيتش لوريس–كالانتار

Ашхарбек Андреевич Лорис-Калантар

Akhsharbek Andreyevich Loris-Kalantar

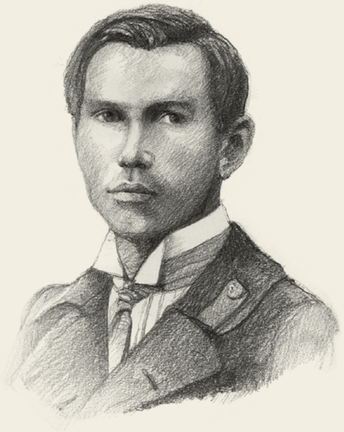

ئەلیکساندەر گاڤریلۆڤیچ ئالیشۆ

الكسندر غافريلوفيتش آليشو

Александр Гаврилович Алешо

Alexander Gavrilovich Alesho

دمیتری ئالیکسیئڤیچ نیکیتین

دميتري ألكسيفيتش نيكيتين

Дмитрий Алексеевич Никитин

Dmitry Alexeievich Nikitin

وێنەکان لە ئەرشیفی
پرۆفیسۆر ڤ. ف. مینۆرسکی (١٩٠٢-١٩١٧)

صور من أرشيف
البروفيسور ف. ف. مينورسكي (1902–1917)

Фотографии из архива
профессора В. Ф. Минорского (1902–1917 гг.)

Photographs from the Archive
of Professor V. F. Minorsky (1902–1917)

Producing the commentaries to the photographs from Professor Vladimir Minorsky's archive has been a great honour for me. The pictures presented in this section comprise only a quarter of all the photographic material in the Minorsky fund at the Orientalists' Archive of the RAS Institute of Oriental Manuscripts. The photographs are varied. They show us mosques, the remains of ancient fortresses, nomads and their camps, participants in the Turkish-Persian demarcation process of 1913-14, and diplomats and staff of the consular services with whom Minorsky associated and worked. All of these old photographs enable us to see the Kurdish world as it was at the turn of the 20th century: the legendary cities of Sulaymaniyah, Sanandaj, Hamadan and Soujbulak (Mahabad); the real (as Minorsky wrote) mountains of Kurdistan and Luristan; and most importantly, the people (also so real!) and their passionate and charismatic leaders. These black-and-white images provide us with a fabulous opportunity to travel back into the past and immerse ourselves in the atmosphere of its anxieties and difficulties, to sense the psychological component in a frozen moment of history.

Working in mountainous terrain and taking pictures with cumbersome equipment at a time when the practice of photography was still in its early stages posed immense challenges, but Minorsky was equal to them. Such was the energy and intellectual capacity of this man, who managed to study and comprehend so ably and wisely the Kurdish world in all its great variety.

Yevgenia Vasilyeva
Doctor of Historical Sciences
Leading Research Fellow
RAS Institute of Oriental Manuscripts

Приведенные ниже 53 фотографии составляют лишь четвертую часть всех фотоматериалов фонда В. Ф. Минорского из Архива востоковедов Института восточных рукописей РАН. Фотографии разные, мы видим на них мечети, остатки древних крепостей, кочевье и кочевников, участников турецко-персидского разграничения 1913–1914 гг., дипломатов, работников консульских служб, с которыми В. Ф. Минорский был в контакте. Все эти старые фото дают возможность увидеть курдский мир, каким он был на рубеже XIX и XX столетий: города-легенды Сулейманию, Сенендедж, Хамадан, Соуджбулаг (Мехабад); горы Курдистана и Луристана – настоящие (!), как писал В. Ф. Минорский; а главное – людей (тоже настоящих!) и их лидеров – пассионарных и харизматичных. Эти черно-белые снимки предоставляют нам сказочную возможность возвратиться в прошлое и окунуться в атмосферу его тревог и трудностей, ощутить психологическую составляющую запечатленного, остановленного момента истории.

В условиях высокогорья, во времена, когда фотография только начинала свой победный путь, вести фотосъемку, возить с собой громоздкую аппаратуру было, без сомнения, трудно, почти нереально. Но В. Ф. Минорскому было по силам все. Такой великой мощности энергетический и интеллектуальный потенциал был заложен в этом человеке, который сумел столь талантливо и мудро изучить и понять курдский мир во всем его многообразии.

Ведущий научный сотрудник
Института восточных
рукописей РАН,
доктор исторических наук
Е. И. Васильева

الصور المنشورة في الفصل الحالي لا تشكل سوى ربع مجموعة المواد الفوتوغرافية للعلامة ف. مينورسكي، المدرجة في أرشيف مستشرقي معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية. هذه الصور متنوعة، ويمكن أن نرى فيها مساجداً، آثار قلاع قديمة، الرّحّل والبدو، المشاركين في ترسيم الحدود التركية- الفارسية (1913–1914)، دبلوماسيين، عاملين في الخدمات القنصلية، خالطهم ف. ف. مينورسكي واشتغل معهم. كل هذه الصور القديمة توفر إمكانية رؤية عالم الأكراد، كما كان في أواخر القرن التاسع عشر- مستهل القرن العشرين: مدن الأساطير السليمانية، سينيندج (سنندج)، همدان، سووجبولاغ (مهاباد)؛ جبال كردستان ولورستان – (الحقيقية)!، وكما كتب ف. ف. مينورسكي؛ والأهم- الناس (هم حقيقيون أيضاً)! وزعماؤهم – الساعون إلى التغيير والتطوير وذوو الجاذبية. هذه الصور (بالأبيض والأسود) تمنحنا إمكانية أسطورية للعودة إلى الماضي والاستغراق في عالم هواجسه ومشاقه، وتجعلنا نتحسس المكون النفسي الملتقط، لحظة توقف التاريخ.

في ظروف الجبال الشاهقة، في وقت، بدأت فيه الصورة للتو طريقها الظافر، كان التقاط الصور الشمسية وحمل الجهاز الضخم، بلا شك، أمراً شاقاً، بل غير واقعي تقريباً، غير أن ف.ف. مينورسكي كان قادراً على كل هذا تماماً. هذه القوة الكبيرة للقابلية الحيوية والعقلية وضعت في هذا الإنسان الذي تمكن، بهذا المقدار وبموهبة وفطنة، من دراسة وفهم عالم الأكراد بكل تنوعاته وتلاوينه .

يفغينيا فاسيليفا
دكتوراه دولة في التاريخ
باحثة علمية رائدة في معهد المخطوطات الشرقية
أكاديمية العلوم الروسية.

نووسراوی لێدوانەکان لەسەر وێنەکان لە ئەرشیفی پرۆفیسۆر ف. ف. مینۆرسکی شانازییەکی گەورەیە بۆ من. ئەوەی کەوا لەو بەشەی ئێستای وێنەکاندا بڵاوکراوەتەوە، تەنها چواریەکی بێکهاتەی فۆتۆگرافی زانای بلیمەت ف. ف. مینۆرسکین، کە بەش بەشکراوە لە ئەرشیفی ڕۆژهەڵاتناسی پەیانگەی دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکانی سەر بە ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان. ئەم وێنانە هەمە جۆرن، دەتوانین مزگەوتی تیدا ببینین، شوێنەواری قەڵای کۆن، کۆچەر و دەوارنشین، وە بەشداربووان لە کێشانی سنووری تورکی و فارسی لە سااڵنی (١٩١٣-١٩١٤)دا، وە هەروەها دیپلۆماتکاران لەگەڵ ئەندامانی خزمەتگوزاری کۆنسوڵگە، کە ف. ف. مینۆرسکی پەیوەندی لەگەڵیان هەبوو. گشت ئەو وێنە کۆنانە ئەو دەرفەتە دەڕەخسێنن کە بتوانرێت جیهانی کورد ببینرێت، کە لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەمدا چۆن بووە: شارە داستانەییەکانی وەک سلێمانی، سەنەندج (سنندج)، هەمەدان، سووجبولاغ (مەهاباد)، چیاکانی کوردستان و لوڕستانی ڕاستەقینە! وەک چۆن مینۆرسکی نووسیویەتی، وە گرنگترینیان مرۆڤەکان (ئەوانیش بەهەمان شێوە ڕاستەقینەن!) وە سەرکردەکانیان- کە هەوڵی گۆڕانکاری و پێشکەوتنێکی سەرنجڕاکێشیان دەدا. ئەو وێنانەی کە 'ەش و سیی'ن توانستێکی ئەفسانەییان بۆ گەرانەوەمان بەرەو ڕابردوو و نوقمبوون لە کەشێکی ئەزیەتکێش و هیلاك پێدەبەخشن و وامان لێدەکەن لە دەروونداهەست بە بارودۆخێکی داخراو و چرکەساتی وەستانی مێژوو بکەین.

لە بارودۆخێکی شاخاوی سەخت و بڵندا، لەو کاتەدا، کە تیایدا وێنەکان دەستیان بە ڕێگەی سەرکەوتن کرد، کە گرتنی وێنەی شەمسی (هەتاوی) و هەڵگرتنی ئامێری گەورە بێگومان، کارێکی قورس و تەنانەت تاڕادەیەك ئالۆزیش بوو، بەڵام ف. ف. مینۆرسکی توانای بەسەر هەموو ئەوانەدا هەبوو. ئەو هێزە ڕۆژ و لێهاتوویی ژیریی هۆکار بوون ئەو مرۆڤەی بتوانێت ژیرانە لە جیهانی کورد (بە گشت جۆر و ڕەنگەکانییەوە) بکۆڵێتەوە و تێیانبگات.

ی. ی. فاسیلیڤا
دکتۆرا لە زانستەکانی مێژوو
پەیانگەی دەستووسە ڕۆژهەڵاتییەکان
ئەکادیمیای ڕووسی زانستی

№ 01

В приграничной полосе, заселенной курдскими племенами мамаш, пиран, мангур

In the border zone, inhabited by the Kurdish Mamash, Piran and Mangur tribes

في الشريط الحدودي الذي تقطنه القبائل الكردية: ماماش وبيران ومانكور

لە هێڵی سنووریدا، کە هۆزە کوردییە کانی 'ماميش و پيران و مەنگوڕ'ی تێدا نیشتەجێ بوون

Снимки 1–4 сделаны В. Ф. Минорским в августе 1906 г., во время его поездки в качестве драгомана Российского генерального консульства в Тебризе (Тавризе) в Мараги (Мераге) и район рек Джагату и Татаву – к югу от Тебриза и к юго-востоку от озера Урмия. Река Джагату впадает в озеро с юга, Татаву протекает западнее. За время поездки В. Ф. Минорский побывал в приграничных округах Соуджбулагского губернаторства, а также в Сердеште и Лахиджане – северо-западных районах Ирана, заселенных курдами. Время было напряженное. Турция готовилась к оккупации этой приграничной полосы, наращивала в ней присутствие своих войск и довела их численность до 10 тысяч. В итоге именно в 1906 г. началось турецкое вторжение и все указанные округа были оккупированы. На снимке мы видим представителей и представительниц одного из племен, взявшихся за руки в знак своей сплоченности и единства.

Minorsky took photographs 1-4 in August of 1906, during the journey he undertook as dragoman of the Russian Consulate General in Tabriz to Maragheh and the area of the rivers Jakatu and Tatavu – south of Tabriz and southwest of Lake Urmia. The Jakatu flows into that lake from the south; the Tatavu runs further to the west. During the journey, Minorsky visited the border districts of Soujbulak province and also Sardasht and Lahijan – north-western regions of Iran inhabited by Kurds. It was a tense time. Turkey was preparing to occupy this strip along the border and had reinforced its armed forces and raised troop levels in the area to 10,000 men. As it turned out, the Turkish invasion began in that same year of 1906, and all the above-mentioned districts were occupied. Minorsky took this picture in the frontier strip inhabited by the Kurdish Mamash, Piran and Mangur tribes. In the photographs, we see male and female members of one of the tribes holding hands in a sign of unity and solidarity.

الصور (1–4) التقطها ف. ف. مينورسكي في شهر آب عام (1906)، أثناء رحلته بصفته مترجم القنصلية الروسية العامة في تبريز ومارغا ومنطقة نهر جاغاتا وتاتافا – إلى الجنوب من تبريز وإلى جنوب-شرق بحيرة أورمية. يصب نهر جاغاتا في بحيرة أورمية من الجنوب، ونهر تاتافا يجري من الغرب. إبان الرحلة زار ف. ف. مينورسكي الدوائر الحدودية لمحافظة سووجبولاغ، وكذلك سيرديشت ولاخيجان– مناطق شمال – غرب إيران، التي يسكنها الكرد. وقتها كان الوضع متوتراً. إذ كانت تركيا تجهز لغزو هذا الشريط الحدودي، وزادت حشد قوات جيشها فيه حتى بلغ عددها (10) آلاف. وفي الحصيلة بدأ الغزو التركي بالضبط في عام (1906)، وجرى احتلال كل الدوائر المشار إليها. الصور التي التقطها ف. ف. مينورسكي في الشريط الحدودي، الذي تقطنه قبائل ماماش الكردية، بيران ومانكور. في الصورة أبناء إحدى القبائل، ممسكو الأيادي كعلامة لتكاتفهم ووحدتهم.

وێنەکانی (١-٤) لە مانگی ئابی (١٩٠٦) دا لەلایەن ف.ف. مینۆرسکییەوە گیراون، لەکاتی گەڕانیدا بۆ باشووری تەبرێز و باشووری ڕۆژهەڵاتی دەریاچەی ئورمیە، بە وەک وەرگێڕی کۆنسوڵخانەی گشتی ڕووسی لە تەبرێز و مارغا و ناوچەی ڕووباری جاگاتاو تاتافا. ڕووبـای جاگاتا لە باشوورەوە دەڕژێتە دەریاچەی ئورمیەوە، وە ڕووباری تاتافا بە ڕۆژئاوادا تێدەپەڕێت، لەکاتی سەردانی ف.ف. مینۆرسکی بۆ ناوچە سنووریەکانی پارێزگای سووجبۆلاخ، هەروەها سەردەشت و لاخیجان تا ناوچەکانی باکوور و ڕۆژئاوای ئێران، کەوا کوردیان تێدا نیشتەجێ بوو. ئەو کات باروودۆخەکە گرژ و دژوار بوو، چونکە تورکیا خۆی ئامادە دەکرد بۆ داگیرکردنی هێڵی سنوریی، بەجۆرێك کۆکردنەوەی هێزەکانی تورکیا لەو ناوچەیەدا زیادیکرد و گەیشتە نزیکەی (١٠) هەزار سەرباز، لە ئەنجامدا داگیرکاری تورکی لە ساڵی (١٩٠٦)دا دەستپێکرد، سەرجەم ئەو ناوچانەی کە ئامارەمان پێکرد داگیرکران، ئەو وێنانەی کە ف.ف. مینۆرسکی لە هێڵە سنووریەکاندا گرتبوونی، لەو ناوچانە بوون کە هێزە کوردییەکانی مامش و پیران و مەنگوڕ تێیدا نیشتەجێ بوون، لەو وێنەیەدا ئەکتەرانی پیاو و ژنی یەکێك لە هۆزەکان بەدی دەکرێت، کە دەستی یەکتریان گرتووە وەك ئامازەیەك بۆ هاوکاری و یەکگرتوویی نێوانیان.

Men of a Kurdish tribe bearing arms, prepared to repulse any enemy. They know no fear, for the tribe is behind them.

Мужчины курдского племени вооружены, готовы поразить любого неприятеля. Они не ведают страха, за ними племя!

رجال قبيلة كردية مسلحون، مستعدون لدحر أي عدو. هم لا يعرفون الخوف، وراءهم القبيلة!

پیاوانی چەکداری هۆزێکی کوردی، کە ئامادەن بۆ دوورخستنەوە و شکاندنی هەر دوژمنێك، ئەوان باکیان بە ترس نییە، تەواوی هۆزەکەیان لە پشتیان وەستاون!

№ 02

Kurds in the border zone, 1906

Та же приграничная полоса, 1906 г.

الشريط الحدودي ذاته، (1906)

هەمان هێڵی سنووری، (١٩٠٦)

The year is 1906; the Turkish occupation of districts populated by Kurds will soon begin. This picture shows the inhabitants of a small town, perhaps a district centre, where a multi-ethnic group has gathered. In the centre, among the most esteemed personages, is one of European appearance; the Kurds are in traditional dress in the back, left-hand part of the frame.

1906 г., скоро начнется турецкая оккупация заселенных курдами округов. Перед нами жители небольшого городка, может быть, центра округа, и общество собралось разноэтническое. Находящийся в центре, среди самых почетных персон персонаж похож на европейца, курды одеты в национальную одежду и занимают место в левой части снимка и на заднем фоне.

عام (1906)، قريباً يبدأ الاحتلال التركي للمناطق التي يسكنها الأكراد. أمامنا سكان بلدة صغيرة، من المحتمل، أن تكون مركز منطقة، وجماعة متعددة الأجناس. الشخص الذي يقف في الوسط، بين أهم الشخصيات المكرمة هو شخص ثانوي شبيه بالأوروبي. يرتدي الأكراد ملابس تقليدية ويشغلون مكانا في يسار الصورة وإلى الخلف.

ساڵی (١٩٠٦) گیراوە، بەو نزیکانە داگیرکاری تورکیا بۆ ناوچە کوردنشینەکان دەست پێدەکات. بەرامبەرمان دانیشتوانی شارێکی بچووکن، کە رەنگە ناوەندی ئەو ناوچەیە بێت. وە کۆمەڵێکی لێیە کە لە ڕەگەزی جۆراوجۆرن. ئەوەی لەناوەڕاستدا وەستاوە، لە نێو گرنگترین کەسایەتییە مەزنەکان دایە، وە کەسێکی ئاسایی وەستاوە کە شێوەی لە ئەورووپایی دەچێت، کوردەکانیش بە جلوبەرگی باوی خۆیان لە دەستی چەپ و دواوەی وێنەکەوە وەستاون.

№ 03

Inhabitants of a small town

Жители небольшого городка

سکان بلدة صغيرة

دانیشتوانی شارۆچکەیەک

1906, the same period of tension. Soon the Kurdish regions of the frontier will become a Turkish occupation zone. Among those in the picture are three Kurds, standing. They are armed and wearing traditional costumes. The other three (clearly not Kurds) are unarmed. Their elder is seated in the centre.

1906 г., то же напряженное время, скоро курдские районы приграничной полосы станут зоной турецкой оккупации. Среди присутствующих на снимке стоят трое курдов. Они в национальной одежде и вооружены. Трое остальных (явно не курды) безоружны. Главный из них сидит в центре.

عام (1906)، الوضع متوتر أيضاً، قريباً ستصبح المناطق الكردية التي تقع على الشريط الحدودي، منطقة تحت الاحتلال التركي. بين الموجودين في الصورة يقف ثلاثة أكراد مسلحين وباللباس القومي. والثلاثة الآخرون (واضح انهم ليسوا أكراداً) غير مسلحين. الأهم بينهم يجلس في الوسط.

ساڵی(١٩٠٦) گیراوە، بارودۆخەکە زۆر گرژ و دژوارە، بەم زوانــە هێڵە سنوورییەکان کە شارو ناوچە کوردییەکانن دەکەونە ژێر دەستی داگیرکەرانی تــورك، لەنێوان ئەوانەی کە لە وێنەکەدان، سێ کوردی چەکدارن بە جلوبەرگی نەتەوەییەوە وەستاون، هاوکات سێ کەسی دیکەش وەستاون (کە وەك ئاشکرایە ئەوان کورد نین) و چەکداریش نین، گرنگترین کەس لە نێوان ئەواندا لەناوەڕاستەوە وەستاوە.

№ 04

Inhabitants of the border zone

Жители приграничной полосы

سكان الشريط الحدودي

دانیشتوانی هێڵی سنووری

Circa 1911, during the Turkish occupation of the Kurdish-populated districts of north-western Iran. Some districts of Soujbulak province were also occupied and Iranian government forces concentrated in the city to strengthen the position of the provincial governor.

Около 1911 г. Время оккупации турецкими войсками округов Северо-Западного Ирана, населенных курдами. В Соуджбулаг, некоторые округа которого также подверглись оккупации, стягиваются правительственные войска для укрепления военного потенциала соуджбулагского губернатора.

عام (1911)، وقت احتلال الجيش التركي مناطق شمال – غرب إيران، التي يسكنها الأكراد. في سووجبولاغ، التي تعرضت بعض مناطقها أيضا للاحتلال، الجيش الحكومي يحشد قواته لتعزيز القدرات العسكرية لحافظة سووجبولاغ.

ساڵی (١٩١١) گیراوە، لەکاتی داگیرکاری سوپای تورکیا بۆ ناوچەکانی باکور و ڕۆژهەڵاتی ئێران، کە دانیشتوانەکەی کوردیوون، لە سووجبۆلاغ و هەندێك ناوچەی دیکە کە دووچاری داگیرکردن بوونەتەوە، سوپای حکومەت پێشڕەوی بۆ پاڵیشتی توانستە سەربازییەکان لە پێناو پارێزگاریکردن لە سووجبۆلاغ دەکا.

№ 05

A force from the city of Marand sets off for the city of Soujbulak

Войско города Маранда направляется в город Соуджбулаг

جيش مدينة ماراند يتجه إلى مدينة سووجبولاغ

سوپای شاری ماراند کە لە ڕێگەن بەرەو شاری سووجبۆلاغ

سالّی (١٩١٤) سەربازگە لە سووجبۆلاغ، شاری ناوەندی موکریان لە کوردستان. کەتیایدا بەشێك لە سوپای ڕێکخراوی ئێرانی دابەشکراوە، تەریقەتی شێخان لەو بەشەی کوردستان دان. شوێنی پارێزگای سووجبۆلاغ بەدرێژایی سنووری تورکی و فارسیدا دریژبۆتەوە، بۆیە پێگەیەکی جوگرافی و سیاسی گرنگی هەبوو. ڕەنگە ئارامی ئەو ناوچەیە مایەی گرنگپێدانی هەمیشەیی حکومەت بووبێت.

عام (1914) ثكنة (سرباز- خاني) في سووجبولاغ، المدينة المركزية لموكريي كردستان. توزع فيها قسم من الجيش النظامي الإيراني، المرابط في هذا الجزء من كردستان. تقع محافظة سووجبولاغ على طول الحدود التركية- الفارسية، وتحتل موقعا جيوسياسياً هاماً، وكانت دائما موضع اهتمام الحكومة الفارسية في الحفاظ على النظام فيها .

Около 1914 г. Казарма (сарбаз-хане) в Соуджбулаге, центральном городе Мукринского Курдистана. В ней размещались части регулярной иранской армии, дислоцированные в этой части Курдистана. Соуджбулагское губернаторство, расположенное вдоль турецко-персидской границы, занимало важное геополитическое положение, и персидское правительство всегда было заинтересовано в поддержании здесь порядка.

Circa 1914. The barracks ('sarbaz-khane') in Soujbulak, the central city of Mukri Kurdistan. It housed units of the regular Iranian army stationed in this part of Kurdistan. Its location along the Turko-Persian frontier made Soujbulak province strategically important, and the Persian government always took special care to maintain good order here.

№ 06

سەربازگەی شاری سووجبۆلاغ

سرباز خاني (ثكنة) مدينة سووجبولاغ

Сарбаз-хане (казарма), город Соуджбулаг

Sarbaz-khane (barracks) in the city of Soujbulak

سووجبۆلاغ، تا ئێرە، تا ناوەندی پارێزگای سووجبۆلاغ (میرزوونووسە کوردەکان ئەو ناوچەیان ناوناوە بە موکری کوردستانی، وە سووجبۆلاغ پایتەختەکەیتی) لە ئایی (١٩١١) ف.ف. مینۆرسکی و س. شیبلی، سەردانی ئەو زەویانەیان کرد کە لەلایەن تورکیاوە داگیرکرابوون. لە دەرئەنجامی ئەم بارودۆخە سووجبۆلاغ وەک ناوەندێکی ڕامیاری و ئابووری لە باکوری ڕۆژئاوای ئێراندا گرنگیەکی تایبەتی پێدرا، سەرۆکی پارێزگای سووجبۆلاغ محمد حسین خان سردار موکری چاوی بە نوێنەری حکومەت کەوت، وە ف. ف. مینۆرسکی (تێبینی یارمەتیدانی ڕاستەقینەی ئەوی بۆ ئێمە کردووە)، لەگەڵ هەوڵەکانیدا (بەتەواوی خۆماندووکردن بۆ ئاسانکاری لە جێبەجێکردنی ئەرکەکانمان). سەردار موکری بەخۆی و ئەوانەی لە دەوری بوون پێشوازیان لە نوێنەری حکومەت کرد و جێنشینیان کردن لە دیوەخانی شاری سووجبۆلاغ. دیوەخان (خانووی میوانان)، کە 'مەدوان خانە'شی پێدەوترێت و زۆرێەی کەسایەتیبە ناسراوەکانی کورد لە هەموو شوێنێکدا دیوەخانیان هەبوو، لە شار و لادێ، تەنانەت کۆچەرەکانیش. لەلای کۆچەران بە شێوەی ڕەشاڵی دابەشکراو یاخود ڕەشاڵی تەنیا بوو، لە دیوەخاندا پێشوازی میوانان و گەڕیدەکان دەکرا، وە هەموو ئێوارەیەکیش تەواوی پیاوان سەردانی گەڕەکەکانی شارو لادێکان و ڕەشاڵی کۆچەرانیان دەکرد. بەمشێوەیە ژیانی کۆمەڵایەتی ئەو گرۆپانە سەرپەرشتی دەکراو ئیدارە و ڕێکخستنی بۆ دەکرا، وەک تێبینی دەکرا سەردار موکری زیاتر لە جارێك پێشوازی ف.ف. مینۆرسکی کردبوو، کە لە بۆکان. ف. ف. مینۆرسکی سردار موکری بەهاوڕێی خۆی دەزانی، وە بە دڵنەنگیەوە سەبارەت بە کوشتنی ناوبراو لە ساڵی (١٩١٤) نووسیویەتی، کە لەکاتی داگیرکردنی تەبرێز لەلایەن تورکەکانەوە ئەنجامدرا. شایەنی باسکردنە کە 'علی خان'ی کوڕی سەردار موکری لە دواتردا لە قوتابخانەی سەربازی مسکوبی (کادێت) خوێندوویەتی.

سووجبولاغ، إلى هنا ، إلى مركز محافظة سووجبولاغ (المؤرخون الأكراد يسمون هذه المقاطعة موكري الكردستانية، وسووجبولاغ–عاصمتها) وصل في آب عام (1911) ف. ف. مينورسكي وخ. س. شيبلي، إذ قاما برحلة في الأراضي التي احتلتها تركيا . في الوضع الحاصل تم إيلاء سووجبولاغ أهمية خاصة، كمركز سياسي واقتصادي لشمال–غرب إيران. رئيس محافظة سووجبولاغ – محمد حسين– خان سردار موكري التقى ممثل الحكومة، ولاحظ ف. ف. مينورسكي بشكل خاص (مساعدته الحقيقية لنا) ومساعيه (بكل الجهود لتسهيل تنفيذ مهامنا) . وشخصياً استقبل سردار موكري مع المحيطين به ممثلي الحكومة وأسكنهم في ديوان– خاني مدينة سووجبولاغ.

ديوان – خاني (دار الضيوف)، ويُذكر أيضاً (مدوان خاني)، كان لدى كل شخصية كردية معروفة وفي كل مكان: في المدينة وفي الريف وحتى لدى الرحل. تعد ديوان خاني عند الرحل بمثابة خيام منفصلة أو خيمة منفردة. في ديوان خاني أستقبل الضيوف والرحالين، وفي كل مساء كان يلتقي جميع رجال حارات المدينة أو القرية أو مضارب الرحل. وهكذا كان يتم الإشراف على الحياة الاجتماعية للجماعات وتوجيهها وتعديلها .

والملاحظ أن سردار موكري استقبل أكثر من مرة ف. ف. مينورسكي في ضيعته يوكان. ف. ف. مينورسكي يعتبر سردار موكري صديقه، وكتب بحزن عن مقتله عام (1914)، إبان غزو الأتراك تبريز. والجدير بالذكر أن ابن سردار موكري علي– خان تعلم في وقت لاحق بمدرسة موسكو العسكرية للناشئين (الكاديت) .

Соуджбулаг, 1911 г. Сюда, в центр Соуджбулагского губернаторства (курдские историографы называли эту область Мукринским Курдистаном, а Соуджбулаг – его столицей) в августе 1911 г. прибыли В. Ф. Минорский и Х. С. Шипле, совершавшие объезд оккупированных Турцией территорий. Соуджбулагу в сложившейся ситуации придавалось особое значение, как политическому и экономическому центру Северо-Западного Ирана. Глава Соуджбулагского губернаторства – Мухаммад-Хусейн-хан Сардар Мукри встретил представителей приветливо, и В. Ф. Минорский отмечал особо «его искреннее нам содействие» и старание «всеми силами облегчить нам выполнение нашей задачи». Принимали и размещали представителей в диван-хане города Соуджбулага Сардар Мукри самолично вместе со своим окружением.

Диван-хане, или меван-хане («дом для гостей»), был у курдских знатных персон повсеместно: в городе, в деревне и даже на кочевье. У кочевников в качестве диван-хане служило отделение шатра предводителя или отдельный шатер. В диван-хане принимались гости, путешественники и каждый вечер обязательно собиралось все взрослое мужское население городского квартала, деревни, лагеря на кочевье. Социальная жизнь общины, таким образом, контролировалась, корректировалась и направлялась. Заметим, что Сардар Мукри не раз принимал В. Ф. Минорского в своем поместье Бокане. В. Ф. Минорский считал его своим другом и с грустью написал о его гибели в 1914 г. при нашествии турок на Тебриз. Сын Сардара Мукри – Али-хан учился в Московском кадетском корпусе.

Soujbulak, 1911. Vladimir Minorsky and Hammond Smith Shipley visited the centre of Soujbulak province (Kurdish historiographers called this region Mukri Kurdistan; its capital was Soujbulak) in August of 1911 while making a tour of the Turkish-occupied territories. The developing situation in the region invested Soujbulak with particular significance as the political and economic centre of north-western Iran. The head of Soujbulak province, Muhammad Hussein Khan Sardar Mukri, gave the delegates a friendly welcome, and Minorsky specifically noted 'the sincere assistance he afforded us' and his efforts 'to do his utmost to facilitate the performance of our mission'. The delegates were received by Sardar Mukri personally, together with his entourage, and accommodated in the diwan-khane of the city of Soujbulak.

Kurdish nobles would have a diwan-khane or mewan-khane ('guest house') wherever they were: in town, in a village, even in a nomadic camp. Among the nomads, a section of the chief's tent or a separate tent served as a diwan-khane. Guests and travellers were received in the diwan-khane and the entire adult male population of the urban quarter, village or nomadic camp would gather there each evening without fail. The social life of the community was controlled, corrected and directed in this way. Sardar Mukri hosted Minorsky more than once at his Bokan estate. Minorsky considered him a friend and wrote with sadness of his death in 1914 during the Turkish attack on Tabriz. Sardar Mukri's son, Ali Khan, later studied at the Cadet Corps in Moscow.

№ 07

دیوەخانی شاری سووجبۆلاغ

دیوان–خاني مدينة سووجبولاغ

Диван-хане, город Соуджбулаг

Diwan-khane in the city of Soujbulak

1911. The elite cavalry of the Mukri and Urmia Begzade tribes were settled across a considerable territory to the south of Lake Urmia on both sides of the Irano-Turkish border. The ‘Maran’ in the caption is likely the village of Maran in Soujbulak province, where they might have been stationed in readiness on the orders of Sardar Mukri. The year 1911, when Minorsky and Shipley toured the Turkish-occupied districts of north-western Iran that were inhabited by Kurds, was an anxious and unpredictable time.

‘Begzade’ is an unusual name for a tribal association. Originally ‘Begzade’ was the name for hereditary begs, ‘men of the first sort’, the nobility. Almost every tribe had a Begzade clan or ruling house. The Mukri Begzade gradually turned from an elite family of hereditary begs into a part of the Mukri tribal community, laying no claim to supremacy, then evolved at some time into a separate tribal unit, while remaining within the Mukri confederation of tribes.

1911 г. Элитная конница мукринских и урмийских бегзадинцев, которые расселены на значительной территории к югу от озера Урмия по обе стороны иранотурецкой границы. Маранскими они поименованы, возможно, по названию деревни Маран в Соуджбулагском губернаторстве, где они могли находиться в боевой готовности по указанию Сардара Мукри. 1911 г., время объезда В. Ф. Минорским и Х. С. Шипле оккупированных Турцией округов Северо-Западного Ирана, населенных курдами, было тревожным и непредсказуемым.

Бегзаде – неординарное название племенного сообщества. Первоначально бегзаде назывались потомственные беки, «господа первого сорта», нобилитет. Клан бегзаде, или правящий дом, имело почти каждое племя. Мукринские бегзаде из элитарного рода потомственных беков племени мукри постепенно стали частью мукринского племенного сообщества, не претендующей на верховенство, а на каком-то повороте своей политической судьбы – самостоятельной племенной единицей, оставаясь в составе мукринской конфедерации племен.

عام (1911) نخبة الخيالة الموكرية والأورمية بكوات بني زاده، الذين يقطنون على غالبية الأراضي إلى جهة الجنوب من بحيرة أورمية على جانبي الحدود الإيرانية– التركية. المارانيون الذين تم تسميتهم في العنوان، من الممكن، أن يكون اسمهم مشتقًا من ريف ماران في محافظة سووجبولاغ، حيث بإمكانهم أن يكونوا جاهزين للحرب حسب تعليمات سردار موكري. عام (1911) ، أثناء مرور ف. ف. مينورسكي وخ. شيبلي بالمناطق التي احتلتها تركيا في شمال–غرب إيران، التي يسكنها الكرد، كانت الأوضاع مضطربة وغير قابلة حتى للتكهن.

بيغزاده (بيك زادة) تسمية غير عادية للمجتمع القبلي. في البدء تسمى بيغزاده أحفاد البكوات "سادة الدرجة الأولى" ، النبلاء . كل قبيلة كان لها تقريباً عشيرة بيغزاده أو حكام البيت. بيغزاده الموكريون ينتسبون إلى نخبة سلالة أحفاد بكوات قبيلة موكري وتدريجياً أصبحوا جزءاً من جماعة هذه القبيلة، من غير أن يدّعوا بالزعامة، وحصل تغيّر ما في مصيرهم السياسي ، فأصبحوا وحدة قبلية مستقلة، وبقوا في تشكيلة تجمع قبائل موكري.

سالّی (١٩١١) گروپێك سوارچاكی پێشەنگی موكری و تورمەیی كە لە بەگزادەكانن، كەوا نیشتەجێی زۆرپەی خاكی باشوورن لە سەر دەریاچەی تورمیە لە هەردوولای سنووری ئێرانی و تورکی. مارانییەكان كە لە ناونیشاندا ناویان هاتووە، رەنگە ناوەكیان لە گوندی مارانەوە وەرگیرابێت كە كەوتۆتە پارێزگای سووجبۆلاغ، كە لە توانایاندا هەبوو لە ئامادەباشیدا بۆ جەنگ بەپێی ڕێنماییەكانی "سەردار موكری" بمێننەوە. سالّی (١٩١١) ف. ف. مینۆرسكی و خ. شیبلی لەكاتی تێپەڕبوونیان بەو ناوچانەدا كە تورکەكان داگیریان كردبوو لە باكوری ڕۆژهەڵاتی ئێران و كوردەكانی تیدا نیشتەجێ بوون، كەوا بارودۆخ زۆر ناهەموار بوو و تەنانەت گونجاو نەبوو بۆ پێشبینی كردنیش. "بەگزادە" نازناوێكی ئاسایی نەبوو لە كۆمەڵگەی هۆزەكاندا، سەرەتا وەك ئاشكرایە نەوەی بەگەكان، "پلە- یەك و بەرێزەكان" و خانەدانەكان ئەو ناوەیان پێدەوترا. هەموو تیرەو هۆزو خێڵێك بەگزادە یاخود فەرمانڕەوای ماڵیان هەبوو. بەگزادە موكرییەكان دەگەڕێنەوە بۆ كۆمەڵێكی هەڵبژاردراو لە نەوەو موكری، وە بەپێی تێپەڕبوونی كات بوون بە بەشێك لە گرویی ئەو هۆزە. بێ ئەوەی داوای سەركردایەتی بكەن سەبارەت بە گۆڕانی چارەنووسی رامیاریان– بوون بە هۆزێكی یەكگرتووی سەربەخۆ، و لە چوارچێوەی كۆمەڵەی هۆزەكانی موكریدا مانەوە.

№ 08

The Begzade of Maran

Бегзаде из Марана

بیك زاده من ماران

بەگزادەی ماران

№ 09

Late 19th or early 20th century. The congregational mosque in the city of Urmia. Situated to the west of Lake Urmia, close to the Turko-Persian border and not far from Russia, the city and province of Urmia occupied a key position in north-western Iran. A Russian Orthodox mission (photograph 11) established in Urmia in 1897 conducted missionary work, mainly among the Assyrians. As a result, as early as 1898 the Nestorian Assyrians of Urmia converted to Orthodoxy, which was reckoned a considerable achievement. In 1903, Russia opened a vice-consulate in Urmia with which Vladimir Minorsky's work was closely connected.

Congregational mosque in the city of Urmia

Соборная мечеть в Урмии

المسجد الكبير في أورميه

مزگەوت لە ئورمییە

Конец XIX – начало XX в. Соборная мечеть в городе Урмии. Расположенные западнее озера Урмия, недалеко от турецко-персидской границы и поблизости с Россией, город Урмия и Урмийское губернаторство занимали ключевое положение в Северо-Западном Иране. В Урмии в 1897 г. была основана русская православная миссия (фото 11), которая вела просветительскую работу в основном среди ассирийцев (айсоров). В результате уже в 1898 г. ассирийцы-несториане Урмии приняли православие, что было расценено как значительное достижение. В 1903 г. в Урмии открыли Российское вице-консульство, с которым была тесно связана работа В. Ф. Минорского.

نهاية القرن التاسع عشر – بداية القرن العشرين المسجد الكبير في مدينة أورميه. مدينة أورميه ومحافظة أورميه الواقعتان غربي بحيرة أورميه، غير البعيدتين عن الحدود التركية– الفارسية والقريبتان من روسيا، احتلتا وضعاً مسيطراً في شمال– غرب إيران. في عام (1897) تم إنشاء البعثة الروسية الأرثوذكسية (صورة 11)، التي قامت بعمل تبويري بشكل أساسي وسط الآشوريين. حصيلة ذلك كانت أن تبنى آشوريو أورمية النساطرة الأرثوذكسية في عام (1898)، الأمر الذي تم تقييمه بالإنجاز العظيم. ولاحقاً، في عام (1903)، تم افتتاح وكالة– قنصلية روسية في أورميه، التي كان عمل ف. ف. مينورسكي على صلة وثيقة بها.

کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم، مزگەوتی وتارخویندن لە شاری ئورمیە، شاری ڕۆمی و پارێزگای ئورمییە کە کەوتوونەتە ڕۆژئاوای دەریاچەی ئورمییە و دوور نین لە سنووری تورکی-فارسییەوە نزیکن لە ڕووسیا، کە دۆخێکی لە باکووری ڕۆژئـاوای ئێران کۆنترۆڵکراویان هەبوو. لە ئورمییە لە ساڵی (١٨٩٧) دا ئێردەدەیەکی ڕووسی ئەورسۆدیکسیان بنیاتنا (وێنەی ١١) کە بە شیوەیەکی سەرەکی هەستا بەکاری ڕۆشنکردنەوە و ڕۆشنبیرکردن لە ناو ئاشوورییەکاندا. ئەو کارەی کە هەڵسەنگاندنی بۆ کرا وەک دەستکەوتێکی گەورە، دواتر لە ساڵی (١٩٠٣)دا بەڵێندەرایەتی کۆنسولخانەی ڕووسی لە ئورمییەدا کرایەوە، کەوا کاری ف. ف. مینۆرسکی پەیوەندییەکی پتەوی بەوەوە هەبوو.

The bazaar in the city of Urmia – a lively and colourful spot with a heterogeneous, polyglot public.

Базар в городе Урмии – оживленный и колоритный, с многоликим и многоязычным базарным людом.

سوق في مدينة أورميه- نشيط وبهيج، ناسه ذوو وجوه كثيرة ولغات عديدة.

بازارێك له شاری ئورمییەدا، كه جالآك و گەشاوەبوو، خەڵكەكەی له كەسایەتی جیاواز و زمانی جۆراو جۆربوون.

№ 10

The bazaar in Urmia

Базар (Урмия)

سوق (أورميه)

بازاڕی (ئورمییە)

№ 11

The Russian orthodox mission in Urmia

Русская православная миссия в Урмии

البعثة الروسية الأرثوذكسية في أورميه

نێردەی ڕووسی ئەرسۆدۆکسی لە ئورمییە

شاری بۆجنوورد- پایتەختی خانیەیی بۆجنوردی نیمچە سەربەخۆبوو، کە هۆزی شادیللۆی کوردی تێدا نیشتەجێ بوون و بەتێکەڵی لەگەڵ تورکمانەکان دەژیان. بەمەبەستی پاراستنی سنووری باکوری رۆژهەلاتی ئیمپراتۆریەتی سەفەوی، شا عەباسی یەکەم (١٥٨٧-١٦٢٩) هەستا بە گواستنەوەی هەردوو هۆزی پایەبەرزی کوردی بەناوەکانی شادیلۆو زافارانلۆ(زەعفەرانلۆ) بۆ خۆراسان. لەو کاتەدا ولاتی فارس بە زەحمەت پاریزگاریان پێدەکرا لە سنووریان لە ئەمۆداری، کە بەردەوام ئەو سنوورە دووچاری پەلامارەدانی تورکمان دەبوویەوە. بەو هۆیەوە شارە سنووریەکان هەر رۆژە و لە دەستی لایەکیاندابوون. لەئەنجامدا و بەپشتبەستن بە توانای هەردوو هۆزە کوردییەکە، سێ میرنشینی کوردی لە باکووری رۆژهەلاتی ئێراندا دروستبوون، گەورەترینیان میرنشینی بۆرجنۆرد بوو، کەوا هۆزی شادیلۆ تێدا دەژیا، پاشان هەردوو هۆزی قوچان و شێروانی بوون، کە زەعفەرانلۆییان تێدا نیشتەجێ بوو.

مدينة بوجنورد – عاصمة خانية بوجنورد شبه المستقلة، تقطنها قبيلة شاديللو الكردية التي تختلط في العيش مع التركمان. ولغرض حماية الحدود الشمالية–الشرقية للإمبراطورية الصفوية قام الشاه عباس الأول (1587–1629) بنقل القبيلتين الكرديتين الفديرتين شاديللو وزافارانلو (زعفرانلو) إلى خراسان. ووقتئذ مسكت بلاد فارس وبصعوبة الحدود في (أموداري)، التي كانت تتعرض على الدوام لغارات التركمان، إذ كانت المدن الحدودية تنتقل من أيد إلى أخرى، وفي النتيجة، واعتماداً على قدرة هاتين القبيلتين الكرديتين، في شمال– شرق إيران قامت ثلاث إمارات كردية: أكبرها بوجنورد، حيث تسكن قبيلة شاديللو، وقوچان وشيروان، التي تقطنها قبيلة زافارانلو.

Город Боджнурд – столица полунезависимого Боджнурдского ханства, заселенного курдским племенем шаделлу вперемешку с туркменами. Два могущественных племени курдов — шаделлу и зафаранлу — были переселены в Хорасан для охраны северо-восточной границы Сефевидской империи шахом Аббасом I (1587–1629). Персия с трудом удерживала границу на Амударье, подвергавшуюся постоянным набегам туркмен, и пограничные города переходили из рук в руки. В итоге, опираясь на могущество этих курдских племен, в Северо-Восточном Иране поднялись три курдских княжества: самое крупное Боджнурдское, где проживало племя шаделлу, а также Кучанское и Ширванское, заселенные племенем зафаранлу.

The city of Bojnurd was the capital of a semi-independent khanate inhabited by Kurds of the Shadlu tribe interspersed with Turkmen. Two strong Kurdish tribes, the Shadlu and the Zaferanlu, were re-settled in Khorasan by Shah Abbas I (1587–1629) to guard the north-eastern border of the Safavid Empire. Persia had found it difficult to secure the frontier on the Amu Darya river, due to persistent raids by the Turkmen, and control over border towns passed regularly from one side to the other. The Kurdish tribes, which settled in the region, gave rise to three Kurdish principalities in north-western Iran: the largest was Bojnurd, inhabited by the Shadlu tribe, followed by Quachan and Shirvan, both settled by the Zaferanlu.

№ 12

بۆجنۆرد | بوجنورد | Боджнурд | Bojnurd

Four inhabitants of Khorasan on a road, two from Bojnurd, the capital of the Bojnurd Khanate, and two from Seistan. They are returning from a pilgrimage to the Shiite holy city of Karbala The Bojnurd Kurds can be easily distinguished from those of Seistan by their clothing and their height. They are, of course, armed. It is even possible that when setting off to worship at the shrine, the Seistanis took Kurds from the warlike Shadlu tribe in the Khanate of Bojnurd with them for protection during the long journey.

На дороге четверо жителей Хорасана — двое из Боджнурда, столицы Боджнурдского ханства, остальные из Сеистана. Они возвращаются из паломничества в священный для мусульман город Кербелу. Боджнурдских курдов отличить от жителей Сеистана нетрудно — по одежде и по росту. Они, естественно, вооружены. Возможно даже, что сеистанцы, направляясь на поклонение святыне, взяли с собой курдов из воинственного племени шаделлу, проживающего в Боджнурдском ханстве, для охраны и защиты во время долгого пути.

في الطريق أربعة من سكان خراسان- اثنان منهما من بوجنورد ، عاصمة خانية بوجنورد ، والآخران من سيستان . عائدون من زيارة مدينة المسلمين المقدسة كربلاء . ليس من الصعب تمييز البوجنوردين الأكراد عن أهالي سيستان- وهذا يتم من خلال الملابس وطول القامة . الكرديان ، من الطبيعي ، مسلحان . أيضاً من الممكن أنّ السيستانيين اللذين توجها إلى لزيارة العتبات المقدسة قد أخذا معهما كرديين من قبيلة شادبلو المحاربة ، الساكنة في خانية بوجنورد ، لغرض الحماية والدفاع أثناء الطريق الطويل .

لە ڕێگەدا جوار لە دانیشتووانی خوراسان، کە دووانیان سەربە بۆرجنۆرد بوون لە یا پایتەختی خانییەی بۆرجنۆرد، وە دووانەکەی دیکە سەر بە سیستانن، کە لە شاری پیرۆزی موسڵمانان، کەربەلا، گەڕابوونەوە. جیاکردنەوەی کورد بۆرجنۆردییەکان لە خەڵکی سیستان کارێکی زەحمەت نەبوو، کە دەتوانرا لە ڕێگەی جلوبەرگ و قەد و باڵاوە جیابکرێنەوە. هەردو کوردەکە وەک کارێکی ئاسایی چەکدار بوون، هەروەها رەنگە نەو دوو سیستانییەی کە بۆ کڕینۆش بردن بۆ بەر دەرگای پیرۆز چووبوون، نەو دوو کردەیان لە هۆزی شادیلۆی شەڕکەر کە نیشەجێی خانیەی بۆرجنۆرد بوون، لە پێناو خۆپارێزیان لەو ڕێگە دوور و درێژەی کە لە پێشیان بوو لەگەڵ خۆیاندا هێنابیانن.

№ 13

Bojnurdis and Seistanis returning from Karbala

Боджнурдцы и сеистанцы возвращаются из Кербелы

بوجنوردیان وسیستانیان عائدون من کربلاء

بۆجنۆردیان و سیستانیان لە گەڕانەوەیان لە کەربەلاوە

شاری سەنەندەج (سنە) تا ناوەندەکانی سەدەی نۆزدەم، پایتەختی میرنشینی مەزنی ئەردەلانی بوو، کەوا هەندێکجار بەتەواوی سەربەخۆ بوو و وڵێکی گرنگی هەیە لە مێژووی باشووری رۆژهەڵاتی کوردستاندا. ئەو شارە لە سااڵنی (١٦٣٦-١٦٣٧) دروستکراوە، لە دۆڵێکدا لە قەدیاڵی چیاکاندا کە دەورەدراون بە پلیکانەی هاوشێوەی پلیکانەکانی یۆنانی و جوانی ئەو شارە و پێگە رازاوەکەی بەردەوام بوونەتە مایەی راکێشانی سەرنجی ئەورووپییەکان، بەاڵم میرە ئەردەاڵنییەکان پایتەختەکەیان رازاندبۆوە بە خۆشەویستییەکی پتەو و جێ. سەنەندج (سنە) نـاوی لەگەڵ گرنگترین شوێنە بینراوەکان هاتووە، و بوو بە قەاڵی باڵێشتی کۆشکی سپی میرنشینی روخامی، کە قەدیاڵەکانی دەورەدراوون بە باڵخانەی ڕێك و جوان. هەروەها مزگەوتی خانووی چاکەکردن (دار اإلحسان)ی تێدابوو، کە بە مەزنی و بەتەواوی لە شارستانییەت و بنیاتناندا جیاوەکرێتەوە. بەهۆی زۆری ژمارەی ژانا و شاعیرەکانییەوە ناوبانگی بەدێری ژانیاری دەرکردووە. لێرەدا قوتابخانەیەکی تـەواوی مێژوو نووسانی کـورد سەربەهاڵدا، کە بەرهەمەکانیان بە سـەرچـاوەی مێژووی بایەخدار دەژمێردرێن و بۆ چەندین زمانی دیکە وەرگێڕدراون و لە چاپدراونەتەوە. لە سەنەندج ماە شەرەفخانی کوردستانی لە سااڵی (١٨٠٥)دا لەدایکبووە، کە ناوی خوازراوی شیعری بریتی بوو لە ماستووری (مەستوورە)، و تاکە شاعیر و تاکە ژافرەتی مێژوونووسە تاکو کۆتایی سەدەی نۆزدەم لە رۆژهەاڵتی ناوەڕاستدا، وە دواتر بوو بە مایەی شانازی بۆ نەتەوەی کورد. دوو پەیکەر بۆ ئەم ژافرەتە لێهاتووەی کورد داتاشراوە، یەکێکیان لە سەنەندج (سنە) و ئەوەی دیکەیان لە هەولێر. لە سااڵی (١٨٤٧) دا لە سلێمانی کۆچی دوایی کردووە.

بقيت مدينة سنندج (سينه) عاصمة إمارة أردلان العظيمة حتى منتصف القرن التاسع عشر، تلك الإمارة التي حصلت في بعض مراحلها على كامل استقلاليتها ولعبت دوراً هاماً في تاريخ جنوب – شرق كردستان. بنيت المدينة بين عامي (1636–1637) في وادٍ محاط بالجبال بما يشبه مسرح المدرجات الإغريقي. كان موقع المدينة وجمالها مثار إعجاب الأوروبيين على الدوام، أما الأمراء الأردلانيون فقد زينوا عاصمتهم بحب شديد. وقد اعتبر قصر الإمارة الرخامي الأبيض، الذي تحول إلى حصن تحيط به مبانٍ رائعة بما فيها مسجد دار الإحسان الذي تميز بدوره بكمال العمران والعظمة ، من أهم المعالم المشهورة في مدينة سنندج. ولقبت المدينة، لكثرة عدد علمائها ، وشعرائها ، بدير المعارف. وهنا ظهرت مدرسة كاملة للمؤرخين الأكراد ، وتعد مؤلفاتهم مصادر تاريخية قيمة. يجري طباعتها وترجمتها إلى اللغات الأخرى. في سنندج ولدت عام (1805) الشاعرة والمرأة الوحيدة المؤرخة في الشرقين الادنى والأوسط حتى نهاية القرن التاسع عشر ماه شرف خانم كردستاني (اسمها الشعري المستعار "مستورة") . اصبحت ماه شرف خانم كردستاني فخر الشعب الكردي ونصب لهذه الكردية الباهرة تمثالان واحد في سنندج وآخرفي أربيل. توفيت ماه شرف خانم كردستاني في عام (1847) في السليمانية.

Сенендедж (Сенне) до середины XIX в. был столицей могущественного Арделанского эмирата, который временами пользовался полной независимостью и играл важную роль в истории Юго-Восточного Курдистана. Город был построен в 1636–1637 гг. в долине у подножия гор, которые окружали его наподобие амфитеатра. Красота и живописное расположение города неизменно вызывали восхищение европейцев, и арделанские князья любовно украшали свою столицу. В числе главных достопримечательностей Сенендеджа называли превращенный в замок беломраморный княжеский дворец, подножие которого окружали прекрасные строения, в том числе мечеть Дар ал-Ихсан, отличавшаяся совершенством архитектуры и величественностью. За большое количество ученых и поэтов город назвали Обителью знания. Здесь возникла целая школа курдских историографов, чьи сочинения служат ценными историческими источниками. Их публикуют и переводят на другие языки. В Сенендедже в 1805 г. родилась Мах Шараф-ханум Курдистани (поэтический псевдоним Мастуре – «Скромная») – поэтесса и единственная женщина-историк на всем Ближнем и Среднем Востоке до конца XIX столетия. Она стала гордостью курдского народа, и этой замечательной курдянке уже воздвигнуты два памятника – в Сенендедже и в Эрбиле. Она умерла в 1847 г. в Сулеймании.

Until the middle of the 19th century, Sanandaj (Senne) was the capital of the powerful Emirate of Ardalan that at times enjoyed complete independence and played an important role in the history of south-eastern Kurdistan. The city was built in 1636–37 in a valley at the foot of a natural amphitheatre of mountains. The city's beauty and picturesque setting invariably evoked the admiration of Europeans, as the rulers of Ardalan lovingly embellished their capital. The chief sight of Sanandaj was its white marble palace, converted into a castle, the base of which was surrounded by splendid buildings, including the Dar al-Ihsan mosque, noted for the majesty and perfection of its architecture. The city was known as 'the Dwelling of Knowledge' due to its large population of scholars and poets. A whole school of Kurdish historians sprang up there whose works remain invaluable source materials, still published and translated into many languages. In 1805, Sanandaj was the birthplace of Mah Sharaf Khanum Kurdistani who wrote under the name of 'Mastura' ('the Modest'), a poetess and the only female historian in the whole of the Near and Middle East before the late 19th century. This remarkable woman was the pride of the Kurdish people and two monuments were erected to her in Sanandaj and Erbil. She died in Sulaymaniyah in 1847.

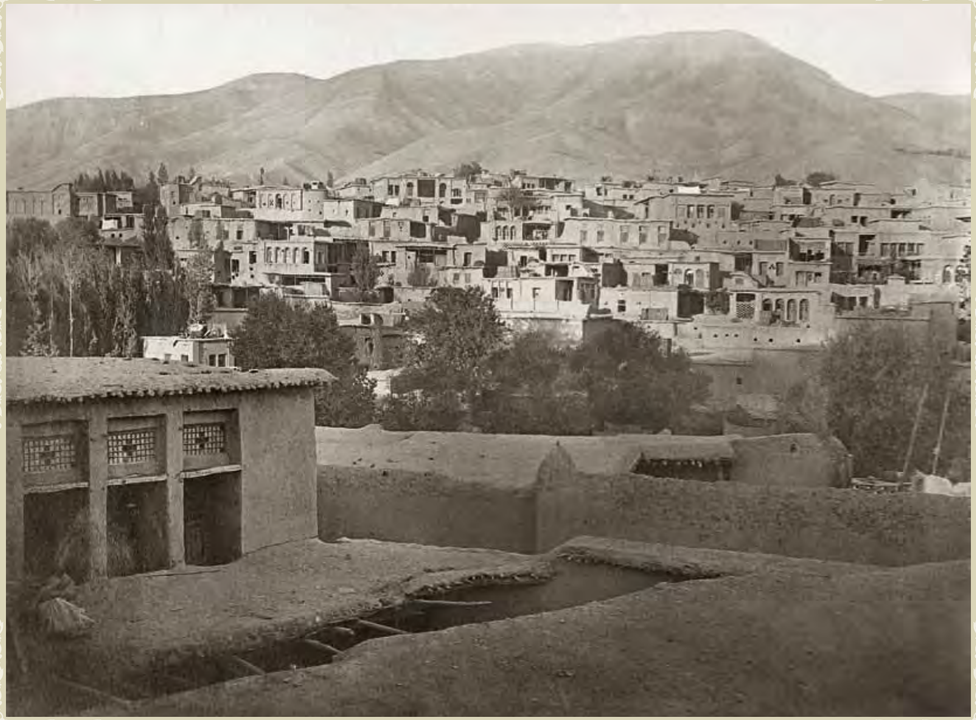

№ 14

سەنەندج (کوردستان) | سنندج (كردستان) | Сенендедж (Курдистан) | Sanandaj (Kurdistan)

Note to photos 15–18

Minorsky had strong reasons for being interested in the city of Hamadan, as it is one of the largest and most ancient cities in Iran. In ancient times, it was the capital of the Medean Kingdom and known as Ecbatana. It was Minorsky who, on the basis of historical linguistic data, at the 20th Congress of Orientalists in 1938 named the Medes as the ancestors of the Kurds and expressed confidence that the unity of the Kurds was based on their shared Medean origin That paper was published in 1940. Minorsky was not alone in coming to this conclusion. His view is shared and considered well grounded by other scholars. Judging by the books of Kurdish historiographers, this opinion was considered proven beyond doubt among 19th century Kurdish intellectuals.

Примечание к фото 15–18

Интерес В. Ф. Минорского к городу Хамадану не случаен и вполне объясним. Хамадан – один из самых крупных и древних городов Ирана. Еще до нашей эры он был столицей Мидийского царства и назывался Экбатаной. Именно В. Ф. Минорский, основываясь на историко-лингвистических данных, выступая на XX съезде востоковедов в Брюсселе в 1938 г., назвал мидийцев предками курдов и выразил уверенность в существовании мидийской базы в основании единства курдов. Доклад был опубликован в 1940 г. К такому заключению пришел не только В. Ф. Минорский, его точку зрения разделяют и считают обоснованной и другие ученые. Судя по книгам историографов Курдистана, в среде курдских интеллектуалов XIX в. такое мнение существовало почти на уровне аксиомы, не требующей доказательства.

حاشية للصور (15–18)

لم يكن اهتمام ف. ف. مينورسكي بمدينة همدان صدفةً بل ومفهوم تماماً. همدان – إحدى أكبر وأقدم مدن إيران. في القرون البعيدة قبل الميلاد، كانت عاصمة المملكة الميدية وسميت إكباتان (هكمتانة). وتحديداً ف. ف. مينورسكي هو الذي سمى الميديين أجداد الأكراد أثناء إلقاء تقريره في الدورة العشرين للمستشرقين في بروكسل عام (1938) استناداً إلى المعلومات التاريخية – اللغوية، وأبدى ثقته بوجود قواعد ميدية في أساس وحدة الأكراد. نشر التقرير عام (1940). وليس ف. ف. مينورسكي وحده من توصل إلى هذا الاستنتاج، بل يوافقه في وجهة نظره هذه علماء آخرون ويعتبرونها مدعومة بالحجج والبراهين. ويمكن الحكم، استناداً إلى كتب مؤرخي كردستان، بأن مثل هذا الرأي كان موجوداً تقريباً وسط مثقفي أكراد القرن التاسع عشر على مستوى البديهات، دون حاجة آنذاك إلى دليل لإثباتها.

تێبینیی بۆ وێنەکانی (١٥-١٨)

گرنگیدانی ف. ف. مینۆرسکی بە شاری هەمەدان تەنها ڕێککەوت نەبوو، بەڵکو بەتەواوەتی ماناداربوو. هەمەدان یەکێکە لە گەورەترین و کۆنترین شارەکانی ئێران، و لە سەدە کۆنەکانی پێش زایینیدا پایتەختی مەملەکەتی میدیی بوو وە ناونرابوو بە ئیکباتان (هەگمەتانە).

بەدیاریکراویش ف. ف. مینۆرسکی بوو کە ئەو ناوەی لێنا، بە پشتبەستن بە زانیاریە مێژوویی و زمانەوانییەکان. لە کاتی پێشکەشکردنی ڕاپۆرتەکەیدا لە خولی بیستەمینی ڕۆژهەلاتناسان لە ساڵی (١٩٣٨) لە بڕۆکسلدا وتی: میدییەکان باپیرانی کوردن، ئەمەش دەستپێکی دروستبوونی متمانەیە بە بوونی بناغەی میدییەکان لە بنچینەی یەکگرتووی کوردا، ئەم ڕاپۆرتە لە ساڵی (١٩٤٠) دا چاپکرا. ف. ف. مینۆرسکی تەنها کەس نییە کە گەیشتبێتە ئەم دەرئەنجامە، بەڵکو جەندین زانای دیکە هاوڕای ئەون و پشتیان بە جەندین بەڵگە بەستووە، کە دەکرێ لە ڕێگەی پەرتووکی مێژوونووسە کوردەکانیشەوە ئەوە بسەلمێنرێت. هەروەها بۆچوونی لەو شێوەیە لەناو ڕۆشنبیرانی کوردی سەدەی نۆزدەمدا بە شێوەیەکی بەڵگەنەویست بوونی هەبوو. کەوا لەو سەردەمەدا بۆ سەلماندنی پێویستی بە بەڵگە نەبووە.

№ 15

View of Hamadan

Вид Хамадана

منظر همدان

دیمەنی هەمەدان

Note to photos 15–18:

In the 12th century, when the Seljuk Sultan Sanjar (1118–1157) presented to his nephew the region called Kurdistan, it included Hamadan, Luristan, Kermanshah, Shahrizor and Sinjar. Although Hamadan and Luristan were wrested from Kurdistan in the early 16th century, Kurdish chroniclers continued to place Hamadan in the country of the Kurds right up to the 19th century.

In 1906, Minorsky was charged with compiling a description of the Qazvin–Hamadan highway that had been built by Russia and was inaugurated in May of 1905. His task was to draw up a geographical description of the road, the conditions of its operation, and statistics on the levies charged and the movement of goods. The document that Minorsky produced is impeccable and ends with recommendations for the improvement and optimization of the road and also the wish that Russian capital would more rapidly engage the Hamadan market. 'The road', Minorsky wrote, 'awaits Russian energy and enterprise to justify its purpose'.

Примечание к фото 15–18

В XII столетии, когда султан Санджар Сельджукид (1118–1157) передал своему племяннику область под названием Курдистан, в ее состав входили Хамадан, Луристан, Керманшах, Шахризур и Синджар. В начале XVI в. Хамадан и Луристан были отторгнуты от Курдистана, однако курдские хронисты вплоть до XIX в. включали Хамадан в страну курдов.

В 1906 г. В. Ф. Минорскому было поручено составить описание построенной Россией шоссейной дороги Казвин – Хамадан, открытой в мае 1905 г. Задача, поставленная перед В. Ф. Минорским, заключалась в следующем: представить географическое описание дороги, условия ее эксплуатации, статистику сборов и движения грузов. Описание дороги Казвин – Хамадан выполнено В. Ф. Минорским безупречно, и заканчивается оно рекомендациями по ее улучшению и оптимизации, а также пожеланием российскому капиталу быстрее завоевывать хамаданский рынок. «Дорога, – написал В. Ф. Минорский, – ждет русской энергии и предприимчивости, чтобы оправдать свое назначение».

حاشية للصور (15–18)

في القرن الثاني عشر، عندما سَلَّم سلطان سنجاري سلجوقيد (1118–1157) ابن أخيه الإقليم المسمى كردستان، كان قد ضم إلى أملاكه همدان، لورستان، كرمنشاه، شاهريزور وسنجاري. في بداية القرن السادس عشر كانت همدان ولورستان قد فصلتا عن كردستان، غير أن المدونين الأكراد حتى القرن التاسع عشر أدرجوا همدان في بلاد الأكراد.

في عام (1906) تم تكليف ف.ف. مينورسكي بوضع وصف لطريق قزوين– همدان المعبد الذي شيدته روسيا، وافتتح في أيار عام (1905)، المهمة التي وضعت أمام ف. ف. مينورسكي تلخص فيما يلي: تقديم وصف جغرافي للطريق، وظروف استخدامه، إحصاء العوائد وحركة الحمولات. وصف طريق قزوين– همدان أنجزه ف. ف. مينورسكي بلا نواقص، وينتهي بتوصيات لتحسينه وجعله أمثل، وكذلك الرغبة في استعجال الرأسمال الروسي في الاستحواذ على سوق همدان." الطريق، – كتب ف. ف. مينورسكي، – ينتظر النشاط الروسي والهمة، لتبرير تخصيصه".

تێبینی بۆ وێنەکانی (١٥-١٨)

لە سەدەی دوازدەمیندا: لەو کاتەی کە سوڵتان سنجاری سەلجوقید(١١١٨-١١٥٧) ئەو ناوچەیەی کە بە کوردستان ناسرابوو رادەستی برازاکەی خۆی کرد، کەوا هەرێمەکانی لە هەمەدان و لوڕستان و کرمانشاە (کرماشان) و شارەزوور و سنجاری خستە ژێر رکێفی خۆی. لە سەرەتای سەدەی شازدەدا هەمەدان و لوڕستان لە کوردستان جیاکرانەوە، کەوا نووسەرە کوردەکانی سەدەی نۆزدەم هەمەدانیان بە خاکی کوردان ژماردووە.

گرنگیدانی ف. ف. مینۆرسکی بە هەمەدان تەنها شێوەیەکی بەخشان ئامێزی لەخۆ نەگرتووە، بەڵکو لە ساڵی (١٩٠٦)دا راسپێردرا بە وەسفکردنی ڕێگەی قەزوین-هەمەدان بکات لەگەڵ ئەو پەرستاگەیەش کە ڕووسیا دروستیکرد بوو و لە ئایاری (١٩٠٥)دا کردیەوە. ئەو ئەرکەی کە بۆ ف. ف. مینۆرسکی دانرا، لەمانە کورتەکرێنەوە: پێشکەشکردنی وەسفێکی جوگرافی ڕێگاکە و بارودۆخی بەکارهێنانی، ئامارکردنی قازنج و بەرووبوومەکان و جولەی کرێکارەکان. وەسفکردنی ڕێگەی قەزوین و هەمەدان، و هەموو ئەوانەی سەرەوە لەلایەن ف. ف. مینۆرسکی یەوە بەبێ کەموکوڕی ئەنجامدران. ناوبراو بە چەند پێشنیارێك بۆ چاکردنیان و بەنموونەیی کردنیان کۆتایی پێهێنا، هەروەها ئارەزوومەندی بۆ خێراکردنی سەرمایەداری ڕووسی بە مەبەستی دەست بەسەرداگرتنی بازاڕی هەمەدان. لە کۆتیی "ڕێگا"، ف .ف. مینۆرسکی نووسیویەتی کەوا چاوەڕوانی چالاکی ڕووسی کۆششیان دەکات.

№ 16

View of Hamadan

Вид Хамадана

منظر همدان

دیمەنی هەمەدان

№ 17

View of Hamadan

Вид Хамадана

منظر همدان

دیمەنی هەمەدان

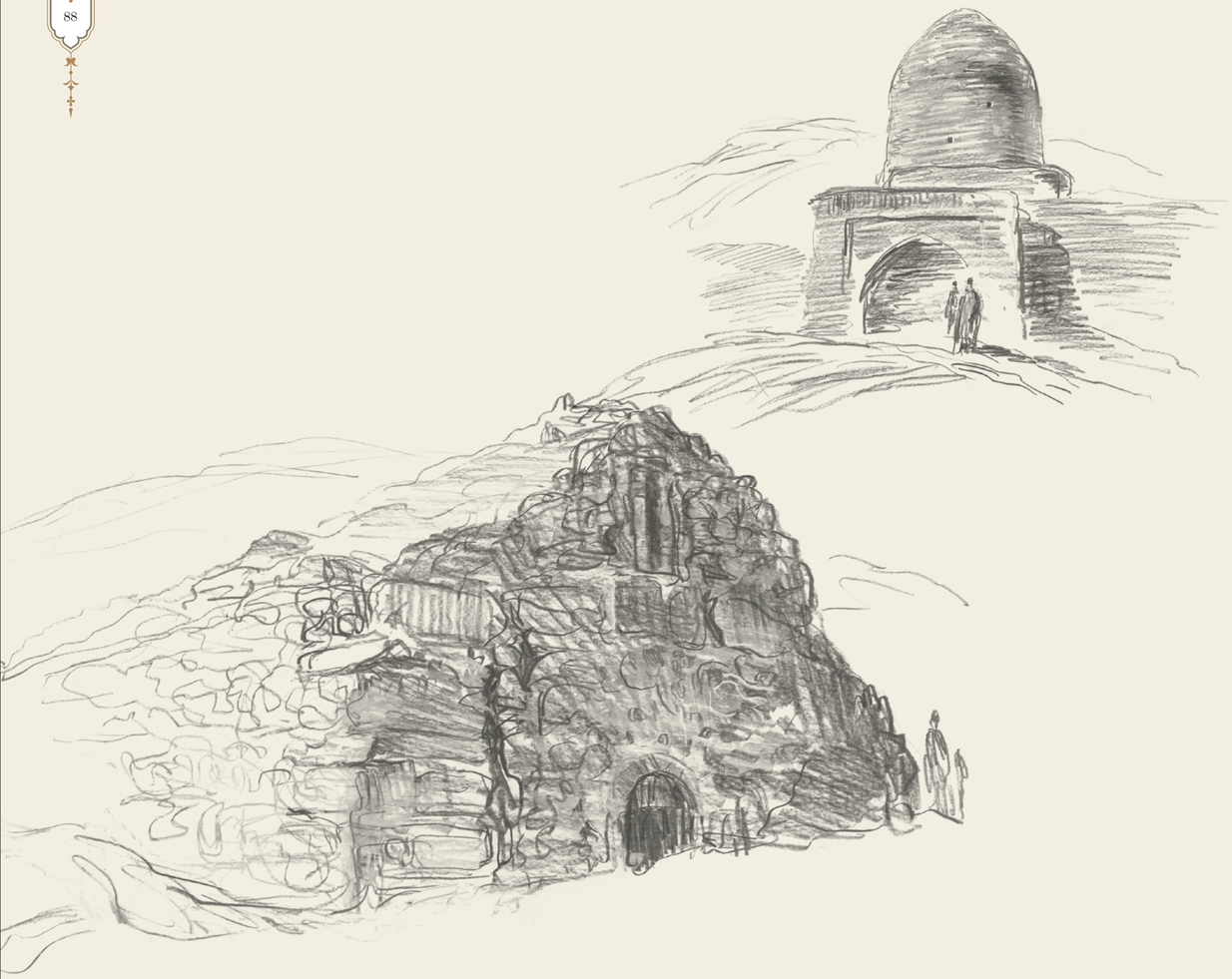

№ 18

Hamadan seen from the ancient hill of Mussala, where a fortress with seven walls once stood

Вид Хамадана с высоты древнего холма Мусалла, где некогда была построена крепость с семью стенами

منظر همدان. من علوّ تلال موسللا العريقة، حيث تم في غابر الزمان تشييد قلعة بسبعة جدران.

دیمەنی هەمەدان: لە بەرزایی لوتکەکانی مۆسللای دێرین کە لە رابردوودا کۆشکێکی حەوت دیواری لێ دروستکراوە.

This picture is of Jafar Agha, the chief of the Awdoi , a part of the Shekkak confederation of Kurdish tribes, which was the most numerous Kurdish grouping after the Kalhors, who lived to the west of Kermanshah. The Shekkak were distributed across a considerable area from the mountainous region between Lakes Van and Urmia in the north to Sulaymaniyah and Sanandaj in the south – on both sides of the Turko-Persian border. The history of the Shekkak tribal association goes back to remote times, possibly even to the origins of the Kurdish ethnos. According to Minorsky, by the late 19th century Jafar Agha's father, Ali Agha Awdoi, was, the most powerful chieftain in the Shekkak confederation. He was arrested in connection with Sheikh Ubaidullah's revolt. Ali Agha's sons, Jafar Agha and Ismail Agha, had a reputation as fearless warriors and skilled commanders. After succeeding his father, Jafar Agha, the elder of the brothers, showed scant regard for the Persian authorities. As Minorsky wrote, he made frequent sorties from the mountains to the plains in order to replenish his supply of provisions, but the poor regarded him favourably because he would often distribute a part of his spoils to the needy. The Iranian government resorted to a tried-and-tested solution, appointing Jafar Agha as 'sarhad-dar', or guardian of the border. But pride in this official status was insufficient to tame his rebellious nature for long. In 1905, an oath sworn on the Quran persuaded Jafar Agha to present himself in Tabriz. Minorsky personally saw the Shekkak chieftain and his eight armed followers as they arrived at the governor's residence. The Kurds accompanying Jafar Agha remained calm, forming a tight ring around him and holding their weapons at the ready, but they were unable to save their chief. He was killed immediately and treacherously on the staircase in the house of the governor general, who had summoned him to a farewell audience.

На снимке Джафар-ага, глава племени авдои, входившего в состав шеккакской конфедерации курдских племен, по численности уступавшей лишь кельхорам, проживавшим к западу от Керманшаха. Шеккаки расселялись по значительной территории от горного района между озерами Ван и Урмия на севере до Сулеймании и Сенендеджа на юге – по обе стороны турецко-персидской границы. История шеккакского племенного сообщества восходит к отдаленным временам, возможно даже, к истокам курдского этноса. К концу XIX в. отец Джафар-аги Али-ага Авдои, как свидетельствует В. Ф. Минорский, был самым сильным из вождей шеккакской конфедерации. В связи с восстанием шейха Убейдуллы он был арестован. Сыновья Али-аги – Джафар-ага и Исмаил-ага считались неустрашимыми воинами и искусными полководцами. Сменивший отца старший из братьев, Джафар-ага, не считался с персидскими властями. Как писал В. Ф. Минорский, довольно часто он спускался с гор в равнины, чтобы пополнить свои запасы продовольствия, но бедное население относилось к нему добродушно, так как нередко, обобрав какого-нибудь богатея, он раздавал часть добычи беднякам. Иранское правительство прибегло к старому испытанному средству, назначив Джафар-агу сархад-даром, хранителем границ. Сначала, гордый своим официальным положением, он присмирел, но вскоре со смирением было покончено. В 1905 г. клятвой на Коране удалось уговорить Джафар-агу явиться в Тебриз. В. Ф. Минорский лично видел шеккакского предводителя и его восемь оруженосцев по прибытии в резиденцию генерал-губернатора. Сопровождавшие Джафар-агу курды сохраняли спокойствие, окружая его плотным кольцом, и держали оружие наготове. Однако уберечь Джафар-агу не удалось. На лестнице дома генерал-губернатора, вызвавшего его на прощальную аудиенцию, он был предательски убит наповал в сердце.

في الصورة جعفر آغا ، رئيس قبيلة (أفدوي) ، الداخلة في تركيبة تجمع عشائر الشكاك الكردية، التي تنازلت عن المكانة الأولى في عددها فقط لقبيلة كلهر (كلهور) ، القاطنة إلى الغرب من كرمنشاه. يعيش الشكاك على أراض واسعة من المنطقة الجبلية بين بحيرة فان وأورميه إلى الشمال وحتى السليمانية وسنندج (سينه) في الجنوب– على جانبي الحدود التركية – الإيرانية. تاريخ تجمع عشائر الشكاك يضرب عميقًا في الزمن البعيد ، وربما أيضاً ، إلى أصل العرق الكردي. حتى نهاية القرن التاسع عشر كان والد جعفر آغا علي آغا (أفدوي) ، كما يشهد ف. ف. مينورسكي ، الأقوى بين زعماء عشائر الشكاك. ولصلته بانتفاضة الشيخ عُبيد الله ، فقد تم اعتقال الشيخ علي آغا . أما ولدا علي آغا – جعفر آغا واسماعيل آغا فكانا يحظيان بسمعة المحاربين الباسل والقادة المهرة. الأخ الأكبر جعفر آغا الذي حل محل والده ، لم يبد اعتبارا للسلطات الفارسية. ومثلما كتب ف. ف. مينورسكي ، كان عادة ما يهبط من جباله إلى السهل ، للتزود بإحتياطي المواد الغذائية. أما الأهالي الفقراء فكانوا ينظرون إليه باستحسان ، إذ أنه كثيراً ما كان يوزع جزءاً من غنائم التي يكون قد سلبها من رجل غني. من جانبها لجأت الحكومة الإيرانية إلى وسيلة تأديب قديمة ، إذ عينت جعفر آغا سرحد دار (حارس الحدود) . في البدء ، خضع جعفر آغا لفخره بوضعه الرسمي ، لكن سرعان ما انتهى هذا الخضوع. في عام (1905) وبعد أن أقسم محافظ تبريز بالقرآن تم اقناع جعفر آغا بالحضور إلى المدينة. ويذكر أنّ ف.ف. مينورسكي رأى شخصياً زعيم الشكاك وحراسه الثمانية المسلحين، عند وصوله إلى مقر المحافظ العام. منذ البدء حافظ مرافقو جعفر آغا على الهدوء وأحاطوه بحلقة مرّاصة، وعلى أهبة الاستعداد قبضوا على السلاح. غير أنهم لم يتمكنوا من حماية جعفر آغا ، إذ أردي قتيلاً في القلب على الفور وبغدر ، على سُلّم منزل المحافظ العام الذي استدعاه إلى لقاء وداع.

لە وێنەکەدا جەعفەر ئاغا، سەرۆکی هۆزی ئەودوی (کە بەشێك بوون لە تیرە کوردییەکانی شکاك)، تەنها بۆ هۆزی 'کەلهور' لە ژمارەدا سازشی لە پێگەی یەکەمدا کرد، کە لە رۆژئاوای کرماشانەوە (کرماشان) نیشتەجێ بوون. شکاکەکان نیشتەجێی ژمارەیەکی بەرفراوانن لە ناوچە شاخاوییەکانی نێوان دەریاچەی ڤان و تورمییە بەرەو باکور و تا سلێمانی و سەنەندەج (سنە)، لە باشووریشەوە لە هەردوو لای سنووری تورکی-ئێرانی. مێژووی تیرەکانی شکاك بۆ سەردەمانێکی دێرین کە رەنگە بۆ سەرچاوەی ڕەسەنی کورد بگەڕێنەوە. تا کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە، وەك چۆن ف. ف. مینۆرسکی باسی لێدەکات، باوکی جەعفەر ئاغای عەلی ئاغای 'ئەودوی' بەهێزترین سەرکردەی تیرەکانی شکاك بوو. بەهۆی پەیوەندییەوە بە شۆڕش و سەرهەڵدانی شێخ عوبێدوڵا، شێخ عەلی ئاغا بەدیل گیرا، بەڵام کوڕەکانی عەلی ئاغا (جەعفەر ئاغاو ئیسماعیل ئاغا) وەك دوو جەنگاوەر و سەرکردەی لێهاتوو ناوبانگیان دەرکرد. کوڕە گەورەکەی (واتە جەعفەر ئاغا کە شوێنی باوکی گرتبوو) بەتەواوی گرنگی بە دەسەڵاتی فارسەکان نەدەدا. هەروەك ف. ف. مینۆرسکی نووسیوویەتی، جەعفەر ئاغا هەندێکجار لەو چیایەی کە لێی بوو بە مەبەستی پڕکردنەوەی پێداویستییەکانی خۆراك دەبەزییە خوارەوە. هاوانیشتیانیە هەژارەکان چاویان لە چاکەکارییەکانی ئەو بوو، کە ئەو زۆر جار ئەو دەستکەوتانەی لە کەسی دەوڵەمەندەوە وەریدەگرت بەسەر ئەو هەژارانەی دابەشی دەکرد. حکومەتی ئێرانی پەنای بردە بەر شێوازێکی سزدانی پەیڕەوکراو لە کۆندا کە جەعفەر ئاغای سەرحەد دارای کرد بە 'پاسەوانی سنوور'. لەسەرەتادا هاتە ژێربار بەهۆی شانازیکردنی بە بارودۆخی فەرمی خۆی، بەڵام بەزوویی ئەم کەوتنە ژێر باریە و ملکەچییە لەتوان جەعفەر ئاغا و نوێنەرانی دەسەڵات کۆتایی هات. لە ساڵی (١٩٠٥) دا جەعفەر ئاغا هاتە تەبرێز دوای ئەوەی کە پارێزگاری ئەو شارە سوێندی بە قورئان خواردکە سەلامەتی ئەو بپارێزێت. ف. مینۆرسکی خودی خۆی سەرکردەی شکاك و پاسەوانەکانی بینی کە ژمارەیان هەشت پاسەوان بوو و کەمەرەبەندی فیشەکیان بەقەدەوە بوو، لەکاتی گەیشتنی جەعفەر ئاغا لەسەرەتاوە توانیان هێمنی بارودۆخەکە بپارێزن، چونکە لە شێوەی بازنەیەکی چڕوپڕ دەوری جەعفەر ئاغایان دابوو وە چەکەکانیان لەناو دەستدابوو، بەڵام ئەوان هەرکە گەیشتنە پلیکانەی ماڵی پارێزگاری گشتی کە بانگهێشتی کردبوو بۆ ماڵئاوایی جەماوەر، ئیتر چی دیکە نەیانتوانی جەعفەر ئاغا بپارێزن و بە ناپاکی و غەدر کوژرا.

№ 19

جەعفەر ئاغا، سەرۆکی هۆزی 'ئەودوی'

جعفر آغا ، زعيم قبيلة (أفدوي)

Джафар-ага, глава племени авдои

Jafar Agha, chief of the Awdoi tribe

The first woman on the left in this picture is Jafar Agha Awdoi's wife, and she is notable for her beauty and adornments. The Shekkak leader's sister is seated in the centre.

На снимке (первая слева) стоит жена Джафар-аги Авдои, об этом можно догадаться, судя по ее красоте и убранству. В центре сидит сестра шеккакского лидера.

في الصورة (الأولى من اليمين) تقف زوجة جعفر آغا أفدوي، هذا ما يمكن التخمين به، احتكاماً إلى جمالها وزينتها . في المركز تقف أخت زعيم الشكاك.

لە وێنەکەدا (یەکەم بەدەستی ڕاست) خێزانی جەعفەر ئاغای ئەفدوی وەستاوە، کە ناتوانرێت تەخمین بکرێت، بەهۆی ئەو بالادەستییەی کە لە جوانی و ڕازاوەییدا هەیبوو. لە ناوەنددا خوشکی سەرکردەی شکاک وەستاوە.

№ 20

Shekkak women

Женщины племени шеккак

نساء الشكاك

ئافرەتانی شکاک

Jafar Agha Awdoi with his younger brother Ismail Agha Simko, who after Jafar Agha's murder in 1905, became the most powerful chieftain of the branches of the Shekkak tribal association and assumed a dominant position in the mountain regions to the west and north-west of Lake Urmia. In 1918–26, he led a strong liberation movement among the Kurdish tribes. This photograph is the earlier of two in Minorsky's collection that show the celebrated brothers.

Джафар-ага Авдои со своим младшим братом Исмаил-агой Симко, который после убийства Джафар-аги в 1905 г. станет самым могущественным из глав ответвлений шеккакского племенного сообщества и займет господствующее положение в горных районах к западу и северо-западу от озера Урмии. В 1918–1926 гг. он возглавит мощное освободительное движение курдских племен. Снимок представляется самым ранним из двух фотографий в коллекции В. Ф. Минорского, на которых присутствуют два прославленных брата.

جعفر آغا أفدوي مع أخيه الأصغر إسماعيل آغا (سمكو)، الذي أصبح بعد مقتل جعفر آغا عام (1905) أقدر رؤساء فرع تجمع عشائر الشكاك وصاحب الوضع المسيطر في المناطق الجبلية إلى الغرب وشمال غرب من بحيرة أرومية. وفي سنوات (1918–1926) قاد حركة التحرير القوية للقبائل الكردية. الصورة تمثل إحدى أقدم صورتين في مجموعة ف. ف. مينورسكي، التي يظهر فيها الأخوان المشهوران.

جەعفەر ئاغای ئەفدوویی لەگەڵ برا بچووکەکەیدا کە ناوی ئیسماعیل ئاغا (سمکۆ) بوو وەستاوە، کە دوای کوشتنی جەعفەر ئاغا لە ساڵی (١٩٠٥)دا بە تواناترین سەرکردەی کۆمەڵی هۆزەکانی شکاك دەژمێردرێت، و خاوەن دۆخێکی کۆنترۆلکراوبوو لەناوچە شاخاوییەکاندا تا رۆژئاواو باکووری دەریاچەی ئورمیە. لە ساڵانی (١٩١٨-١٩٢٦) سەرکردایەتی بەهێزی بزوتنەوەی رزگاریخوازی هۆزە کوردییەکانی کرد، ئەم وێنەیە یەکێکە لە کۆنترین وێنەکان، لە گرویی وێنەکانی ف. ف. مینۆرسکی دا، کە تیایدا دوو برا بەناوبانگەکە دەبینرێن.

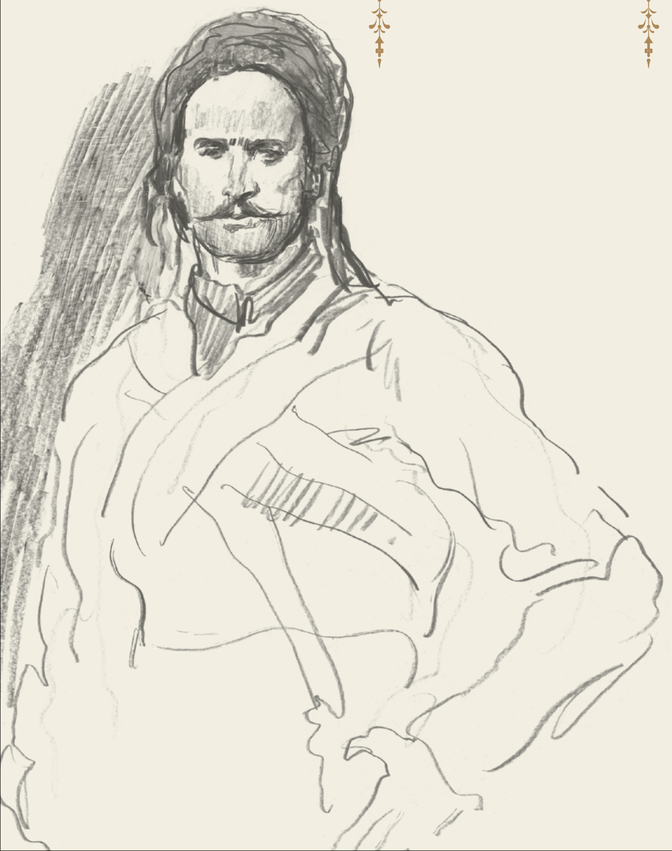

№ 21

Shekkaks

Шеккаки

الشكاك

شکاکیەکان

The Shekkak leaders, brothers Jafar Agha Awdoi and Ismail Agha Simko. This photograph was clearly taken later than the previous one. Ismail, the younger of the pair, is now almost as tall as his brother and has acquired the same unflinching gaze and charisma. To all appearances, the picture was taken after Jafar Agha had been appointed sarhaddar.

Шеккакские лидеры, братья Джафар-ага Авдои и Исмаил-ага Симко. Фотография явно сделана позднее предыдущей: младший из братьев, Исмаил-ага, успел почти сравняться по росту со старшим братом Джафар-агой и приобрести такую же непреклонность взгляда и харизматичность. По всей видимости, снимок сделан уже после назначения Джафар-аги сархад-даром, хранителем границ.

القائدان الشكاكيان، جعفر آغا وإسماعيل آغا (سمكو). واضح أن هذه الصورة التقطت بعد السابقة: أصغر الأخوة إسماعيل بلغ من الطول ما يعادل قامة أخيه الأكبر جعفر آغا ويتحلى بنفس النظرة الحازمة والجاذبية. واضح تماماً أن الصورة قد التقطت بعد تعيين جعفر آغا سرحد- دار حارس الحدود.

هەردوو سەرکردەی شکاک: جەعفەر ئاغاو ئیسماعیل ئاغا (سمکو). وەك دیارە ئەم وێنەیە لە پێشوودا گیراوە: بچوکترین برا کە ئیسماعیل بوو، درێژی بالای یەکسانبوو بە درێژی جەعفەر ئاغا کە برا گەورەی بوو، وە خاوەن هەمان تێروانینی دووربین و سەرنجراکێش بوو لەگەڵ جەعفەر ئاغای برای. وەك ئاشکرایە ئەم وێنەیە لە دوای دامەزراندنی جەعفەر ئاغا بە پاسەوانی سنوور گیراوە.

№ 22

Shekkak leaders
(city of Salmas)

Шеккакские лидеры
(город Салмас)

زعماء الشكاك
(مدينة سلماس)

سەرکردە کانی شکاک
(شاری سەلماس)

This is the latest photograph, clearly taken in Tabriz. Jafar Agha Awdoi has been appointed 'sarhad-dar', or guardian of the border. He is dressed in an official uniform without the traditional bandolier and in the company of Kurdish guards and European friends.

Снимок самый поздний, сделан явно в Тебризе. Джафар-ага Авдои представлен на нем после назначения сархад-даром, хранителем границ. Он одет в официальный мундир, без традиционных патронных поясов, рядом с ним — охранники из курдов и друзья-европейцы.

الصورة الّتقطت في وقت متأخر، وواضح أنها في تبريز. جعفر آغا بعد تعيينه سرحد- دار (حارس الحدود) بالسّرة الرسمية، من دون أحزمة الخرطوش التقليدية، محاطاً بحرّاسه الكرد وأصدقاء أوروبيين.

ئەو وێنەیە لە دواییەکاندا گیراوە و وەک ئاشکراشە کە لە شاری تەبرێزە، جەعفەر ئاغا دوای دامەزراندنی بە پاسەوانی سنوور، بەجلی فەرمییەوە بەبێ کەمەربەندی فیشەك کە دیاردەیەکی باویوو، دەسوێتەوە. دەوردەراوە بە پاسەوانی کورد و هاوڕێ ئەوروپییەکانی.

№ 23

Jafar Agha with his body-guards and European friends, in Tabriz

Джафар-ага со своими телохранителями и друзьями-европейцами в Тебризе

جعفر آغا مع حمايته وأصدقاء أوروبيين في تبريز

جەعفەر ئاغا خۆی و پاسەوانەکانی لە گەڵ هاوڕێ ئەوروپییەکانی لە تەبرێز

مامەسێنییەکان، لە وێنەکەدا نوێنەرە ئاشکراکان دەبینین کە جێنشینن لە باشووری ئێران لە ئەوديەدا، کە فارس و خوزستان بەیەکەوە دەبەستێتەوە. کۆچەریتی و گەشتیان بەسەر گردەکانی قەدپاڵی شاخەکانی زاگرۆزی باشوور دەکرد. لە دەرەوەی سنووری لوڕستاندا، لوڕەکان هەمیشە دەگەڕێنەوە سەر نەتەوەی کورد، کە لە چوارچێوەی تۆمارکردندا بە ڕەسەنی کورد لەقەڵەم دەدرێن.

دامەزرێنەری زانستی مێژووی کورد شەرەفخانی بەدلیسی (١٥٤٣-١٦٠٤/٣) لە لایەڕەکانی کتێبە گرنگەکەی بەناوی "شەرەفنامە"دا باسی ئەوەی کردووە کە کوردەکان دابەشی دەبن بۆ چوار کۆمەڵە، و جیاوازیان هەیە لەڕووی زمان و نەریتەوە: یەکەمیان کرمانجی، دووەم لوڕی، سێیەم کەڵهُوڕی، و چوارەمینیان گۆران. بەشی یەکەمی شەرەفنامە کە تەرخانکراوە بۆ فەرمانڕەواکانی کوردستان، کە مێژوونووسەکان دەیانخەنە پاڵ دەستبەسەرداگیراوەکان، تیایدا دوو بەش تەرخانکراوە بۆ فەرمانڕەواکانی لوڕ (لوڕی گەورە و لوڕی بچووک). ئێستا تێگەیشتن لەناوی لوڕستان، لوڕی بچووکە (لوڕ و کۆچیق)، کە بنەماڵەی 'عەتابەیەکان' لە ماوەی سااڵنی نێوان (١١٨٤) وەو تا سااڵی (١٥٩٧) لەوێدا فەرمانڕەوایەتیان کرد.

اللور الماماساني، حيث نرى في الصورة ممثلهم الساطع، يقطنون في جنوب إيران – في الأودية، التي ترتبط بلاد فارس مع خوزستان. وقد ترحلوا على سفوح جبال زاغروس الجنوبية، خارج حدود لورستان.

انتسب اللور دائماً إلى الكرد، وجرى إدراجهم ضمن العرق الكردي. مؤسس علم تاريخ الكرد شرف-خان البدليسي (1543–1603/4) كتب في مؤلفه الشهير (شرفنامه)؛ ينقسم الأكراد إلى أربع مجموعات، تختلف لغاتها وعاداتها: الأولى– الكرمانجية، والثانية – اللورية، والثالثة – الكلهورية، والرابعة – الكورانية. في القسم الأول من (شرفنامه)، المكرس لحكام كردستان، الذين نسبهم المؤرخون إلى الملوك، خصص فصلان للحكام اللور، لور الكبرى ولور الصغرى. الآن بنهم من مسمى لورستان لور الصغرى (لور وكوچيق)، التي كانت تسمى في زمن ف. ف. مينورسكي بشكوه (خلف الجبال) وهناك حكمت سلالة (العتابية)، منذ عام (1184) وحتى عام (1597)، بشكل مستقل.

Луры мамасани, яркого представителя которых мы видим на снимке, проживают на юге Ирана – в долинах, соединяющих Фарс с Хузистаном. Кочевали они в южных предгорьях Загроса, за пределами Луристана.

Луров всегда относили к курдам, включали в состав курдского этноса. Основоположник курдской историографии Шараф-хан Бидлиси (1543–1603/4) так писал на страницах своей великой книги «Шараф-наме»: «Курды делятся на четыре группы, чей язык и обычаи различаются: первая – курманджи, вторая – луры, третья – кельхоры, четвертая – гораны». В разделе первом «Шараф-наме», посвященном правителям Курдистана, которых историки отнесли к государям, две главы посвящены правителям Лура Большого и Лура Малого. Ныне под Луристаном понимается Лур Малый (Лур-и Кучек), который во времена В. Ф. Минорского назывался Поште-кухом (букв. Загорьем). С 1184 по 1597 г. там правила самостоятельная династия атабеков.

The Mamasani Lurs, a striking representative of whom can be seen in this picture, live in the south of Iran, in the valleys that connect Fars to Khuzestan. They once led a nomadic life in the southern foothills of the Zagros mountains, outside of Luristan.

The Lurs were always counted among the Kurds, included in the Kurdish ethnic identity. The founding father of Kurdish historiography, Sharaf Khan Bidlisi (1543–1603/4) wrote this in his great book, the *Sharafnama*: 'The Kurds are divided into four groups that differ in language and customs: the first is the Kurmanj; the second is the Lur; the third is the Kalhor; and the fourth is the Goran.' In the first section of the *Sharafnama*, devoted to the rulers of Kurdistan, whom historians considered sovereigns, two chapters are devoted to the rulers of the Greater Lur and Lesser Lur. Today Lorestan is understood to be the Lesser Lur (Lur-e-Kuchik), which in Minorsky's day was called Poshte-Kuh (literally 'Beyond the Mountains'). From 1184 to 1597 Lorerstan was ruled by an independent dynasty of atabegs.

№ 24

مامەسێنیی | ماماساني | Мамасани | Mamasani

April 1914. Luristan greets members of the 1913-14 Mixed Turko-Persian Frontier Commission. The Russian commissar was Vladimir Minorsky; the British commissar was A. Ch. Wratislaw. The picture records a moment during the reception when, Minorsky observed, the Wali of Poshte-Kuh, Ghulam Riza Khan Lur, displayed 'considerable Anglophobia' and expressed his preference for the Russian part of the commission by having the local 'orchestra' greet it upon arrival. The ensemble was conducted by a Lur holding a Mauser and sporting rows of cartridge belts.

Апрель 1914 г. Луристан встречает членов Комиссии по турецко-персидскому разграничению 1913–1914 гг. Комиссаром российской Комиссии был В. Ф. Минорский, комиссаром английской Комиссии – А. Ч. Вратислав. На снимке запечатлен момент встречи, во время которой, как заметил В. Ф. Минорский, Вали Поштекуха Гулям-Риза-хан Лур проявил «значительную англофобию» и выразил свое предпочтение в отношении российской Комиссии тем, что только ее появление было отмечено местным «оркестром». Дирижировал лур с маузером в руке и увешанный рядами патронных поясов.

أبريل عام (1914). لورستان تستقبل أعضاء لجنة ترسيم الحدود التركية – الفارسية (1913–1914). حينئذ كان مفوض اللجنة الروسية ف. ف. مينورسكي، ومفوض اللجنة الإنجليزية– فراتسلاف. في الصورة انطبعت لحظة الاستقبالات. وكما لاحظ ف. ف. مينورسكي، في الوقت الذي أظهر فيه والي بشكوه غلام رضا خان لور (خوفاً شديداً من الإنجليز)، أعرب عن تفضيله اللجنة الروسية، إذ ما أن ظهرت اللجنة حتى وسّمت (بالجوقة الموسيقية) المخيلة. قاد الجوقة لور مع مسدّس في اليد ومجموعة أحزمة خرطوش معلقة.

لە مانگی نیسانی (١٩١٤) دا. لورستان پێشوازی دەکات لە ئەندامانی لێژنەی کێشانی سنووری نێوان تورك و فارس لە ساڵانی (١٩١٣-١٩١٤) دا. لەو کاتەدا 'فراتسلاف' دەسەڵاتداری ئەو لێژنە ئینگلیزییە بوو. ئەوەی لە وێنەکەدا دەرچووە کاتی پێشوازیکردنەکەیە، وەك ف. ف. مینۆرسکی لەو کاتەدا تێبینی ئەو ترسە زۆرەی فەرمانڕەوای 'پشتکو' غوڵام رەزا خانی کردووە، کە بەرامبەر ئینگلیز هەیبووە، کە گوزارشتی لە بەرزنرخاندنی لێژنە ڕووسیەکە کردووە، وەك چۆن دەردەکەوێت نمایشی 'جەوقەی مۆسیقایی ناوخۆ'ش سازکرا. سەرکردەی جەوقەی لورەکان بە دەمانچەی دەستیەوە لەگەڵ کۆمەڵێك کەمەربەندی هەڵواسراوی فیشەك وەستاوە.

№ 25

پێشوازیکردنی ئەندامانی لێژنەی کێشانی سنووری نێوان تورك و فارس

استقبال أعضاء لجنة ترسيم الحدود التركية – الفارسية

Встреча членов Комиссии по турецко-персидскому разграничению

Meeting of the members of the Turko-Persian demarcation commission

Апрель 1914 г. Вали Поште-куха Гулям-Риза-хан Лур в окружении своих приближенных. Он стоит на ковре, видимо, вместе с тремя сыновьями, его легко узнать и без цифры 1, которая стоит внизу снимка. Он родился в 1862 г.
Правитель Поште-куха носил высокий титул Вали, пожалованный одному из его предков, вместе с правителями Курдистана, Гурджистана и Арабистана. Все эти ханы участвовали в коронации иранских шахов. Вали Луристана (или Поште-куха) держал при этом корону.
Вали Гулям-Риза-хан Лур был могущественным правителем, его кавалерия и особенно поште-кухские пехотинцы славились как отличные бойцы. Вали и сам был прекрасным стрелком и охотником. Среди своих подвигов, по словам В. Ф. Минорского, он особенно гордился победой над турками в 1908 г. в долине Сейид-Хасан и с турками находился в плохих отношениях.

April 1914. The Wali of Poshte-Kuh, Ghulam Riza Khan Lur, with his entourage. He is standing on the carpet, apparently with three of his sons, and is easily recognizable, even without the number '1' written in below him. He was born in 1862.
The ruler of Poshte-Kuh bore the lofty title of Wali that had been granted to one of his ancestors, as did the rulers of Kurdistan, Gurjistan and Arabistan. All these khans participated in the coronation of the Iranian shahs, with the Wali of Luristan (Poshte-Kuh) holding the crown.
Wali Ghulam Riza Khan Lur was a powerful ruler. His cavalry and especially the Poshte-Kuh infantry were renowned for their fighting skills. The Wali himself was a splendid marksman and hunter. According to Minorsky, he was especially proud of the defeat that he inflicted on the Turks in the Seyid Hasan valley in 1908 and his relations with the Turks were accordingly poor.

نيسان عام (1914)، والي بشتكوه غُلام رضا خان لور محاطاً بحاشيته. يقف على السجادة، مع ثلاثة من أبنائه، يمكن بسهولة معرفته بدون رقم (1)، الذي يوجد في أسفل الصورة. ولد غلام رضا خان في عام (1862). حاكم بشتكوه يحمل اللقب الرفيع والي، ورثه من أحد أجداده، الذي منح إياه سوية مع حكام كردستان وغورجستان وعربستان. كل هؤلاء الخانات شاركوا في تتويج ملوك إيران. وأثناء ذلك كان والي لورستان (بشتكوه) يحمل التاج.
كان الوالي غلام رضا خان لور حاكماً قديراً، اشتهر خيالته وخاصة مشاة بشتكوه بصفتهم محاربين متفوقين. الوالي نفسه كان رامياً رائعاً وصياداً. بين مآثره التي يعتز بها بصورة خاصة، حسب كلام ف. ف. مينورسكي، الهزيمة التي ألحقها بالأتراك في عام (1908) في وادي سيد حسن، وظلت علاقاته بهم سيئة.

لە مانگی نیسانی (١٩١٤)، فەرمانڕەوای پشتکو غولام ڕەزا خان دەوردراوە بە دەستوپێوەندەکانی. لەگەڵ سێ کوڕی خۆیدا لەسەر بەرمالێك وەستاوە، کە بە ئاسانی دەناسرێتەوە بێ ژمارە (١)، کە لە خوارەوەی وێنەکەدا تێبینی دەکرێت. غولام ڕەزا خان لە ساڵی (١٨٦٢) دا لە دایکبووە، دەسەڵاتداری پشتکو بووە و هەڵگری نازناوی "فەرمانڕەوای بەرز" بوو، کە لە باپیرانەوە بۆ ماوەتەوە کە هاوشان لەگەڵ فەرمانڕەواکانی کوردستان و گورجستان و عەرەبستان پێی بەخشرا. گشت ئەو خانانە بەشداریان لە تاج خستنەسەری مەلیکەکانی ئێران کردووە، وە لەو کاتەدا فەرمانڕەوای لورستان پشتکو تاجەکەی لەناو دەستدایە.
فەرمانڕەوا غولام ڕەزا خان لور دەسەڵاتدارێکی شکۆدار بوو، کە سوارچاکەکانی بەتایبەت پیادەکان بە جەنگاوەری لێهاتوو ناویان دەرکردبوو. فەرمانڕەوا خۆشی تیرهاوێژێکی لێهاتوو، هاوکات ڕاوچیش بوو. لەنێو ئەو کارانەی کە بایەخدارە و شانازی پێوەدەکا لە وێنەیەکی تایبەتدا، بەپێی قسەکانی ف. ف. مینۆرسکی، بریتی بوو لەو سەرکەوتنەی کە تێیدا تورکەکانی لە دۆڵی سەید حەسەندا لە ساڵی (١٩٠٨)بەزاند، لەو کاتەوە پەیوەندییە کانی بە خرابی لەگەڵ تورکەکان مایەوە.

№ 26

والی 'پشتکو' غولام

والي بشتكوه

Вали Поште-куха

The Wali of Poshte-Kuh

Wali Ghulam Riza Khan Lur (seated in the centre) looks younger in this picture and bears out Minorsky's statement that 'in his youth he was distinguished by remarkable good looks'. This photograph was clearly taken earlier than number 26.

Вали Поште-куха Гулям-Риза-хан Лур (сидит в центре) на этом снимке выглядит моложе и подтверждает слова В. Ф. Минорского, что «в молодости он отличался замечательной красотой». Снимок явно сделан раньше предыдущей фотографии.

والي بشتكوه غُلام رضا خان لور (في الوسط) يبدو في هذه الصورة اقل من عمره الحَقيقي، ويؤكد ف. ف. مينورسكي،(أنّه تميز في مرحلة الشباب بالجمال الرائع). من الواضح أنّ هذه الصورة التقطت قبل سابقتها الصورة (26).

فەرمانڕەوا پشتکو غولام ڕەزا خان لوڕ لەناوەڕاستدا دانیشتووە، لەم وێنەیەدا ناوبراو وادەردەکەوێت کە بچووکترە لە تەمەنی ڕاستەقینەی خۆی، کە وشەکانی ف. ف. مینۆرسکی ئەوە پشتڕاست دەکاتەوە کە ناوبراو "لە قۆناغی گەنجیدا بە جوانبیە نایابەکەی جیاوازو دیار بوو". ئاشکرایە کە ئەم وێنەیە پێش وێنەکەی پێشوو گیراوە.

№ 27

Lurs

Луры

اللور

لوڕەکان

The Wali of Poshte-Kuh, Ghulam Riza Khan Lur, had fine houses in various parts of his domains but he preferred to lead a nomadic lifestyle with his tribes. Minorsky saw this nomadic encampment, which was not much different from others. The tribes of Poshte-Kuh had excellent winter and summer grazing with abundant water and grass and did not dispute pasturelands with their neighbours

У Вали Поште-куха Гулям-Риза-хана Лура были хорошие дома в разных частях его владений, но он предпочитал кочевать вместе со своими племенами. В. Ф. Минорский видел его ставку на кочевье, она не сильно отличалась от других. Племена Поште-куха имели прекрасные зимовья и летовья, обильные водой и травой, и не оспаривали пастбищ у соседей.

كان عند والي بشتكوه غُلام رضا خان لور منازل جيدة في أجزاء مختلفة من أملاكه، غير أنّه كان يفضل الرّحال سويةً مع قبائله. ف. ف. مينورسكي شاهد مقره العام في مخيم الرّحل، الذي لا يتميز كثيراً عن المساكن الأخرى. قبيلة بُشتكوه كانت تملك الماء الغزير والكلأ في الشتاء والصيف، ولم تتنازع مع الجيران على المراعي.

فەرمانڕەوای پشتکو غولام ڕەزا خانی لوڕ خاوەن چەندین خانووی باش لە بەشە جۆراوجۆرەکانی خاوەندارێتی خۆی بوو، ئەگەرچی ئەو زیاتر حەزی بە کۆچکردن دەکرد لەگەڵ هۆزەکانیدا. ف. ف. مینۆرسکی بنکەی گشتی ناوبراوی بینیووە لە چادرگەی کۆچکردنیدا، کە زۆر جیاواز نەبوو لەگەڵ خانووەکانی دیکە. لە لایەکی دیکەوە هۆزی پشتکو بەشێوەیەکی نایاب لە هاوین و زستاندا خاوەن ئاوێکی بەخۆڕ و لەوەڕگا بوون، لەگەڵ دراوسێکانیشدا نەدەکەوتنە ناکۆکی و بەگژیەکداچوون.

№ 28

View of a summer encampment (rest stop) in an area called Suhrab-Bostan

Вид летнего лагеря (стоянки) в местности Сохраб-бостан

مناظر مخيم صيفي (محطات) في منطقة سُحراب- أوستان

دیمەنەکانی چادرگای هاوینە (وێستەگەکان) لە ناوچەی سوحراب لە ئوستان

A summer encampment in Luristan. The photograph bears the caption '*taife* Beiranvand' and the toponym Suhrab-Bostan. It shows several families of the Beiranvend-Luristani tribe at a Suhrab-Bostan camp. This geographical name, however, cannot be found in any reference works or dictionaries. Mountain encampments often had their own peculiar nomenclature that was in its way naïve and poetic, bearing the stamp of the indissoluble union of human beings with their natural environment. The tie between the name of the summer camp and water and springs bears witness to this: Suhrab-Bostan contains the word 'ab' ('water'). The nomad's keen eye registered all the features of the surrounding terrain, peopling it with personages from the past who were reminders of events that had become a shared historical legacy.

Летнее кочевье в Луристане. На снимке надпись – «тайфе бейранвенд» и топоним Сохраб-бостан – несколько семей из племени бейранвенд-луристани на стоянке Сохраб-бостан. Это географическое название невозможно обнаружить в справочниках и словарях. Горное кочевье имело свою топонимику, своеобразную, в чем-то наивную и поэтичную, несущую на себе печать нерасторжимого единства человека с окружающей его природой. Об этом свидетельствует увязанность названий летовок с водой и с источниками воды. Примером тому служит и приведенное название Сохраб-бостан, в котором присутствует слово «аб» («вода»). Зоркий глаз кочевника отмечал все особенности окружающего ландшафта, заселяя его персонажами прошлого, которые напоминали о событиях, ставших достоянием исторических преданий.

مخيم الرّحل الصيفي في لورستان. على الصورة كتابة- (طيفي بيرانفيند)، والتسمية الجغرافية سُحراب- أوستان- عدة أسر من قبيلة بيرانفيند- لوراني في محطة سُحراب- أوستان . هذه التسمية الجغرافية لا يمكن العثور عليها في الفهارس والمعاجم. مخيم الرحل الجبلي يحمل تسمية فريدة، ساذجة شيئاً ما وشاعرية، وتعبر في مغزاها عن طابع وحدة لا تنفصم بين الإنسان ومحيطه الطبيعي. هذا ما يشهد عليه مثلاً ارتباط تسمية مصيف بالماء وينابيع المياه. كما تصلح مثالاً التسمية المذكورة سهراب (سحراب)، فهي تحتوي على كلمة (أب) التي تعني الماء. هذا وسجّلت نظرة البدوي الثاقبة كل خصائص المنظر الطبيعي المحيط، الذي توطنت فيه شخصيات الماضي. وهي تذكر بالأحداث التي أصبحت موضوعاً للملاحم التاريخية.

جادرگەی کۆچەری "هاوینە" لە لورستان. لەسەر وێنەکەدا نووسراوە 'تایفە بەیرانڤەند'، لەگەڵ ناونراوی جوگرافی سوحرابی ئوستان وە چەندین خانەوادە لە هۆزی بیرانفیلدی لوڕی لە وێستگەی سوحراب-لوڕستاندا، ئەو ناونانە جوگرافیە، لە بیرست و فەرهەنگەکاندا نادۆزرێتەوە. جادرگەی کۆچەری شاخاوی هەڵگری ناوی بێهاوتا و تاڕادەیەك بێخەوش و شاعیریيە، ناواخنەکەی گوزارشت لەو یەکێتییە دانەپراوە دەکات کە لەنێوان مرۆڤ و دەوروبەری سروشتیدا بوونی هەیە. وەك چۆن دەکرێ لە نموونەی پەیوەندی سەیرانگە بە ئاو و سەرچاوەکانی ئاوەوە کە هەیە بەرجەستە بکرێت. هاوکات دەکرێت ئەو ناوانە کە سهراب (سحراب) ە بکرێت بە نموونە، کەوا وشەی ئاو (اب)ی تێدایەو مانای ئاو دەگەیەنێت. بینینی کارگەری چاوی کۆچەرەکان هەموو تایبەتمەندییەکانی دیمەنی سروشتی دەوروبەری تۆمارکرد، ئەوانەی کە کەسایەتییەکانی رابردووی تێدا نیشتەجێ بوو، کە لە ڕووداوکاندا ئاماژەیان پێکرا، بوون بە مۆڵکی داستانە مێژوویيەکان.

№ 29

View of a summer encampment (rest stop) in an area called Suhrab-Bostan

Вид летнего лагеря (стоянки) в местности Сохраб-бостан

مناظر مخيم صيفي (محطات) في منطقة سُحراب- أوستان

دیمەنەکانی چادرگای هاوینە (وێستگەکان) لە ناوچەی سوحراب لە ئوستان

Soldiers from Luristan ('sarbazan-i luristan' is written on the photograph). This is the military contingent that the Wali of Poshte-Kuh supplied to the regular Persian army.

Солдаты Луристана (на снимке надпись: Сарбазан-и Луристан) – тот военный контингент, который направлял Вали Поште-куха в регулярную персидскую армию.

جنود لورستان (على الصورة كتابة: سارباز ان–ي لورستان) – تلك الوحدة العسكرية التي كان يرسلها والي بشتكوه إلى الجيش النظامي الإيراني.

سەربازانی لوڕستان (نووسراوی سەر وێنەکە: 'سەربازانی و لوڕستان') – ئیرە میلاکی سەربازیبە، کە فەرمانڕەوای پشتکو بۆ سوپای ڕێکخراوی ئیرانی دەینارد.

№ 30

Soldiers from Luristan

Солдаты из Луристана

جنود من لورستان

سەربازانی لوڕستان

Female members of the household of Ghulam Riza Khan, the Wali of Poshte-Kuh.

ممثلات النصف اللطيف لأهل بيت والي پشتكوه غُلام رضا خان.

Представительницы прекрасной половины обитателей дома Вали Поште-куха Гулям-Риза-хана.

نموونەی جوانی و نەرمونیانی خانەوادەی مالّی فەرمانڕەوای پشتکو "غولام رەزا خان".

№ 31

Luristan women

Женщины Луристана

نساء لورستان

ژنانی لورِستان

№ 32

Khans of the Lur tribes of Poshte-kuh

Ханы лурских племен Поште-куха

خانات قبائل لور بشتكوه

چەند خانێکی هۆزی لوڕی پشتکو

The khans of the tribes of Poshte-kuh: Hassan-Khan Amir-Begi Segvend (right), Fazil-Khan Segvend (centre) and Mir Ali-Khan Dirigvend.

На снимке Хасан-хан Амир-беги Сегвенд (справа), Фазил-хан Сегвенд (в центре) и Мир Али-хан Дириgвенд.

في الصورة، من اليمين حسن خان مير- بيك- ساغ وند ، وفاضل خان ساغ وند في الوسط ومير علي خان دريزوند .

لە وێنەکەدا، لە ڕاستەوە حەسەن خان ئەمیربەگ ساگڤەند، وە لەناوەڕاستدا فازیل خان ساگڤەند وە میرعەلی خان دیریگڤەند.

The elite of the Lur Cavalry: on the right, the Dirigvends; on the left, the Segvends.

На снимке справа – дирижвенды, слева – сегвенды.

في الصورة من اليمين – خيالة دريژوند ، واإلى اليسار – خيالة ساغ وند .

له وێنەکەدا، لە ڕاستەوە سوارچاك دیریگڤەند، وە بەلای چەپدا سوارچاك ساگڤەند.

№ 33

The elite of the Lur cavalry

Элита лурской конницы

نخبة خيالة اللور

سوارچاکانی پێشەنگی لوڕ

Духовный глава (в центре) в окружении своей паствы в Луристане. По вероисповеданию луры были Людьми истины (али-илахи). Курдский историограф Абдалькадир Бабани приводит интересный пример того, как в реальности складывались отношения у али-илахи с правоверными суннитами. Правитель Луристана Калб Али-хан поднял восстание, невзирая на то, что его жена и дети находились в Тегеране как заложники. В наказание за его непокорность Фатх Али-шах Каджар (1797–1834) отдал его дочь в жены сунниту – курдскому эмиру Махмуд-паше Бабану. Брачный союз был испытанием для вступающих в брак, но Махмуд-паша выполнил свою миссию с честью. Лурская княжна стала его женой, родила ему сына, и наказание не состоялось.

المرجع الديني (في الوسط) محاطاً بمريديه في لورستان. كان مذهب اللور (أهل الحق). أورد المؤرخ الكردي عبد القادر بابان مثالاً هاماً عن سير العلاقة فعلياً بين فرقة (علي إلهي) وأهل السنّة. عندما قام حاكم لورستان علي خان بانتفاضة، رغم أن زوجته وأطفاله كانوا موجودين في طهران كرهائن، زَوّج فاتح علي، شاه قاجار (1797–1834)، ابنة حاكم لورستان، عمّاباً على تمرده، للأمير الكردي السنّي محمود باشا بابان. كان الزواج بمثابة اختبار مفهوم بالنسبة للزوجين، وحينها أدى محمود باشا واجبه وبشرف. وأصبحت الأميرة اللورية زوجته، وولدت له ابناً. ولذا لم يتم العقاب.

سەرجاوەی ئایینی (لە ناوەندا) دەوردراوە بە میللەتەکەی خۆی لە لورستان. لورەکان لەسەر مەزهەبی ئەهلی حەق بوون. مێژوونووسی کورد بە ناوی عەبدولقادر بابانی ئامازەی بە نموونەیەکی گرنگ داوە کە چۆن پەیوەندی نێوان تیبی (عەلی ئیلاهی) و پرۆدارانی سونە بەرێوەچووە، کاتێک کە دەسەلاتداری لورستان بەناوی عەلی خان ڕاپەڕینی ئەنجامدا. لەگەڵ ئەوەی کە خێزانەکەی لەگەڵ منداڵەکانی وەک بارمتە لە تاران بوون، لە دژی یاخیبوونەکەی عەلی خان و بەمەبەستی سزادانی ناوبراو، فاتح علی شای قاجار (١٧٩٧-١٨٣٤) کچی عەلی خانی کردە خێزانی خۆی. لەلای فەرماندەی کوردی محمود پاشای بابانی، ئەو هاوسەرگیرییە وەک تاقیکردنەوەیەکی تێکگەیشتن بوو سەبارەت بە هەردوو هاوسەرەکە، لەو کاتەدا محمد پاشا ئەرکی خۆی بە شەرەفەوە جێبەجێ کرد، و خاتوونی شازادەی لورِی بوو بەخێزانی و منداڵێکی لێ بوو، بۆیە سزایەکە ئەنجام نەدرا.

A spiritual leader (centre) surrounded by his flock in Luristan. The Lurs belonged to the People of Truth (Ali-Ilahi) sect. Kurdish historian Abd al-Qadir Babani cites an interesting example of how relations actually took shape between the Alillahi and orthodox Sunnis. Kalb Ali Khan, the ruler of Luristan, raised a rebellion even though his wife and children were being held in Teheran as hostages. In punishment for this disobedience, Fath Ali Shah Qajar (1797–1834) married the khan's daughter to a Sunni Muslim, the Kurdish Emir Mahmud Pasha Baban. The union was understandably displeasing for both parties, but Mahmud Pasha behaved honourably. The Lur princess became his wife and bore him a son, so the Shah's punishment failed.

№ 34

Lurs

Луры

اللور

لورِەکان

Hussein Quli Khan Sarem as-Saltane (1835–1900), the ruler of Poshte-Kuh and father of Ghulam Riza Khan.

Правитель Поште-куха Хусейн-Кули-хан Сарем ас-Салтане (1835– 1900), отец Гулям-Риза-хана Лура.

حاکم پشتکوه حسین قولی خان السلطانی (۱۹۰۰-۱۸۳۵)، والد غلام رضا خان لور.

فەرمانڕەوای پشتکو حوسێن قولی خانی سوڵتانی (١٩٠٠-١٨٣٥)، باوکی غولام رەزا خانی لور.

№ 35

The ruler of Poshte-Kuh

Правитель Поште-куха

حاکم پشتکوه

فەرمانڕەوای پشتکو

The city of Borujerd is close to the mountain range beyond which Luristan begins, 143 kilometres from Hamadan, between Kermanshah and Isfahan. These place names are often mentioned by Ardalan historiographers of the 18th and 19th centuries when describing the endless captures and recaptures of territory by the rulers of Luristan and Kurdistan.

Город Боруджерд находится близ Луристана, в 143 км от Хамадана, между Керманшахом и Исфаханом. Эти города часто упоминаются в хрониках арделанских историографов XVIII – XIX вв. при описании бесконечных территориальных захватов и перезахватов, в которых активное участие принимали правители Луристана и Курдистана.

مدينة بوروجرد واقعة قرب لورستان، وبُعد (143) كم عن همدان، بين كرمنشاه وأصفهان. هذه المدن تذكر عادة في مدونات المؤرخين الأردلانيين في القرنين الثامن عشر والتاسع عشر، عند وصف الاحتلال المتواصل وإعادة الاستيلاء، التي كان يشارك فيها بفاعلية حكام لورستان وكردستان.

شاری بوروجرد کەوتوتە نزیکی لوڕستان، کە (١٤٣) کم لە هەمەدانەوە دوورە و کەوتوتە نێوان کرماشان و ئەسفەهان. ئەو شارانە وەک باوە زیاتر لە نووسنی مێژوونووسی ئەردەلانییەکان (سەدەکانی هەژدەم و نۆزدەم) لە باسکردنی داگیرکارییە یەک بەدوای یەکەکان و دووبارە بەدەستهێنانەوەی شوێنەکان دەبینرێت، کە فەرمانڕەواکانی لوڕستان و کوردستان بە شێوەیەکی کارا بەشداریان تێدا دەکرد.

№ 36

Chale Kela in Borujerd

Чале кела в Боруджерде

جالکلا (جالقلا) في بوروجرد

جالکلا (جالقلا) لە بورۆجرد

Этноконфессиональная ситуация в Курдистане всегда была непростой, во все времена там жили представители разных конфессий, в том числе и христиане. Христианство проникло в курдские области, согласно данным источников, уже в третьем столетии новой эры. Самую старую христианскую общину региона представляют айсоры, которые живут небольшими этническими группами в разных районах Курдистана. Они часто называют себя курдами, что некоторые авторы объясняют угасанием их этнического самосознания. Айсоры-несториане живут в исторической области Бохтан в горах Тор Абдина, в районе близ озера Урмия, Эрбиле, Киркуке и сирийской провинции Хасеке. В путевом дневнике объезда оккупированных Турцией персидских округов в 1911 г. упоминается целый ряд деревень на Салмасской и Урмийской равнинах, в Мергавере и Тергавере, где жили христиане. Например, в городке Нагаде на Сулдузской долине христианскими были 80 дворов из 900. Христиане на снимке В. Ф. Минорского явно проживали в Урмийском регионе.

The ethno-religious situation in Kurdistan was always complex. Throughout the ages, it was inhabited by adherents of various faiths, including Christianity. According to sources, Christianity reached the Kurdish regions as early as the 3rd century. The oldest Christian community in the region are the Assyrians, who live in small ethnic groups in various parts of Kurdistan. They often call themselves Kurds, which some authors attribute to the extinction of their ethnic self-awareness. Nestorian Assyrians live in the historical region of Bohtan in the Tur Abdin hills, in a district close to Lake Urmia, in Erbil, Kirkuk and the Syrian province of Al-Hasakah. In the journal he kept while travelling through Turkish-occupied Persian territory in 1911, Minorsky mentions a whole series of villages in the Salmas and Urmia plains, in Mergaver and Tergaver, that were inhabited by Christians. For example, in the small town of Nagadeh in the Sulduz valley, there were 80 Christian households out of 900. The Christians in Minorsky's photograph clearly lived in the Urmia Region.

كان دائماً الوضع العرقي–الديني في كردستان ليس بالعادي، وفي كل الأزمان عاش هناك أتباع ديانات مختلفة، بمن فيهم النصارى. دخلت النصرانية إلى المناطق الكردية، وفقاً لمعطيات المصادر، في القرن الثالث الميلادي. والآشوريون هم أقدم جماعة مسيحية في المنطقة، يعيشون كمجموعات إثنية صغيرة في مختلف مناطق كردستان. وعادة ما يسمون أنفسهم كرد، حتى أن بعض المؤلفين يفسرون ذلك بخمود الوعي العرقي. الأشوريون – النساطرة يعيشون في الإقليم التاريخي بوخستان في جبال طوب عابدين، في منطقة قريبة من بحيرة أورمية، وكذلك في أربيل، كركوك، ومحافظة الحسكة السورية. في دفتر يوميات رحلة طواف في الدوائر الإيرانية التي احتلتها تركيا عام (1911) تُذكر مجموعة كاملة من القرى في سهول سلماس وأورمية وميرغافر وطيرغافر حيث سكن النصارى. مثلاً، في نغاد/نقاد في وادي سولدوزسك كان للمسيحيين ثمانون داراً من أصل (900). المسيحيون في صورة ف.ف. مينورسكي واضح أنهم كانوا يعيشون في منطقة أورمية.

ئەو کات بەردەوام بارودۆخی هەریەک لە رەسەنایەتی نەتەوە و ئایین لە کوردستاندا ئاسایی نەبوو و لە گشت سەردەمەکاندا شوێنکەوتووانی ئایینی جۆراوجۆری تێدا ژیاوە، لەتێوان ئەوانەدا 'فەلەکان'یش لە کوردستاندا ژیاون، وەک ئەوەی کە لە سەرچاوەکاندا باسکراوە ئایینی کریستیانی لە سەدەی سێیەمی زایینیدا هاتۆتە ناوچە کوردییەکان و ئاشوورییەکان کۆنترین کۆمەڵی کریستیانی بوون لە ناوچەکەدا، کە بە شێوەی گرویی نەتەوەی بچووک لە ناوچەی جۆراوجۆی کوردستاندا دەژین. زۆریان خۆیان بە کورد لە قەڵەم دەدا. سەبارەت بەمە هەندێک لە نووسەران ئەم دیاردەیە بە خامۆشبوونی هەستی ڕەسەنایەتی لەلای ئەوان لە قەڵەم دەدەن. ئاشووریە (نساترەکان) لە 'هەرێمی مێزووی بوختستان لە چیاکانی توب عابیدین' دا دەژین، لە ناوچەیەکی نزیک لە دەریاچەی ئورمییە، هەولێر، کەرکوک، وە پارێزگای حەسەکە لە سووریا. لە پەڕاوی ڕۆژانەی گەڕیدەکان کە لە فەرمانگە ئێرانیەکاندا دۆزرانەوە و لەلایەن تورکیاوە لە ساڵی (١٩١١)دا گیرکران. تیایدا ئاماژە بە گرووپێکی تەواو کراوە لە گوند و نزمایییەکانی سەڵماس و ئورمییە و میرغافر و تەیرغافر کە دانیشتوانیان فەلە بوون. بۆ نموونە لە نەغەدە لە دۆڵی سۆلدوزک فەلەکان (٨٠) ماڵبوون لە تێکڕای (٩٠٠) ماڵ لەو ناوچەیەدا. وەک لە وێنەی ف. ف. مینۆرسکیدا هاتووە، فەلەکان لەناوچەی ئورمییەدا ژیاون.

№ 37

Christians of Kurdistan

Христиане Курдистана

نصارى كردستان

كريستيانەكانى كوردستان

نوێنەرانی میللەتی جوولەکە لە کوردستاندا، کرداری هاتنی جوولەکە بۆ سەر ئەو خاکانەی ئێران کە کوردیان تێدا نیشتەجێ بوون، لەتوانی هەردوو ڕووبارەکە و ئاسیای بچووک، کە بەدوو شەپۆل دەستیان بەهاتن کرد. شەپۆلی یەکەم پەیوەندار بوو بە وێرانکردنی بابل، کە ئەمەش پێش زایین ڕوویدا، وە دووەمیان ڕاستەوخۆ لەدوای 'داگیرکردنی' فەلەستینەوە هات لە سەدەی یەکەمی زایین. جوولەکە هەرگیز لە بڵاوبوونەوەیی ئایینەکەیاندا فراوانبوونیان نەبووە، وە هۆکاری ئەمەش سروشتی بنچینەیی و ئایینی توند و چڕی خۆیان بوو. ئەوان لە هەموو سەردەمەکاندا ململانێیان بۆ پارێزگاریکردن لێیێ دەکرد. لە جوارچێوەی ئەو هەموو ئاستەنگانەدا، جوولەکەکان بە ئاشتی لەگەڵ سەرجەم دراوسێکاندا ژیان، و هەوڵیاندا تایەفەکەیان بەیەکگرتوویی بهێڵنەوە. لە کوردستاندا پارێزگاری لە تایەفەی جوولەکە لە هەرێمی لە ناوچەکانی بانەی کوردستان و بۆکانی باکوری ڕۆژئاوای ئێران کرا. جوولەکەکان لە چەندین لادێدا دەژین و بەشێکی دانیشتوانی ئەم ناوچانە پێکدەهێنن، ئەگەرچی بەشێکی زۆریان کۆچیانکرد بۆ ناوچەی دیکە لە ئیسرائیل. لە سەرووبەندی ژیانیاندا لە کوردستان جوولەکەکان لەگەڵ گەلی کورد تێکەڵ نەبوون. بۆیە توانیان پارێزگاری لە پاکی ئایین و زمانەکەیان بکەن. لە وێنەکەدا نوێنەرانی تایفەی جوولەکە خۆیان ئامادە بۆ ژەنینی مۆسیقا لەدانیشتنێکی خێزانیدا دەکەن.

ممثلو مُلة اليهود في كردستان. عملية نزوح اليهود إلى الأراضي التي يقطنها الكرد في إيران، وما بين النهرين، وآسيا الصغرى، تمت بموجتين. الموجة الأولى ذات صلة بتدمير بابل وجرت قبل الميلاد، والثانية تبعت مباشرة احتلال فلسطين في القرن الأول الميلادي. لم يسع اليهود أبداً إلى نشر ديانتهم، وسبب ذلك الطبيعة العرقية-الدينية الشديدة وأنهم في كل العصور خاضوا صراعاً لأجل الحفاظ عليها. وفي ظل كل تلك الصعاب عاش اليهود وسلام مع جميع الجيران وسعوا إلى المحافظة على وحدة طائفتهم. في كردستان تم الحافظ على طائفة اليهود. في منطقتي كردستان بانه وبوكان شمال-غرب إيران عاش اليهود في قرى عديدة وشكلون جزءاً من سكان المدن. فيما رحل جزء كبير من مناطق أخرى إلى إسرائيل. خلال معيشتهم في كردستان لم يندمج اليهود مع الأكراد، بل حافظوا على نقاء ديانتهم ولغتهم. في الصورة ممثلو الطائفة اليهودية يعدون للعزف في وسط عائلي.

Представители иудейской (еврейской) общины в Курдистане. Процесс переселения евреев на территории, заселенные курдами в Иране, Месопотамии, Малой Азии, шел двумя волнами. Первая волна была связана с разгромом Вавилона и произошла до новой эры, второе переселение последовало за завоеванием Палестины в первом столетии новой эры. Евреи никогда не старались распространить свою религию, что объясняется ее строгим этноконфессиональным характером и тем, что им во все времена приходилось бороться за ее сохранение. При всех своих трудностях евреи мирно уживались со своими соседями и старались сохранить целостность своей общины. В Курдистане еврейская община сохранилась. В курдских районах Бане и Бокан Северо-Западного Ирана евреи проживают в ряде деревень и составляют часть городского населения. Из других районов большая часть выехала в Израиль. За время своего обитания в Курдистане евреи не смешивались с курдами, сохраняя чистоту своей веры и языка. На снимке представители еврейской общины готовятся музицировать в семейном кругу.

Members of the Judaic (Jewish) community in Kurdistan. The migration of Jews into the lands inhabited by Kurds in Iran, Mesopotamia and Asia Minor took place in two waves. The first was associated with the defeat of Babylon and took place before the Christian era; the second followed the First Jewish-Roman War in the 1st century A.D. The Jews never attempted to proselytize, something that can be explained by the strict ethnic character of their religion and also by their constant struggle for its preservation. For all their difficulties, the Jews got along peaceably with their neighbours and strove to maintain the unity of their community. In Kurdistan, the Jewish community has survived. In the Kurdish districts of Baneh and Bukan in north-western Iran, Jews live in a number of villages and make up a portion of the urban population. In other districts, however, a large percentage have emigrated to Israel. During their time living in Kurdistan, the Jews did not assimilate with the Kurds and maintained the purity of their religion and language. The photograph shows members of the Jewish community preparing for a family concert.

№ 38

جوولەکەکانی کوردستان لە ژیانی خێزانیاندا

يهود كردستان في الحياة العائلية

Курдистанские евреи в домашнем быту

Kurdish Jews in a family setting

Smartly dressed Jewish girls and a young Jewish man in anticipation of a family celebration.

Нарядные еврейские девушки и молодой мужчина в ожидании семейного торжества.

شاب وفتيات من اليهود بالملابس الأنيقة ينتظرون الحفل العائلي.

کچانی جوولەکە بە ڕێکپۆشیەوە لەگەڵ گەنجێکی جوولەکە چاوەڕوانی ئاهەنگێکی خێزانین.

№ 39

Kurdish Jews in festive garb

Курдистанские евреи в праздничных нарядах

يهود أكراد بملابس العيد

کوردی جوولەکە بە جلی بۆنەوە

№ 40

These young Kurdish beauties must have been the pride and joy of some noble Kurd's family. Members of the Shah's royal line happily took Kurdish brides (several such matches are recorded). In 1832, according to a Kurdish chronicle, the heir to the Iranian throne, all-powerful Abbas Mirza Na'eb-es-Saltaneh, decided to link his family to that of the Emir of Baban (Southern Kurdistan) with not one, but two marriages: he sought the hand of the Emir's daughter for his eldest son and gave the hand of his own daughter to the Emir's heir. This showed the status of the Kurdish ruler. When a matrimonial union was concluded at that level, the match had to be between those who were considered equals.

Юные курдские красавицы – украшение семейства курда знатного рода. Их охотно брали в жены члены шахской фамилии, и примеров тому немало. Наследник иранского престола всесильный Аббас-мирза Найиб ас-Салтане, например, согласно курдской хронике, в 1832 г. принял решение связать свою семью даже двойными родственными узами с семейством бабанского эмира (Южный Курдистан): его дочь посватать за своего старшего сына, а свою отдать в жены его наследнику, и это указывало на статус курдского князя. При заключении матримониального союза на таком уровне вторая вступающая в брак сторона выбиралась только из себе равных.

الفتيات الكرديات الحسناوات، زينة أسرة وجيه كردي من عشيرة معروفة. كانوا يقترنون بهنّ كزوجات عن طيب خاطر، والأمثلة على ذلك ليست قليلة. ولي العهد الإيراني القدير عباس ميرزا نائب السلطاني، مثلاً، وفقاً لما ورد في المدونات التاريخية الكردية، في عام (1832) قرر وصل عائلته بعلاقات قرابة ثنائية مع أسرة أمير بابان (جنوب كردستان): إذ زوج ابنته إلى الابن البكرلأمير بابان، وأخذ بنت الأمير كزوجة إلى ولي عهده، وهذا مؤشر على مكانة الأمير الكردي. عند عقد زواج على هذا المستوى، فإن الطرف الثاني الذي يشرع في الزواج يختار لنفسه مَنْ هو نظير له في المقام.

کچانی جوانی کورد، رازاوەیی خێزانێکی گرنگی کوردی لە تیرەیەکی ناسراودا، کە خواستیان لەسەر بوو بۆ هاوسەرگیری لەبەر باشی کەسێتیان. نموونەکان لەسەر ئەوە کەم نین، لەوانە والی فەرمانڕەوای ئێرانی پایەبەرز و عەباس میرزای جێگری سوڵتان، دوو نموونەن. بەپێی نووسراوە مێژوویەیە کوردییەکاندا، لە ساڵی (١٨٣٢)دا بڕیاری گەیاندنی خێزانەکەی دا لە رێگەی دروستکردنی پەیوەندی لێکنزیکبوونەوەی دوولایەنە لەگەڵ خانەوادەی میری بابان لە (باشووری کوردستان) دا، کە کچەکەی بە نۆبەرەی میری بابان دا، ئەویش کچەکەی خۆی بە والی فەرمانڕەوا دا کە ئەمەش ئامازەیەکە بۆ گرنگی پێگەی کورد لەکاتی هاوسەرگیریدا لەو ئاستەدا، لایەنی دووەمی پرۆسەکە یاساییە بۆی لە هاوسەرگیریدا لەم بۆنە و مەڕاسیمەدا هاوسەر بۆ خۆی هەڵبژێرێ.

The Mamadi (Mamedi, Mamadin) were a subdivision of the Kurdish Shekkak confederation, living in areas to the west and northwest of Lake Urmia (Somai, Bradost and Bashkale) on both sides of the Turko-Persian border. The picture shows dauntless Mamadi men standing guard. Under their watchful eye are three criminals with wooden blocks on their legs.

Мамади (мамеди, мамадин) – подразделение курдского племени шеккак. Районы его проживания находились к западу и северо-западу от озера Урмия: Сомай, Брадост, Башкале – по обе стороны турецко-персидской границы. На снимке мы видим неустрашимых мамадинцев, исполняющих функции стражей порядка. Под их бдительным надзором находятся трое преступников с деревянными колодками на ногах.

المامدي (المامدين)– احدى عشائر قبيلة الشكاك الكردية. مناطق سكناهم تقع إلى الغرب وشمال-غرب من بحيرة أرومية: سوماي، برادوست، بشكالي– وعلى جهتي الحدود التركية- الفارسية. في الصورة نرى المامدين المغاوير، يؤدون واجب حماية النظام. تحت رقابتهم اليقظة ثلاثة مجرمين بأحذية خشبية.

مەمادی (مەمادییەکان)- یەکێکن لە تیرەکانی هۆزی شکاکی کوردی. شوێنی نیشتەجێبوونیان دەکەوێتە رۆژئاوا و باکووری رۆژئاوای دەریاچەی ئورمییە: سۆمای، برادۆست، بە شکالی – وە لە هەردوولای سنووری تورکی و فارسیدا. لە وێنەکەدا مەمادییە ئازا و جەربەزەکان ، لەو کاتەی هەڵدەستن بە ئەرکی پارێزگاریکردن لە رژێم و ڕێکخستن، دەبینرێن لەژێر چاودێریکردنێکی بە ئاگایانەی سێ تاوانبار بە پێڵاوی لە داردروستکراو لە پێیانداندا.

№ 41

Mamadi Kurds in Urmia

Курды мамади в Урмии

أكراد مامادين في أورمية

کورده مەمادییەکان لە ئورمییە

The spiritual leader of the People of Truth (Ali-Ilahi) who became known as Seyid of Kelardesht. His real name was Seyid Mirza Muhammed, or Agha Sam, as indicated on his seal from 1902–03. In a work devoted to this Persian sect, Minorsky reported that he managed to make the acquaintance of Seyid of Kelardesht in Teheran in 1902, when he arrived there at the start of his third year at the Lazarev Institute to improve his knowledge of the Persian language. In the reign of Naser al-Din Shah (1848–1896), Seyid of Kelardesht had proclaimed himself a manifestation of the Deity and the resulting disturbances led to his arrest. However, he lived in the Iranian capital as an esteemed prisoner, and freely directed his followers. Minorsky stated that this picture of Seyid of Kelardesht was made from a photograph taken by the Teheran-based photographer Anton Sevryugin. The picture is interesting for the banners with mystical inscriptions that it shows. As is well seen in the photograph, attached to the top of the staff of each banner is a metal open hand, a symbol relating to Ali, after whom the Ali-Ilakhi sect was named. Black flags of this shape were usually raised by Shiites above houses where accounts were being read of the sufferings of Hassan and Hussein, the sons of Ali.
Minorsky deciphered the characters embroidered on the banners and Seyid's clothing and published a translation of all these texts in his book on the People of Truth. While the book was being printed, he received a letter from Seyid of Kelardesht clarifying the indistinct places in the inscriptions on the banners. The middle banner depicts a dragon and a hand tearing open its jaws with the caption: 'Heider' (Ali). The scales in balance on the left-hand banner symbolize the time when order and justice will be established.

Духовный лидер Людей истины (али-илахи), получивший известность как Келардештский Сейид. Настоящее имя – Сейид Мирза Мухаммед или Ага Сам, как значилось на его печати 1902–1903 гг. В своей работе, посвященной персидской секте Людей истины, или али-илахи, В. Ф. Минорский рассказал, что ему удалось познакомиться с ним в Тегеране в 1902 г., куда он приехал, перейдя на третий курс Лазаревского института, чтобы совершенствоваться в знании персидского языка. В правление Насираддин-шаха (1848–1896) Сейид Мирза Мухаммед объявил себя проявлением Божества, и последовавшие волнения повлекли его арест. Однако жил он в столице Ирана в качестве почетного пленника, свободно управляя своей паствой. Фотография Келардештского Сейида, по свидетельству В. Ф. Минорского, сделана со снимка тегеранского фотографа А. Севрюгина, сына драгомана Русской миссии, автора заметок о бабизме. Данная фотография интересна изображением знамен с мистическими надписями. Сверху каждого древка этих знамен – и на снимке это хорошо видно – прикреплена жестяная рука с открытой ладонью, что имеет отношение к Али, именем которого названа конфессия – али-илахи. Черные флаги такой формы обычно поднимались у шиитов над домами, где происходит чтение описаний мук Хасана и Хусейна, сыновей Али.
В. Ф. Минорский прочитал письмена, вышитые на знаменах и одежде Сейида, и в своей книге о Людях истины опубликовал этот перевод. Во время печатания книги он получил письмо от Келардештского Сейида с разъяснением нечетких мест надписей на знаменах. На среднем знамени изображен дракон и рука с надписью: «Хейдер (или Али)», разрывающая дракону пасть. Весы в равновесии, на знамени слева, символизируют время, когда воцарится порядок и справедливость.

زعيم ديني لفرقة أهل الحق (علي إلهي) ، أشهَر بلقب سيد الكيلاردِيشت. اسمه الحَقيقي – سيد ميرزا محمد أو آغا سام، كما هو مثبت في ختمه (1902–1903) . في عمل مكرس للفرقة الفارسية (أهل الحق) أو (علي إلهي) ، يروي ف. ف. مينورسكي، أنه تمكن من التعرف عليه في طهران عام (1902) ،حيث وصل، بعد أن توقم إلى السنة الدراسية الثالثة في معهد لازاريف، لأجل تحسين معرفته باللغة الفارسية. أثناء حكم الشاه نصر الدين (1848–1896) أعلن السيد ميرزا محمد نفسه مُبعث من الإله، وأدت الاضطرابات التي أعقبت ادعاءه إلى اعتقاله. غير أنه عاش في العاصمة الإيرانية بصفته أسيراً فخرياً ، وأدار بحرية شؤون رعيته. صورة سيد الكيلاردِشت، حسب شهادة ف. ف. مينورسكي، التقطت من صورة المصور أ. سيفريوغين، ابن مترجم البعثة الروسية، مؤلف ملاحظات عن البابية. الصورة الحالية هامة لما حوته من رايات ذات كتابات غامضة (صوفية). ومثبت في أعلى كل صارية لهذه الرايات– وفي الصورة يمكن رؤيتها بوضوح– يد من الضيح ذات راحة مفتوحة، ذات صلة بالإمام علي، الذي سميت به جماعة (علي إلهي) الدينية. الراية السوداء بهذا الشكل عادة ما يرفعها الشيعة على منازلهم، حيث تتم القراءات الوصفية لعذاب الحسن والحسين، ابني علي.
قرأ ف. ف. مينورسكي الكتابة المطرزة على الرايات وملابس السيد، وفي كتابه عن أهل الحق نشر هذه الترجمة. أثناء طباعة الكتاب استلم رسالة من سيد الكيلاردِشت مع توضيح لأماكن الكتابة المبهمة على الرايات. في الراية الوسطى رسم تنين ويد مع كتابة: "حيدر" (علي) ، يمزق حنك التنين. الميزان معادل الكفتين، على الراية اليسرى، ترمز إلى زمان، يسود فيه النظام والعدل.

سەرکردەی ئایینی دەستەی ئەهلی حەق (عەلی ئیلاهی) کە بە سەید کیلاردەیشت ناوبانگی دەکردبوو. ناوی ڕاستەقینەی خۆی میرزا محەمەد یاخود ئاغا سام بوو، کە بەو شێوەیەی لە (١٩٠٢-١٩٠٣)دا جێگیرکراوە لە کارێکی پیرۆزدا لەلایەن دەستەی فارسی ئەهلی حەق یاخود (عەلی ئیلاهی) دا. ف. ف. مینۆرسکی باسی ئەوەمان بۆ دەکات کە توانیویەتی لە ساڵی (١٩٠٢)دا لە تاران ناوبراو بناسێت. دوای ئەوەی کە ساڵی سێیەمی خوێندن لە پەیمانگەی لازاریف، کە بە مەبەستی پەیداکردنی شارەزایی زیاتری لە زمانی فارسی چوویوو بۆ ئەم شوێنە، تەواوکرد. لەسەرویەندی فەرمانڕەوایەتی شا نەسرەددینا (١٨٤٨-١٨٩٦)، میرزا محەمەد بانگەشەی ئەوەی کرد کە لەلایەن خوداوە نێردراوە، و هەستا بە مانگرتن. دواتر هەر ئەمە بوو بە مایەی بە بانگهێشتکردن و دەستگیرکردنی. جگە لەوە ئەو وەک دیلێکی شکۆدار لە پایتەختی ئێراندا دەژیا، بە ئازادیەوە ئیدارەی گرویەکەی خۆی دەکرد. وێنەی بەڕێز سەید کیلاردیشت بەپێی شایەتی ف. ف. مینۆرسکی لەلایەن وێنەگری تارانی بەناوی ا. سیڤرۆگینەوە، کە دەکاتە کۆڕی وەرگێڕی نێردەی ڕووسی و نووسەری تێبینییەکان سەبارەت بە یانێزم، گیراوە. ئەو وێنەیە گرنگە بەهۆی ئەو ئاڵایانەوە کە نووسینی نادیاری سۆفیگەرانەی لە خۆگرتووە، کە لەسەر هەریەک لە داری ئاڵایەکاندا چەسپاوە. لە وێنەکەدا بەڕووبی دیارە ناو لەپی دەستێکی مەزن بە کراوەیی، کە پەیوەندارە بە علی، ئەو ناوەی کە گرویی عەلی ئیلاهی ئایینی پێ ناونراوە، ئاڵای ڕەشی لەم شێوەیە بەزۆری لەلایەن شیعەکانەوە لە بانەکانیان هەڵدەدرا. مەبەستیان لەمە دەرخستن یاخود وەسفکردنی ئازاری هەردوو کوڕی ئیمامی عەلی بەناوی حەسەن و حوسێن بوو.
ف. ف. مینۆرسکی نوسینە نەخشکراوەکانی سەر ئاڵاکان و جلوبەرگی سەید کیلاردشتی خوێندۆتەوە و لە پەرتووکەکەیدا بەناوی ئەهلی حەق ئەو وەرگێڕدراوەی بڵاوکردەوە. لە کاتی چاپکردنی پەرتووکەکەیدا نامەیەک لەگەڵ ڕوونکردنەوەی نووسینە نادیارەکانی سەر ئاڵاکان لە سەید کیلاردەشتەوە بەدەست گەیشتووە. لە ئاڵاکەی ناوەڕاستدا وێنەی شەیتانێک و وێنەی دەستێک کێشراوە کە لەسەری نووسراوە حەیدەر عەلی و ملی شەیتانەکەی گرتووە. هاوکات وێنەی تەرازوێک لەسەر ئاڵای لای چەپ کێشراوە کە هەردوولای تەرازووەکە یەکسان وەستاوە، کە ئامازەیە بۆ ئەو کاتەی کە دادپەروەری و ستەم بوونی هەبووە.

№ 42

"سەید کیلاردەشت" | سید الکیلاردیشت | Келардештский Сейид | Seyid of Kelardesht

This photograph reproduces a picture taken by the Teheran-based photographer Anton Sevryugin as is evidenced by his stamp on the print. Here Seyid of Kelardesht is shown sitting on his heels, deep in thought, no longer with the banners bearing mystical texts. He is holding prayer beads ('tasbih') and an axe symbolizing the struggle against evil.

Фотография воспроизводит снимок тегеранского фотографа А. Севрюгина, о чем свидетельствует его печать на снимке. Келардештский Сейид сидит, погруженный в размышления, уже без расшитого мистическими надписями облачения. В руках у него четки и секира, символизирующая борьбу со злом.

الصورة نسخت عن صور المصور أ. سيفريوغين، هذا ما يثبته خـتمه على الجهة الخلفية للصورة. سيد الكيلاردشت يجلس مستغرقاً في التفكير، بثياب بلا كتابة مطرزة غامضة. في يده مسبحة وبلطة ترمز إلى الصراع مع الشر.

وێنەکە لەبەرگیراوی وێنەیەکی وێنەگری تارانی ا. سیڤریوگینە. ئەوەی کە ئەم راستییەش دەسەلمێنێت ڕێککەوتی وێنەکەیە کە لەبەشی دووارەوەی وێنەکە دەرکەوتووە. "سەید کیلاردەشت" بە شێوەیەک، کە نوقمی بیرکردنەوە بووە، بە جلوبەرگێکی خاڵی لە نووسراوی نادیار، تەسبیحێك و بیورێکی لەدەست کە ڕەنگە یۆ بنەبڕکردنی هێزی شەڕ بێت، دانیشتووە.

№ 43

Seyid of Kelardesht

Келардештский Сейид

سيد الكيلارديشت

سید کیلارەشت

This photograph was taken in 1904–05 in Sevryugin's studio according to the inscription on the lower part of the picture. Seyid of Kelardesht is shown with some of his followers. Again he is holding an axe that symbolizes the fight against evil.

Фотография выполнена в 1904–1905 гг. в мастерской А. Севрюгина, согласно надписи в нижней части снимка. Келардештский Сейид находится в окружении своей паствы, держит в руках секиру, символизирующую борьбу со злом.

تم التّقاط الصورة في عام (1904–1905) في ورشة أ. سيڤريوغين، وفقاً لكتابة في أسفل الصورة. سيد الكيلاردِيشت محاط برعاياه، ويمسك بيديه بلطة ترمز إلى الصراع مع الشر.

بەپێی نووسراوی خوارەوەی وێنەکە دەردەکەوێت، ئەم وێنەیە لە ساڵی (١٩٠٤-١٩٠٥) لە تاقیگە و شوێنی کارکردنی ا. سیڤرۆگیندا گیراوە. سەید کیلاردەشت بە دارودەستەکەی دەوردەداوە. بیورێکی لەدەستایە، کە ئامازەیە بۆ زۆرانبازی لەگەڵ هێزی شەڕدا.

№ 44

Seyid of Kelardesht and his dervishes

Келардештский Сейид и его дервиши

سید الکیلاردیشت ودراویشه

سەید کیلاردەشت و دەرویّشەکانی

According to the inscription at the bottom, this picture was taken in Sevruguin's studio in 1903–04. The religious leader is seated with his followers standing behind him. He is dressed in secular attire and holding an axe.

Согласно надписи внизу, снимок сделан в мастерской А. Севрюгина в 1903–1904 гг. Келардештский Сейид сидит, за ним стоят его почитатели. В руках у него секира, одежда мирская.

وفقاً لكتابة في الأسفل، تم التقاط الصورة في ورشة أ. سيفريوغين في عام (1903–1904). سيد الكيلاردشت يجلس، وخلفه يقف أتباعه. في يديه بلطة، والثياب صوفية.

لەسەر بنەمای نووسراوی ژێرەوەی وێنەکەدا، دەردەکەوێت کە ئەم وێنەیە لە شوێنی کارکردنی سیڤرۆگیندا لە ساڵی (١٩٠٣-١٩٠٤) گیراوە، سەید کیلاردەشت بە بیورێک بە دەستیەوە دانیشتووە و بەرگی سۆفی پۆشیوە، و شوێنکەوتووانی لەدوایەوە وەستاون.

№ 45

Seyid of Kelardasht with his followers

Келардештский Сейид в окружении последователей

سید الکیلاردیشت محاط بأتباعه

"سەید کیلاردەشت" دەوردراوە بە شوێنکەوتووانی

Снимок, возможно, сделан В. Ф. Минорским лично. Келардештский Сейид сидит, облаченный в расшитое мистическими надписями одеяние. На груди, непосредственно над сердцем старца, на одежде вышита защищающая десница Али. За Сейидом в почтительных позах стоят его послушники-мюриды.
Вероучение Людей истины, как писал В. Ф. Минорский, представляет собой веру в ряд воплощений Божества, которое проявлялось последовательно в семи эпохах и в семи носителях Божества, одним из которых был Али. Глава секты проживал около Керманшаха. На Северо-Западе Ирана главным прибежищем Людей истины В. Ф. Минорский называл Маку, где они занимали целый округ Кара-коюн. В. Ф. Минорский побывал там в октябре 1905 г., и есть все основания полагать, что данная фотография сделана во время этой поездки.

Minorsky may have taken this picture himself. Seyid of Kelardesht is sitting on his heels, dressed in clothing embroidered with mystic texts. On his chest, directly above the heart, is the protective hand of Ali. Seyid's devotees (murids) stand behind him in respectful poses.
The faith of the People of Truth, as Minorsky wrote, takes the form of a belief in a succession of embodiments of the Deity who manifested himself in seven eras and in seven human vessels, one of which was Ali. The head of the sect lived near Kermanshah. Minorsky stated that in north-western Iran their main stronghold was Maku, where they occupied the whole neighbourhood of Kara-Koyun. Minorsky visited that locality in October of 1905, and this photograph was probably taken during that trip.

من الممكن أن يكون ملتقط الصورة ف. ف. مينورسكي شخصياً. سيد الكيلاديشت يجلس في ثياب مطرزة بكتابات صوفية، على صدره فوق موضع القلب مباشرة، وعلى الملابس خيطت يد الإمام المعصوم علي اليمنى. ويقف خلف السيد أتباعه ومُريدوه بإكرام وإجلال. مذهب (أهل الحق)، كما كتب ف. ف. مينورسكي، يمثل إيماناً في جملة تجسدات إلهية تظهر تباعاً في سبعة عصور وفي سبعة (مجسدين او مُعبرين عن الإله)، وواحد منهم الإمام علي. زعيم الجماعة عاش بالقرب من كرمنشاه، في شمال- غرب إيران، وسمّى ف. ف. مينورسكي ماكوّ الملاذ الرئيسي لأهل الحق، حيث كانوا يمارسون دائرة طقوس كاملة (كاره- كويون). في عام (1905) ف. ف. مينورسكي زار هذا المكان، وهناك احتمال كبير بأن هذه الصورة التقطت أثناء هذه الزيارة.

لەوانەیە ئەم وێنەیە لەلایەن ف. ف. مینۆرسکییەوە گیرابێت. سەید کیلادەیشت بە جلوبەرگی نەخشێنراو بە نووسینی سۆفیگەرانە دانیشتووە. نەخشەکان لەسەرەوەی ناوەڕاست، راستەخۆ لەپشتی سەرەوەی دڵیدا نەخشێنراوە. لەسەر جلوبەرگەکانی لەسەر پشتی ڕاستی پارێزراوەوە وێنەی دەستێک دووراوە. لە دواوەی (ناوبراو)دا گوێگر و موریدەکانی وەستاون.
ئایینی ئەهلی حەق، وەک ف. ف. مینۆرسکی ناوبراوی پە ماکۆی یەناگەی سەرەکی ئەهلی حەق ناوەدەبرد، کەوا ئەوان مومارەسەی بازنەیەک لە نەریتی ئایینی (کارە-کویون)یان دەکرد. لە ساڵی (١٩٠٥) دا ف. ف. مینۆرسکی لەوێ بوو، و دەکرێ بەتەواوەتی ئەو بڕوایەمان بۆ دروستبێت کە ئەو وێنەیە لە کاتی ئەو گەشتەدا گیراوە.

№ 46

Келардештский Сейид и его дервиши

سید الکیلاردیشت ودراویشه

سەید کیلاردەشت و دەرویشەکانی

Seyid of Kelardesht and his dervishes

Early 20th century. The spiritual head of all the Iranian People of Truth, Seyid Abd al-Azim Mirza. The bulk of the People of Truth lived in Kermanshah, Luristan, the Khanate of Maku, in the districts of Hawraman, Kerend and Zakho. The People of Truth (Ahl-e Haqq) is a religious community with its own distinctive beliefs, sometimes described as an extreme Shiite sect. It is also called Ali-Ilahi ('Deifiers of Ali'), but its members prefer the name People of Truth. In order to avoid persecution they often presented themselves as Shia Imamites, followers of the Imam Jafar al-Sadiq. Minorsky stated that in 1905 the head of the Iranian People of Truth was Seyid Abd al-Azim Mirza, who was reckoned a descendant of Khan Atesh, the latest incarnation of the Deity. He lived in Dorud near Kermanshah, and exerted an enormous influence on his numerous followers.

Начало XX в. Духовный глава всех иранских Людей истины Сейид Абд ал-Азим-мирза. Основная масса Людей истины проживала в Керманшахе, Луристане, Макинском ханстве, в районах Авроман, Керенд, Захау. Люди истины (ахл-и хакк) – конфессиональная общность, имеющая свои особые верования. Ее называют еще али-илахи (обожествляющие Али), но сами себя они предпочитают называть Людьми истины. Последователей вероучения ахл-и хакк именуют шиитской сектой крайнего толка. Чтобы избежать преследования, они часто позиционировали себя как шииты-имамиты, приверженцы имама Джафара ас-Садика. Главой иранских Людей истины в 1905 г. В. Ф. Минорский назвал Сейида Абд ал-Азим-мирзу, который считался потомком Хана Атеша, последнего проявления Божества. Проживал он в Доруде, близ Керманшаха, и пользовался громадным влиянием на своих многочисленных последователей.

مستهل القرن العشرين، السيد عبد العظيم ميرزا المرجع الروحي لعموم أهل الحق الإيرانيين. غالبية جمهور أهل الحق تسكن في كرمنشاه، لورستان، خانية ماكو، في منطقة أفرومان، كرند، زاخو. أهل الحق – جماعة دينية تعتنق معتقدات متميزة. ويسموها أيضاً (علي إلهي)، لكنهم أنفسهم يفضلون تسميتهم بأهل الحق. أتباع مذهب أهل الحق يصنفون كمجموعة من غلاة الشيعة. لكي يتم التخلص من الملاحقة عادة ما كانوا يقدمون أنفسهم كشيعة– إماميين، على مذهب الإمام جعفر الصادق. في عام (1905) سمى ف. ف. مينورسكي زعيم أهل الحق الإيرانيين سيد عبد العظيم ميرزا، الذي كان يعد سليل خان آتش، خاتم المجسدين للإله. كان يعيش في درود، بالقرب من كرمنشاه وكان يحظى بتأثير هائل على كل أتباعه الكثيرين.

سەرەتای سەدەی بیستەم، سەید عەبدولعەزیم میرزا مەرجەعی ڕۆحی سەرجەم شوێنکەوتووانی ئەهلی حەقی ئێرانییەکانە. زۆربەی پەیڕەوکەرانی ئەهلی حەق نیشتەجێی هەرێمك لە کرماشان و خانیەی ماکۆ لە ناوچەی ئەفرۆمان و کەرەند و زاخۆن.
ئەهلی حەق کە (عەلی ئیلاهی)یشیان پێدەوترێت، گرووپێکی ئایینین و چەندین باوەڕی ئایینی تایبەتیان هەیە، بەڵام خۆیان زیاتر ناوی ئەهلی حەقیان بۆ خۆیان پێ پەسەندە. پەیڕەوکەرانی ئەهلی حەق بە شێوەی گرووپێك لە گەورەکانی شیعە، تا لە پاشکۆیەتی ڕزگاریان ببێت دابەشدەکرێن. وە زۆربەی کات لە مەزهەبی " ئیمام جەعفەری سادق" دا ئەوان خۆیان وەك شیعەکانی ڕێزی پێشەوە دەبردە پێش. لە ساڵی (١٩٠٥) ف. ف. مینۆرسکی 'سەید عەبدولعەزیم میرزا'ی بە سەرۆکی گرویی ئەهلی حەق لەقەڵەمدا. سەلیل خان ئاتەشیش، کە لە دروود دەژیا لە نزیك کرماشان، بە دواین کەسی بەرجەستەبووی خواوەند دادەنرا، کەوا کاریگەرییەکی بەهێزی لە سەر تەواوی شوێنکەوتووانی خۆی، کە ژمارەیان زۆر بوو، هەبوو.

№ 47

سەید عەبدولعەزیم میرزا،
دۆرود، کوردستان

سید عبد العظیم میرزا
درود ، کردستان

Сейид Абд ал-Азим-мирза
Доруд, Курдистан

Seyid Abd al-Azim Mirza
Dorud, Kurdistan

Circa 1913. The person sitting in the centre is clearly the same as in photograph 47 – Seyid Abd al-Azim Mirza – whom Minorsky called the spiritual head of all the Iranian People of Truth. The caption also names Agha Seyid Rostem, head of the Ali-Ilahi in the Kermanshah regions, but he is standing in the second row, yielding pride of place to the supreme spiritual leader. It is noteworthy that his entourage is called a 'family', an appellation explained by the fact that all followers of the Ahl-e Haqq call themselves a 'taife', or family, as is also customary among members of Sufi fraternities. The village of Tut-shami in Kermanshah was termed the capital of the 'family', and the spiritual leader lived there.

Около 1913 г. В центре восседает явно тот же персонаж, что и на предыдущем снимке, – Сейид Абд ал-Азим-мирза, поименованный В. Ф. Минорским духовным главой всех иранских Людей истины. Указанный на фото Ага Сейид Ростем, глава али-илахи в областях Керманшаха, тоже присутствует на снимке, но стоит на втором плане, уступая первое место верховному духовному лидеру. Заметим, что его окружение именуется «семьей». Такое название закономерно и объяснимо, поскольку все приверженцы религии ахл-и хакк именуют себя таифе, или «семьей», как это принято и у членов суфийских братств. Столицей «семьи» называли деревню Тут-шами в Керманшахе. Там проживал духовный лидер.

عام (1913). واضح أن في الوسط يجلس الشخص ذاته، الذي في الصورة السابقة– سيد عبد العظيم ميرزا، الذي سماه ف. ف. مينورسكي الزعيم الديني لجميع أهل الحق الإيرانيين. الشاخص في الصور آغا سيد رستم، رئيس جماعة (علي إلهي) في منطقة كرمنشاه، موجود أيضاً في الصورة،غير أنه يقف في الصف الثاني متخلياً عن المكان الأول للمرشد الديني الأعلى. نلاحظ، أن المحيطين به يسمون (أسرة). هذه التسمية طبيعية ومفهومة، لأن جميع الملتزمين بمذهب جماعة أهل الحق يسمون أنفسهم الطائفة، أو (الأسرة)، كما هي العادة عند أعضاء التكايا الصوفية. عاصمة (الأسرة) تسمى قرية توت– شامي في كرمنشاه. وهناك عاش الزعيم الديني.

نزیکەی ساڵی (١٩١٣)، ئاشکرایە ئەوەی کە لە ناوەندا دانیشتووە هەمان ئەو کەسەیە کە لە وێنەی پێشووترایە، کە سەید عەبدولعەزیم میرزایە، و ف. ف. مینۆرسکی بە سەرۆکی ئایینی هەموو ئەهلی حەق لە قەڵەم دەدات. ئەوەی لە وێنەکەدا دەستنیشانکراوە ئاغا سەید رۆستەمە، سەرۆکی گرووپی عەلی ئیلاهی لە ناوچەی کرماشان کە لە وێنەکەدا لە ریزی دووەم وەستاوە و شوێنی خۆی لە ریزی یەکەم بۆ پایەری باڵای ئایینی جۆڵکردووە. دەبینرێت ئەوانەی کە لە دەوروبەریدان بە خانەوادە، کە ناونانێکی سروشتییە و ماناکەی ئاشکرایە، ناودەبرێن. هەموو ئەوانەی کە پایەندن بە ئایینی ئەهلی هەق خۆیان ناودەنێن بە کۆمەڵ و تیرە یان خانەوادە، هەروەک چۆن ئەم شتە لای ئەندامانی تەکیە سۆفیگەرییەکانیش باو بوو. پایتەختی خانەوادەکەی بە گوندی توتی شامی لە کرماشان ناونرا، سەرۆکی ئایینیشیان هەر لەوێدا ژیاوە.

№ 48

Agha Seyid Rostem and his family

Ага Сейид Ростем и его семья

آغا سید رستم وأُسرته

ئاغا سەید رۆستەم و خانەوادەکەی

Circa 1913. Agha Seyid Rostem, the spiritual leader of the Kermanshah People of Truth (Ali-Ilahi), in the village of Tut-shami in the company of his flock or 'family'.

Около 1913 г. Ага Сейид Ростем, духовный лидер керманшахских Людей истины (али-илахи), в деревне Тут-шами в окружении своей паствы, или «семьи».

عام (1913). آغا سيد رستم، الزعيم الروحي لأهل الحق في كرمنشاه (علي إلهي)، في قرية توت-شامي، محاطاً برعاياه، أو (الأسرة).

نزیکەی ساڵی (١٩١٣)، ئاغا سەید رۆستەم، سەرکردەی ڕۆحی ئەهلی حەق لە کرماشان عەلی ئیلاهی، لە گوندی تووتی شامی، دەورەدراوە بە خەڵکەکەی (یاخود خانەوادەکەی).

№ 49

Agha Seyid Rostem among his flock (in the village of Tut-Shami, Kurdistan)

Ага Сейид Ростем в окружении паствы (деревня Тут-шами, Курдистан)

آغا سيد رستم محاطاً برعيته (قرية توت – شامي، كردستان)

ئاغا سەید ڕۆستەم کە دەورەدراوە بە شوێنکەوتووانی لە گوندی تووت –شامی، کوردستان

Circa 1934–38, Sulaymaniyah. Three people are standing near the Kurdish secondary school in the city of Sulaymaniyah. The one in the centre, in Kurdish folk dress, is Seyid Hussein Hozni Mukriani (1893–1947), a well-known Kurdish historian and columnist, author of short sketches and tales, who was born in Mahabad (Saujbulakh). In 1915, he founded a publishing house in Revanduz and published a Kurdish newspaper. He knew the Persian, Turkish and Arabic languages. Seyid Hussein Hozni Mukriani was the author of works on history, the best-known of which today is *The History of the Emirs of Soran*, published in Revanduz in 1935. The building in front of which Mukriani was photographed is evidently the charitable evening school for adults that opened in Sulaymaniyah in 1933. Its headmaster was the poet Piramerd (see photograph 51). The school was shut down in 1938. Seyid Hussein Hozni Mukriani died in Baghdad. He was esteemed as the first Kurdish historian since Mahmud Bayazidi to write his works in Kurdish and as the pioneer of Kurdish printing.

Около 1934–1938 гг., Сулеймания. Возле здания курдской средней школы города Сулеймания стоят трое, в центре – одетый в курдский костюм известный в Курдистане историк и публицист, автор коротких очерков-рассказов Сейид Хусейн Хозни Мукриани (1893–1947), уроженец Мехабада (Соуджбулага). В 1915 г. он основал в Ревандузе издательский дом и стал публиковать курдскую газету, знал персидский, турецкий и арабский языки. Сейид Хусейн Хозни Мукриани – автор исторических работ, из которых самой известной остается «История эмиров Сорана», изданная в 1935 г. в Ревандузе. Школа, на фоне которой сфотографирован Сейид Хусейн Хозни Мукриани, по-видимому, есть та самая благотворительная вечерняя школа для взрослых, которая была открыта в Сулеймании в 1933 г., ее директором стал поэт Пирамерд (см. следующую фотографию). В 1938 г. школу закрыли. Умер Сейид Хусейн Хозни Мукриани в Багдаде. Его назвали первым после Мела Махмуда Баязиди курдским историком, который писал свои сочинения по-курдски, и курдским первопечатником.

حوالي 1934–1938، السليمانية. أمام مبنى المدرسة الثانوية الكردية في مدينة السليمانية يقف ثلاثة، في الوسط – حيث يرتدي بدلة كردية، المؤرخ والكاتب المعروف في كردستان، مؤلف القصص القصيرة والمقالات السيد حسين حزني موكرياني (1893–1947)، المولود في مهاباد (سووجبولاغ). في عام (1915) أسس دار نشر في راوندوز، وشرع في إصدار صحيفة كردية. كان يعرف الفارسية والتركية والعربية. السيد حسين حزني موكرياني– مؤلف عدة أعمال تاريخية، يظل الأشهر من بينها "تاريخ أمراء سوران"، الذي نُشر في راوندوز عام (1935). يبدو أن المدرسة التي التُقطت على خلفيتها صورة السيد حسين حزني موكرياني، هي ذاتها مدرسة الكبار الخيرية المسائية، التي تم افتتاحها في مدينة السليمانية عام (1933)، وأصبح مديرها الشاعر پيره مرد (انظر الصورة التالية). تم إغلاق المدرسة عام (1938). توفي السيد حسين حزني موكرياني في بغداد. لقب أول مؤرخ كردي، بعد الملا محمد البايازيدي، كتب مؤلفاته باللغة الكردية وأول ناشر كردي.

سالّانی (١٩٣٤-١٩٣٨)، له سلێمانیدا، له نزیك بینایەی قوتابخانەی ئامادەیی كوردی له شاری سلێمانییدا سێ كەس وەستاون: لەناوەڕاست كە جلوبەرگی كوردی لەبەردایە مێژوونووس و نووسەری بەناوبانگی كوردستانە كە نووسەری چیرۆكی بچووك و ڕاپۆرتە، ئەویش سەید حەسەنە (١٨٩٣-١٩٤٧) كە لە مەهاباد لە سووجبۆلاغ لەدایك بووە. لە سالّی (١٩١٥) دا چاپخانەی 'دار النشر' لە ڕواندز دامەزراند، و ڕۆژنامەیەكی كوردی دەركرد. ناوبراو زمانەكانی فارسی و تورکی و عەرەبیی دەزانی. سەید حوسێن حوزنی موكریانی دانەری چەندین كاری مێژوویە، یەكێك لەوانە كەچەندین مانگ پێوەی خەریك بووە "مێژووی میرنشینەكانی سۆران"ە كە لە ڕواندز لە سالّی (١٩٣٥) بڵاوكرایەوە. وەك دەردەكەوێت ئەو قوتابخانەی كە لە باكگراوندی وێنەی سەید حسین موكریانیە، هەر ئەو قوتابخانە خێرخوازی ئێوارانی گەورانەیە، كە لە سالّی (١٩٣٣) لە سلێمانیدا كراوەتەوە، كە بەڕێوەبەری ئەم قوتابخانەیەش پیرەمێرد بوو، (سەیری وێنەی دواتر بكە)، و لە سالّی (١٩٣٨)دا داخرا. سەید حوسێن حوزنی موكریانی لە بەغدا كۆچی دوایی كردووە.
ناوبراو نازناوی لەدوای مەلا محەمەدی بایەزیدی، یەكەم مێژوونووسی كورد، دادەنرێت. بەرهەمەكانی بە زمانی كوردی نووسیوە و یەكەم بڵاوكەرەوەی كوردیە.

№ 50

سەید حوسێن حوزنی موكریانی
لە سلێمانی

السيد حسين حزني موكرياني
في السليمانية

Сейид Хусейн Хозни
Мукриани в Сулеймании

Seyid Hussein Hozni Mukriani in Sulaymaniyah

Около 1934–1938 гг., Сулеймания, помещение редакции курдской газеты «Жиан». Кроме трех охранников, стоят пятеро, в курдской одежде — только Сейид Хусейн Хозни Мукриани (третий справа). Четвертым справа стоит курдский поэт Тауфик Пирамерд (1867–1950). Он родился в Сулеймании, окончил религиозную школу и в 1887 г. был приглашен известным курдским шейхом сопровождать его в Стамбул во время своего официального визита. По возвращении из Стамбула он занимал высокие административные посты, с 1920 г. отошел от государственной службы и в 1934 г. получил право на издание газеты «Жиан» (с 1939 г. — «Жин»). Газета выходила до 1963 г. уже после его смерти. При такой бурной литературно-просветительской деятельности Тауфик Пирамерд постоянно писал стихи и рассказы на социально-заостренные темы и стал классиком курдской литературы. Жил Пирамерд в Сулеймании до конца своих дней.

Circa 1934–38, editorial offices of the Kurdish newspaper *Jiyan* in Sulaymaniyah. Besides the three guards in identical headwear, there are five men standing. Seyid Hussein Hozni Mukriani (3rd from the right) is the only one in Kurdish dress. Next to him (4th from the right) is the Kurdish poet Tawfeq Piramerd (1867–1950). He was born in Sulaymaniyah, attended a religious school, and in 1887 was invited by an eminent Kurdish sheikh to accompany him on an official visit to Istanbul. On his return from the Ottoman capital, he held senior administrative posts. In 1920, he left government service, and in 1934 obtained the right to publish the newspaper *Jiyan* (*Jin* after 1939). The newspaper continued to be published after his death until 1963. Together with his intensive educational activities, Piramerd produced numerous poems and stories on socially important subjects, and he became a classic figure in Kurdish literature. He lived in Sulaymaniyah until his death.

أعوام (1934–1938)، السليمانية، بناية هيئة تحرير الصحيفة الكردية (زيان). إضافة إلى الحراس الثلاثة، يقف خمسة أشخاص وفي لباس كردي فقط السيد حسين حزني الموكرياني (الثالث من اليمين). الرابع من اليمين يقف الشاعر الكردي توفيق بيره مرد (1867–1950). ولد في السليمانية، خريج المدرسة الدينية، وفي عام (1887) دُعي لمرافقة شيخ كردي معروف إلى اسطنبول أثناء زيارته الرسمية. بعد عودته من اسطنبول شغل مناصب إدارية رفيعة، ومنذ عام (1920) تقاعد من الخدمة الحكومية، وحصل عام (1934) على حق إصدار صحيفة "زيان" (منذ عام1939 "زين"). بعد وفاته عام (1950) واصلت الجريدة الصدور حتى عام (1963). وأثناء مثل هذه الأنشطة الأدبية والتنويرية الحيوية اسّس توفيق بيره مرد بلا انقطاع في كتابة الشعر والقصص ومواضيع اجتماعية حادة، وأصبح كلاسيكي الأدب الكردي. عاش بيره مرد في مدينة السليمانية حتى وفاته.

سالّانی (١٩٣٤-١٩٣٨)، سلێمانی، بینایەی دەستەی دەرکردنی رۆژنامەی کوردی "ژیان". لەگەڵ سێ لە پاسەوانەکانی. پێنج کەس وەستاون کە تەنیا سەید حوسێنی موکریانی جلوبەرگی کوردی لەبەردایە و سێیەم کەسە لە دەستی ڕاستەوە، جوارەم کەس لە دەستی ڕاست شاعیری کورد حاجی توفیقی (١٨٦٧-١٩٥٠) شاعیرە، کە لە سلێمانی لەدایکبووە و دەرچووی قوتابخانەی تایبێتی یە. لە سالّی (١٨٨٧) وەک هاوسەفەری شێخی بەناوبانگی کورد لەسەردانێکی فەرمیدا بۆ ئەستەنبوڵ داوەتکرا. دوای گەڕانەوەی لە ئەستەنبوڵ، پلەیەکی بەرزی ئیدارِیی پێدرا و لەسالّی (١٩٢٠)دا لە ڕاژەی حکومەتدا خانەنشین کرا. وە لە سالّی (١٩٣٤) ڕەزامەندی بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەی "ژیان" و دواتریش لە سالّی (١٩٣٩) دا قبوولّی دەرکردنی 'ژین'ی وەرگرت، کە دوای مردنیشی سالّی (١٩٦٣) بەردەوام بوو. سەرەڕای ئەو شێوە جالّاکییە ئەدەبی و ڕۆشنگەرییە زیندووانەش، حاجی تۆفیقی پیرەمێرد بەپێ وەستان شیعر و چیرۆک و بابەتی کۆمەلّایەتی بلّاوەدەکردەوە، و بوو بە سەرچاوەی کلاسیکی ئەدەبی کوردی. پیرەمێرد لە شاری سلێمانی تا ڕۆژانی کۆتایی تەمەنی ژیاوە.

№ 51

Seyid Hussein Hozni Mukriani and Tawfeq Piramerd at the editorial offices of the newspaper *Jiyan*

Тауфик Пирамерд и Сейид Хусейн Хозни Мукриани в издательстве газеты «Жиан»

توفيق بيره مرد والسيد حسين حزني الموكرياني في مطبعة صحيفة (زيان)

تۆفیق پیرە مێرد و سە ید حوسێن حوزنی موکریانی لە چاپخانە ی 'ژیان'

Mosul is a major administrative, commercial and cultural centre of Southern Kurdistan. It was here in 1907 that the Turko-Persian demarcation plan was adopted. Minorsky held a negative view of the plan, which proved ineffective because Teheran ignored it. The Wali of Mosul was a major political figure. Minorsky stated that while they were moving along the Turko-Persian border, members of the demarcation commission were constantly aware that they were being watched.

Мосул – крупный административный, торговый и культурный центр Южного Курдистана. Именно здесь в 1907 г. был принят проект турецко-персидского разграничения, который В. Ф. Минорским был оценен негативно. Проект оказался безрезультатным, Тегеран его проигнорировал. Вали Мосула был мощной политической фигурой. Как отмечал В. Ф. Минорский, участники разграничительной комиссии во время передвижения вдоль турецко-персидской границы в 1914 г. ощущали его постоянное внимание.

الموصل – مركز إداري وتجاري وثقافي كبير، يقع جنوب كردستان. هنا بالتحديد في عام (1907) تمّت الموافقة على مشروع ترسيم الحدود التركية– الفارسية، الذي قيّمه ف. ف. مينورسكي بشكل سلبي. وحينها بدا المشروع بلا جدوى، إذ تجاهلته طهران. يومها كان والي الموصل شخصية سياسية قديرة. وكما لاحظ ف. ف. مينورسكي، أن أعضاء لجنة ترسيم الحدود استشعروا أثناء التحرك على طول الحدود التركية– الإيرانية في عام (1914) اهتمامه الدائم.

موسڵ ناوەندێکی ئیداری بازرگانی و رۆشنبیری گەورەیە، و دەکەوێتە باشووری کوردستان. لە ساڵی (١٩٠٧) دا لێرەدا ڕەزامەندی لەسەر کێشانی هێڵی سنووری تورکی و فارسی درا، کە ف. ف. مینۆرسکی بەشتێکی نەریتی هەڵیسەنگاندووە. ئەو کاتە ئەو پرۆژەیە سوودی نەبوو و تاران فەرامۆشی کرد، کە ئەو کاتە فەرمانڕەوای موسڵ کەسایەتییەکی پایەداربوو. وەك ف. ف. مینۆرسکی تێبینی کرد، ئەندامانی لێژنەی کێشانی هێڵی سنووری هوتافیان، لە کاتی ڕۆیشتنیان بەدرێژایی سنووری تورکی ئێرانی لە ساڵی (١٩١٤) وەک گرنگیپێدانێکی هەمیشە، دەدا.

№ 52

Mosul | الموصل | Мосул | موسڵ

The residence of the powerful chief of the Kalhor tribe was located in Gilan on the road from Kermanshah to Kasri-Shirin. At this time, the khan of the Kelhor was Suleiman Khan Sardari-Nusret, son of the celebrated Daud Khan. He sent a letter to Arkady Orlov, the Russian consul general in Baghdad who had travelled along the Turko-Persian frontier in the summer of 1913, expressing 'the most lively pleasure at seeing' him in Gilan. The Kelhor khan gave Orlov a hospitable reception in the 'excellent palace' built by his father.

Гилян – резиденция могущественного главы кельхорского племени, расположенная на дороге из Керманшаха в Касри-Ширин. Хан кельхоров – Сулейман-хан Сардари-нусрет, сын прославленного Дауд-хана Кельхора, прислал российскому генеральному консулу в Багдаде А. А. Орлову, объезжавшему турецко-персидскую границу летом 1913 г., письмо, выразив «живейшее удовольствие видеть» его в Гиляне. А. А. Орлов был радушно принят кельхорским ханом в «отличном дворце», построенном его отцом.

جيلان– مقر رئيس القبيلة القديرة كلهور، الواقع على الطريق من الموصل إلى قصر شيرين. خان الكلهور– سليمان خان سرداري نصرت، ابن الشهير داوّد خان الكلهور (كهلر)، بعث إلى القنصل الروسي العام في بغداد أ. أ. أورلوف، الذي جال الحدود التركية– الفارسية صيف عام (1913)، رسالة، عبّر فيها عن (سرور صادق برؤيته) في جيلان. ووقتها استقبل خان الكلهور أ. أ. أورلوف بحفاوة.

گیلان بارەگای سەرۆکی هۆزی پایەداری کەلهوڕە، و کەوتوتەسەر ڕێگەی موسڵ بەرەو قەسری شیرین. خانی کەلهوڕ، سلێمان خانی سەرداری نەسرەتی کوڕی ناودار داود خانی کەلهوڕ، نامەیەکی بۆ کۆنسوڵی گشتی ڕووسی لە بەغدا لەسەر سنووری تورکی-فارسی کەناوی (ا. ا. ئەورلۆف) بوو لە هاوینی (١٩١٣)دا نارد. کە تیایدا گوزارشتی لە خۆشحاڵی خۆی بەبینینی ناوبراو لە گیلان کردووە. وە لەو کاتەدا خانی کەلهوڕ پێشوازییەکی گەرمی لە (ا. ا. ئورلۆف) کرد.

№ 53

Gilan | Гилян | جيلان | گیلان

Работы российских фотографов
(конец XIX – начало XX века)

Works of Russian Photographers
(Late 19th – Early 20th Century)

کاری وێنەگرانی ڕووسی
(کۆتایی سەدەی نۆزدەم – سەرەتای سەدەی بیستەم)

أعمال المصوّرين الروس
(نهاية القرن التاسع عشر – بداية القرن العشرين)

تێبینی بۆ وێنەکانی ٢٠-٢٥
"کوردە یەزیدییەکان"

تێزیدییەکان نەژادێکی ئایینی کوردن. لە سەدەی نۆزدەم، نیشتەگای گەورەی تێزیدییە کوردەکان لە جەند بەشێکی ئیمپراتۆریەتی عوسمانییەکان، هەروەها لە سنوورە دراوسێکانی ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا لە ڕۆژهەڵاتی ئاناتۆلیا هەبوون. لە دەرئەنجامی کۆچکردن و گۆڕینی سنوور بەشێکی تێزیدییەکان کەوتنە ویلایەتێکی ڕووسیا. لە کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم لە ناوچەیەکی ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا بە شێوەیەکی سەرەکی دەستیان بەنیشتەجێبوون لە هەرێمی کارا 'زیاتر لە حەفت هەزار کەس' و هەرێمی یەریڤان کرد.

حواشي الصور 20–25
"الأكراد اليزيدية"

اليزيدية جماعة إثنية دينية من الأكراد . كانت لهم في القرن التاسع عشر مراكز سكنية كبيرة في مختلف مناطق الإمبراطورية العثمانية، بما فيها الأناضول الشرقية المجاورة لحدود الإمبراطورية الروسية.
وبسبب النزوح وتبدل الحدود وجد قسم من اليزيدية أنفسهم في أراضي الدولة الروسية. وفي أواخر القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين كان اليزيديون في الإمبراطورية الروسية يقيمون بشكل أساسي في مقاطعتي قارص (أكثر من 7 آلاف نسمة) ويريفان.

Примечания к фотографиям
с 20 по 25 «Курды-езиды»

Езиды – этноконфессиональная группа курдов. В XIX в. крупные поселения курдов-езидов находились в различных районах Османской империи, в том числе и в примыкающей к границам Российской империи Восточной Анатолии. В результате миграций и изменений границ часть езидов оказалась на территории Российского государства. К концу XIX – началу XX в. на территории Российской империи езиды проживали в основном в Карской области (более 7 тысяч человек) и в Эриванской области.

Notes to Photographs 20–25,
'Yezidi Kurds'

The Yezidis are an ethno-confessional sub-group of Kurds. In the early 19th century, large settlements of Yezidi Kurds were to be found in various regions of the Ottoman Empire, including Eastern Anatolia on the border with the Russian Empire. As a result of migrations and border changes, many Yezidis found themselves in the territory of the Russian state. By the turn of the century, the Yezidis in the Russian Empire resided mostly in the provinces of Kars (more than 7,000) and Erivan.

تێبینی بۆ وێنەکانی ٣١-٣٩
"کورد لە خزمەتی سوپای ڕووسیا"

لە ساڵی ١٨٣٩، لە باشووری قەفقاز چاودێری موسڵمانی خاوەنشکۆی ئیمپراتۆری دامەزرا، کە پێکهاتبوو لە دانیشتوانانی سەرتاسەری باشووری قەفقاز. بەمشێوەیە، کەتیبەکەی تاقمی کارا تەنها لە کورد پێکهاتبوو و نزیکەی ٤٠٠ سەربازی لەخۆ دەگرت. سەرەڕای ئەوان، دەستەیەک لە یەریڤان کەتیبەیەکی جاودێری کە لە تێزیدی کوردو کوردەکانی جەلالی سەر بە خاتانی ناوچەی ماکو پێکهاتبوو پێکهێنرا.

لەماوەی جەنگی کریمیا، دوو کەتیبەی کورد بە پێنج سەد ئەسپسوارەوە لە تاقمی یەریڤان و کارا پێکهێنران. نزیکترین یەیوەندی لەگەڵ ڕووسیا لەم ماوەیە هۆزی یەکێتی شەمسەدینۆف (زیلیان) یارمەتی پێشکەش کرد بە جێگیربوونیان لەهەردوو لای سنووری ڕووسیا-تورکیا. لەماوەی جەنگی کریمیا، تاقمی یەریڤان سەرەکی بوو و لەئەنجامدا ژمارەیالی گشتی سوپای ڕووسیا جەعفەر ئاغا عەلی بەگ شەمسەدین ئاغا ئۆغلو(١٨٠٦-١٨٧٧)، وێنەی (٣١)، خزمەتێکی زۆر گەورەی بە ڕووسیا لەمەڕ کاریگەریتی لەتێو کوردەکانی دەرەوە کرد.

حواشي الصور 31–39
"الأكراد في خدمة روسيا"

في عام 1839 تشكل في القوقاز الجنوبي موكب الحرس الإسلامي الإمبراطوري المكون من أهالي سناجق القوقاز الجنوبي والذي كانت من بين مهامه حماية طرق المواصلات.
وكان هناك فوج ضمن قطعة قارص العسكرية مكون من الأكراد فقط ويضم قرابة 400 فارس. وبالإضافة الى ذلك تشكل في قطعة يريفان العسكرية فوج حرس من الأكراد اليزيدية، وكذلك فوج من الأكراد الجلاليين من خانات ماكو الأذربيجانية.

اثناء حرب القرم تشكل فوجان من الأكراد في كل منهما 500 فارس في قطعتي يريفان وقارص.
وربطت أوثق الأواصر في تلك الفترة بين روسيا وآل شمس الدينوف مشايخ عشيرة زيلان المقيمة على كلا جانبي الحدود الروسية التركية. وأثناء تلك الحرب خدم في قطعة يريفان الميجر جعفر آغا علي بك شمس الدينوف اوغلي (1806–1877، الصورة 31)، الذي وصل فيما بعد الى رتبة ميجر جنرال في الجيش الروسي، وقدم لروسيا خدمات كبيرة جدا من خلال نفوذه بين أكراد الخارج.

Примечания к фотографиям
с 31 по 39 «Курды на службе России»

В 1839 г. в Закавказье был сформирован Его Императорского Величества мусульманский конвой, состоявший из жителей закавказских пашалыков, в задачи которого входила охрана транспортных путей. Так, полк в составе Карского отряда состоял исключительно из курдов, и в нем было около 400 всадников. Помимо них в Эриванском отряде был также сформирован конвойный полк из курдов-езидов, а также курдов Джелали из Макинского ханства.
Во время Крымской войны из курдов было сформировано два полка по 500 всадников в Эриванском и Карском отрядах. Наиболее тесные связи с Россией в этот период поддерживал род Шамсаддинов, управлявший крупным племенным объединением – зилян, расселенных по обе стороны русско-турецкой границы. Во время Крымской войны в Эриванском отряде состоял на службе майор, а впоследствии – генерал-майор русской армии Джафар-ага Алибек Шамсаддин-ага оглы (1806–1877, фото 31), оказавший России очень большие услуги своим влиянием на зарубежных курдов.

Notes to Photographs 31–39,
'Kurds in Russian Service'

The year 1839 saw the formation in Transcaucasia of His Imperial Majesty's Moslem Convoy consisting of the inhabitants of Transcaucasian pashaliks, whose task was to guard transport routes. One regiment in the Kars detachment consisted exclusively of Kurds and numbered about 400 horsemen. The Erivan detachment included a regiment of Yezidi Kurds as well as Jelali Kurds from the Maku Khanate.
During the Crimean War, Kurds made up two regiments of 500 horsemen each in the Erivan and Kars detachments. The Shamsaddin family, which governed the large tribal association of Zilan, with members settled on both sides of the Turkish border, maintained close ties with Russia during this period. Throughout the war, Jafar-aga Ali-bek Shamsaddin-aga ogly (1806–77, photo 31), served as a Major and then Major-General in the Erivan regiment of the Russian army. He rendered invaluable service to Russia owing to his influence with Kurds abroad.

During the Russo-Turkish War of 1877–78, Kurds, both Moslems and Yezidis, entered Russian service in the Alexandropol Mounted Irregular Division. That regiment was armed with Asian-type guns, while the Kurds bore tribal arms: lances, sabres and pistols. In the second period of the war, these forces were joined by Kurdish mounted troops, initially numbering 144 , then 200. In the third period of the war, this Kurdish cavalry grew to 400 soldiers. At the end of 1877, a Kurdish mounted regiment was formed from Turkish Kurds in the Erzurum area, which was occupied by Russian forces.

Во время Русско-турецкой войны 1877–1878 гг. в Российской империи на службе состоял Александропольский конно-иррегулярный дивизион, в состав которого входили курды – мусульмане и езиды. Этот полк был вооружен ружьями азиатского образца, а курды имели национальное оружие: пики, сабли и пистолеты. Во второй период войны к этим отрядам прибавилась еще курдская конная дружина, сначала в 144 всадника, а потом в 200. В третий период войны численность курдской дружины была доведена до 400 воинов. В конце 1877 г. из турецких курдов на занятой русскими войсками Эрзерумской области сформировали курдский конный полк.

اثناء الحرب الروسية التركية 1877–1878 كان في خدمة الإمبراطورية الروسية فوج الكساندروبول غير النظامي للخيالة، ويضمنه أكراد مسلمون وإيزيديون. كان الفوج مسلحاً بسلاح آسيوي الطراز، فيما يحمل الأكراد من أفراده أسلحتهم القومية: الرماح والسيوف والمسدسات. وفي المرحلة الثانية من الحرب أضيفت الى تلك القوات تشكيلة الخيالة الكردية التي كانت مكونة من 144 فارساً في البداية ومن ثم وصلت الى 200 فارس.
وفي المرحلة الثالثة من الحرب تم رفع عدد أفراد تشكيلة الخيالة الكردية الى اربعمائة محارب. وفي أواخر عام 1877 تشكل فوج من الفرسان الأكراد في مقاطعة أرضروم العثمانية التي إحتلتها القوات الروسية.

Notes to Photographs 41–62,
'Kurds of Transcaucasia'

Although there were Kurds already living on the territory that eventually formed Soviet Armenia, many newcomers arrived there when tragic events of World War I forced a great number of Yezidi Kurds to flee Eastern Anatolia. By the early 1930s, up to 20,000 Kurds were living in Armenia.
Beginning in the 1920s, the Soviet government implemented an extensive educational programme among the Kurdish people. A stratum of Kurdish intelligentsia was formed, a Kurdish alphabet was created, publications in the Kurdish language appeared and research work began into various aspects of Kurdish life, including folklore, literature and culture. Serious efforts were made to enhance the socio-economic status of areas densely inhabited by the Kurds.

Примечания к фотографиям
с 41 по 62 «Курды Закавказья»

Курды появились на территории нынешней Республики Армения во время Первой мировой войны, когда значительная часть курдов-езидов в результате трагических событий была вынуждена бежать из Восточной Анатолии, хотя курды проживали на территории, впоследствии образовавшей Советскую Армению, и ранее. К началу 30-х годов в Армении проживало до 20 тыс. курдов.
Начиная с 20-х годов советская власть уже развернула масштабные мероприятия, связанные с повышением культурного уровня курдов. Впоследствии был сформирован слой курдской интеллигенции, создан курдский алфавит, появились издания на курдском языке, велась работа по изучению различных аспектов жизни курдов – фольклора, литературы, культуры. Предпринимались серьезные усилия по повышению социально-экономического уровня районов, компактно населенных курдами.

حواشي الصور 41–62
"أكراد القوقاز الجنوبي"

أثناء الحرب العالمية الأولى ظهر عدد كبير من الأكراد اليزيدية في أراضي جمهورية أرمينيا الحالية، حيث اضطروا بنتيجة الأحداث المأساوية على الفرار من شرق الأناضول، إلا ان بعض الأكراد كانوا قبل ذلك أيضا يقيمون في الأراضي التي تكونت منها أرمينيا السوفيتية فيما بعد . وحتى مطلع الثلاثينات كان يقيم في ارمينيا قرابة 20 ألف كردي.

إعتباراً من العشرينات إتخذت السلطات السوفيتية إجراءات واسعة النطاق فيما يخص رفع مستوى الأكراد الثقافي. ما أدى فيما بعد الى نشوء فئة المثقفين الأكراد وظهور الأبجدية الكردية وصدور مطبوعات باللغة الكردية. وجرت أعمال لدراسة مختلف جوانب حياة الأكراد : الفولكلور والأدب والثقافة، وبذلت جهود جادة لرفع المستوى الإجتماعي والإقتصادي للمناطق ذات الكثافة الكردية.

تێبینی بۆ وێنەکانی ٤١-٦٢
"کوردەکانی باشووری قەفقاز"

کوردەکان لە دەڤەرەی کۆماری ئەرمینیای ئێستا لە کاتی جەنگی جیهانی یەکەم دەرکەوتن، لەو شوێنەی زۆرەیەکی زۆر لە کوردە تێزیدییەکان لە ڕووداوە ناسۆرییەکان ناچارکران ڕۆژهەڵاتی تەناتوڵیا جوڵ بکەن، هەرچەندە، هەندێ لەو کوردانەی پێشتر لەو دەڤەرە دەژیان، پاشان لەو شوێنانە دەستیان بە ژیان کردەوە کە سۆڤیەتی ئەرمینیای پێکهێنا. تا سەرەتای سیپەکانی سەدەی بیستەم هەزار کورد لە ئەرمینیا دەژیان.
نزیکی سەرەتای بیستەکان، دەسەڵاتی سۆڤیەت زۆرەیەکی زۆر لە جاڵاکی پەیوەندیدار بە چاکترکردنی ئاستی کەلتوری کوردەکان خستە جێپەجێکردنەوە. دوا بەدوای ئەمە، جێبێکی ڕۆشنبیری کوردی پێکهێنا. چاپی ئەلفوبێی کوردی بە زمانی کوردی دەرچوو. هەروەها، کاری لەسەر جەندەها بوار و لایەنی ژیانی کوردەکان لە ڕووی فۆلکۆر و ئەدەب و کەلتوورەوە کرد و هەوڵی جدیدیش بۆ باشترکردنی ئاستی کۆمەڵایەتی-ئابووری لەو شوێنانەی بەشێوەیەکی فراوان کورد تێیدا نیشتەجێبوون دا.

№ 01

Local Kurdish nobility,
Persia.
Photo by A. Sevryugin

Местная курдская
знать, Персия.
Автор фото А. Севрюгин

وجها ء أكراد محليون.
بلاد فارس.
عدسة أ. سيفريوغين

كورده ناسراوه كان، ولاتى فارس،
به كاميَراى ا. سيَڤريوگين

№ 02

Kurdish family, Persia.
Photo by A. Sevryugin

Курдская семья, Персия.
Автор фото А. Севрюгин

عائلة كردية. بلاد فارس.
عدسة أ. سيفريوغين

خێزانێكى كوردى، وڵاتى فارس،
به كاميَراى ا. سيَڤريوگين

№ 03

ژنێکی کورد بە کەرەستەی دەستییەوە (پێژینگ)، ١٩١٣، تەهران، وڵاتی فارس، بەکامێرای د. ئێرماکۆڤ

إمرأة كردية مع غربال. 1913. طهران. بلاد فارس. عدسة د. يرماكوف

Женщина-курдянка с предметами ручного труда (сито), 1913 г., Тегеран, Персия. Автор фото Д. Ермаков

Kurdish woman with hand-made utensils (sieves), 1913, Tehran, Persia. Photo by D. Yermakov

№ 04

شوانێکی کورد، ١٩١٣، وڵاتی فارس، بە کامێرای د. ئێرماکۆڤ

راعٍ كردي. 1913. بلاد فارس. عدسة د. يرماكوف

Курд-пастух, 1913 г., Персия. Автор фото Д. Ермаков

Kurdish shepherd, 1913, Persia. Photo by D. Yermakov

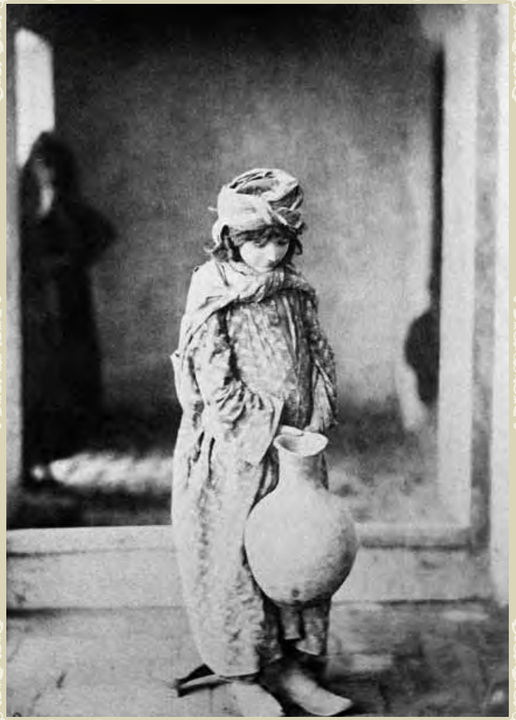

№ 05

وێنە تابلۆی کچێکی کورد بە گۆزەوە،
بە کامێرای ا. سیڤریۆگین

صورة فتاة كردية مع إبريق.
عدسة أ. سيفريوغين

Фотопортрет курдской
девочки с кувшином.
Автор фото А. Севрюгин

Portrait of a Kurdish girl
with a jug.
Photo by A. Sevryugin

№ 06

کچێکی کوردی بە جلی
نەتەوەییەوە، ١٩١٣
بە کامێرای ا. سیڤریوگین

فتاة كردية في الزي القومي.
1913. عدسة أ. سيفريوغين

Курдская девушка
в национальной одежде,
1913 г.
Автор фото А. Севрюгин

Kurdish girl in national
dress, 1913.
Photo by A. Sevryugin

№ 07

Kurdish girl in folk costume,
1913.
Photo by A. Sevryugin

Курдская девушка
в национальной одежде,
1913 г.
Автор фото А. Севрюгин

فتاة كردية في الزي القومي.
1913.
عدسة أ. سيفريوغين

کچێکی بە جلی کوردییەوە،
١٩١٣،
بە کامێرای ا. سێڤریوگین

№ 08

Portrait of a Kurdish woman.
Photo by A. Sevryugin

Фотопортрет
курдской женщины.
Автор фото А. Севрюгин

صورة إمرأة كردية.
عدسة أ. سيفريوغين

وێنە تابلۆی ژنێکی کورد بە
کامێرای ا. سێڤریوگین

№ 09

ویَنە تابلۆی دوو ژنی کورد بە کۆستومەوە، بە کامێرای ا. سیڤریوگین

صورة إمرأتين كرديتين في ثياب زاهية. عدسة أ. سيفريوغين

Фотопортрет двух курдских женщин в костюмах. Автор фото А. Севрюгин

Portrait of two Kurdish women in costumes, Photo by A. Sevryugin

№ 10

وینە تابلۆی ژنیکی کورد بە شەپقەیەکی سەرپۆشەوە، کۆتایی سەدەی نۆزدەیەم، ئیمراتۆرییەتی عوسمانییەکان، بە کامێرای د. ئیرماکۆڤ

صورة إمرأة كردية في قبعة عالية ملفوفة بمنديل. أواخر القرن التاسع عشر. الإمبراطورية العثمانية. عدسة د. يرماكوف

Фотопортрет женщины-курдянки в высоком головном уборе, покрытом платками, конец XIX в., Османская империя. Автор фото Д. Ермаков

Portrait of a Kurdish woman in a high headdress adorned with scarves, late 19th century, Ottoman Empire. Photo by D. Yermakov

№ 11

Курдская девушка, 1916 г.,
село Карчкан,
Ванский велайят
Османской империи.
Автор фото А. Алешо

Kurdish girl, 1916,
Karchkan village,
Van vilayet, Ottoman Empire.
Photo by A. Alesho

فتاة كردية. 1916. قرية
كارتشكان. ولاية وان.
الأمبراطورية العثمانية.
عدسة أ. أليشو

کچێکی کورد، ساڵی ١٩١٦،
گوندی کارچکان، ویلایەتی وانی
ئیمپراتۆرییەتی عوسمانییەکان.
بە کامێرای ا. ئەلیشۆ

№ 12

Группа курдских женщин
с детьми, 1916 г.,
Ванский велайят
Османской империи.
Автор фото А. Алешо

Group of Kurdish women
and children, 1916,
Van vilayet, Ottoman Empire.
Photo by A. Alesho

مجموعة من النساء الكرديات
مع أطفالهن. 1916. ولاية وان.
الإمبراطورية العثمانية.
عدسة أ. أليشو

گروپێك لە ژنانی کورد لەگەڵ
منداڵان، ساڵی ١٩١٦، ویلایەتی وانی
ئیمپراتۆریەتی عوسمانییەکان. بە
کامێرای ا. ئەلیشۆ

№ 13

ژنانی کورد خەریکی دروستکردنی رایەخن، سەرەتای سەدەی بیستەم، وڵاتی فارس

نساء كرديات يصنعن الحصر. بداية القرن العشرين. بلاد فارس

Курдские женщины за изготовлением циновок, начало XX в., Персия

Kurdish women making mats, early 20th century, Persia

№ 14

کوڕێکی کورد لە نزیك خێوەت، کۆتایی سەدەی نۆزدەم، ئیمپراتۆرییەتی عوسمانییەکان، بە کامێرای د. ئێرماکۆف

صبي كردي قرب خيمة . اواخر القرن التاسع عشر. الإمبراطورية العثمانية. عدسة د. يرماكوف

Курдский мальчик у шатра, конец XIX в., Османская империя. Автор фото Д. Ермаков

Kurdish boy in front of a tent, late 19th century, Ottoman Empire. Photo by D. Yermakov

№ 15

Курд-пастух после длительного кочевого перехода, конец XIX в.

راعٍ كردي بعد جولة في المراعي البعيدة. أواخر القرن التاسع عشر

شوانی کوردی له پاش لەوەڕگایەکی دوورەوە، کۆتایی سەدەی نۆزدەم

Kurdish nomadic shepherd after a long journey, late 19th century

№ 16

Группа курдов-пастухов после длительного кочевого перехода, конец XIX в.

مجموعة من الرعاة الأكراد بعد جولة في المراعي البعيدة. أواخر القرن التاسع عشر

گروپێك له شوانی کوردی له پاش لەوەڕگایەکی دوورەوە، کۆتایی سەدەی نۆزدەم

Group of Kurdish nomadic shepherds after a long journey, late 19th century

№ 17

A Kurd in Persia,
early 20th century

Курд в Персии,
начало XX в.

كردي في بلاد فارس. بداية
القرن العشرين

کورد له وڵاتی فارس، سەرەتای
سەدەی بیستەم

№ 18

Kurdish musicians and
women dancers.
Photo by A. Sevryugin

Курдские музыканты
и танцовщицы.
Автор фото А. Севрюгин

موسيقيون وراقصات من الأكراد.
عدسة أ. سيفريوغين

مۆسیقاژەن و سەماکەرانی کوردی.
بە کامێرای ا. سێڤریوگین

№ 19

نیشتەجێبوانی کورد، گوندی مێینان، وڵاتی فارس، ساڵی ١٩١٣
بەکامێرای د. ئێرماکۆڤ

أهالي قرية مينانا الكردية. بلاد فارس 1913.
عدسة د. يرماكوف

Жители курдской деревни Мейнана, Персия, 1913 г.
Автор фото Д. Ермаков

Inhabitants of the Kurdish village of Meinana, Persia, 1913. Photo by D. Yermakov

№ 20

باوکی ڕۆحانی کوردە یەزیدییەکان " میری شێخان"
، ساڵی ١٩١٢، موسڵان،
ئیمپراتۆرییەتی عوسمانییەکان

الزعيم الروحي للأكراد اليزيدية "ميرا شيخان" . 1912. مدينة الموصل. الإمبراطورية العثمانية

Духовный глава курдов-езидов «Мир-е-шехан», 1912 г., город Мосул, Османская империя

The spiritual head of the Yezidi Kurds, 'Mir-e-shekhan', 1912, Mosul, Ottoman Empire

№ 21

Yezidi Kurds with their spiritual leaders and holy relics, 1912. Erivan province of the Russian Empire. Photo by A. Loris-Kalantar

Курды-езиды со своими духовными лидерами и святынями, 1912 г., Эриванская губерния Российской империи. Автор фото А. Лорис-Калантар

الأكراد اليزيدية وزعماؤهم الروحيون ومقدساتهم. 1912. مقاطعة يريفان. الامبراطورية الروسية.
عدسة أ. لوريس–كالانتار

کوردی ئێزیدی لە گەڵ باوکانی ڕۆحانی و پیرۆزییە کانیان، ساڵی ١٩١٢ هەرێمی یەریڤان. ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا، بە کامێرای ا. لۆریس-کالانتار

№ 22

Group of Yezidi Kurds of the Kars Region, Gozluja village, near the ruins of the town of Ani, 1912. Photo by A. Loris-Kalantar

Группа курдов-езидов села Гозлуджа Карской области, близ развалин города Ани, 1912 г. Автор фото А. Лорис-Калантар

مجموعة أكراد يزيدية في مقاطعة قارص. قرية غوزلوجا قرب أنقاض مدينة آني. 1912.
عدسة أ. لوريس–كالانتار

گروپێك لە کوردە یەزیدییەکانی هەریمی کارا، گوندی گۆزلوجە، نزیك پاشماوەی شاری ئانی، ساڵی ١٩١٢. بە کامێرای أ. لۆریس- کالانتار

№ 23

Group of Kurdish women and children in national dress, Kars Region, Gozluja village, near the ruins of the town of Ani, 1912. Photo by A. Loris-Kalantar

Группа курдских женщин с детьми в национальных одеждах, село Гозлуджа Карской области, близ развалин города Ани, 1912 г. Автор фото А. Лорис-Калантар

مجموعة نساء كرديات مع أطفالهن في الزي القومي. مقاطعة قارص. قرية غوزلوجا قرب أنقاض مدينة آني. 1912. عدسة أ. لوريس–كالانتار

گروپێك له ژنانی كورد له‌گەل منداڵان به جلی كوردییەوە، هەرێمی كارا، گوندی گۆزلوجە، نزیك پاشماوەی شاری ئانی، ساڵی ١٩١٢. به كامێرای ا. لۆریس-كالانتار

№ 24

The Yezidi Kurd Usub-bek with a Russian traveller (presumably A. Loris-Kalantar), Erivan Province of the Russian Empire, 1912.

Курд-езид Усуб-бек с русским путешественником (предположительно А. Лорис-Калантар), Эриванская губерния Российской империи, 1912 г.

الكردي اليزيدي يوسف بك مع رحالة روسي (ربما هو أشهر بك لوريس– كالانتار). 1912. مقاطعة يريفان في الإمبراطورية الروسية

كوردی یەزیدی یوسف بەگ لەگەڵ گەڕیدەی ڕووس (رەنگە ا. لۆریس-كالانتار بێت) ، ساڵی ١٩١٢، پارێزگای یەریڤانی ئیمپراتۆرییەتی ڕووسیا.

№ 25

باتوم. كورد.
به كامێرای د. ی. ئێرماكۆف

مدينة باتوم. كردي.
عدسة د . يرماكوف

Батум. Курд.
Автор фото Д. Ермаков

A Kurd in Batum.
Photo by D. Yermakov

№ 26

كورد بە جلی كۆنی نەتەوەیی لەگەڵ
رمێكێك بەدەستیەوە، باشووری
قەفقاز، كۆتایی سەدەی نۆزدەیەم.
بەكامێرای د. ئێرماكۆف

كردي بزي قومي قديم ورمح.
القوقاز الجنوبي. أواخر القرن
التاسع عشر.
عدسة د . يرماكوف

Курд в старинном
национальном костюме
с копьем в руке,
Закавказье, конец XIX в.
Автор фото Д. Ермаков

Kurd in traditional folk
costume with a spear.
Transcaucasia,
late 19th century.
Photo by D. Yermakov

№ 27

A Kurd on horseback.
Photo by A. Sevryugin

Курд на лошади.
Автор фото А. Севрюгин

كردي على ظهر حصان.
عدسة أ. سيفريوغين

كورد لەسەر پشتی ئەسپ.
بە کامێرای ا. سێڤریوگین

№ 28

Fully armed Kurdish warrior
in traditional dress,
Persia, 1913.
Photo by D. Yermakov

Курд-воин с полным
вооружением в
национальной одежде,
Персия, 1913 г.
Автор фото Д. Ермаков

محارب كردي مدجج بالسلاح
بالزي القومي. 1913. بلاد فارس.
عدسة د. يرماكوف

جەنگاوەری کورد بە پڕچەکیی و
جلوبەرگی نەتەوەییەوە، ١٩١٣،
دەوڵەتی فارس.
بە کامێرای د. ئێرماکۆڤ

№ 29

Курд-воин, начало XX в., Персия

محارب كردي. مطلع القرن العشرين. بلاد فارس

جەنگاوەری کورد، سەرەتای سەدەی بیستەم، دەوڵەتی فارس

Kurdish warrior, early 20th century, Persia

№ 30

Родовитый курд на службе в русской армии. Автор фото Д. Никитин

وجيه كردي في خدمة الجيش الروسي. عدسة د. نيكيتين

کوردێکی ڕێزدار لە سوپای ڕووسی. بە کامێرای د. نیکیتین

Well-born Kurd in the service of the Russian army. Photo by D. Nikitin

№ 31

Major-General Jafar-aga Ali-bek Shamsaddin-aga ogly (1806–77) was a Kurd in the service of the Russian army and a combatant in the Crimean War of 1855–56 with the Erivan regiment. He is shown in the photo wearing a motley turban and traditional Kurdish costume with galoons under a uniform with a general's epaulettes, insignia and medals of the Russian Empire, with a sabre on his hip.

Генерал-майор Джафар-ага Али-бек Шамсаддин-ага оглы (1806–1877) – курд на службе русской армии, участник Крымской войны 1855–1856 гг. в составе Эриванского полка, на фото в пестрой чалме и национальном костюме с галунами, поверх которого надет мундир с генеральскими эполетами, орденами и медалями Российской империи, с саблей у пояса.

الميجر جنرال جعفر آغا علي بك شمس الدينوف أوغلي (1806–1877) كردي خدم في الجيش الروسي وشارك في حرب القرم 1855–1856 ضمن فوج يريفان. في الصورة يرتدي عمامة زاهية وبزة قومية مقصبة بأشرطة وفوقها معطف عليه كتافيات الجنرالية وأوسمة ومداليات الإمبراطورية الروسية، والسيف يتدلى من النطاق.

ژەنەڕاڵی گشتی جەعفەر ئاغا عەلی بەگ شەمسەدین ئاغا ئۆغلۆ (١٨٠٦-١٨٧٧)- کورد لە خزمەتی سوپای ڕووسی لە جەنگی کریمیا ساڵی (١٨٥٥-١٨٥٦) لە بەشێکی کەتیبەی یەریڤان. لە وێنەکەدا بە کەشبیە و جلی نەتەوەییە و ئۆپەوەیە- کە وەک جلوبەرگی ڕەسمی بە ئیپاولێتی ژەنەڕاڵەوە دەکرا- ستایش و میدالیای ڕێزداری ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا، بە شمشێری چەماوە لە کەمەربەندییەوە.

№ 32

Kurd in a turban and traditional dress with the epaulettes of a warrant officer of the Russian Empire, late 19th century, Transcaucasia

Курд в чалме, национальном костюме и с погонами прапорщика Российской империи, конец XIX в., Закавказье

كردي بالزي القومي والعمامة، مع كتافيات ملازم ثان في الإمبراطورية الروسية. أواخر القرن التاسع عشر. القوقاز الجنوبي

کورد بە کاشیە و جلی نەتەوەیی و ئیپاولێتی 'پڕاپۆرشیک' (پلەیەکی سەربازی بوو لە سوپای ئیمپڕاتۆری ڕووسیا و بۆ ئێستا یەکسانە بە ئەفسەری پلە-یەک)ی ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا، کۆتایی سەدەی نۆزدەم، باشووری قەفقاز

№ 33

Kurdish officer in Russian service, late 19th century, Transcaucasia. Photo by D. Yermakov

Курд-офицер на русской службе, конец XIX в., Закавказье. Автор фото Д. Ермаков

ضابط كردي في خدمة الجيش الروسي. أواخر القرن التاسع عشر. القوقاز الجنوبي. عدسة د. يرماكوف

ئەفسەرێکی کورد لە خزمەتی سوپای ڕووسیا، کۆتایی سەدەی نۆزدەم، باشووری قەفقاز، بە کامێرای د. ئێرماکۆڤ

№ 34

Bivouacked Kurds serving in the Russian military, late 19th – early 20th century, Transcaucasia

Курды на бивуаке в период военной службы в Российской империи, конец XIX – начало XX в., Закавказье

أكراد في معسكر اثناء الخدمة العسكرية في الإمبراطورية الروسية. أواخر القرن التاسع عشر – بداية القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

کوردەکان لە سەربازگەیەکی خزمەتکردنی سوپای ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا، کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 35

Armed Kurds at a halt, late 19th – early 20th century, Transcaucasia

Вооруженные курды на привале, конец XIX – начало XX в., Закавказье

أكراد مسلحون أثناء التوقف. أواخر القرن التاسع عشر- بداية القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

چەکدارانی کورد لە کامپ، کۆتایی سەدەی نۆزدەم و سەرەتای سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 36

Kurds armed with lances and sidearms at a halt, late 19th – early 20th century, Transcaucasia

Вооруженные пиками и холодным оружием курды на привале, конец XIX – начало XX в., Закавказье

أكراد مزودون بالرماح والسلاح الأبيض أثناء التوقف. أواخر القرن التاسع عشر- بداية القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

چەکدارانی کورد بە شمشێر و ڕمەوە لە کامپ، کۆتایی سەدەی نۆزدەم وسەرەتای سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 37

Group of mounted Kurds armed with lances, sabres and daggers, late 19th century, Transcaucasia

Группа курдов-всадников, вооруженных пиками, саблями и кинжалами, конец XIX в., Закавказье

مجموعة من الفرسان الأكراد المسلحين بالرماح والسيوف والخناجر. أواخر القرن التاسع عشر- بداية القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

گروپێك له ئەسپسواری كوردی، چەكدار بە ڕم و شمشێر و خەنجەرەوە، كۆتایی سەدەی نۆزدەم، باشووری قەفقاز

№ 38

Kurds in Russian service during the period of the Russo-Turkish War of 1877–78, Kars Region, Russian Empire

Курды на русской службе в период Русско-турецкой войны 1877–1878 гг., Карская область, Российская империя

أكراد قيد الخدمة العسكرية اثناء الحرب الروسية – التركية 1877–1878. مقاطعة قارص. الإمبراطورية الروسية

كوردەكان لە خزمەتی سوپای ڕووسیا كاتی جەنگی نێوان ڕووسیا و تورکیا سالّی (١٨٧٧– ١٨٧٨)، هەرێمی كارا، ئیمپراتۆریەتی ڕووسیا

№ 39

Портрет пожилого курда в белом платке с бахромой, начало XX в., Закавказье

Portrait of an elderly Kurd in a white kerchief with fringes, early 20th century, Transcaucasia

صورة كردي كهل في منديل أبيض مهدب. بداية القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

تابلۆی کوردێکی پیر بە شاڵێکی سپی ریشوودار. سەرەتای سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 40

Пожилая курдянка в национальной одежде, начало XX в., Закавказье

Elderly Kurdish woman in national dress, early 20th century, Transcaucasia

عجوز كردية في ثيابها القومية . بداية القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

ژنێکی بەساڵاچووی کوردی بە جلی نەتەوەییەوە، سەرەتای سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 41

Archetypal Kurdish woman, 1928, Transcaucasia

Тип курдской женщины, 1928 г., Закавказье

ملامح المرأة الكردية. 1928. القوقاز الجنوبي

نموونەی ژنی کوردی ، ١٩٢٨، باشووری قەفقاز

№ 42

Group of Kurdish women and children, 1930s, Transcaucasia

Группа курдских женщин с детьми, 1930-е гг., Закавказье

مجموعة نساء كرديات مع أطفالهن. ثلاثينات القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

گروپێك لە ژنانی کوردی لەگەڵ منداڵان، سییەکانی سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 43

Kurdish women and children, 1932, Transcaucasia

Курдские женщины с детьми, 1932 г., Закавказье

نساء كرديات مع أطفالهن. 1932. القوقاز الجنوبي

ژنانی کوردی لەگەڵ منداڵان، ١٩٣٢، باشووری قەفقاز

№ 44

Archetypal Kurdish woman, 1930s, Transcaucasia

Тип курдской женщины, 1930-е гг., Закавказье

ملامح المرأة الكردية. ثلاثينات القرن العشرين. القوقاز الجنوبي

نموونەی ژنێکی کوردی، سییەکانی سەدەی بیستەم، باشووری قەفقاز

№ 45

گروپێك لە كچانی كوردی لەگوندی مینكێند بە جلی نەتەوەییەوە، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

مجموعة فتيات كرديات من قرية منقند في الزي القومي، 1931. القوقاز الجنوبي

Группа девушек-курдянок селения Минкенд в национальных костюмах, 1931 г., Закавказье

Kurdish girls from the village of Minkend in national costumes, 1931, Transcaucasia

№ 46

ژنی كورد، دانیشتووی گوندی مینكێند لە كاتی گواستنەوەی دانەوێلە لە كێڵگەوە، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

كردية من أهالي قرية منقند تنقل القمح من الحقل. 1931. القوقاز الجنوبي

Курдянка, жительница селения Минкенд за перевозкой колосьев пшеницы с поля, 1931 г., Закавказье

Kurdish woman, a native of the village of Minkend, bringing wheat from the fields, 1931, Transcaucasia

№ 47

Archetypal elderly Kurdish woman of Karaklis village by the Zangezur mountain ridge, 1931, Transcaucasia

Тип старухи-курдянки селения Караклис, расположенного у Зангезурского хребта, 1931 г., Закавказье

ملامح عجوز كردية من قرية كاراكليس في جبال زنغيزور. 1931. القوقاز الجنوبي

نموونەی ژنێکی پیری کوردی لە گوندی کاراکلیس کە دەکەوێتە لاپاڵی چیای زەنگەزور، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

№48

Kurdish woman listening to a radio broadcast through headphones, 1930, village of Ekvart, Transcaucasia

Женщина-курдянка в наушниках за прослушиванием радиопередачи, 1930 г., селение Экварт, Закавказье

كردية تستمع الى الإذاعة. 1930. قرية اكوارت. القوقاز الجنوبي

ژنێکی کوردی کە گوێی لە رادیۆ گرتووە، ١٩٣٠، ئێکڤارت، باشووری قەفقاز

№ 49

Minkend weavers at work, 1931, Transcaucasia

Ткачихи селения Минкенд за работой, 1931 г., Закавказье

نساجات في قرية منقند. 1931. القوقاز الجنوبي

کوتاڵهۆنه‌کانی گوندی مینکێند له کاتی کارکردندا، ١٩٣١، باشووری قه‌فقاز

№ 50

Archetypal Kurds from the village of Molla-Akhmetlu, 1931, Transcaucasia

Типы курдов селения Молла-Ахметлу, 1931 г., Закавказье

أكراد من قرية ملا أحمد الله. 1931. القوقاز الجنوبي

نموونه‌ی کوردانی گوندی مه‌ڵا ئه‌حمه‌د، ١٩٣١، باشووری قه‌فقاز

№ 51

Sazandar musicians from the village of Molla-Akhmetlu playing at a festival, 1931, Transcaucasia

Музыканты «Сазандары» селения Молла-Ахметлу выступают на сельском празднике, 1931 г., Закавказье

عازفو الساز من قرية ملا أحمد الله في احتفال ريفي. 1931. القوقاز الجنوبي

مۆسیقاژەن (سازلێدەر) لە گوندی مەلا ئەحمەد لە کاتی ژەنینی ڤیستیڤاڵێکی گوندەکە، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

№ 52

Kurds breaking for dinner in a field, 1927–1930, Transcaucasia

Курды во время обеденного перерыва в поле, 1927–1930 гг., Закавказье

أكراد في استراحة الغداء في الحقل. 1927–1930. القوقاز الجنوبي

کوردەکان لە کاتی پشووی ژەمی نێوارە لە کێڵگە (١٩٢٧–١٩٣٠) باشووری قەفقاز

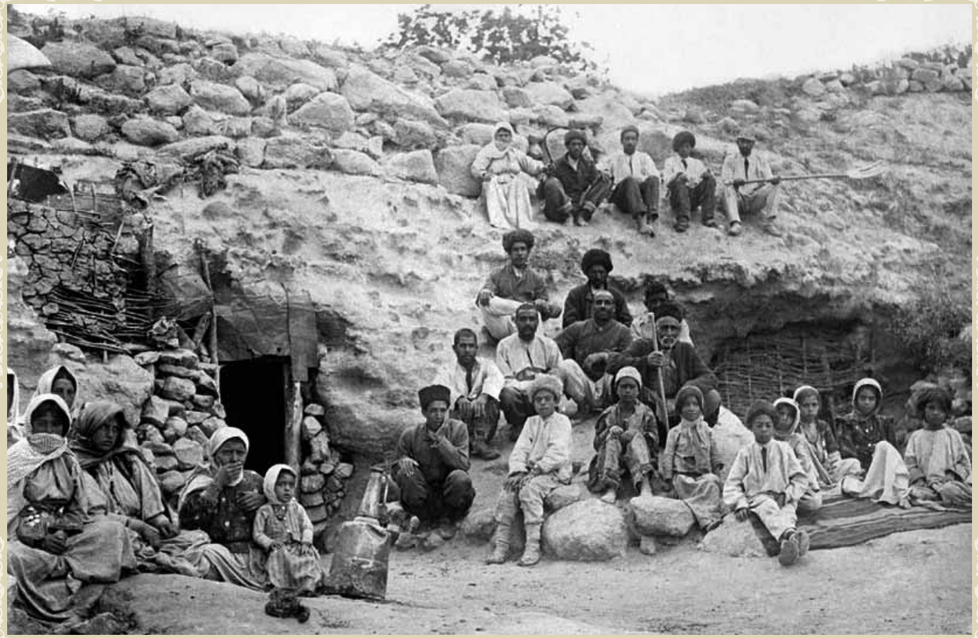

№ 53

Group of Kurds by their hut in the village of Abdalyar, 1931, Transcaucasia

Группа курдов селения Абдаляр у своей землянки, 1931 г., Закавказье

أكراد من قرية عبد اليار قرب كوخهم. 1931. القوقاز الجنوبي

گروپێك له كوردانی گوندی عەبدولیار له نزیك خانووچەكانیان، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

№ 54

Group of Kurds of the village of Molla-Akhmetlu, 1931, Transcaucasia

Группа курдов селения Молла-Ахметлу, 1931 г., Закавказье

أكراد من أهالي قرية ملا أحمد الله. 1931. القوقاز الجنوبي

گروپێك له كوردانی گوندی مەلا ئەحمەد، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

№ 55

Kurdish family of Datmo village near their underground dwelling, 1931, Transcaucasia

Семья курдов селения Датмо у своего подземного жилища, 1931 г., Закавказье

عائلة كردية من قرية داتمو قرب منزلها تحت الأرض. 1931. القوقاز الجنوبي

خێزانێکی کوردی لە گوندی داتمۆ لە نزیك نشینگە ژێرزەمیینە کەیان، ١٩٣١ ، باشووری قەفقاز

№ 56

Kurdish family in front of their dwelling in the village of Sheilany, 1931, Transcaucasia

Семья курдов из селения Шейланы у своего жилища, 1931 г., Закавказье

عائلة كردية من قرية شيلاني قرب منزلها. 1931. القوقاز الجنوبي

خێزانێکی کوردی لە گوندی شێیلانی نزیك خانووە کەیان، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

№ 57

Local Kurdish inhabitants of the village of Minkend, 1931, Transcaucasia

Местные жители-курды селения Минкенд, 1931 г., Закавказье

أكراد من أهالي قرية منقند. 1931. القوقاز الجنوبي

کوردانی ناوچه‌که، گوندی مینکێند، ١٩٣١، باشووری قه‌فقاز

№ 58

Kurds by their tent, 1928, Transcaucasia

Курды у шатра, 1928 г., Закавказье

أكراد جنب الخيمة. 1928. القوقاز الجنوبي

کورد له نزیك خیوەت، ١٩٢٨، باشووری قه‌فقاز

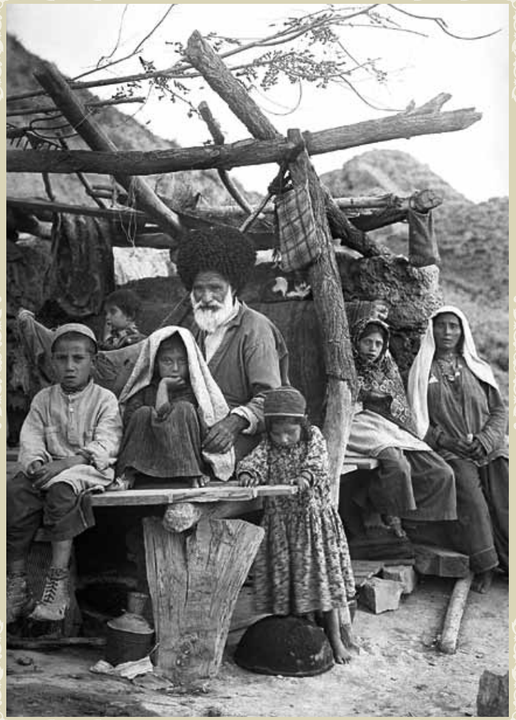

№ 59

Kurdish family beside their dwelling, 1930, Turkmenia

Семья курдов около своего жилища, 1930 г., Туркмения

عائلة كردية قرب منزلها. 1930. تركمانيا

خیزانی کوردی لە نزیک خانووەکانیان، ١٩٣٠، تورکمانستان

№ 60

Local inhabitant of the village of Shalve next to his stone-built house, 1931, Transcaucasia

Местный житель селения Шальве у своего жилища, сложенного из камня, 1931 г., Закавказье

أحد أهالي قرية شالفي قرب منزله الحجري. 1931. القوقاز الجنوبي

یەکێك لە دانیشتوانی ناوچە لە نزیك خانوویەك کە لەبەرد دروستکراون، گوندی شەلڤا، ١٩٣١، باشووری قەفقاز

№ 61

کوردی ناوچه‌که له نزیك
مه‌زارێك، که ده‌که‌وێته نێوان
گونده‌کانی پیراجان و سه‌ید لار،
۱۹۳۱، باشووری قه‌فقاز

كردي محلي قرب ناووس في مدفن
بين قريتي بيراجان وسيد لار.
1931. القوقاز الجنوبي

Местный житель-курд
у могильного склепа,
расположенного между
селениями Пираджан
и Сеид-Лар, 1931 г.,
Закавказье

Local Kurdish inhabitant
near a burial vault between
the villages of Piradzhan
and Seid-Lar, 1931,
Transcaucasia

دەستەی سەرنووسەریی بڵاوکراوە

رسالة مجلس تحرير الكتاب

От Редакционного совета издания

Note from the Editorial Board

پشت بەستن بە ئەریتە باوەکانی رۆژهەڵاتناسی، کە لەسەر دیراسەی دەستنووسەکانی ئەو نووسراوە شۆێنەواریيە رەسەنانەی کە بە زمانە رۆژهەڵاتییەکان نووسرابوون وەستابوو، تایبەتمەندییەکی گەورەی زانست بوو لە ڕووسیا. پاراستن و گەشەسەندنی ئەو نەریتانە لە بارودۆخی ئێستادا ئەرکێکی پێویستی دەوڵەتییە، کە چالاکی پەیانگای دەستنووسە رۆژهەڵاتییەکانی سەر بە ئەکادیمیای زانستە ڕووسەکان سەرنجیان بخەنە سەر و ڕێگەچارەییان بۆ بدۆزنەوە.

بەڕێوەبەری پەیانگای ڕۆژهەڵاتی
پرۆفیسۆر و دکتۆرا لە مێژووناسی
ئیرینا فیدۆرۆڤنا پۆپۆڤا

پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان

سەرەتاکانی پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی کە سەر بە ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکانە، بۆ مۆزەخانەی ئاسیایی "کۆریس" دەگەڕێتەوە، واتە بۆ ساڵی (١٩٣٠)، لەو کاتەدا کە لەگەڵ بوونی پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی یەکگرتووی سەر بە ئەکادیمیای زانستەکان لە سۆفیَتی یەکگرتوودا لەسەر بنەمای هەبووەکانی مۆزەخانەی ئاسیایی، دەستەی ڕۆژهەڵاتناسان، وە پەیانگای بودی و ئۆفیسی خوێندنی تورکی دەڕەخوت.

لە ئەرکەکانی ئەو پەیانگایە دروستکردنی پەیوەندی بوو لە نێوان سەرجەم خوێندن و توێژینەوەی ڕۆژهەڵاتناسی لە یەکێتی سۆڤیەتدا، بەڕێوەبەری یەکەمی ئەم پەیانگەیەش، زانای ناوداری ئەکادیمی س. تۆڵدینبۆرگ بوو. لەدوای شۆڕشی (١٩١٧)دا ڕەگەزی ڕامیاریش بۆ ئەو پێکهاتانە کە تەنها زانستی بوون سەبارەت بە ڕۆژهەڵاتناسی ڕووسی زیادکرد. ڕۆژهەڵاتی ملکەج لەژێر زۆرداری داگیرکەر بوو بە سەرچاوەی سەرهەڵدانی بزوتنەوەی شۆڕشگێڕانە، بۆیە دەبوو زانستی ڕۆژهەڵاتناسی ئەرکی دیراسەتکردنی بارودۆخی وڵاتانی ڕۆژهەڵات لەو سەردەمەدا بگرێتە ئەستۆ و کار لەسەر دروستکردن و گەشەپێدانی پەیوەندی نێوان وڵاتانی سۆفیەتی لێکترازاو و هەرێمەکان و گەلانی ڕۆژهەڵات بکات.

دوای هەڵوەشانەوەی یەکێتی سۆڤیەتیش، پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی لەسەر ئاستی جیهاندا، وەک بنکەیەکی ڕۆژهەڵاتناسی پێشەنگ پارێزگاری لە پێگەی خۆی کرد. ئەو دیراسەتانەی کە ستافی ئەو پەیانگایە ئامادەیان دەکرد، بوارێکی بەرفراوانی لەخۆ دەگرت، کە لە 'دورگەکانی زەریای هیندی' یەوە دەستی پێدەکرد تا 'کەنارەکانی باکوری ئەفریقیا'. ئەوەی کە زنجیرەی ئاراستە زانستییەکانی پەیانگاکەی لەخۆ گرتبوون، بریتی بوون لە پسپۆرییە باوەکانی وەک: مێژووی کۆن و ناوەڕاستی وڵاتانی ڕۆژهەڵات و زانستی شوێنەوار و خوێندنە ئەدەبییەکان و زمانەوانی و چەندین بواری دیکە، لەپاڵ چەند پسپۆرییەکی تازەی وەک ئابووری و مێژووی هاوچەرخی وڵاتانی ڕۆژهەڵات و زانستە ڕامیارییەکان و پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان و دیراسەتکردنی جەنگەکان و ناکۆکی و کێشەکان و ..هتد.

زۆربەی بەشەکانی پەیانگەی ڕۆژهەڵاتناسی و بنکە زانستییەکانی ئەو پەیانگایە خۆیان لە دیراسەتکردنی هەرو ناوچەی تایبەت بەدوور دەگرت، وەک بنکەی دیراساتی عەرەبی و ئیسلامی، بنکەی دیراساتی هیندی، بنکەی دیراساتی یابانی، بنکەی دیراساتی باشووری ڕۆژهەڵاتی ئاسیا، بنکەی ئوستڕالیا و ئەوقیانیا، بنکەی دیراساتی هەرێمەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بنکەی دیراساتی ئیسرائیلی و تیرە یەهودییەکان، وە چەندین لقی زانستی کاریان لەسەر چارەسەرکردنێکی ڕێکخراو بۆ کێشەو کاروباری وڵاتانی ڕۆژهەڵات لە چوارچێوەی پسپۆڕێتی دیاریکراوا دەکرد، بۆ نموونە لە پەیانگادا، بنکەی دیراسەی کاروباری گشتی ڕۆژهەڵاتی نوێ، دیراسەی وزە و گواستنەوە و بەشی دیراسەی ڕۆژهەڵاتی کۆن، وە بەشی ئەدەبیات و زمانەکانی ڕۆژهەڵات و بەشی خوێندنی نووسراوی شوێنەواری جاڵاک کران.

هەریەک لە ئەرشیفی زانستی و بەشی چاپکراوە زانستییەکانیش بە هاوکاری لەگەڵ بەشەکانی دیکەی پەیانگە، هەستان بە ئەرکی دەستەبەری کرداری توێژینەوەی زانستی لە پەیانگادا. لە ماوەی یەک ساڵدا نزیکەی (١٥٠) دیراسە و توێژینەوە و سەدان ڕاپۆرت و بڵاوکراوە لەچەندین وڵات لە چاپ دران، و چەندین گۆڤاری زانستی لە پەیانگا دەرچوون کە پێشوازی کۆمەڵگەی زانایان و ڕۆشنبیرانیان بۆ خۆیان لە ڕووسیا بە دەستهێنابوو، لەوانە گۆڤاری "ڕۆژهەڵات ORIENS" و گۆڤاری" ئاسیا و ئەفەریقیای ئەمڕۆ". نێردەکانی پەیانگە لە هەریەک لەناوخۆی ڕووسیا لە (هاکاسیا وتیفا) و لەدەرەوەی ڕووسیا لە یەمەن و میسر و سودان کاریان دەکرد. پەیانگا لەسەر بنەمایەکی هەمیشەیی کۆڕ و کۆنفڕانسی زانستی نبوەوڵەتی لە تەواوی ڕووسیادا سازدەدا. لە ساڵی (٢٠٠٤)دا، پەیانگا هەستا بەڕێکخستنی کۆنگرەی سی و حەفتەمی جیهانی بۆ ڕۆژهەڵاتناسان لە مۆسکۆ، کە دیارترینی ئەو توێژەرانە لەپەیانگادا خەڵات و مەدالیای یەکێتی ڕووسیا و وڵاتە بیانیەکانیان پێدرا.

لە چوارچێوەی بنکەی خوێندنی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، کەرتی دیراسە کوردییەکان کارادەکەن، ئەو کەرتەی کە بەهۆی چاڵاکییەکانیەوە گەشەی سەند، بەتایبەت لەماوەی ساڵانی نێوان (١٩٧٧-١٩٨٥)، لەو کاتەدا کە بەڤگینی بریاکۆفی ئەکادیم، بەرێوەبەری پەیانگای ڕۆژهەڵاتی بوو- لەماوەی نێوان ساڵانی ١٩٩٨-١٩٩٩ وەک سەرۆکی حکومەتی ڕووسیاش کاریکرد. لە پەیانگاَدا چەندین زانای هەڵکەوتوو کاریان لەسەر دیراسەتکردنی مێژوو و ڕامیاری و ڕۆشنبیری کوردی دەکرد، لەوانە، بۆ نموونە: م. گاسراتیان، م. لازاریَف، ش. مەگوی، و. جیگالینا و چەندین زانای دیکە.

ستافی ئەو پەیانگایە بە شێوەیەکی باوی خۆیان پەیوەندییکی باوەڕپێکراویان لەگەڵ بیانییەکان لە دیراساتی کوردی پیادە دەکرد و زۆر بەباشی چاوپێکەوتنەکانی سەرکردەی کورد مەلا مستەفای بارزانیان، کە ساڵانێك لە یەکێتی سۆڤیەتدا مایەوە، لەبیرماوە.

بەڕێوەبەری پەیانگا
ئەندامی نوێنەر لە ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکان
پرۆفیسۆر و دکتۆرا لە مێژووناسی
فیتالیفیا چیسلاڤۆفیچ ناومکین

دەستەی سەرنووسەریی بڵاوکراوە

"گازیڕۆم نەفت" سەرنج و ڕێزێکی تایبەتی بۆ کەلتوری ئەم هەرێمانە هەیە کە تیایاندا کار دەکات. لە ساڵی (٢٠١٣)دا، "گازیڕۆم نەفت" دەستپێشخەری بە مەبەستی دەرکردنی پەرتووکێکی بنهاوتا لە ڕووی جۆرییەوە کە دەوڵەمەندی و هەمەڕەنگی کەلتور و زانستی دیراسەتکردنی گەلی کوردی لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدەم – سەرەتای سەدەی بیستەم لەخۆ دەگرێت کردووە. لە دەرکردنی ئەم پەرتووکەشدا پشت بە ئەرشیفی توێژەر و گەپیدە ڕووسەکان بەستراوە.

دەستەی سەرنووسەریی کە ئەم چاپەی ئامادەکردووە، زانایانی هەریەك لە دوو پەیانگا هەڵکەوتووەکەی ئەکادیمیای ڕووسی زانستی – پەیانگای دەستنووسی ڕۆژهەڵاتی (سانت-پترسبۆرگ) و پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی (مۆسکۆ) – لەخۆ دەگرێت، ئەوانەی لەسەر'نەرێتی ڕۆژهەڵاتناسی ئەکادیمی' هەر لەگەڵ سەرەتای سەرهەڵدانی مۆزەخانەی ئاسیایی ئیمپراتۆریی ئەکادیمیای ڕووسی زانستی سانت-پترسبۆرگ لە ساڵی (١٨١٨) دا بەردەوامبوون.

مێژووی مۆزەخانەی ئاسیایی پەیوەستە بە سەرهەڵدانی ڕۆژهەڵاتناسی بنەڕەتی لە ڕووسیا، بە دیراسە کوردییەکانیشەوەش. مۆزەخانەی ئاسیایی یەکەمین بنکەی ئەکادیمی بوو بۆ دیراساتی تەواوی ڕۆژهەڵات، کە لەسەر پێشنیاری سەرۆکی ئەو کاتەی ئەکادیمیای ڕووسی زانستی بە ناوی سێرگی ئۆفارۆڤ (١٧٨٦-١٨٥٥) دامەزرێندرا. گرنگی ئەو ڕێکخراوە لە ڕۆژانی یەکەمی دامەزراندنیەوە بریتی بوون لە کۆکردنەوە و دیراسەت و چاپکردنی دەستنووسەکانی کەلەپوری ڕۆشنبیری گەلانی ڕۆژهەڵات لەسەر بنەمای ئەو دەستنووسانەی کە لەلایەن مۆزەخانەی ئاسیایی کۆکرانەوە. توانرا یاسا و پنچینەیەکی زانستی لەمەڕ گەشەسەندنی ڕۆژهەڵاتناسی لە ڕووسیا دابنرێت.

لە گەشتی یەکەمی سەرۆکی هەرێمی سەربەخۆی کوردی عێراق مەسعود بارزانی لە شوباتی ٢٠١٣ بۆ وڵاتی ڕووسیا، "گازیڕۆم نەفت" چاوپێکەوتنێکی لەگەڵ سەرۆکی زانایانی ڕووسی سازکرد، کە هاندانێکیش بوو بۆ "گازیڕۆم نەفت" بە ئامادەکردنی ئەم بڵاوکراوەیە، کە ڕەنگدانەوەی ئەم بابەتانە: فرەچەشنی و ڕەسەنێتی کەلتوری کوردی و زمان و چارەنووسی ئالۆزی گەلی کورد و سەرهەڵدان و هەڵسانەوەی نیشتمانی کوردی.

پەیانگای دەستنووسە ڕۆژهەڵاتیەکان لە ئەکادیمیای زانستە ڕووسیەکاندا

پەیانگای دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکان لە پترسبۆرگ پەیانگایەکی دیار و هەڵکەوتووە لە ڕووسیادا و یەکێکە لە ناودارترین بنکەکانی توێژینەوەی زانستی لە جیهاندا لە بواری دیراسەتکردنی کەلەپوری دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکان و کاروباری بابەتی و ڕۆژهەڵاتناسی کلاسیکی لە جیهاندا.

سەرەتای سەرهەڵدانی ئەو پەیانگایە و کۆمەڵە دەستنووسەکانی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی (١٨١٨). دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکان- بەتایبەت پاشاوە بێهاوتاکانی مۆزەخانەی ئاسیایی- لەم پەیانگایەدا هەڵگیراوە کە یاسا و بنچینەیەکی زانستی بۆ گەشەسەندنی ڕۆژهەڵاتناسی لە ڕووسیادا پێکهێنابوو. بەڵام یەکەمین توێژینەوەی ئەکادیمی سەبارەت بە دیراسە کوردییەکان لە ساڵی (١٨٢٦)دا لەلایەن مجیوەری مۆزەخانەی ئاسیایی بەناوی م. فۆلکۆفەوە کە بۆ پەرتووکی "شەرەفنامە"ی بەناوبانگ تەرخانکراوبوو بڵاوکراوەیەوە.

لە ساڵی (١٨٣٤)دا حکومەتی ڕووسی سەرجەم ئەو دیبلۆماتکارانەی کە لە ئاسیادا کاریان دەکرد بە کۆکردنەوەی دەستنووسەکان و پەرتووەکە دەگمەنەکانی کە بە زمانە ڕۆژهەڵاتییەکان نووسرابوون ڕاسپارد و ناردنیان بۆ مۆزەخانەی ئاسیایی. بەم شێوەیە تاوەکو ساڵی (١٩١٤) کە دەکاتە سەرەتای جەنگی جیهانی یەکە کار بەم سیستەمە کرا. لە ئەنجامی هەوڵەکانی توێژەر و دیبلۆماتکاران و پیاوانی وڵات و گەپیدە ڕووسەکان بۆ ماوەی چەند سەدەیەك، مۆزەخانەکە لە ئێستادا کۆمەڵێکی دەگمەن لە دەستنووسی هەڵگیراو لە خۆ دەگرێت، کە ژمارەیان زیاتر لە (١١٥٠٠٠) دەستنووسە و زیاتر لە (٦٥) زمانی زیندوو، و سەرەڕای زمانی بەکارنەهاتوو (مردوو) لە ئێستادا، بۆ نووسینەوەیان بەکارهاتووە.

ئەو کۆمەڵە دەستنووسانەی کە بە زمانی کوردی بوون پێگەیەکی مەزنیان هەبوو لە پاڵ دەستنووسانەی دیکە کە بە زمانی عەرەبی و فارسی و زمانەکانی تورك و چەندین زمانی دیکە نووسرابوون و زانیاری پەیوەندیداریان بەجیهانی کوردەوە لەخۆ گرتبوو. ئەوانەی کە هەبووەکانی ناو مۆزەخانەی ئاسیاییان دابین و فەراهەم کردبوو بریتی بوون لەو توێژەرە ناودارانەی کە پسپۆر بوون لە دیراسەتکردنی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باشووری قەفقازی، کە بریتی بوون لە: ب. دۆرن، و ا. ژابا، و م. بروسیە، و. ا. بەریوزین، و ف. ف. میتۆرسکی، و. مار، وە چەندین زانای دیکە.

لە ساڵی (١٩٥١)دا لەسانت-پترسبۆرگ، کە ئەو کاتە ناوی لینینگراد بوو، یەکەم تیمی سەربەخۆ لە بواری مێژووی زانستەکان لە ڕووسیادا و زانا لە دیراسەتکردنی بارودۆخی گەلی کورد بە شیوەیەکی گشتی پێکهات.

هاوکات ئەم تیمە بە تیمی توێژینەوەی کوردی ناونران. ئەوەی سەرپەرشتی ئەو تیمەی دەکرد بریتی بوو لە دامەزرێنەری فوتباخانەی سۆڤیەتی بۆ دیراسەتکردنی ئەکادیمیانەی کوردی بەناوی ا. ئوریبلی- پسپۆر لە کاروباری قەفقاز.

لە نێو زانایانی دیراسە کوردییەکان لە ڕووسیا، چەند توێژەرێکی گەورە لە پەیانگای دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکاندا کاریان کرد، کە بریتی بوون لە : ك. کۆردۆیۆف، و ا. سۆکیرمان، و م. ڕۆدینکۆو و ا. سەمیرنۆفا، و ك. ئەیوبی، و ا. جەلیلۆف، وە هەندێك زانای دیکە کە تا ئێستا بەردەوامن لە کارکردن تیایدا، ئەوانیش: ز. یۆپۆیۆفا، و ی. فاسیلیفا، و ج. مۆسایلیان بوون.

بە هەوڵ و کۆششی دەستەی زانایانی پترسبۆرگ (لینینگراد) توانرا نهینی هێزای چەندین نووسراوی زمانی "مردوو" بکرێنەوە، و دووبارە زیندوو بکرێنەوە، وە سەدان توێژینەوە و دەیان کەتەلۆگ کە دەستنووسەکانی لەخۆ گرتبوو دووبارە ڕوناکیان بینییەوە. گەورەترین هەرهەنگ و کۆگای وشە ئامادەکران، هەروەها چەندین شوێنەواری کەلەپور، هەبووەکانی پەیانگا ژمارەیەك پسپۆڕێتی دەگەمەن لە ڕۆژهەڵاتناسی کلاسیکیدا نوێکرانەوە، نموونەی ئەم پسپۆڕیانەش هەریەك لە : خوێندنی دۆنهوانگی، خوێندنی تانگوتی، زانستی دەقە تورکییە کۆنەکان، خوێندنی سەبەئی و ڕۆنی و تورکی، وە خوێندنی قیبتی و چەندانی دیکە بوون.

بەهەمان شێوە پەیانگای دەستنووسە ڕۆژهەڵاتییەکان لەسەردەمی ئێستامانەدا خوێندنی کوردی لە پیزی یەکەمی نێو ئاراستەکانی توێژینەوەدا داناوە و توێژینەوەی دیالێکتی باکوور و باشووری زمانی کوردی تێدا بەردەوامە، وە ڕێبەرێکی بەرفراوانی سەبارەت بە "هۆزە کوردییەکان" چاپکردووە. ئەو سەرچاوانەی کە پەیوەندیدارن بە مێژووی کوردەوە و بە زمانی عەرەبی و فارسی نووسراون شیکردنەوەیان بۆ ئەنجامدەدرێت.

رسالة مجلس تحرير الكتاب

تبدي شركة «غازيروم نفط» اهتماما وتقديرا خاصا بثقافة الأقاليم التي تتواجد فيها . في عام 2013 تقدمت شركة «غازيروم نفط» بمبادرة إلى اصدار كتاب فريد من نوعه يجسد تنوع وغنى الثقافة والإثنوغرافيا الكردية في أواخر القرن التاسع عشر وبداية القرن العشرين بالاعتماد على أرشيف الباحثين والرحالة الروس.

دعي الى مجلس تحرير الكتاب علماء من المعاهد الرائدة في أكاديمية العلوم الروسية – من معهد المخطوطات الشرقية (مدينة سان بطرسبورغ) ومن معهد الاستشراق (مدينة موسكو) – اللذين يواصلان تقاليد الاستشراق الاكاديمي منذ نشأتها في المتحف الآسيوي لأكاديمية العلوم الامبراطورية في سان بطرسبورغ عام 1818.

نشوء الاستشراق الأساسي، بما فيه الدراسات الكردية، في روسيا مرتبط بشكل خاص بتاريخ المتحف الآسيوي الذي تأسس بناء على اقتراح من رئيس أكاديمية العلوم سيرغي سيمونوفيتش أوفاروف (1786–1855) وكان أول مركز أكاديمي في العالم للدراسات الشرقية الشاملة. تلخصت مهمة هذه المؤسسة منذ الأيام الأولى لتأسيسها في اقتناء ودراسة ونشر مخطوطات التراث الثقافي لشعوب الشرق وشكلت هذه المخطوطات التي جمعها المتحف الآسيوي قاعدة علمية لتطوير الاستشراق في روسيا.

قامت شركة «غازيروم نفط» خلال الزيارة الأولى لرئيس إقليم كردستان العراق الى روسيا السيد مسعود برزاني في شباط/فبراير عام 2013، بتنظيم لقاء بين رئيس الإقليم والعلماء الروس، وقد استهلت شركة «غازيروم نفط» من هذا اللقاء فكرة إعداد هذه الطبعة التي تعكس أصالة وتنوع الثقافة الكردية واللغة الكردية والمصير الصعب للشعب الكردي والنهضة الوطنية الراهنة للأكراد.

✻

معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية

معهد المخطوطات الشرقية (بطرسبورغ) معهد بارز في روسيا وأحد أشهر مراكز البحث العلمي في العالم في مجال دراسة التراث المخطوط للشرق وقضايا الاستشراق الكلاسيكي.

بدايات المعهد ومجموعات مخطوطاته تعود الى عام 1818. وتختزن في معهد المخطوطات الشرقية تحديداً التركة الفريدة للمتحف الآسيوي التي كانت تشكل القاعدة العلمية لتطور الاستشراق في روسيا. أما أول بحث أكاديمي في الدراسات الكردية فقد نشر في عام 1826 من قبل أمين المتحف الآسيوي م. فولكوف، وكان مكرساً لكتاب "شرفنامه" الشهير.

واعتباراً من عام 1834 كلفت الحكومة الروسية جميع دبلوماسييها العاملين في آسيا بإقتناء المخطوطات والكتب النادرة باللغات الشرقية وإرسالها الى المتحف الآسيوي. وظل معمولاً بهذا النظام لحد عام 1914 وبداية الحرب العالمية الأولى. ونتيجة لجهود عدة أجيال من الباحثين والدبلوماسيين ورجالات الدولة والرحالة الروس تتوفر في معهد المخطوطات الشرقية في الحال الحاضر مجموعة نادرة تضم أكثر من 115000 مخطوطة محفوظة بـ 56 من اللغات الحية والمنقرضة.

وتشغل مكانة مرموقة في هذه المجموعة المخطوطات باللغة الكردية إلى جانب المخطوطات باللغتين العربية والفارسية ولغات الترك والعديد من اللغات الأخرى المتضمنة معلومات ذات صلة بعالم الأكراد. وكان ممن وفروا موجودات المتحف الآسيوي مشاهير الباحثين المتخصصين بدراسة الشرقين الأدنى والأوسط والقوقاز الجنوبي كلٌ من: ب. دورن، وأ. جابا، وم. بروسيه، وا. بريوزين، وف. مينورسكي، ون. مار، وكثيرين غيرهم.

في عام 1951 تأسس في سان بطرسبورغ، التي كان اسمها آنذاك لينينغراد، اول فريق مستقل في تاريخ العلوم في روسيا والعالم لدراسة أحوال الشعب الكردي على نحو شامل، وأطلق عليه مسمى فريق البحث الكردي. وقد أشرف عليه مؤسس المدرسة السوفيتية للدراسات الكردية الأكاديمي إ. أوربيلي المتخصص بشؤون القوقاز.

وقد أشتهر بين علماء الدراسات الكردية في روسيا باحثون كبار عملوا في معهد المخطوطات الشرقية، وهم: ك. كوردويف، و إ. تسوكيرمان، وم. رودينكو، وا. سميرنوفا، وك. أوبري، وأ. جليلوف، وعلماء لا يزالون يعملون فيه، وهم: ز. يوسوبوفا، وي. فاسيليفا، وج. موسايليان.

وبفضل جهود كوكبة علماء بطرسبورغ (لينينغراد) تم فك رموز كتابات ولغات منسية أعيدت اليها الحياة. كما رأت النور مئات البحوث وعشرات الكاتلوجات المتضمنة للمخطوطات، ووضعت أكبر المعاجم والقواميس ونشرت آثار تراثية ذات أهمية من الدرجة الأولى بالنسبة لدراسة الشرق وروسيا. وعلى أساس موجودات المعهد أستحدث عدد من التخصصات النادرة في الاستشراق الكلاسيكي، مثل الدراسات الدوبوغرافية، والدراسات التانغوتية، وعلم النصوص التركية القديمة، والدراسات السبأية، والرونية التركية، والدراسات القبطية وغيرها.

معهد المخطوطات الشرقية اليوم أيضا يضع الدراسات الكردية بين إتجاهات البحث ذات الأولوية، حيث تستمر دراسة اللهجات الشمالية والجنوبية للغة الكردية، وأعد للطبع دليل موسع "للقبائل الكردية"، ويجري تحليل المصادر العربية والفارسية المتعلقة بتاريخ الأكراد.

إن الإعتماد على تقاليد الاستشراق التقليدي القائم على دراسة المخطوطات والآثار الكتابية الأصلية باللغات الشرقية ميزة كبيرة للعلم في روسيا. ويعتبر حفظ وتطوير هذه التقاليد في الظروف الراهنة مهمة حكومية ملحة يتركز على حلها نشاط معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية.

مديرة المعهد

إيرينا بوبوفا

دكتوراه دولة في التاريخ

✻

معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية

تعود بدايات معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية، كوريث للمتحف الآسيوي، الى عام 1930، حينما ظهر الى الوجود معهد الاستشراق الموحد التابع لأكاديمية العلوم في الإتحاد السوفيتي على أساس موجودات المتحف الآسيوي وهيئة المستشرقين ومعهد الثقافة البوذية ومكتب الدراسات التركية.

وكان من مهمات المعهد تنسيق جميع الدراسات والبحوث الاستشراقية في الإتحاد السوفيتي، وكان اول مدير له هو العالم المعروف الأكاديمي س. أولدينبورغ. وبعد ثورة 1917 أضيف عنصر السياسة الى المكونات العلمية الصرفة للاستشراق الروسي. وصار الشرق الرازح تحت نير الإستعمار يعتبر بؤرة ومنطلقاً للحركة الثورية هناك. ووضعت أمام

علم الاستشراق مهمة دراسة الأوضاع الراهنة آنذاك في بلدان الشرق والعمل على إقامة وتطوير إتصالات الدولة السوفيتية الفتية مع الأقطار والشعوب الشرقية.

وبعد تفكك الإتحاد السوفيتي إحتفظ معهد الاستشراق بموقعه كمركز إستشراقي ريادي على الصعيد العالمي. فالدراسات التي يعدها منتسبوه تشمل مناطق شاسعة تبسط من جزر المحيط الهادي حتى سواحل شمال أفريقيا، فيما تضم حلقة إتجاهاتها العلمية التخصصات التقليدية مثل تاريخ البلدان الشرقية القديم والقرون الوسطى وعلم الآثار والدراسات الأدبية وفقه اللغة وما الى ذلك، إلى جانب التخصصات الحديثة كالإقتصاد والتاريخ المعاصر للبلدان الشرقية والعلوم السياسية والعلاقات الدولية ودراسة الحروب والنزاعات وما الى ذلك.

أغلبية أقسام معهد الاستشراق ومراكزه العلمية تعكف على دراسة أقطار ومناطق معينة، مثل مركز الدراسات العربية والإسلامية، ومركز الدراسات الهندية، ومركز الدراسات اليابانية، ومركز دراسات جنوب شرق آسيا، ومركز استراليا وأوقيانيا، ومركز دراسات أقطار الشرقين الأدنى والأوسط، ومركز دراسات آسيا الوسطى والقوقاز والأورال وحوض الفولغا، وقسم دراسات الصين، وقسم دراسات اسرائيل والطوائف اليهودية. وتعمل عدة فروع علمية على المعالجة المنتظمة لقضايا البلدان الشرقية في إطار إختصاصات معينة. ففي المعهد، على سبيل المثال، ينشط مركز دراسة القضايا العامة للشرق الحديث، ومركز دراسات الطاقة والمواصلات، وقسم دراسة الشرق القديم، وقسم الآداب، وقسم لغات الشرق، وقسم دراسة الآثار الكتابية.

ويتولى الأرشيف العلمي وقسم المطبوعات العلمية، بالتعاون مع الأقسام الأخرى، مهمة تأمين عملية البحث العلمي في المعهد. ففي العام الواحد ينشر ما يقارب 150 دراسة وبحثاً ومئات المقالات، بما فيها ما يطبع في العديد من دول العالم. كما يصدر المعهد عدة مجلات علمية تحظى بالإقبال في مجتمع العلماء والمثقفين في روسيا، مثل مجلة "الشرق–ORIENS" ومجلة "آسيا وأفريقيا اليوم". كما تعمل بعثات المعهد في الداخل الروسي (في هاكاسيا وتيفا) وفي الخارج (اليمن ومصر والسودان). ويقيم المعهد على أساس دائمي مؤتمرات وندوات علمية دولية ولعموم روسيا. وفي عام 2004 قام المعهد بتنظيم المؤتمر العالمي السابع والثلاثين للمستشرقين في موسكو. وقد كوفئ أبرز الباحثين في المعهد بأوسمة ومداليات روسيا الإتحادية ودول أجنبية.

وفي إطار مركز دراسات بلدان الشرقين الأدنى والأوسط يعمل قطاع الدراسات الكردية التي تطورت بمزيد من الفاعلية خصوصاً في الفترة 1977–1985 عندما كان الأكاديمي يفغيني بريماكوف مديراً لمعهد الاستشراق (شغل منصب رئيس الحكومة الروسية في الفترة 1998–1999). كما عمل في المعهد علماء بارزون درسوا التاريخ والسياسة والثقافة الكردية، من أمثال م. غاسراتيان، م. لازيريف، ش. مغوي، و. جيغالينا وغيرهم.

ويقيم منسوبو المعهد تقليديا علاقات وثيقة مع الباحثين الأجانب في الدراسات الكردية. وهم يتذكرون جيداً لقاءاتهم مع الزعيم الكردي الملا مصطفى البرزاني الذي أقام عدة سنين في الإتحاد السوفيتي.

مدير المعهد

العضو المراسل في أكاديمية العلوم الروسية

فيتالي ناومكين

دكتوراه دولة في التاريخ

✻

От Редакционного совета издания

«Газпром нефть» с особым вниманием и уважением относится к культуре регионов, в которых присутствует Компания. В 2013 г. «Газпром нефть» выступила с инициативой о создании уникального издания, отражающего богатый и многообразный мир курдской культуры и этнографии конца XIX – начала XX вв. по архивам российских исследователей и путешественников.

В Редакционный совет издания были приглашены ученые ведущих институтов Российской Академии наук – Института восточных рукописей (город Санкт-Петербург) и Института востоковедения (город Москва) – продолжателей академической традиции востоковедения, зародившейся в Азиатском музее Императорской Санкт-Петербургской Академии наук в 1818 г.

Именно с историей Азиатского музея связано становление фундаментального востоковедения в России, в том числе и курдоведения. Азиатский музей был первым в мире академическим центром комплексного изучения Востока, созданного по предложению Президента Академии наук Сергея Семеновича Уварова (1786–1855). Задачей музея с первых дней существования было приобретение, исследование и публикация рукописного наследия народов Востока. Собранные Азиатским музеем письменные памятники составили научную базу для развития востоковедения в России.

Во время первого визита Президента Курдского автономного района Ирака Масуда Барзани в Россию в феврале 2013 г. «Газпром нефть» организовала встречу Президента с российскими учеными. Эта встреча вдохновила «Газпром нефть» на подготовку издания, которое отразит многообразие и самобытность курдской культуры, языка, нелегкой судьбы курдского народа и современного национального подъема.

❋

Институт восточных рукописей Российской академии наук

Институт восточных рукописей Российской академии наук (далее – Институт восточных рукописей РАН) – ведущий в России и один из наиболее авторитетных в мире исследовательских центров в области комплексного изучения письменного наследия Востока и проблем классического востоковедения.

Институт был основан в 1818 г. как Азиатский музей. Именно в Институте восточных рукописей РАН хранится уникальное наследие музея, составившее научную базу для развития востоковедения в России.

Первое академическое исследование по курдоведению – описание знаменитой рукописи «Шараф-наме» – было в 1826 г. опубликовано хранителем Азиатского музея М. Г. Волковым.

С 1834 г. все российские дипломаты, служившие в Азии, имели поручение приобретать редкие рукописи и книги на восточных языках и направлять их в Азиатский музей. Этот порядок неукоснительно соблюдался вплоть до 1914 г., начала Первой мировой войны. В результате усилий нескольких поколений российских исследователей, дипломатов, государственных деятелей и путешественников к настоящему времени в Институте восточных рукописей РАН сформировалась уникальная коллекция, составляющая более 115 000 единиц хранения на 65 живых и мертвых языках.

Достойное место в этом собрании занимают рукописи на курдском языке, а также памятники на арабском, персидском, тюркских и многих других языках, содержащие сведения, связанные с миром курдов. Выдающиеся исследователи Ближнего и Среднего Востока и Закавказья Б. А. Дорн, А. Д. Жаба, М. И. Броссе, И. Н. Березин, В. Ф. Минорский, Н. Я. Марр и многие другие были фондообразователями Азиатского музея.

В 1951 г. в Санкт-Петербурге, тогда еще Ленинграде, под руководством академика И. А. Орбели, кавказоведа, родоначальника советской школы курдоведения, создается первый в истории российской и мировой науки самостоятельный научный коллектив, занимающийся комплексным изучением курдского народа – Курдская группа.

Славу отечественного курдоведения составляют имена трудившихся в Институте выдающихся ученых – К. К. Курдоева, И. И. Цукермана, М. Б. Руденко, И. А. Смирновой, К. Р. Эйюби, О. Д. Джалилова и продолжающих трудиться З. А. Юсуповой, Е. И. Васильевой, Ж. С. Мусаэлян.

Благодаря труду замечательной плеяды ленинградских-петербургских ученых были дешифрованы и возвращены к жизни забытые письменности и языки, увидели свет сотни исследовательских монографий и десятки каталогов рукописных коллекций, составлены крупнейшие словари, изданы письменные памятники, имеющие первостепенное значение для изучения истории Востока и России. На базе Института был создан ряд редких специальностей классического востоковедения – дуньхуановедение, тангутика, древнетюркская текстология, сабеистика, тюркская руника, коптология и др.

Институт восточных рукописей РАН и сегодня сохраняет курдоведение как одно из приоритетных направлений исследований: продолжается изучение северных и южных диалектов курдского языка, подготовлен к печати фундаментальный справочник «Курдские племена», изучаются арабоязычные и ираноязычные источники по истории курдов.

Опора на традиции классического востоковедения, основанного на изучении оригинальных письменных памятников на восточных языках, является большим преимуществом российской науки. Сохранение и развитие этих традиций в современных условиях представляет собой актуальную государственную задачу, на решении которой сосредоточена деятельность и Института восточных рукописей РАН.

Директор Института восточных рукописей РАН,
профессор, доктор исторических наук
Ирина Федоровна Попова

❋

Институт востоковедения Российской академии наук

Институт востоковедения Российской академии наук (далее – Институт востоковедения РАН) – преемник Азиатского музея – ведет свою историю с 1930 г., когда на основе этого музея, Коллегии востоковедов, Института буддийской культуры и Тюркологического кабинета был создан единый Институт востоковедения Академии наук СССР.

В его компетенцию входила координация всех востоковедных исследований в СССР, а первым директором стал известный ученый академик С. Ф. Ольденбург. После революции 1917 г. к традиционной академической составляющей отечественного востоковедения добавилась политическая. Колониальный Восток стал рассматриваться как потенциальный очаг революционного движения, и перед востоковедной наукой была поставлена задача изучения современного состояния стран Востока, содействия установлению и развитию контактов молодого Советского государства со странами и народами Востока.

После распада Советского Союза Институт востоковедения сохранил свое положение в качестве ведущего востоковедного центра мирового масштаба. Исследования, которые ведут его сотрудники, охватывают огромный регион, простирающийся от островов Тихого океана до побережья Северной Африки, а спектр научных направлений включает специальности как традиционного цикла – историю стран Востока в древности и Средневековье, археологию, литературоведение, лингвистику и т.д., так и современного – экономику, новейшую историю стран Востока, политологию, международные отношения, изучение войн и конфликтов и т.п.

Большинство научных центров и отделов Института востоковедения РАН заняты исследованиями определенных стран и регионов: например, Центр арабских и исламских исследований, Центр индийских исследований, Центр японских исследований, Центр изучения Юго-Восточной Азии, Австралии и Океании, Центр изучения стран Ближнего и Среднего Востока, Центр исследования Центральной Азии, Кавказа и Урало-Поволжья, Отдел Китая, Отдел изучения Израиля и еврейских общин. Ряд научных подразделений Института ставит своими задачами системную разработку проблем стран Востока в рамках той или иной специализации: например, в Институте работают Центр исследования общих проблем современного Востока, Центр энергетических и транспортных исследований, Отдел Древнего Востока, Отдел литератур, Отдел языков Востока, Отдел памятников письменности народов Востока.

Научный архив и Научно-издательский отдел наряду с другими подразделениями обеспечивают научно-исследовательский процесс Института. В год публикуется около 150 монографий и сотни статей, в том числе во многих странах мира. Институт издает несколько журналов, пользующихся популярностью в научном сообществе страны, – «Восток – ORIENS», «Азия и Африка сегодня». Работают экспедиции как внутри России (Хакасия, Тыва), так и за рубежом (Йемен, Египет, Судан). Институт на постоянной основе проводит всероссийские и международные научные конференции и симпозиумы. В 2004 г. Институт востоковедения РАН был организатором XXXVII Международного конгресса востоковедов в Москве. Ведущие сотрудники Института награждены орденами и медалями России и зарубежных государств.

В рамках Центра изучения стран Ближнего и Среднего Востока работает Сектор курдоведения. Курдология стала особенно активно развиваться в период 1977–1985 гг., когда директором Института был академик Евгений Максимович Примаков (в 1998–1999 гг. – Председатель Правительства Российской Федерации). В Институте работали выдающиеся ученые, занимавшиеся изучением курдской истории, политики и культуры, – М. А. Гасратян, М. С. Лазарев, Ш. Х. Мгои, О. И. Жигалина и другие.

Сотрудники Института традиционно поддерживают тесные связи с зарубежными курдологами. Здесь хорошо помнят встречи, состоявшиеся с лидером курдов муллой Мустафой Барзани, который в течение ряда лет жил в Советском Союзе.

Директор Института востоковедения РАН,
член-корреспондент РАН, профессор,
доктор исторических наук
Виталий Вячеславович Наумкин

❋

Note from the Editorial Board

Gazprom Neft is attentive and respectful towards the culture of those regions where the company does business. In 2013 Gazprom Neft initiated a project for the creation of a unique publication, which would reflect the rich and varied world of Kurdish culture and ethnography during the late 19th and early 20th centuries by drawing on the archives of Russian scholars and travellers.

An Editorial Board was assembled for the purpose, consisting of scholars from the two authoritative institutes in the Russian Academy of Sciences that stand as successors to the academic tradition of Orientalism originating from the Asiatic Museum under the Imperial St. Petersburg Academy of Sciences, which was established in 1818.

The development of Oriental Studies, including Kurdish Studies, as a fundamental academic discipline in Russia is tied to the history of the Asiatic Museum, the world's first academic centre for the comprehensive study of the East, which was founded on the initiative of the President of the Academy of Sciences, Sergey Semionovich Uvarov (1786–1855). The task of the institution, since its foundation, was the acquisition, study and publication of the manuscript heritage of the peoples of the East. The written monuments collected by the Asiatic Museum have constituted a scientific basis for the development of Orientalism in Russia.

In February 2013, during the first visit to Russia by the President of the Kurdish Autonomous Region of Iraq, Masoud Barzani, Gazprom Neft organized a meeting between the Kurdish President and Russian scholars. This meeting inspired the company to prepare a publication, which would reflect the diversity and originality of Kurdish culture and language, the difficult history of the Kurdish people, and the contemporary national revival.

The Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences

The Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences is the leading research centre in Russia (and one of the most authoritative in the world) devoted to the comprehensive study of the written heritage of the East and issues of classical Orientalism.

The Institute was founded as the Asiatic Museum in 1818 and has retained the unique heritage of the Asiatic Museum, which constituted a scientific basis for the development of Eastern Studies in Russia. The first academic research paper on Kurdish Studies – a description of the famous *Sharafnama* manuscript – was published by the keeper of the Asiatic Museum, M. G. Volkov, in 1826.

From 1834 onward, all Russian diplomats serving in Asia were instructed to acquire rare manuscripts and books in Oriental languages and forward them to the Asiatic Museum. This procedure was rigorously observed until the outbreak of World War I in 1914. Thanks to the efforts of several generations of Russian explorers, diplomats, statesmen and travellers, the RAS Institute of Oriental Manuscripts has now amassed a unique collection totalling more than 115,000 depository items in 65 living and dead languages.

A place of honour in this collection is occupied by manuscripts in Kurdish as well as Arabic, Persian, Turkic and many other languages bearing on the world of Kurds. Contributors to the holdings of the Asiatic Museum have included the distinguished scholars of the Near and Middle East and Transcaucasia, B. A. Dorn, A. D. Zhaba, M. I. Brosset, I. N. Berezin, V. F. Minorsky, N. Ya. Marr and many others.

An independent research team, the 'Kurdish Group', was created in 1951 in St. Petersburg (then Leningrad) under the guidance of Academician I. A. Orbeli, a researcher on the Caucasus and the founder of the Soviet school of Kurdish Studies, in order to pursue a comprehensive study of the Kurdish people. The team was the first of its kind in the history of Russian and world scholarship.

The names of renowned scholars who worked at the Institute in the past – K. K. Kurdoyev, I. I. Zuckerman, M. B. Rudenko, I. A. Smirnova, K. R. Eyubi and O. D. Jalilov – have won a lasting place in Russian Kurdish Studies. Other eminent scholars, including Z. A. Yusupova, Ye. I. Vasilyeva and Zh. S. Musaelyan, continue to work at the Institute.

Thanks to the efforts of Leningrad-Petersburg scholars, forgotten scripts and languages were deciphered and brought back to life, hundreds of research monographs and dozens of catalogues of manuscript collections saw the light of day, major dictionaries were compiled, and written monuments of prime importance for the study of the history of the East and of Russia were published. The Institute has given birth to a number of specialized disciplines within classical Orientalism: Dunhuang Studies, Tangut Studies, Ancient Turkic Textual Criticism, Sabeistics, Turkic Runology, Coptology and others.

The RAS Institute of Oriental Manuscripts has retained Kurdish Studies as a priority area of research to this day. A study of northern and southern dialects of the Kurdish language is under way, a fundamental reference guide to the Kurdish Tribes has been finalized for publication, and Arabic and Persian-language sources on Kurdish history are being researched.

Reliance on the traditions of classical Orientalism based on a study of original written monuments in Oriental languages is a great strength of Russian scholarship. Preserving and building on these traditions in the modern context is a vital task and a key priority for the Institute of Oriental Manuscripts of the Russian Academy of Sciences.

Director of the Institute of Oriental Manuscripts, RAS,
Professor, Doctor of Historical Science,
Irina Fedorovna Popova

The Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences

The Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences is a successor to the Asiatic Museum and traces its history back to 1930, when on the basis of that museum, three scholarly institutions – the Collegium of Orientalists, the Institute of Buddhist Culture and the Turkish Studies Cabinet – consolidated to form the Institute of Oriental Studies of the Academy of Sciences of the USSR.

The mission of the Institute was to coordinate all Orientalist studies in the USSR, its first director being the eminent scholar, Academician S. F. Oldenburg. After the revolution of 1917, the traditional academic core of Russian Orientalism was supplemented by a political thrust. The colonial East began to be seen as a potential hotbed of revolutionary activity, and Orientalist science was confronted with the task of studying contemporary conditions in the countries of the East and facilitating new and deeper contacts between the young Soviet state and eastern countries and peoples.

After the breakup of the Soviet Union, the Institute of Oriental Studies remained a leading centre of Eastern Studies with international standing. The research carried out by its members encompasses a vast region stretching from the Pacific Islands to the coast of North Africa, and ranges from traditional subjects (the history of the countries of the East in antiquity and the Middle Ages, archaeology, literary studies, and linguistics, to name a few) to the modern issues of economics, contemporary history of the countries of the East, political science, international relations, the study of wars and conflicts, etc.

Most research centres and departments at the Institute of Oriental Studies are engaged in the study of specific countries and regions. They include the Centre for Arab and Islamic Studies, the Centre for Indian Studies, the Centre for Japanese Studies, the Centre for the Study of Southeast Asia, Australia and Oceania, the Centre for the Study of the Countries of the Near and Middle East, the Centre for the Study of Central Asia, the Caucasus and the Ural-Volga Region, the China Department, and the Department for the Study of Israel and Jewish communities. A number of the Institute's academic subdivisions are focused on systematic analyses of issues related to Eastern countries within the framework of particular specializations. So the Institute incorporates the Centre for the Study of General Issues of the Contemporary East, the Centre for Energy and Transport Issues, the Department of the Ancient East, the Department of Literatures, the Department of Languages of the East and the Department for the Study of Monuments of Literature.

The Academic Archive and Academic Publishing Department, along with other subdivisions, provide support for research activities at the Institute, facilitating the publication of around 150 monographs and hundreds of articles annually in various countries around the world. The Institute also publishes several journals enjoying popularity in the Russian-language academic community, such as *Vostok – ORIENS* and *Aziya i Afrika Segodnya* ('Asia and Africa Today'). Field study groups from the Institute are at work both inside Russia (in Khakassia and Tyva) and abroad (in Yemen, Egypt and Sudan). The Institute holds nationwide and international scientific conferences and symposia and was the organizer of the 37th International Congress of Orientalists in Moscow in 2004. The Institute's leading staff members have been awarded orders and medals in Russia and in other countries.

The Kurdish Studies Department operates as part of the Centre for the Study of the Near and Middle East. Kurdish Studies began to develop with particular vigour in the period from 1977 to 1985, when Academician Ye. M. Primakov (Prime Minister of the Russian Federation in 1998-1999) was the Director of the Institute. Researchers who have worked at the Institute include eminent scholars engaged in the study of Kurdish history, politics and culture: M. A. Gasratyan, M. S. Lazarev, Sh. Kh. Mgoi, O. I. Zhigalina and others.

Institute members traditionally maintain close ties with Kurdish Studies scholars abroad and remember well their fruitful exchanges with Kurdish leader Mustafa Barzani, who for a number of years lived in the Soviet Union.

Director of the Institute of Oriental Studies, RAS,
RAS Corresponding Member, Professor, Doctor of Historical Science,
Vitaly Vyacheslavovich Naumkin

معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية (سان بطرسبورغ)

إيرينا بويوفا

مديرة معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية، رئيسة قسم المخطوطات والوثائق، بروفيسور في جامعة سان بطرسبورغ الحكومية، دكتوراه في العلوم التاريخية.
اتجاهات العمل العلمي الرئيسية – تاريخ الصين في العصور الوسطى، مختصة بدراسات دونهوانغ وتاريخ الاستشراق.

زاره يوسوبوفا

باحثة علمية رائدة، دكتوراه في علوم اللغة.
الاتجاهات الأساسية للعمل العلمي دراسة اللغة الكردية وآدابها ولهجاتها .

يفغينيا فاسيلييفا

باحثة علمية رائدة، دكتوراه في العلوم التاريخية. الاتجاه الرئيسي للعمل– تاريخ الأكراد وكردستان في القرون الوسطى والتاريخ الحديث.

بيللا خالاتيان

سكرتيرة المجلس العلمي لقسم الشرق الأوسط ، كتبت أطروحة الدكتوراه في موضوع "كردستان الوسطى في القرنين العاشر– الحادي عشر" (المشرفة العلمية يفغينيا فاسيليفا ، باحثة علمية رائدة، دكتوراه في العلوم التاريخية) .

سفيتلانا شيفلتشينسكايا

مصورة فوتوغرافية، مديرة مختبر أرشيف الصور . تشارك بفاعلية في المشاريع الدولية للمعهد . دائرة اهتماماتها : تصوير البورتريه (تصوير الأشخاص) ، التصوير المسرحي، تصوير التقارير ، نسخ الصور .

پەیانگای دەستنووسی رۆژهەڵاتناسی ئەکادیمیای ڕووسی زانستی (سانت-پترسبۆرگ)

ئیرینا فیۆدۆرۆڤنا پۆپۆڤا

بەڕێوەبەری پەیانگای دەستنووسی ڕۆژهەڵاتی و سەرۆکی بەشی دەستنووس و بەڵگەنامە، پرۆفیسۆر لە زانکۆی سانت-پترسبۆرگی حکومی، هەڵگری دکتۆرا لە میژووناسی. کارە زانستییەکانی میژووی چین لە چەرخی ناوەڕاست و پسپۆڕ لە لێکۆڵینەوەی دونهۆانگ و میژووی ڕۆژهەڵاتناسی.

زارە ئەلیۆڤنا یۆسوپۆڤا

گەورە تویژەری زانستی، هەڵگری دکتۆرا لە زمانناسی.
بنەمای بواری کاری زانستی: زمان و ئەدەب و دیالێکتی کوردی.

ئیڤگینیا ئیلنیچنا ڤاسیلیڤا

گەورە تویژەری زانستی، هەڵگری دکتۆرا لە میژووناسی. بواری سەرەکی کارەکانی: میژووی کورد و کوردستان لە سەدەکانی ناوەڕاست و نوێ.

بێلا گامالۆڤا خالاتیا

سکرتێری ئەنجومەنی زانستی بەشی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، یاریدەدەری پێشوو، نامەی دکتۆراکەی لەمەڕ " کوردستانی ناوەڕاست لە سەدەی دەیەم – یازدەهەم" (بە سەرپەرشتی ئیڤگینیا ئایلینیتشا ڤاسیلیڤا، گەورە تویژەری زانستی، هەڵگری دکتۆرا لە زانستی میژوویی).

سڤێتلانا لیۆڤنا شیڤێلچینسکایا

فۆتۆگرافەر، سەرپەرشتیاری تاقیگەی ئەرشیڤی وێنەکان. چالاکانە بەشداری لە پرۆژە نێودەوڵەتیەکانی پەیانگا دەکات. بواره گرنگەکانی: فۆتۆگرافی ئەلبێرتا، وێنەی شانۆیی، وێنەگرتنی بەڵگەنامەیی، و کۆپیکردنی وێنە.

Институт восточных рукописей Российской академии наук (г. Санкт-Петербург)

ПОПОВА Ирина Федоровна

Директор, заведующая Отделом рукописей и документов, профессор СПбГУ, доктор исторических наук.
Основные направления научной работы – история средневекового Китая, дуньхуановедение, история востоковедения.

ЮСУПОВА Зара Алиевна

Ведущий научный сотрудник, доктор филологических наук.
Основным направлением научной деятельности является исследование курдского языка, его литературных и диалектных форм.

ВАСИЛЬЕВА Евгения Ильинична

Ведущий научный сотрудник, доктор исторических наук.
Основное направление работы – история курдов и Курдистана в Средние века и Новое время.

ХАЛАТЯН Белла Джемаловна

Ученый секретарь Сектора Среднего Востока, старший лаборант. Работает над диссертацией «Центральный Курдистан в X–XI вв.» (научный руководитель – в. н. с., д. и. н. Е. И. Васильева).

ШЕВЕЛЬЧИНСКАЯ Светлана Львовна

Фотограф, руководитель архивной фотолаборатории. Принимает активное участие в международных проектах Института. Круг интересов: портретная фотосъемка, театральная, репортаж, издательская репродукция.

Institute of Oriental Manuscripts, Russian Academy of Sciences (St. Petersburg)

POPOVA Irina Fedorovna

Director, Head of the Department of Manuscripts and Documents, Professor of St. Petersburg State University, Doctor of History.
Main fields of research: History of Medieval China, Dunhuang Studies, History of Oriental Studies.

YUSUPOVA Zara Aliyevna

Leading Researcher, Doctor of Philology.
Main fields of research: Kurdish Language, its literary and dialectical forms.

VASILYEVA Evgeniya Ilyinichna

Leading Researcher, Doctor of History.
Main fields of research: History of the Kurds and Kurdistan in the Middle Ages and Early Modern Period.

KHALATIAN Bella Jemalovna

Academic Secretary of the Middle East Department, Research Assistant. Working on the thesis 'Central Kurdistan in the 10th and 11th centuries' (scientific advisor Vasilyeva Evgeniya Ilyinichna, Leading Researcher, Doctor of History).

SHEVELCHINSKAYA Svetlana Lvovna

Photographer, Head of the Archive Photographic Laboratory.
Range of interests: portrait, theatre and documentary photography, reproductions for publication.

معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية (موسكو)

فيتالي ناومكين

مدير معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية، عضو مراسل في أكاديمية العلوم الروسية بروفيسور، دكتوراه دولة في التاريخ، مستشرق وباحث في الإسلاميات والعلوم السياسية، عضو في المجلسين العلميين لوزارة الخارجية الروسية ومجلس الأمن القومي الروسي، رئيس المجلس العلمي الإستشاري في وزارة العدل الروسية لدراسة المواد الإعلامية ذات المضامين الدينية، وغيرها من مجالس الخبراء. مؤلف أكثر من 500 دراسة منشورة في تاريخ الشرق وشؤون الأقطار العربية وبلدان آسيا الوسطى والقوقاز وفي العلاقات الدولية والعلوم السياسية والدراسات الإسلامية وفقه اللغة وعلم النزاعات.

ستانيسلاف إيفانوف

باحث علمي مسؤول رائد في معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية، دكتوراه في التاريخ، مستشرق ومستعرب ، مؤلف أكثر من 300 دراسة وكتاب، متخصص في التاريخ الحديث والمعاصر لكردستان العراق.

لانا راوندي–فادای

كبيرة الباحثين العلميين في معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية، دكتوراه في التاريخ، مستشرقة متخصصة بالشأن الإيراني ، مؤلفة أكثر من 80 بحثاً علمياً في تاريخ إيران الحديث والمعاصر والأقليات الإثنية والدينية والعمليات السياسية في الجمهورية الإيرانية. في عام 2010 نشر كتابها "الأحزاب والكتل السياسية في ايران"، ولها مؤلفات مرموقة أخرى.

كيريل فيرتايف

مستشرق، دكتوراه في العلوم السياسية، كبير الباحثين العلميين في مركز دراسات بلدان الشرقين الأدنى والأوسط. مؤلف عدد من البحوث في تاريخ الأكراد والمسألة الكردية المعاصرة في بلدان الشرقين الأدنى والأوسط، منها "المسألة الكردية في تركيا في الثمانينات والتسعينات: الجانب السياسي" (2007)، و"الأكراد وثورة تركيا الفتاة" (2011) و"نشوء الأمة الكردية ومشكلة تقرير المصير" (2014)، بالإضافة الى قرابة 30 مقالة علمية وبحثاً مشتركاً.

پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسیی ئەکادیمیای ڕووسی زانستی (مۆسکۆ)

ئیتالی ئیاچێسلاڤۆڤیچ نومکین

بەڕێوەبەر، دکتۆرا لە زانستە مێژوویییەکان، پرۆفیسۆری ئەندام لە ئەکادیمیای ڕووسی زانستی. مێژوونووس لە لێکۆڵینەوە ئیسلامی و ڕۆژهەڵاتی و ڕامیارییەکان، وە ئەندامی چەند ئەنجومەنی بۆرد سەر بە وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیای فیدراڵ و سەرۆکی ئەنجومەنی بۆردی ڕاوێژکاری وەزارەتی داد بۆ توێژینەوەی زانیاری ئایینی، هەروەها ئەندام لە ئەنجومەنی پسپۆڕی ڕاوێژکاری. نووسەری زیاتر لە پێنج سەد بڵاوکراوە لەمەڕ: مێژووی ڕۆژهەڵات و وڵاتانی عەرەبی و ئاسیای ناوەڕاست و باشووری قەفقاز، پەیوەندییە ئیودەوڵەتییەکان، زانستی سیاسی، زانستە ئیسلامییەکان، زمانناسی، و زانستی جیاکاری.

ستانیسلاڤ میخایلۆڤیچ ئیڤانۆف

توێژەری شارەزای پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی ئەکادیمیای ڕووسی زانستی، کاندید(کە هەمان پلەی دکتۆرایە)ی مێژووناسی، ڕۆژهەڵاتناسی، عەرەبناسی. نووسەری زیاتر لە سێ سەد لێکۆڵینەوەی زانستی. پسپۆڕ لە مێژووی مۆدێرن و هاوچەرخی کوردستانی عێراق.

لانا ڕەفەندی-فادای

توێژەری زانستی شارەزا، کاندیدی مێژووناسی، ڕۆژهەڵاتناسی، و ئێرانیناسی. نووسەر زیاتر لە هەشتا توێژینەوەی زانستی لەمەڕ مێژووی مۆدێرن و هاوچەرخی ئێران و ڕەگەز و ئایینە کەمایەتییەکان و پرۆسەی سیاسی لە کۆماری ئیران. لە ٢٠١٠ نووسەر مۆنۆگرافی "پارت و لایەنە سیاسییەکان لە ئێران" و چەند بڵاوکراوەی تری هەیە.

کیریل ڤالێنتینۆڤیچ ڤێرتیاییڤ

ڕۆژهەڵاتناس، کاندیدی زانستە سیاسییەکان، توێژەری شارەزا لە سەنتەری لێکۆڵینەوەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. نووسەری ژمارەیەك توێژینەوە لەمەڕ مێژووی کورد و کێشەی هەنووکەیی کوردی لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست: "کێشەی کوردی لە تورکیا لە هەشتا و نەوەدەکان: ڕەهەندی سیاسی" (٢٠٠٧)، " کورد و شۆڕشی تورکیای-گەنج" (٢٠١١)، "پێکهێنانی نەتەوەی کورد و کێشەی یەکلاکەرەوەی کوردی" (٢٠١٤)، هەروەها خاوەنی نزیکەی سێ لێکۆڵینەوەی زانستی و مۆنۆگرافی هەماهەنگە.

Институт востоковедения Российской академии наук (г. Москва)

НАУМКИН Виталий Вячеславович

Директор, доктор исторических наук, профессор, член-корреспондент РАН. Российский историк-востоковед, исламовед, политолог, член научных советов при Министре иностранных дел РФ и Совете безопасности РФ, председатель Научно-консультативного совета при Министерстве юстиции РФ по изучению информационных материалов религиозного содержания, входит в другие экспертные советы и группы. Автор более 500 публикаций по истории Востока, арабских стран, стран Центральной Азии и Кавказа, международным отношениям, политологии, исламоведению, филологии, конфликтологии.

ИВАНОВ Станислав Михайлович

Ведущий научный сотрудник Института востоковедения РАН, кандидат исторических наук, востоковед, арабист, автор свыше 300 статей, докладов и монографий; специализируется на исследованиях в области новой и новейшей истории Иракского Курдистана.

РАВАНДИ-ФАДАИ Лана Меджидовна

Старший научный сотрудник, кандидат исторических наук, востоковед, иранист, автор свыше 80 научных работ, специализируется на исследованиях в области новой и новейшей истории Ирана, политических процессах, этноконфессиональных меньшинствах в Иране. Автор опубликованной в 2010 г. монографии «Политические партии и группировки Ирана» и других трудов.

ВЕРТЯЕВ Кирилл Валентинович

Востоковед, кандидат политических наук, старший научный сотрудник Центра изучения стран Ближнего и Среднего Востока. Автор ряда исследовательских работ по истории курдов и современному состоянию курдской проблемы в странах Ближнего и Среднего Востока: «Курдский вопрос в Турции в 80–90-е годы: политический аспект» (2007 г.), «Курды и младотурецкая революция» (2011 г.), «Становление курдской нации и проблема курдского самоопределения» (2014 г.), а также около 30 научных статей и коллективных монографий.

Institute of Oriental Studies, Russian Academy of Sciences (Moscow)

NAUMKIN Vitaly Vyacheslavovich

Director, Doctor of Historical Science, Professor, and RAS Corresponding Member. Russian Orientalist, Historian, Islamologist, Political Scientist, member of Academic Councils under the RF Minister of Foreign Affairs and the RF Security Council, President of the Research Advisory Board under the RF Ministry of Justice for the study of informational materials bearing religious content, and member of other expert boards and groups. Author of more than 500 publications on the history of the Orient, Arab countries, the countries of Central Asia and the Caucasus, international relations, political science, Islamic studies, philology, and conflict resolution studies.

IVANOV Stanislav Mikhailovich

Leading Research Fellow of the RAS Institute of Oriental Studies, PhD (History), Orientalist, Arabist, author of more than 300 articles, reports and monographs; specializes in the modern and contemporary history of Iraqi Kurdistan.

RAVANDI-FADAI Lana Mejidovna

Senior Research Fellow, PhD (History), Orientalist, scholar of Iran, and author of more than 80 research papers, she specializes in modern and contemporary Iranian history, political processes, and ethno-confessional minorities in Iran. Author of the monograph *Political Parties and Factions of Iran*, published in 2010, and other works.

VERTYAYEV Kirill Valentinovich

Orientalist, PhD (Politics), Senior Research Fellow at the Centre for the Study of the Near and Middle East. Author of a number of research papers on the history of the Kurds and the current state of the Kurdish problem in the countries of the Near and Middle East: 'The Kurdish Question in Turkey in the 1980s and 1990s: A Political Perspective' (2007), 'The Kurds and the Young Turk Revolution' (2011), and 'The Formation of the Kurdish Nation and the Problem of Kurdish Self-Determination' (2014), as well as over 30 research articles and collective monographs.

سروشتی دروستکردنی جوانکارییه نموونەییەکان بۆئەم چاپە لە
دیوارنمای قەڵای هەولێرەوە وەرگیراوە. گرافیك و وێنە-ئاوییەکان
لەسەربنەمای بابەتە ئەرشیفییەکانی مێژووی کەلتووری کوردی لە
کۆتایی سەدەی نۆزدەم-سەرەتای سەدەی بیستەم ئامادەکراوە.

✻

استلهمت الزينة الفريدة لهذا الكتاب من زخارف جدران قلعة أربيل.
إنجاز الرسومات واللوحات بالألوان المائية تم بالإعتماد على مواد أرشيف
تاريخ الثقافة الكردية (نهاية القرن التاسع عشر – بداية القرن العشرين)

✻

Создание уникальных орнаментов для
данного издания вдохновлено росписями стен
Эрбильской цитадели. Графика и акварели
подготовлены на основе архивных материалов
по истории курдской культуры
конца XIX – начала XX в.

✻

The unique decorative motifs used on the pages
of this book are inspired by the mural paintings
of the Erbil Citadel. The graphics and watercolours
were created using archive materials relating
to the history of Kurdish culture in the late 19th
and early 20th centuries.

أرض الأساطير
الثقافة الكردية بعيون الباحثين الروس

❋

تم إصدار هذا الكتاب بمساندة شركة المساهمة العامة «غازبروم نفط»
في إطار برنامج مساعدة المبادرات الثقافية

فريق عمل شركة المساهمة العامة «غازبروم نفط»:
ألكسندر ديبال، فلاديسلاف باريشنيكوف، فياتشيسلاف نيقونوروف،
يوليا دوبروفينا ، أولغا كيردي، يفغيني ألكسندرين، يلينا يفغرافوفا

❋

مجلس التحرير : إي. ف. بوبوفا ، ف. ف. ناومكين، ي. إي. فاسيليفا ، ز. أ. يوسوبوفا ،
ل. م. راوندي–فاداي، س. إي. إيفانوف، ك. ف. فيرتايف

تأليف حواشي الصور : ي. إي. فاسيليفا ، ل. م. راوندي–فاداي، ك. ف. فيرتايف
إعداد مواد الأرشيف: ب. د. خالاتيان، ل. م. راوندي–فاداي، س. إي. ايفانوف، س. ل. شيفيلتشينسكايا

ترجمة النص إلى اللغة الإنجليزية: أليكسي زفيريف، بول ويليامز، كيت كيفين ماك نير
ترجمة النص إلى اللغة العربية: ناظم مجيد الدراوي
ترجمة النص إلى اللغة الكردية: آزاد بلال بهاءالدين، روزكار يوسف عمر، أسوس أنور سليمان

تصحيح النص باللغة الروسية: لويوف باريشنيكوفا ، مارينا بالاندينا
تصحيح النص باللغة الإنجليزية: كيت كيفن ماك نير، بن هوسان
تصحيح النص باللغة العربية: أنور إسماعيل عزام
تصحيح النص باللغة الكردية: روزكار يوسف عمر

❋

تصميم غرافيك الكتاب: دميتري غومزياكوف
الرسومات: أركادي ميليك–ساركيسيان، فاسيلي كالينكوف
تنضيد الحروف المطبعية: قنسطنطين مولتشانوف
التحضير للطباعة: ألكسندر كرابوتكين
مراقبة الطباعة: أليكسي كروبوتكين

❋

معهد المخطوطات الشرقية التابع لأكاديمية العلوم الروسية، 2014
معهد الاستشراق التابع لأكاديمية العلوم الروسية، 2014
متحف الإثنوغرافيا الروسي، 2014
الأرشيف الحكومي للوثائق السينمائية والفوتوغرافية، 2014
متحف سميثسونيان فرير للفنون الجميلة ومتحف آرثر م. ساكلر، 2014
مجموعة «أربور» للطباعة، 2014
شركة المساهمة العامة «غازبروم نفط»، 2014

نیشتمانی داستان
کەلتوری کوردی لە چاوی تۆێژەرانی ڕووسی

❋

ئەم کتێبە بە هاوکاری ئۆ ئەی ئۆ کۆمپانیای «گازپڕۆم نەفت»
لە چوارچێوەی بەرەوپێشڤەچونی دەستپێشخەریەکانی کەلتووری چاپکراوە

گرووپی بەڕێوەبردنی ئۆ ئەی ئۆ «گازپڕۆم نەفت»:
ئالێکساندر دیبال، ڤلادیسلاڤ باریشنیکۆڤ، ڤیاچێسلاڤ نیکۆنۆرۆڤ،
یولیا دوبرۆڤینا، وْلگا کیردێی، ئێڤگێنیی ئالێکساندرین، ئێلینا ئێڤگرافۆڤا

❋

دەستەی سەرنووسەریی: ی. ف. یۆبۆڤا، ڤ. ڤ. ناومکین، ئ.ی. ڤاسیلیڤا،
ز.ئ. ڕەفەندی-فادای، س. ی. ئیڤانۆڤ، ك. ڤ. ڤێرتیایڤ

نووسەری تێبینیی وێنەکان: ئ.ی. ڤاسیلیڤا، ل. م. ڕەفەندی-فادای، ك. ڤ. ڤێرتیایڤ
ئامادەکردنی بابەتەکانی ئەرشیف: ب.د. خالاتیان، ل.م. ڕەفەندی-فادای، س.ی. ئیڤانۆڤ، س. ل. شێڤیلچینسکایا

وەرگێڕ بۆ زمانی ئینگلیزی: ئەلێکسێی زڤێریڤ، پۆل ویلیامسیك، کێت کێڤین ماك هۆپ
وەرگێڕبۆزمانی عەرەبی: خەیریئەلدەمین، نازمئەدێراوی
وەرگێڕ بۆزمانی کوردی: ئازاد بیلال بەهائەددین، ڕۆژگار یوسف عومەر، ئاسۆس سولەیمان

پاکنووس لە زمانی ڕووسی: لیوبۆڤ باریشنیکۆڤا، مارینا بالاندینا
پاکنووس لە زمانی ئینگلیزی: کێیت کێڤین ماك هۆپ، بێنخوسان
پاکنووس لە زمانی عەرەبی: ئەنوەرعەززام
پاکنووس لە زمانی کوردی: ڕۆژگاریوسف عومەر

❋

دیزاینی پڕۆژە و دیزاینی گرافیکی بڵاوکراوە: دمیتری گۆمزیاکۆڤ
وێنەکێش: ئارکادی مێلیک-سارکیسیان، فاسیلیی کالێنکۆڤ
دیزاینی ناوەوە: کۆنستانتین مۆڵچانۆڤ
ئامادەکردن: ئەلێکساندر کراپۆتکین
هاوکاری چاپکردن: ئەلێکسێی کڕۆپۆتکین

❋

مافی چاپ:
پەیانگای دەستنووسی ڕۆژهەڵاتی (ئەکادیمیای ڕووسی زانستی)، ٢٠١٤.
پەیانگای ڕۆژهەڵاتناسی (ئەکادیمیای ڕووسی زانستی)، ٢٠١٤.
مۆزەخانەی ڕووسی ئەتنۆگرافیی، ٢٠١٤.
ئەرشیفی ڤیدیۆ و وێنەی حکومەتی ڕووسی، ٢٠١٤.
Smithsonian Freer Gallery of Art and Arthur M. Sackler Gallery, 2014
گرویی بڵاوکردنەوەی "ئاربۆر"، ٢٠١٤.
ئۆ ئەی ئۆ کۆمپانیای «گازپڕۆم نەفت»، ٢٠١٤.

ЗЕМЛЯ ЛЕГЕНД
КУРДСКАЯ КУЛЬТУРА ГЛАЗАМИ РОССИЙСКИХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

Книга издана при поддержке ОАО «Газпром нефть»
в рамках программы содействия культурным инициативам

Рабочая группа ОАО «Газпром нефть»:
Александр Дыбаль, Владислав Барышников, Вячеслав Никоноров,
Юлия Дубровина, Ольга Кирдей, Евгений Александрин, Елена Евграфова

Редакционный совет:
И. Ф. Попова, В. В. Наумкин, Е. И. Васильева, З. А. Юсупова,
Л. М. Раванди-Фадаи, С. И. Иванов, К. В. Вертяев

Авторы примечаний к фотографиям: Е. И. Васильева, Л. М. Раванди-Фадаи, К. В. Вертяев
Подготовка архивных материалов: Б. Д. Халатян, Л. М. Раванди-Фадаи, С. И. Иванов, С. Л. Шевельчинская

Перевод текста на английский язык: Алексей Зверев, Пол Вильямс, Кейт Кевин Мак Нир
Перевод текста на арабский язык: Назим М. ад-Дейрави
Перевод текста на курдский язык: Азад Билал Бахадин, Розгар Юсиф Омар, Асос Анвер Сулейман

Корректоры текста на русском языке — Любовь Барышникова, Марина Баландина
Корректоры текста на английском языке — Кейт Кевин Мак Нир, Бэн Хусон
Корректор текста на арабском языке — Анвар Аззам
Корректор текста на курдском языке — Розгар Юсиф Омар

Дизайн-проект, графическое оформление издания — Дмитрий Гомзяков
Художники — Аркадий Мелик-Саркисян, Василий Каленков
Верстка — Константин Молчанов
Пре-пресс — Александр Крапоткин
Полиграфическое сопровождение — Алексей Кропоткин

© Институт восточных рукописей РАН, 2014
© Институт востоковедения РАН, 2014
© Российский этнографический музей, 2014
© Российский государственный архив кинофотодокументов, 2014
© Smithsonian Freer Gallery of Art and Arthur M. Sackler Gallery, 2014
© Издательская группа «АРБОР», 2014
© ОАО «Газпром нефть», 2014

STORIED LAND
KURDISH CULTURE THROUGH THE EYES OF RUSSIAN SCHOLARS

The book is published with the assistance of the company JSC Gazprom Neft
as part of its programme of support for cultural initiatives

JSC Gazprom Neft working group:
Alexander Dybal, Vladislav Baryshnikov, Vyacheslav Nikonorov,
Yulia Dubrovina, Olga Kirdey, Evgeny Alexandrin, Elena Evgrafova

Editorial Board:
I. F. Popova, V. V. Naumkin, E. I. Vasilyeva, Z. A. Yusupova,
L. M. Ravandi-Fadai, S. I. Ivanov, K. V. Vertyayev

Photo captions: E. I. Vasilyeva, L. M. Ravandi-Fadai, K. V. Vertyayev
Preparation of archive materials: B. D. Khalatyan, L. M. Ravandi-Fadai, S. I. Ivanov, S. L. Shevelchinskaya

Translation into English: Alexei Zverev, Paul Williams, Keith Kevin McNeer
Translation into Arabic: Nazim M. Al-deirawy
Translation into Kurdish: Azad Bilal Baha'addin, Rozgar Yousif Omar, Asos Anwer Suleiman

Copyediting in Russian: Lyubov Baryshnikova, Marina Balandina
Copyediting in English: Keith Kevin McNeer, Ben Hooson
Copyediting in Arabic: Anvar Azzam
Copyediting in Kurdish: Rozgar Yousif Omar

Design project, graphic design: Dmitry Gomzyakov
Artists: Arkady Melik-Sakisyan, Vasily Kalenkov
Layout: Konstantin Molchanov
Pre-press: Alexander Krapotkin
Printing support: Alexei Kropotkin

© Institute of Oriental Manuscripts, RAS, 2014
© Institute of Oriental Studies, RAS, 2014
© Russian Ethnographical Museum, 2014
© Russian State Archive of Film and Photo, 2014
© Smithsonian Freer Gallery of Art and Arthur M. Sackler Gallery, 2014
© ARBOR Publishing Group, 2014
© JSC Gazprom Neft, 2014

ناوەڕۆك

ئ. م. پریاکۆف. **بۆ خوێنەر** 5

ی. ف. پۆپۆڤا. **لێکۆڵینەوە کوردییەکان – ئاراستەی باو لە زانستی ڕۆژهەڵاتناسی ڕووسیدا** 7

ز. ئ. یوسوپۆڤا. **کورد لە ئەرشیف و کارەکانی پرۆفیسۆر ڤلادیمێر مینۆرسکیدا** 8

ل. م. ڕەفەندی-فادای. **کورد لە ئەرشیفی وێنەگرانی ڕووسیدا** 13

وێنەکان لە ئەرشیفی پرۆفیسۆر ڤ. ف. مینۆرسکی (تێبینییەکانی ئ. ی. قاسیلیڤا) 50

کاری وینەگرانی ڕووسی (تێبینییەکانی ل. م. ڕەفەندی-فادای، ك. ف. فێرتایایڤ) 160

دەستەی سەرنووسەریی بڵاوکراوە 229

الفهرس

ي. م. بريّاكوف. **كلمة إلى القراء** 15

إي. ف. بوبوفا. **الدراسات الكردية – اتجاه تقليدي في علم الاستشراق الروسي** 17

ز. أ. يوسوبوفا. **الأكراد في أعمال وأرشيف البروفيسور فلاديمير مينورسكي** 19

ل. م. راوندي– فاداي. **الأكراد في أرشيفات المصورين الروس** 21

صور من أرشيف البروفيسور ف. ف. مينورسكي (الحواشي من تأليف ي. إي. فاسيليفا) 50

أعمال المصورين الروس (الحواشي من تأليف ل. م. راوندي–فاداي، ك. ف. فيرتايف) 160

رسالة مجلس تحرير الكتاب 231

СОДЕРЖАНИЕ

Е. М. Примаков. К читателям 23

И. Ф. Попова. Курдоведение – традиционное направление российской востоковедной науки 24

З. А. Юсупова. Курды в трудах и архивах профессора В. Ф. Минорского 26

Л. М. Раванди-Фадаи. Курды в архивах российских фотографов 29

Фотографии из архива профессора В. Ф. Минорского *(примечания Е. И. Васильевой)* 50

Работы российских фотографов *(примечания Л. М. Раванди-Фадаи, К. В. Вертяева)* 160

От Редакционного совета издания 232

CONTENTS

E. M. Primakov. To the Reader 33

I. F. Popova. Kurdish Studies, a Traditional Field of Russian Oriental Studies 34

Z. A. Yusupova. The Kurds in the Works and Archives of Professor Vladimir Minorsky 36

L. M. Ravandi-Fadai. The Kurds in the Archives of Russian Photographers 39

Photographs from the Archive of Professor V. F. Minorsky *(notes by E. I. Vasilyeva)* 50

Works of Russian Photographers *(notes by L. M. Ravandi-Fadai and K. V. Vertyayev)* 160

Note from the Editorial Board 234

Книга издана в соответствии с европейскими традициями книгоиздания.

The book is published in accordance with European publishing traditions.

تم إصدار الكتاب وفقاً للتقاليد الأوروبية لإصدار الكتب.

کتێب بەپێی'شێوازی چاپکردنی ئەورووپی' چاپکراوە.